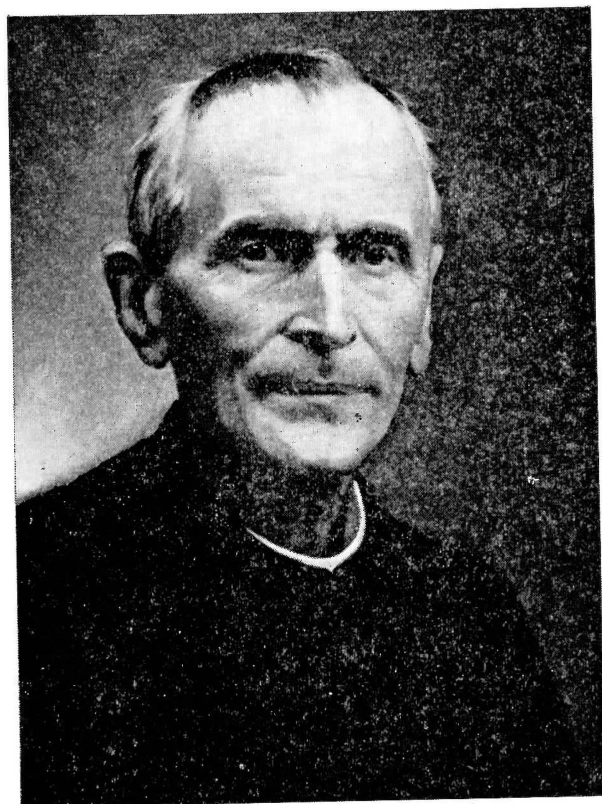
A. AUFFRAY

STOPAMA UČITELJA

A. Auffray
STOPAMA UČITELJA

Bl. Mihovil Rua, prvi don Boskov nasljednik

A. Auffray

STOPAMA UČITELJA

Životopis blaženog Mihovila Rue

Priredio:
F. Kralik, sdb

Zagreb — 1972.

Naslov originala: A. Auffray, Le premier successeur de Don Bosco, Lyon, 1932.

Lektura: M. Cerovac

Nasl. strana: Prof. J. Bifel

Dozvolom redovničkih i crkvenih vlasti.

Odgovara: Pavao Crnjac, Omiška 10, Zagreb

Izdaje: Salezijanski provincijalat, Omiška 10, 41000 Zagreb

Tisak: »Zrinski« Čakovec, 1972.

PREDGOVOR

Ovim djelcem daju hrvatski salezijanci našoj čitalačkoj publici jedan novi životopis. To je životopis don Mihovila Rue, prvog nasljednika sv. Ivana Boska i od 1888. do 1910. godine vrhovnog poglavara Salezijanske kongregacije.

Skoro nepoznata širokoj javnosti, barem našoj, Crkva namjerice povuče iz sjene, i 29. listopada ove godine podiže na čast oltara s jednom posebnom misijom za naše pokoncilsko doba.

Blaženi Mihovil Rua bio je u punom smislu riječi don Boskov nasljednik, jer je don Bosko prenio svoj duh i svoju genijalnost na čovjeka koji je dostojno nosio taj teret na svojim ramenima pune 22 godine.

U audijenciji koju je dne 3. studenog 1883. papa Lav XIII. naklonio mons. Ivanu Cagliero, prvom don Boskovu misionaru, kasnijem biskupu i kardinalu, rekao je papa: »Zabrinjava me don Boskovo zdravlje. Recite mu, neka potraži sebi zamjenika, koji će mu pomagati i na koga će prenijeti svoj duh.« Don Cagliero je odgovorio: »Tu dolazi u obzir samo don Rua. On već vrši službu don Boskova vikara. On je pravi čovjek za tu službu«.

Ipak don Mihovil Rua, taj novi blaženik Kat. crkve, nije bio isto što i don Bosko. On je bio u mnogočem drugačiji nego don Bosko, premda ga svi smatramo najvjernijom kopijom našeg Oca i Osnivača. Don Rua je na svoj vlastiti način kopirao i usavršio don Boska. Don Bosko je činio čudesa već za svoga zemaljskog života. Don Mihovil Rua nije ih činio, barem se tako općenito misli. No, možda je baš zato tako bliz nama pokoncilskim ljudima. Njegov strogo asketski lik, bremenit realizmom i dalek od svake napasti trijumfalizma vrlo uvjerljivo izražava i kao da s nama svima doživljava svu slo-

ženu problematiku današnje Crkve. Povezavši u skladnu cjelinu sve tzv. aktivne i pasivne kršćanske kreposti, kontemplaciju i akciju, novi je Blaženik ostvario u sebi onaj tip svećenika i vjernika koji nam danas osjetljivo nedostaje i za kojim Crkva danomice vapije.

Ovaj životopis napisao je salezijanac Augustin Auffray, član Francuske Akademije, a priredio ga je za našu javnost sveć. Franjo Kralik, komu se, kao i lektoru prof. M. Cerovcu, ovim putem najsrdačnije zahvaljujem.

Zagreb, 30. listopada 1972.

N. Pavičić, prov.

Uvod

Evo nas u Torinu, tada prijestolnici Sardinijske monarhije, na svršetku svibnja 1847.

U istočnom dijelu grada, na okruglu trgu, okruženu bedemima, halabuči javni gradski sajam.

Sklonjeni pod paviljonima jednakih oblika, sagrađenih od kričavo žutih opeka, u malim čudnovatim kućicama od jelovine ili jednostavno pod slabim krovom od razapeta i uokvirena platna, izložene su sve živežne namirnice, ljuljaju se na vjetru najsmješnija, obješena odijela, rascvjetava se najrazličitije cvijeće. Gore, baš naprotiv gradu, trgovina je cvijeća. Pod šatorima prodaje se svježa riba. Uz čitavu glavnu cestu su staretinari, a u drugom polukrugu prostranog trga izloženo je voće, povrće, meso i sir. Tu se može kupiti sve što ti srce traži, pa čak i mala peć od lijevana željeza ili emajlirani umivaonik. Mjestom vrve vrtlari, trgovci na veliko, preprodavači i kućanice, mesari i trgovački posrednici, a njihova vika zaglušuje sve.

Na jednom mjestu čuje se sentimentalna romanca, uz pratnju gitare. Pred provizornim stolom vračari, gledajući u ruku, gataju seljankama, što dođoše sa svojim proizvodima. Prodavač bez stalnog mjesta izvikuje posljednju novost. Dva koraka dalje nalijevo, na susjednom malom trgu, prodaje se stoka, a nedjeljom se to mjesto pretvara u tržište starih stvari i tu svršavaju svi gradski otpaci. Tik uz taj trg je kobno mjesto Rondo, gdje se na dan vješanja smješta stratište. Taj ugao vanjskog bedema čovjeka zbilja straši, već i zbog bučnog, neispravnog i tragičnog života, koji vodi na stratište. Svih pet sjetila nalazi tu obilatu, ako ne i biranu hranu. Na tom mjestu instinktivno se sastaju svi besposleni derani pučkih četvrti, svi dječaci što zanemaruju školu, svi nevaljalci i tupoglavci. Koliko zgodnih

prilika da što ukradu, da skuhaju nekome poparu, da izmisle kakvu laž, da učine neku nepodopštinu, a katkad i da dobiju koji novčić, pomažući pri istovaru i utovaru povrćarima!

Kroz tu svjetinu često prolazi neki svećenik. U onoj ga četvrti svi poznaju — zovu ga don Bosko. Mlad je, jedva mu je trideseta. Čim ga dječurlija opazi, sleti se k njemu. Kad naveče padne mrak, on otvara vrata svoga bijednog stana svima koji hoće da uđu te ih uči mnoge lijepe stvari ne bi li ih sprijateljio sa svojim crnim odijelom.

Nedjeljom ih skuplja na stotine u dijelu dvorišta kojim on raspolaže, blizu Ženskog sirotišta, gdje obavlja službu drugog kapelana. Tu im pruža priliku za zabavu. Tako ih on predobiva za sv. Misu ujutro i za pouku u katekizmu navečer uoči blagdana. On to sve zajedno zove »oratorij«. Svi vole toga dobrog svećenika jer nije nadut ni nepristupačan. Možeš mu se slobodno približiti, zapitati ga štogod, zatražiti sliku ili novčić. On bi se zaustavio, saslušao, nasmiješio se, a zadovoljio bi one koji bi najviše zatražili.

Nedjeljom se on ne ustručava podići svoju reverendu, da bi se poigrao u dvorištu, trčeći obijesno sa svojim deranima. I kakva je to utrka! Ne možeš ga stići jer pohrli kao strijela, a isklizne kao jegulja.

Tako ga evo i opet jednog jutra. Osam je i po sati, vrijeme je za polazak u školu. S torbicom pod rukom idu učenici preko sajmišta u susjednu školu Braće. Neki su već prepoznali Don Boska pa mu se primiču.

— Medalju, Don Bosko, medaljicu! — A dobri svećenik spušta neumorno ruku u svoj džep. Najednom stupi pred njega dječarac plašljiva lica. Ima mu kojih deset godina. Pogled mu je uman, odijelo elegantno, lice profinjeno, malo slabašno. I on pruži ruku.

— Jesi li to ti, Mijo? Pa što bi ti?

— Medalju, kao i drugi, ako imate još koju.

— Medalju? Ne. Dat ću ti nešto drugo, nešto mnogo bolje.

— A što to?

— Na, uzmi! — I Don Bosko pruži lijevu ruku, otvorenu i praznu, a desnom zamahne preko nje, kao da će je presjeći na dvoje i dati mu polovicu.

— Na, uzmi, samo uzmi!

»Uzmi, uzmi!« No što ću uzeti? Ruka je bila prazna. Mali Mijo razrogači oči, ne shvaćajući.

— Što hoćete da kažete time? Što to znači? — pitao je njegov pogled.

Na to nijemo pitanje Don Bosko nije odgovorio. Još nije bio došao čas da malom Mihovilu odgonetne zagonetku. Taj će čas doći tek pet godina kasnije.

PRVI DIO

Put od svećeništva

I. POGLAVLJE

Čim ga vidje, zavoli ga

— Gle, lijepa ovratnika! Tko ti ga je dao?
— Dobio sam ga na lutriji u oratoriju.
— Kakvom oratoriju?
— Don Boskovu, ovdje blizu, u Skloništu.
— Tko je taj Don Bosko?
— To je svećenik koji nedjeljom skuplja sve dječake koji hoće da dođu, zabavlja ih u dvorištu, a onda ih vodi u svoju kapelu, u dvije sobe u potkrovlju, gdje pjevaju i mole. Najmarljiviji dobiju brojeve, kojima mogu na lutriji dobiti nagradu, kao što je taj lijepi ovratnik. Ako te srce vuče...
— Dakako. Prve nedjelje eto i mene!

Tako je razgovarao jednog jesenjeg jutra 1845. dječarac od sedam godina, po imenu Mihovil Rua, s nekim svojim drugom. Tim razgovorom počinje lijepa povijest — povijest sveca, kojega je odgojio drugi svetac.

Mali Rua je održao riječ i slijedeće nedjelje prvi put ušao u glasoviti Oratorij. Ondje odmah nađe hrpe dječaka koji su se veselo okupili oko nekog mladog svećenika. Taj mu se mladi svećenik primakne, stavi mu na čas ruku na glavu i upre u nj čudan pogled, koji je prodirao do u dno duše i u isto ga vrijeme palio.

— Rua.

— A krsno ime?

— Mihovil, Mijo.

— A, lijepo, lijepo, Mijo! I je li ti drago dolaziti ovamo?

— Jest, veoma mi je drago.
— Hoćeš li, dakle, i dalje dolaziti?
— Kad god budem mogao.

Zbilja mu nije to bilo uvijek moguće. Velika je zapreka smetala njegovoj želji.

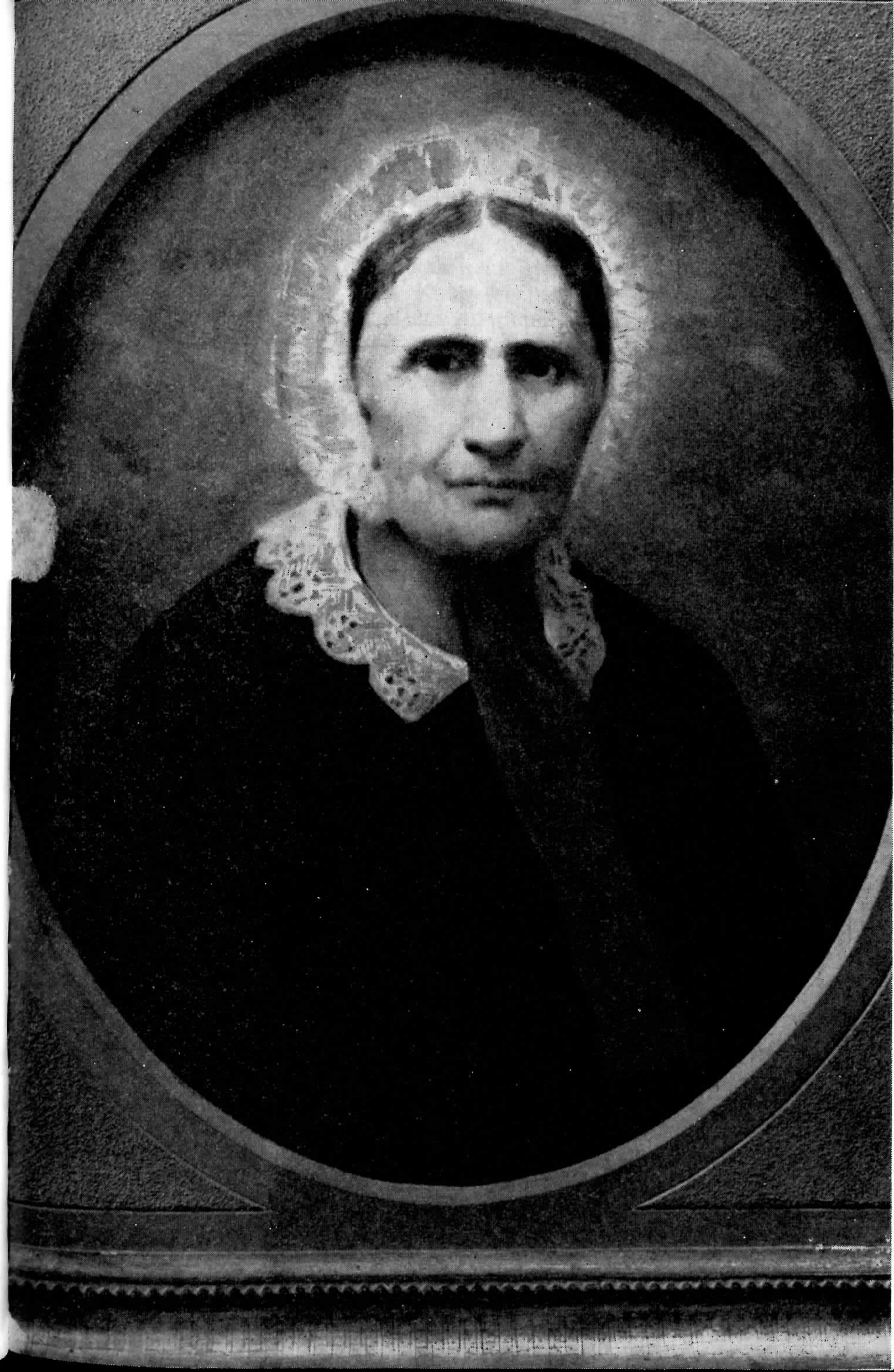
* * *

Majka mu je bila udovica. Otac mu, Ivan Rua, umro je prije dva mjeseca, 2. VIII. 1845. Iz prvog braka imao je petero djece, same sinove; a iz drugog četvero; tri sina i jednu kćer. Mijo je bio posljednji. Kad je ugledao svjetlo svijeta, 9. lipnja 1837., tri brata i sestrica bijahu mu već mrtvi. Vremena su bila teška, a plaća vrlo slaba. Nije bilo, dakle, moguće svaki dan utažiti glad. Uz to je domaća higijena u ono vrijeme bila vrlo manjkava, a sva su ta djeca rođena slabašna i boležljiva. Taj trostruki razlog tumači bar djelomice zašto je tako naglo iščeznula obitelj Rua.

Otac je bio zauzimao mjesto u radionici oružja u Torinu. Njegove ga zasluge i njegova vjernost digoše na položaj kontrolora. Nažalost, smrt ga ugrabi njegovim dragima kad mu je bilo 60 godina. Kad ga nestade, dva mu živa sina iz prvog braka, već odrasla, ostaviše maćehu, koja ostade sama sa svoja tri sina: Ivanom, Alojzijem i Mihovilom. Jedina njezina kćerka bila je već na nebu.

Umirovljena, zadrža ona svoj stan u radionici oružja, gdje joj je najstariji sin bio našao službu. Dva mlađa sina polazila su pučku školu, koja je bila spojena s mjesnom kapelom.

U toj radionici oružja bio je namješten kapelan koji je nedjeljom vršio svećeničku službu u toj kapeli, a tokom tjedna poučavao je djecu tvorničkog osoblja. Baš na klupama te čedne škole naučio je mali Mijo čitati, pisati i računati. Brzo se svrstao među prve u školi i vrlo brzo je naučio posluživati kod sv. Mise. U katekizmu je uvijek bio prvi. U toj je kapeli bio on, dakle, uzor i zato gotovo nenadoknadiv. A to je bio i razlog zašto nedjeljom, jer je htjela udovoljiti živim kapelanovim molbama, gospođa Rua nije dopuštala da Mihovil ide svaki put sa starijim bratom Alojzijem u Don Boskov Oratorij. Gdjekad bi ga pustila, a drugi

Ivana Marija Ferrero, majka don Rue. Živjela je zajedno sa sinom u oratoriju i u Mirabellu.

put opet ne. U svakom slučaju mogao je ići istom poslije Mise starog kapelana. On je tu zabranu podnosio poslušno. No to ga je još više nagonilo da zavoli tu ustanovu, a još više čovjeka koji je njom upravljao. Vika djece što su se zabavljala u malom dvorištu Skloništa sv. Filomene dopirala je do njegovih ušiju i ta vesela buka drugova raspaljivala je u njemu čežnju za njihovim društvom. Kako bi bio rado pohrlio k njima! S kojim bi veseljem htio opet vidjeti onog svećenika koji je od prvog časa bio razumio njegovo srce.

* * *

Don Boskov Oratorij nije bio makar što. On je bio ostvario savršen primjer nomadskog oratorija, nestalnog boravišta, koji se svaki čas morao seliti. Nijedna brojna obitelj nije se toliko znojila da nađe sklonište. Nijedan vlasnik nije rado gledao tako bučne stanovnike. Zato je dobri svećenik morao gotovo sa svakog mjesta seliti sa svojim brojnim stadom. Uličica pred njegovim stanom bila je u ono doba njegovo prvo dvorište. Potjeran odonud, nastanio se u dvorištu neke stare i zapuštene crkve. No susjedima je skitnička četa smetala u nedjeljnom odmoru. Njihovi prosvjedi prisiliše je da krene drugamo. I pošla je pred kapelu na groblju. Golem prostor bio je kao stvoren za igralište. Ali radost što su našli to mjesto potrajala je samo jednu nedjelju. Kapelan mrtvih otkazao je kapelanu živih jer su bili odviše živi. Na sreću, godišnje je doba bilo povoljno da pođu u polje i da budu pod vedrim nebom. Ali Don Bosko poče gubiti svoj običan smješak. A izgubi ga posve nekoliko mjeseci kasnije, na kraju zime, kad su njegovu malu pratnju potjerali s posljednjeg skloništa, s livade, kamo su se bili preselili njegovi uličnjaci. Seljaci im otkazaše, tužeći ih da ne puštaju na miru ni korijenje bilja. Tako je siromašni Oratorij bio trajno progonjen.

* * *

Ljudska zloba ili, bolje: neshvaćanje, pošlo je tako daleko da su raširili nepovjerenje i u samog čovjeka, koji je vodio dječake. »Lud je, okrenuo mu se mozak«, govorili su jedni. »Zanesenjak je, govori o budućim oratorijima, o zavodima i o crkvama, o zakučastim

ustanovama, o svojim brojnim suradnicima, kao da ih gleda. Megalomanija! Luckast je!« — šaputali su drugi. »Izgubio je svaki smisao za čast. Tko je ikad vidio da svećenik tako ponizuje svoje dostojanstvo u krdu uličnjaka? Kad se nosi svećeničko odijelo, treba znati držati distanciju. Ništa ne pribavlja toliko štovanja koliko kad čovjek drži do sebe.«

Štovanje! Baš to je i tražio Don Bosko. Ne samo da ga nije zanemarivao, nego je težio i za višim. Želio je srca svojih mladića, a da ih dobije, spuštao se na njihovu razinu. A to je na osobit način potreslo Mihovilovu dušu. On je osjećao da ga zbilja voli taj svećenik, koji je po Božjem Promislu stupio na stazu njegova života dva mjeseca poslije smrti njegova tate, kao da će ga nadoknaditi. Što god je zanimalo njegova velikog prijatelja, zanimalo je i njega, Mihovila.

Koliko je morao trpjeti one prosinačke nedjelje 1845., kad ga je kapelan poslije sv. Mise zapitao:

— A kamo ćeš sada?

— K Don Bosku.

— Ma nemoj! Zar još ne znaš?

— A što?

— On je teško bolestan.

— Ta nije moguće! Prekjuče sam ga susreo.

— Jest, jest, kažem ti. Boluje od bolesti koja se teško liječi. U glavi mu se vrti, razumiješ li?

»Da su mi o rođenom ocu rekli što takvo«, izjavio je Rua nakon 50 godina, »ne bi me bilo više zaboljelo.«

Drugi put zaustavi ga u dvorištu tvornice tvornički direktor:

— Hej, Mihovile! Ideš li još uvijek k Don Bosku?

— Idem katkad, kad mi majka dopusti.

— Siromah Don Bosko! Znaš li da mu se vrti u glavi?

Nije se mogao zadati jači udarac srcu tog djeteta. U prvi čas ne izusti ni riječi. No kad se činovnik udaljio, Mihovil proli vruće i obilne suze, kao onog dana kad mu je umro otac. I stade žarko moliti za svoga velikog prijatelja. Molitva nevinoga djetinjeg srca uni-

šla je u nebo i posredovala da se nakon nekoliko tjedana konačno spasi Oratorij sv. Franje Saleškog i smjesti u Pinardijevu kuću, odakle je svojim svjetlom imao obasjati Torino, Pijemont, Italiju, svijet.

Na uskrsni ponedjeljak, 13. travnja 1846., smjestio je konačno svoj nestalni šator u onom dijelu torinskog predgrađa koji se zove Valdocco (Valdoko).

A tog istog jutra pristupio je mali Mihovil Rua prvi put k svome Bogu. Čudan slučaj! Dok se taj pobožni dječak, sagnut u šutljivu ushitu, s glavom među rukama, molio svome Spasitelju, neka bdije nad životom mladog Oratorija, taj se zavod čvrsto kretao prema čudnoj budućnosti, kojoj će taj dječarac biti jedan od glavnih tvoraca.

II. POGLAVLJE

Poziv

Sreća malog Rue bila je nedvojbeno velika jer je znao da je njegov dragi Oratorij odsada na sigurnom, u kući što ju je Don Bosko uzeo u najam od gospodina Pinardija. Ali to sinovljevo veselje sigurno nije moglo biti i Očevo. Ono malo dvorišta i jadno potkrovlje što ga je Božji sluga bio pretvorio u kapelu bilo je samo privremen izlaz iz teškog položaja. Obnova najamnine čuvat će zavod od novih mogućih seoba. No trebalo je naći prostorije, prikladne za večernje škole, za pjevačku školu i za spavaonice mladića bez krova ili za ratnu siročad. Velika briga! Don Bosko je ipak riješio tu zagonetku. Uzimao je redom u najam sve prostorije Pinardijeve kuće. Dosadašnji stanari malo pomalo napustiše ih jer im je dosadila dnevna i noćna buka dječurlije. Napokon, iznajmivši sve sobe, prisvoji Don Bosko konačno svu kuću za 30.000 lira. Tako se zavod učvrstio.

No trebalo je više velikodušnih suradnika. Don Bosko nije mago dospijevati na sve. Majka mu je pomagala tako što je kuhala, prala i krpala rublje prvim pitomcima te što je uopće pazila na red i na čistoću. Jedan dobri svećenik, kapelan u Skloništu sv. Filomene za djevojčice, pružio mu ruku pomoćnicu, ali samo u slobodno vrijeme, a to je bilo zbilja vrlo rijetko. Kako da riješi to pitanje? Kako da osigura savršeno funkcioniranje tome djelu danas i njegov život sutra? Možda da sebi nađe pomagače u redovima klera? Pokuša, ali bez uspjeha. Među iskrenim gradskim katolicima? I to je pokušao, no samo s nekim uspjehom.

Dobrovoljce iz te sredine odveć su zaokupljale svjetske dužnosti.

Don Bosko baci pogled dolje, ispod sebe, i započe načinom koji mu, začudo, pođe za rukom. Strpljivo i ustrajno odgajanje mladića urodilo je divnim plodom — suradnici se javiše među njima samima. Iz svoga malog puka izvuče Don Bosko glave sposobnije od ikoga drugog da dalje uče i vode taj mali puk.

No pothvat nije bio baš lak. Godina 1848. bila je godina velikih političkih komešanja, pa i doba »antiklerikalizma«. Vjerska misao i život izgubili su svaki ugled. Crno svećeničko odijelo gledalo se s neprijateljskim osjećajima.

Sve se urotilo da duše odvrati ne samo od samostana nego i od sjemeništa.

* * *

Bio je početak ljeta 1848., kad je došlo na dnevni red pitanje budućnosti 11-godišnjeg dječaka Mihovila. Za što da ga odrede? Ne bi li bilo bolje zadržati ga u radionici oružja? Ta njegov je otac ostavio ondje vrlo dobru uspomenu. Njegova dva brata već su radila ondje. Pa i sva obitelj bila je ondje nastanjena. Bio bi to, dakle, najprirodniji izbor. No, eto zapreke! Dječak je, dakako, bio pametan, ali slabašna zdravlja. Bit će, dakle, bolje, da ide u školu i da se poslije namjesti u kojem uredu. I u listopadu te godine stupi Mihovil u školu Školske braće, kod Porta Palatina. Bila je to srednja škola, u kojoj su se osim vjerskih znanosti učile i druge, kao književnost, matematika, zemljopis i povijest, počeci prirodopisa, crtanja, krasnopisa itd.

Taj polazak škole ne udalji dječaka od Don Boska i od njegova Oratorija. Put u školu vodio je preko trga, a ovaj je bio jedno od najmilijih »lovišta« dobrog svećenika. Koliko puta su se ondje sastali Otac i sin — Don Bosko i Mihovil!

Uostalom, sad je majka dopuštala Miji da nedjeljom navečer prati brata Alojzija u Oratorij. Za dječaka je to bila dobra prilika da nađe onoga koji je sasvim osvojio njegovo srce.

Nalazio je pak Don Boska svake subote, a gdjekad i nedjeljom i u školi Braće kao ispovjednika i

prigodnog propovjednika. Privlačljiva sila velikog odgojitelja postala je upravo neodoljiva. Trebalo je samo da se pojavi i svi su letjeli k njemu. Pedeset godina kasnije pripovijedao je Don Mihovil Rua: »Sjećam se nedjelja, kad je Don Bosko dolazio u školu da služi sv. Misu i da propovijeda. Jedva bi otvorio vrata, a klupe kao da su oživjele. Svi bi se dječaci digli, ostavili svoja mjesta i okupili se oko njega. Osjećali smo se sretnima samo onda kad smo mu mogli poljubiti ruku. Dobra su Braća nastojala da obuzdaju taj nered, ali uzalud. Trebalo je više minuta dok bi Don Bosko stigao do sakristije. Prizor se ponavljao i kod večernje ispovijedi. Svi bi moji drugovi ostavljali druge ispovjednike i hrlili k njegovoj ispovjedaonici. Što je tako neodoljivo privlačilo naša srca? Osjećali smo da Don Bosko zbilja voli u Gospodinu naše duše.«

Taj srdačan saobraćaj potraja za sve ono vrijeme dok je Mihovil polazio školu Braće, tj. čitave dvije godine. Poslije toga izbilo je još ozbiljnije pitanje Mihovilove budućnosti. Mati je stalno mislila na tvorničke službe. Braće se opet dojmila pamet, čistoća i pobožnost toga dječaka te njegovo čisto i uredno odijevanje. Zato su gojili osnove i nade. Mislili su: Tko zna nije li ga Nebo odredilo za nas! I zapitaše ga. Mihovil ne odgovori ni »da«, ni »ne«. Činilo se da čeka nešto drugo.

Jednog dana prestade odjednom ta tjeskoba njegova srca. Don Bosko ga uze nasamo pa ga upita posve očinski:

— Što misliš raditi slijedeće godine, dragi Mijo?

— Stupit ću u tvornicu i pomagati mami koja se je toliko žrtvovala za nas.

— A zar ne bi volio nastaviti nauke?

— O, da! Ali...

— A da počneš učiti latinski, pa da jednom postaneš svećenik? Što veliš na to?

— Rekao bih odmah: da! Ali mama... tko zna?

— Pokušaj joj govoriti pa ćeš mi reći što misli.

A što je mogla misliti o tome ta predobra žena! »Kad bih te vidjela kao svećenika«, odgovori Miji, »to bi bila najveća radost mog života! Ne bih mogla nikad dosta zahvaliti Gospodinu na tolikoj sreći, podijeljenoj mojoj obitelji. Reci, dakle, Don Bosku da pristajem za ovu godinu radi pokusa. Poslije, vidjet ćemo...«

Sav izvan sebe od radosti, potrča dječak još iste večeri k svome velikom prijatelju.

— Don Bosko, majka mi je rekla da možete ove godine pokušati. Evo me, dakle! Radite sa mnom što vam se sviđa!

Sluga Božji stavi svoju ruku na rame dječaku, u znak da ga prihvaća. Dugo je promatrao svog Miju. Prizor tih, ali tako rječit! U sinovljevim očima čitala se neizreciva radost, a u očevim neizmjerna nada!

III. POGLAVLJE

U borbi s latinskim

Jedne svibanjske noći 1847. usnuo Don Bosko san: Presveta ga Djevica pozvala da pođe ispod sjenice, obrasle ružama. One se nisu samo dizale na stupovima i visjele iz pukotina svoda, nego su obilno pokrivale i tlo te širile neobičan miris. Don Bosko posluša. No već na prvim koracima osjetio je oštar ubod trnja. Tada se vratio i obuo, pa krenuo ponovo. Ovaj put pođe za njim veliko mnoštvo nepoznatih mladića, što ih je privukla ljepota cvijeća i opojni miris, te zamoliše Don Boska da ga smiju pratiti. No one ruže bile su uzrok da su im se stale krvariti noge, ruke i lice.

Neki su izdaleka vidjeli Don Boska s pratnjom te povikaše: »Gle, kako Don Bosko ide po sagu od ruža! Sretna li čovjeka!« A sasvim su drugačije mislili oni nepoznati mladići koji su išli za Don Boskom. Zanos im se bio izvjetrio pa su sada išli, uzdišući: »Prevario nas je!« I vratiše se natrag. A taj bijeg duboko je ražalostio Božjeg čovjeka, te je mislio: »Zar je moguće da sâm moram stići do cilja?«

U taj čas ukaza se druga velika četa svećenika i svjetovnjaka, koji mu rekoše odlučno: »Hoćete li da vas mi pratimo? Spremni smo da vas slijedimo svuda!«

I sad se postavi na čelo njima. Ovaj put gotovo svi njegovi suputnici pođoše s njim do kraja. Ali kakvi su stigli? Mršavi, umorni, okrvavljeni! Na sreću, dođoše na ravnicu, i dunu lak povjetarac, koji im povrati snagu i zacijeli rane. A zatim se Don Bosko nađe najednom među mnoštvom mladića što ih njegovi drugovi stadoše odmah zabavljati, voditi i odgajati.

* * *

Jedva su minule tri godine, a taj se san ispunio. Već prije malog Rue pokušao je Don Bosko tri-četiri puta da pošalje izabrane u svećenike, ali bez uspjeha. Jedan po jedan pobjegoše. Don Bosko ne klonu, već i peti put baci mrežu na najbolje u svom Oratoriju i povuče šestoricu osim Mihovila Rue. Čim se svršila školska godina, dadoše se na posao unatoč zagušljivoj sparini. Trebalo je svršiti prvi latinski razred u kratko vrijeme praznika. Pretrpan brigama i poslovima, Don Bosko je bio prisiljen da taj razred povjeri pitomcu višeg tečaja, nekom Revigliju (Revilju), a sam se zadovoljio jednostavnim nadzorom.

— Kako je? — zapita poslije 15 dana mladog profesora.

— Prilično dobro. — Odgovori on. — Marchisio (Markizio) »ore, kako more«, Ferrero malo sporije, ali brzo shvaća i pamti bez poteškoće.

— A Rua?

— Ne znam što mu je. No čini mi se da mu latinski baš ne ide u glavu.

— Kako to? — prihvati Don Bosko. — On bar ima toliko pameti koliko ona dvojica zajedno.

— Možda! Ali to onda znači da je ne upotrebljiva.

Kad je Mijo čuo za taj razgovor, nije mu baš bilo ugodno u duši. Sud je bio točan. Moglo se lako pretpostaviti da je kriva lijenost. No razlog je ipak bio u tome što se njegova pamet, vična dosad učenju egzaktnih znanosti, nekako iznenadila naukom koja se nije mogla povezati ni s jednom spoznajom, uzetom dosada, već je brazdila nove brazde. Bilo što bilo, dovoljna je bila i sama pomisao, da bi Don Bosko mogao i na čas samo posumnjati u njegovu dobru volju te dječak popravi svoj nemar, ako ga je uopće i bilo. Od onog dana ne samo da se nitko nije mogao potužiti na njega, nego je za vrijeme svih nauka bio uvijek među prvima.

U listopadu 1850. stupio je Rua s nekim drugovima u drugi razred, gdje je poučavao svećenik Merla. Taj dobri svećenik je u slobodno vrijeme u svom stanu poučavao latinski. Sedmorica Don Boskovih učeni-

ka dolazila su svakog jutra u njegov stan da ondje čitaju »De viris illustribus« Kornelija Nepota. Jedan jedini je ustrajao: Rua. Ostali su u dvije godine ostavili jedan za drugim i školu i Don Boska. Druge godine u jesen promijenio se profesor. Zatražio je i dobio službu zatvorskog kapelana. Don Bosko je morao potražiti drugog učitelja za svoju malu, ionako vrlo razrijeđenu, školu, a našao ga je u osobi učitelja Bonzanina.

Bonzanino je bio lijep značaj. Volio je obuku i njoj se predao dušom i tijelom. Uspijevao je jer mu je poučavanje bilo jasno, metodično i praktično, a imao je i iskustva. Znao je u ukočenu školu unijeti duh živahnosti, što je bilo neobično u ono vrijeme. Stanovao je kraj crkve sv. Franje Asiškog, baš ondje gdje je Silvije Pellico (Peliko), nakon povratka iz zatvora, napisao knjigu »Moje tamnovanje«. Svako su se jutro pod trijemom njegova stana gomilale skupine dječaka koji su se dijelili u tri latinska i grčka tečaja. Dok su jedni učili, drugi su slušali obuku. Svako jutro mogao je svaki da po volji odabere što će slušati: Kornelija Nepota, Cezara ili Salustija, Fedra, Ovidija ili Vergilija. Nikakva ograda, ni fizička ni moralna, nije dijelila jedan razred od drugoga. Profesor je zahtijevao samo tri stvari: pažnju, dobro izrađene zadaće i dobro naučena predavanja. Inače potpuna sloboda! Taj je način za dobrovoljce bio vrlo koristan. Kojima je preostajalo vremena, ponavljali su ono što se govorilo za niži razred. Koji su bili odvažni, a umno nadareni, mogli su se upisati u viši razred. Bonzanino je imao takvih učenika koji su se u listopadu upisali u drugi razred, o Uskrsu prešli u treći, a na svršetku školske godine svršili četvrti. Subota je bila posvećena tome da se pismeno obradi sve što se tog tjedna radilo. Bio je to poseban prizor natjecanja među učenicima.

Tim se natjecanjem Mihovil divno okoristio, kako svjedoči jedan od njegovih razrednih kolega, Francesia (Frančezija): Kad je Rua bio u trećem razredu, obveza se da će pratiti predavanja i izrađivati zadaće dvaju prijašnjih razreda da se tako bolje utvrdi u elementima klasičnih jezika. Njegova marljivost bila je vrijedna divljenja pa su ga smatrali uzorom.

Često se događalo da bi Don Bosko, idući ponedjeljkom u crkvu sv. Franje Asiškog k Don Cafassu (Kafasu), da se ispovjedi, svratio učitelju Bonzaninu. Čim bi ga ovaj opazio, stao bi hvaliti njegove pitomce, a osobito Mihovila Ru-u.

— Divno je to dijete! — govorio bi. — Uvijek prvi! I s kakvim oduševljenjem radi!

— A Marchisio je sigurno odmah za njim? — upitao je Don Bosko.

— Ide za njim, ali prilično izdaleka.

Mihovil je samo godinu dana polazio tako korisnu Bonzaninovu školu jer je ona trajala samo tri godine, a Rua je sve to završio za jednu.

Godine 1851. opet se upisao u školu Don Picca (Pika), profesora humanistike i retorike. I on je bio velik Don Boskov prijatelj i divio se njegovoj revnosti. Zato je rado primio malog Ru-u, koji je i tu u jednoj godini sjajno svršio dva tečaja.

Da Don Picco potakne svoje učenike na natjecanje, odredio je da prve dvije klupe u školi tvore senat. One su bile određene za četiri prva polaznika svakog tečaja, za učenike, koji su se odlikovali u vladanju i u nauci. Od listopada 1851. do srpnja 1852. sjedio je Rua stalno među senatorima. Takmaci su bili ozbiljni, vrlo nadareni i neumorni radnici. Ipak, one školske godine koja je za Ru-u bila dvostruka, zadrža on prvo mjesto u oba tečaja. Ispit zrelosti okrunio je te plemenite napore. Jedan član ispitnog povjerenstva reče iza usmenog ispita Don Pichi o Rui:

— Zavidim vam na tom učeniku. Taj će se mladić, vjerujte, jednom istaći!

* * *

Taj je napredak u radu bio to zaslužniji što je tih godina dvostruka žalost snašla osjetljivo i nježno Mihovilovo srce. U kratko vrijeme izgubio je dva brata, jednog za drugim. Alojzije je umro u veljači 1851., u dobi od 17 godina, a Ivan, 23 godine star, u ožujku 1853.

Te su ga dvije smrti duboko potresle, osobito prva, jer ga je s Alojzijem vezala posebna ljubav. Alojzije je

bio nježne tjelesne građe, koja se nikad nije mogla učvrstiti. A imao je jaku i čistu dušu. Don Bosko ga je veoma cijenio. Bio je pitomac kod Braće, te su ga ondje htjeli predobiti za sebe. To dvostruko svjedočanstvo pokazuje kakvo je plemenito srce imao taj mladić, čija je uspomena ostala neizbrisiva u Mihovilovu srcu.

Smrt drugog brata Ivana zadaje mu žalost s drugog razloga. »Bio je uskrsni utorak, kišan i blatan dan«, pripovijeda njegov drug Francesia, »i mi smo čitali latinska štiva u sakristiji kapele. Osjećao sam da je Mihovilov duh daleko, izgubljen u bezutješnoj žalosti.

— Pa što ti je? — upitah ga.

— Umro je moj brat Ivan! — Odgovori mi, jecajući.

Da mu ublažim bol, povedem ga pred oltar. Ondje smo, klečeći, dugo molili za Ivanovu dušu.

— Sad je na meni red —reče mi, vraćajući se u sakristiju — sigurno je na meni!"

Ostao je zbilja sam jer mu je već i sestrica Marija bila mrtva. Činilo se da će tajanstvena bolest, koja je odnijela njih troje, pograbiti i njega, to više što je tada mnogo trpio u duši. Ali Don Bosko mu te iste godine zajamči još bar 50 godina života. Jedne se, naime, večeri u rujnu Don Bosko vraćao s Mihovilom iz Don Piccove vile. Dobrom je učitelju bilo ime Matej, pa su mu pošli čestitati imendan. Prolazeći na povratku pokraj crkve Gran Madre di Dio (Velike Majke Božje), svrnu Don Bosko razgovor na 400 — godišnjicu čuda Presv. oltarskog sakramenta, što ga je Torino slavio tih dana.*

Radi se o poznatom čudu što se dogodilo god. 1453. Neki su kradljivci ukrali iz crkve d'Exilles u Gornjem Pijemontu pokaznicu. Prolazeći kroz Torino, mazga im se zaustavila nedaleko od gradske palače te ne htjede dalje, a sveta Hostija se otkide i ostade u zraku nekoliko sati. Videći taj neobičan prizor, sila se svijeta skupila i stala moliti. Navečer se sv. Hostija spustila na pliticu što ju je držao biskup. Na trajnu uspomenu toga događaja bila je na onom mjestu sagrađena jedna od najbogatijih torinskih crkava — crkva Čuda Presv. Sakramenta.

Za tu je zgodu Don Bosko bio sastavio i propagandnu knjižicu, koja se brzo rasprodala. Videći uspjeh te knjižice, reče dobri Otac svome mladom prijatelju:

— Kad se bude godine 1903. slavila 450 — godišnjica, ti ćeš pretiskati to djelce. Mene više neće biti, ali ti ćeš još živjeti.

— O, Don Bosko, odgovori mladić, lako je reći: »Ti ćeš živjeti!« ali smrt se može sa mnom i prije toga gadno našaliti!

— Smrt se neće s tobom gadno našaliti. To ti ja jamčim. Misli onda kako ćeš opet objelodaniti moje djelce.

I zbilja, mladi je Rua imao živjeti još 57 godina. Vjeran svome obećanju, pretiskao je 1903. tu malu Don Boskovu knjižicu.

IV. POGLAVLJE

Rješenje zagonetke

Taj mladić, koji je tako lijepo napredovao, bio je više od obična marljiva učenika — bio je apostol. Nauka nije ispunila sve njegove težnje. Uz život učenja, bolje reći: nad njim, izbijao je drugi — život sinovske predanosti Don Bosku. Sve svoje slobodno vrijeme upotrebljavao je za Oratorij. Ondje je obavljao tisuće raznih poslova , samo da bi olakšao rad svom Učitelju. O toj radinosti dao nam je lijepu sliku njegov drug Ivan Cagliero (Kaljero), koji je kasnije s njim radio uz Don Boska. Cagliero pripovijeda ovako:

"Poznavajući Mihovilove lijepe darove i posebne kreposti, a nemajući pomoćnika, Don Bosko odredi da nas Mihovil kao vođa i »starješina« prati u školu i opet kući. Naša mladenačka živahnost, naš otvoreni značaj i djetinja lakomislenost bili su opreka Mihovilovoj mirnoći, rezerviranosti i marljivosti. A njegovo uzorno vladanje u školi, pri učenju i na samom odmoru, njegova ljubeznost pri razgovoru i njegova neobična pobožnost kod crkvenih obreda bili su za nas poticaj za razmišljanje i razlog da mu se približimo, da ga zavolimo, pa i slušamo.

Još ga gledam u duhu kako u nedjelju izjutra stoji na straži kraj bunara. Don Bosko bi prije sv. Mise ispovijedao, a Rua bi stajao kraj bunara i pazio da se ne bi prevarili te pili vodu oni koji su se imali pričestiti. Pod sv. Misom svojim nas je pobožnim držanjem poticao i oduševljavao za molitvu i ljubazno nas opominjao da budemo sabrani i da se dostojno zahvaljujemo. Nisu svi imali jednak žar i događalo se da

bi tkogod dignuo glavu da nešto pogleda. On bi mu se tada nježno dotaknuo ramena i šapnuo mu u uho: »Zahvaljuj se našem Gospodinu!«

Razgovarajući s nama, govorio bi nam o Don Bosku, o njegovoj velikoj ljubavi prema mladićima u Oratoriju, a osobito prema onima koji su se bavili školom. I preporučivao nam je da za uzvrat i mi ljubimo njega, da ga štujemo i slušamo.

Kako je bio vrlo nježne savjesti s obzirom na čistoću, nije dopuštao da unutarnji oratorijci i vanjski učenici vode slobodnije i opasne razgovore, a još bi manje dopuštao da ih vodimo mi koji smo bili prvi studenti u kući i koji smo gotovo svi odlučili da ćemo stupiti u svećenički stalež. I, kao što je mali Samuel, odjeven u bijelo laneno odijelo, znak njegove lijepe duše i nebeske čistoće, napredovao u dobi, mudrosti i milosti kod Boga i kod ljudi, tako je i mali Mihovil napredovao u Oratoriju kod Boga, a — pod Don Boskovim vodstvom — i kod nas, svojih suučenika i drugova.«

Odonda je Don Bosko neumornom revnošću nastojao da privuče što više mladića, osobito onih koji su izbjegavali da ih poučava svećenik. Da bi u tom uspio, izabrao bi među svojim najboljim učenicima »hajkače«. Oni bi se nedjeljom i na blagdane poslije sv. Mise razišli po susjednim livadama i neobrađenim poljanama oko Oratorija te se neopazice umiješali među ulično je igrali za novac ili sudjelovali u drugim manje zgodnim igrama. Ta se djelatnost razvijala u dva smjera. Najprije bi ih nastojali zadržati nekom vještinom i tako bi, u drugom dijelu toga svog nastojanja, pružili Don Bosku priliku da dođe i povede s njima razgovor, da onda pođu s njime, predobiveni njegovom čarobnom ljubaznošću, u Božju ovčarnicu.

U životopisu sv. Franje Saleškog, preteče suvremenog apostolata, čitamo da je on osnovao »početne tečajeve kršćanskog nauka« za svoj puk, koji je tonuo u vjerskom neznanju. Te je tečajeve držao u stolnoj crkvi. Da bi sabrao što više slušača, poslao bi svake nedjelje prije obuke mladića, obučena u modro odijelo, da zvoni ulicama Annecyja (Anesija) i da viče: »Do-

đite na kršćanski nauk! Čut ćete pouku o putu u nebo!«

Na taj isti način sakupljao je i Don Bosko u korizmi svoju djecu i mladiće. Rua bi sa zvoncetom u ruci obilazio neobrađena polja okolice, gdje bi se obično sastajali besposleni mladići, te im javljao da je blizu vrijeme pouke u katekizmu. On je sve više obavljao dužnost Don Boskova pomoćnika.

U to je doba (1852—1854) u Torinu bila veoma živa protestantska propaganda. Don Bosko je sa žalošću u srcu gledao kako mnoge duše padaju u zavodničke mreže protestanata, pa započe borbu protiv njih pomoću malih knjiga, članaka, almanaha i letaka. Svoje spise pisao bi većinom po noći s grozničavom brzinom i jedva čitljivim rukopisom. Ispravci su bili obilati, križane su se riječi gomilale jedna na drugu. Svaka je stranica bila neobično šarena poput bojnog polja poslije bitke. Katkad bi se izjutra zabavljao, pokazujući pokoju takvu stranicu svojim malim učenicima, a oni bi razrogačili oči, ali ne bi mogli ništa odgonetnuti.

— Evo posla za Ruu! — rekao bi tada Don Bosko. — Vi tu ne razumijete ništa, ali Rua će se potruditi da sve razjasni.

I zbilja, Mihovil bi se navečer, svršivši prijevode i zadaće, latio hijeroglifa svog Učitelja, te bi mu ih vratio lijepo prepisane, posve čiste i uređene.

A nije on odgonetao samo rukopise nego je u skromnim pojedinostima života istraživao i odgonetao i misao Očevu, te ju je nastojao i ostvariti. On ga je sebi izabrao za uzor i bila mu je velika briga da ga malo pomalo na sebi i realizira. Međutim, rastao je i glas o Ruinoj kreposti. Govorili su: »Svetac je kao i Don Bosko!« Uostalom, to se dobro vidjelo kad je Don Bosko pozvao svoje pitomce da tajnim glasanjem označe koga smatraju najboljim. Sve je glasove dobio Mihovil Rua.

* * *

Plod je, dakle, zorio polagano, ali stalno. I Don Bosko je krajem rujna 1853. mislio da je doba ubrati ga. Njegovo se djelo sve više razvijalo. Kad je kupio

VALDOCCO (Torino) — U ovim sobicama na potkrovlju spavao je i radio Mihovil Rua dok je išao na studije. U pozadini toranj crkve sv. Franje Saleškog.

Pinardijevu kuću, prva mu je briga bila da sagradi pravu kapelu. Dosad im je za kuću Božju služilo potkrovlje. Iz te nakane podiže se crkvica sv. Franje Saleškog, u koju može stati oko 800 dječaka. Malo pomalo postao je prvi dom pretijesan za stotine malih oratorijanaca, zato naskoro otvori i drugi dom, nedaleko od glavnog kolodvora, a dvije godine kasnije i treći, na drugoj strani grada.

Nakon tri godine podiže iz temelja novu zgradu, namijenjenu za stan dječacima koje je tištala bijeda i svakojake pogibli. Trideset dječaka išlo je danju u grad na posao ili u školu, a vraćalo se o podne i uveče u Pinardijevu kuću na jelo i na spavanje.

No taj je polovičan način života, vani i kod kuće, imao i svojih loših strana. Don Bosko je osjetio potrebu da sebi što prije stvori prijeko potrebne suradnike, pa da otvori vlastitu školu i vlastite zanatske radionice.

Jedan od tih suradnika, koji su imali biti kamen-temeljac čitava Don Boskova djela i, možemo reći, pravi ugaoni kamen, bio je Mihovil Rua. Don Bosko mu na početku jeseni 1853. predloži neka se stalno nastani kod njega. I 24. rujna Mihovil je uselio u tu kuću, u kojoj će stanovati blizu šezdeset godina.

* * *

Don Bosko bi svake godine, u nedjelju prije blagdana Kraljice sv. krunice odlazio sa svojim dječacima u svoje rodno mjesto Becchi (Beki), da ondje proslave tu malu svetkovinu nebeske Majke i da se malo provesele u prirodi, u zrelim vinogradima njegovih prijatelja. Tu bi ostali po nekoliko dana. Ujutro bi poslije sv. Mise odlazili na berbu po montferatskim brežuljcima, a navečе bi se vraćali pod zvijezdama, pjevajući u tri glasa staru pijemontsku romancu.

Nekad bi ih pozvao na berbu koji od susjednih župnika. To bi onda bili posebni, vrlo svečani izleti. Dječaci bi naprtili na leđa cijelo svoje »putujuće kazalište«, pa bi — sad pod vedrim nebom, sad u kojem javnom lokalu, u župskom dvorištu ili gdje bilo drugdje — razapeli svoju pozornicu i zabavljali do mile volje onaj dobri narod, koji bi ih zadivljeno gledao i slušao. Bila je to ne samo zabava nego i vrsta apostolata, ka-

ko je to već znao udesiti Don Bosko, spajajući u divan sklad vjeru i veselje. U Becchiju bi ta čitava čudnovata Don Boskova karavana spavala na podu u kući Don Boskova brata. Blagovali su za istim stolom. A molili bi u jednoj niskoj sobi, posvećenoj Kraljici sv. krunice. Na sam blagdan ta bijedna »kapela« nije mogla obuhvatiti mnoštva koje bi došlo iz susjednih sela. Tada bi se sve razvijalo pod vedrim nebom: sv. Misa, propovijed, krunica, skladna pjesma Don Boskovih pitomaca, sabranih oko »oltara«. Naveče bi svečanost svršavala sjajnim vatrometom.

No te god. 1853. imala je svečanost u siromašnoj kapeli u Becchiju nešto novo, nešto neviđeno: Don Bosko je ondje obukao u reverendu svoja dva duhovna sina: Rocchettija (Roketija) i Ru-u. Svetu Misu služio je dekan Castelnuova (Kastelnuova) Don Cinzano (Čincano), koji je na istom mjestu, prije sedamnaest godina, slušao sretna mlada svećenika Don Boska kako mu razvija svoje planove o budućnosti. Te je planove Don Cinzano onda smatrao mladenačkim maštanjem, a sad je priznao Don Bosku: »Sad počinjem vjerovati da je tvoj san bio ozbiljan i da je došao odozgo.«

Novi je, dakle, klerik Rua trebao da svojom osobom bude početak ostvarenja toga sna. Don Bosko ga je upravo zato i odabrao.

Vraćajući se naveče u Torino, reče klerik Rua Don Bosku neka mu sada razjasni što je zapravo značila ona njegova kretnja kojom mu je odgovorio kad ga je kao dječak zamolio medalju.

— Kako, moj dragi Mijo, reče Don Bosko, zar ni sada ne shvaćaš? Pa to je tako jasno. Što više budeš napredovao u godinama, to bolje ćeš shvatiti što sam ti htio reći: »U životu ćemo nas dvojica sve dijeliti: boli, brige, odgovornosti, radosti — sve.« Primaš li?

— Zar možete sumnjati u to!? — odgovori Mihovil, sretan što smije biti dionikom tako divne baštine.

V. POGLAVLJE

Prvi salezijanac

Neko vrijeme poslije toga kleričkog oblačenja povjeri Don Bosko jednom svom prijatelju nakanu da obuče i neke druge pitomce, ali ga ovaj nije shvatio. Tadašnja su vremena bila za kler tako nepovoljna da je odluka za svećenički stalež predstavljala upravo herojstvo. Što će, dakle, Don Bosku legija mladića koje će ljudi samo mrziti i ponižavati? To više što su vlasti poduzele sve moguće da se svećenički stalež uopće dokine.

Ali veliki je apostol dobro mislio. On je u raznim snima gledao čudesan razvitak svoje obitelji mladića i veličajni procvat redovničke zajednice koja će se baviti njihovim odgojem.

Prvo sjeme posijao je Don Bosko još 2. VI. 1852., u subotu. Poslije večernje molitve sabrao je u svojoj sobi neke pitomce, pomno izabrane. Među njima je bio i Rua. Održao im je jednostavnu propovijed. Nije im otkrio svojih velikih nakana jer bi mogli, shvativši ga, klonuti i zauvijek ga ostaviti. Tražio je samo jedno: da mu pomažu. Ništa drugo. Tako je postupao naš Gospodin s apostolima, tako, eto, i Don Bosko.

Godinu dana kasnije obukoše se Rua i Rochetti. Drugi (Cagliero, Francesia, Bonetti) spremali su se na to. Od mjeseca do mjeseca jačala se jezgra. A od nedjelje do nedjelje misao je apostolata primala sve izrazitije tijelo i vješto modelirala duše odabranih.

26. I. 1854., za vrijeme devetnice, koja je bila priprava za blagdan sv. Franje Saleškog, ta mala četa dobila je ime. Klerik Rua se s velikim veseljem odazvao molbi Don Boska da napiše na trajnu uspomenu ne-

koliko riječi o tome povijesnom času za Salezijansku družbu:

»26. I. 1854. navečer sabrali smo se u sobi Don Boska Cagliero, Rocchetti, Artiglia i Rua. Don Bosko nam je predložio da s pomoću Gospodina pokušamo praktički izvršavati ljubav prema bližnjemu, a poslije da obećamo da ćemo, bude li to moguće i zgodno, položiti i zavjet Gospodinu. Od te večeri bili su oni koji su se odlučili i koji će se ubuduće odlučiti na taj oblik apostolata, nazvani »Salezijancima«.«

Salezijanci — znači učenici sv. Franje Saleškog, apostola neumorne revnosti i najmilijeg čovjeka svoga doba.

* * *

Uzevši to ime, započeli su vrijedni mladići kušnju privatnog novicijata. »Kušnja« je možda prejak izraz da se označi to vrijeme duhovnog novaštva, tokom kojega su se — nizom prikladnih vježbi, duhovnih konferencija i prakticiranjem pobožnih kreposti — duše vježbale u načinu života na koji su se bili odlučili. Konferencije je držao Don Bosko, po običaju, svake nedjelje, poslije večernjih molitava, u svojoj sobici. Za živu glavu ne bi propustio nijednu od njih jer sva budućnost njegova djela bila je u tom malom broju učenika, kod kojih je polako želio formirati lik odgojitelja kako ga je on zamišljao.

Apostolat što su ga provodili svaki dan od jutra do mraka bio je onaj isti što ga je provodio i Don Bosko: zamorni radni dani u službi Oratorija, večernje i danje škole, asistencija, uvježbavanje predstava, gimnastika i muzika, živahni odmori, te uz to privatni studij u rijetke slobodne sate, preostale od spomenutih teških obveza. Dakle, sav život bio je potpuno predanje službi zapuštene mladeži.

Milost Božja bila je Don Bosku iznad svega, od nje je on očekivao sve. Ta je milost zbilja govorila srcima tih mladića posve uvjerljivo, i to — primjerom. Rua je brižno promatrao svog Oca i Učitelja u svakoj prilici, požudno hraneći svoju dušu tim šutljivim poukama kreposti.

Na klecalu ili na oltaru gledao ga je duboko sabrana i posve zadubljena u molitvu. U dvorištu i u blagovaonici nalazio ga je uvijek vesela, s jedinom brigom da sačuva među svojim sinovima čilost i veselje u službi Božjoj.

Na cestama, na trgovima, u javnim vozilima, u društvu, svuda se divio čovjeku koji nije gubio nikakve prilike da dođe u dodir s dušama i ucijepi im riječ vjere.

Don Boskova soba bila je uvijek otvorena svima. I onome koga je primao posvetio bi takvu pažnju kao da je to jedini njegov posao te kao da zbog njega svaki drugi rad ima da prestane.

Kad bi ga na šetnji koja neodgojena usta vrijeđala, Rua bi promatrao njegovo lice: ni traga mrštenju, gnjevu, već samo sladak smješak oprosta i milina, koja je često pobjeđivala osvajajući neprijateljsko srce.

A kad bi navečer poslije molitava zavod utonuo u potpun mrak, ostajala je zapaljena jedna jedina svijeća — svijeća Don Boska, koji bi, sagnut nad rukopisom, nad kojim djelcem u obranu vjere, radio sve do iznemoglosti.

Uopće, u koji god je čas promatrao toga svetog svećenika, Rua se uvjeravao da on ništa ne radi za sebe, nego, gonjen unutarnjim plamenom, za svaku dušu koja ga treba, bila blizu ili daleko.

Ideal o kojemu je mali Rua sanjao, gledao je, eto, pred sobom svaki dan, i on ga je ne samo očaravao nego ga je nadasve i poticao da ga pod svaku cijenu dostigne. »Više sam se koristio«, priznao je kasnije, »motreći Don Boska i u najnižim poslovima, nego čitajući i razmatrajući o najdubljoj askezi.«

A, da je ta korist zbilja bila velika i stalna, da se Mihovil zaista velikim koracima približavao svome idealu, pokazuje nam činjenica što je Učitelj već za godinu dana pronašao učenika zrelim za veliki korak: na Blagovijest, 25. ožujka 1855. navečer, u siromašnoj Don Boskovoj sobi, klerik Rua položio je u ruke Ocu prve redovničke zavjete na jednu godinu.

Obred bez svečanosti: svećenik stoji s raspelom u ruci, a pred njim klerik, klečeći, šapće obrazac zavjeta. Nema svjedoka. Ništa! A ipak je među četiri zida nastalo onda nešto veliko. Nova družba svete Crkve počela je osjećati prvi šuštaj krila. Kao i uvijek: djela koja su Bogu mila uvijek počinju u skrovitosti!

VI. POGLAVLJE

Neobičan radnik

Jednostavan član Oratorija i učenik škole Don Picca Mihovil nije bio bez posla u tom domu, a pogotovu nakon redovničkih zavjeta. On je mogao jedva kad odahnuti i imao jedva jedvice vremena za potreban san.

Zbog nekih promjena u školama bio je potreban Bonzaninu dobar matematičar. Bonzanino ga zatraži od Don Boska, a ovaj odredi Ruu. Tako su najstariji u školi jednoga lijepog dana vidjeli gdje im dolazi za učitelja onaj koji je prije dvije godine bio njihov drug. Kao uvodnu riječ reče im Rua i ovo: »U dvorištu ćemo biti i dalje dobri drugovi. U ovaj čas sam ovdje vaš učitelj i nadam se da ću u vama naći pažljive i marljive učenike.« Te riječi izrekao je uljudno i s lakim smješkom, ali odlučno. Tako je postupao do kraja svoga života. Neugledne vanjštine, on je privlačio mirnim i sigurnim glasom, čvrstim i odlučnim pogledom i potpunom vlašću nad sobom.

Navečer, nakon dnevnih predavanja, trebalo se pobrinuti da sva ta masa mladića uči. I to je bilo povjereno Rui. Kasnije mu je Don Bosko još proširio polje rada — povjerio mu je potpunu asistenciju unutrašnjih pitomaca, kojih je bilo stotinjak. Po zamisli velikog Odgojitelja salezijanski asistent ne mora samo biti stalno među svojim mladićima nego se mora i prilagoditi njihovu životu, da ih štiti, upućuje, bodri, da upravlja tim mladim bićima na putu formiranja. On mora biti vrtlar koji je uvijek nagnut nad svojim biljkama, da im u zgodno vrijeme pribavi zraka i svjetla i da tlu dadne hrane.

Osim tih teških dužnosti mladom su kleriku bili povjereni i ključevi od knjižnice, s dužnošću da je uredi, povećava i stavi u promet. A nakon nekog vremena imenova ga Don Bosko i vjeroučiteljem svih onih mladih slušača kojima je bilo tako potrebno poznavanje velikih vjerskih istina i prvih ćudorednih načela.

* * *

U to vrijeme, u srpnju 1854., pojavila se u Torinu kolera. Bolest se proširila izvanredno brzo. Don Bosko je odmah shvatio da je jedini način da se pomogne nesretnom gradu u tome da osnuje velikodušnu omladinsku četu. Ne gubeći vrijeme, obrati se na odraslije mladiće u Oratoriju. Upisalo ih se odmah četrnaest. Na čelu im je bio Mihovil Rua, koji je dva mjeseca proboravio kod tih siromašnih jadnika. Ostavio ih je tek onda kad je bolesti bio kraj.

* * *

Tolike neslućene muke, što čovjeka sasvim iscrpljuju, nisu ga spriječile da ne dođe svake nedjelje u Oratorij sv. Alojzija u drugom kraju grada, blizu kolodvora. To je bio drugi oratorij što ga je otvorio Don Bosko. Osnovan je 1849. Njegovu je duhovnu upravu povjerio nekim svećenicima, svojim prijateljima.

Ta se služba ljubavi sastojala u biti u tome da dolaze nedjeljom ujutro ispovijedati, služiti sv. Misu i propovijedati. Svećenici nisu mogli dolaziti uredno jer su bili vezani i uz svoje druge svećeničke dužnosti. Tko je onda jamčio ustrajnost života u Oratoriju? Mladi klerik Rua! On bi nedjeljom bio ondje već rano. Kad bi došli prvi dječaci, trsio se da jedne uputi k ispovjedaonici, a u isto je vrijeme pazio na druge u dvorištu. Pod Misom je pazio na red i ravnao molitvama i pjesmama. A kad bi zatim razdijelio kruh i čokoladu, započeo bi živu igru i došlo bi podne. Kad bi posljednji dječak izišao, on bi ušao u vratarevu sobicu, gdje bi nalazio tanjur tople juhe. Ostali dio objeda donio bi u džepu: komad mesa ili slanine, malo sira ili dvije jabuke s tradicionalnom žemičkom.

Odahnuo bi nekoliko časaka, a dječaci bi već pokucali na vrata. On bi ih držao do zalaza sunca. Većinom

bi ih morao sam zabavljati i poučavati u vjeronauku, te im dati moralna pravila za slijedeći tjedan. Onda bi zajedno izmolili večernju molitvu. Kad bi se zatim pješice vratio u Valdocco, više ne bi mogao stajati na nogama. Uzeo bi vrlo oskudnu večeru, pa bi se povukao na spavanje bez ijedne riječi, umoran i iscrpljen, ali — vrlo sretan.

* * *

U tom Oratoriju sv. Alojzija, čim mu je to bilo moguće, osnovao je među većima konferencije sv. Vinka Paulskoga, koje su mu omogućile kontakt sa siromašnim obiteljima. Tu mu je mnogo koristilo iskustvo stečeno u konferencijama što ih je pred dvije godine osnovao Don Bosko u Oratoriju sv. Franje Saleškog. Ondje je Rua bio tajnikom. Njegova je revnost bila neiscrpiva. U ono je vrijeme nastojao također da udari temelj društvu koje je trebalo snažno podupirati Don Boskov rad na pojedinačnom odgoju njegovih mladića. Zanimljiva je povijest osnutka te *Družbe Bezgrješne*. Jednoga jutra su se Don Piccovi učenici, idući u školu, razgovarali o dnevnom događaju: »Jesi li vidio da se jutros nije nitko pričestio? Don Bosku je to sigurno bilo vrlo žao! A kako bi bilo da se dogovorimo da se svaki dan netko pričesti pod sv. Misom?« Rečeno — učinjeno. Kad je mali Dominik Savio, Don Boskov ljubimac, doznao za taj naum, odmah je pristao s tolikim žarom uz namjere drugova te se može reći da je postao dušom toga društvanca.

Osim toga euharistijskog revnovanja ti su vrijedni mladići poduzeli i apostolat kod nevaljalih pitomaca. Svaki od njih odabrao je potajno jednoga od tih nesretnika pa ga nastojao na tisuće načina, što ih čovjeku sugerira kršćanska ljubav, očuvati od zla, svratiti na pravi put, podići ga nakon pada. Apostoli Euharistije i vidljivi anđeli čuvari svojih drugova — to su bili članovi Družbe Bezgrješne. Utjecaj Družbe u kući bio je golem.

Čim se to društvo ustalilo, odabralo je za pročelnika najuglednijeg člana, klerika Ruu, koji je poslušna srca dodao svim ostalim brigama i tu najnoviju.

* * *

Slijedećih godina (1857—1859) dodao im je i druge. Don Bosko mu je povjerio službu da tumači Novi zavjet mladim klericima u kući. Drugom zgodom zamolio je veliki apostol štampe svoga mladog učenika da sastavi priručnik crkvene povijesti. Rua se prihvatio posla i napisao knjigu na više od 800 stranica.

Kad su se u novim dvoranama otvorile, jedna za drugom, salezijanske radionice, nastupi težak odgojni problem: kako će se osigurati stega među obrtnicima, budu li jedni radili u kući, a drugi išli svaki dan van na posao? I klerik Rua dobio je zadatak da se brine za red i ćudoređe u tako šarenu društvu.

Kad su napokon bila definitivno osnovana prva tri latinska razreda u kući, radilo se o tome da se stvori jedinstvena obuka i ozbiljan rad. U tu svrhu trebalo je postaviti sposobna nadstojnika nauka. A što ne bi on bio primio čim bi Don Bosko samo nabacio svoju želju?!

* * *

Kako je mogao obavljati toliko poslova mladić tako krhka zdravlja i još tako slaba ugleda? Otkud mu toliko vremena da stigne na sve to?

Krao ga je noćima, koje je skraćivao tako da ne bi uvečer dugo sjedio — to ni Don Bosko ne bi nikad dopustio, nego bi se ujutro jako rano dizao. U najljućoj zimi, a one su na podnožju Alpa jako oštre, bio je na nogama već u 3 ujutro i čim bi se obukao, probudio bi drugih osam ili deset drugova, koji su s Don Boskovom privolom ustajali kad bi pijetao zapjevao. Ljeti je to rano ustajanje moglo biti užitak, ali je zimi to bila velika žrtva.

Rua bi tada prvo pola sata razmatrao, kao što je bio naučio od Učitelja. Drugi su radili, sagnuti nad školske tekstove, uz tri jadne uljane svjetiljke. Pri njihovu se blijedom svjetlu ta vrijedna četica zadubljivala u tekst grčkih i latinskih pisaca, a to je bila naslada. Tišinu bi prekidala samo škripa pera koja su se vukla po papiru ili listanje stranica u rječniku.

U pet i po došli bi ostali drugovi k toj četi, koja je svoj radni dan produljivala za dva i po sata.

Povijest je sačuvala imena nekih od njih, koji su unatoč tome prenapornom radu doživjeli duboku starost. Među njima nalazimo kasnijeg kardinala Ivana Cagliera, koji je umro u starosti od 88 godina, Ivana Francesiju, koji je doživio 92 godine života i ostavio glas jednoga od najboljih latinaca u modernoj Italiji, i napokon našega Mihovila Ruu, koji je dočekao starost od 73 godine, i to kao Vrhovni Poglavar Salezijanske družbe.

VII. POGLAVLJE

Majka dolazi k sinu

Kad je Don Bosko osnovao svoj internat, pozvao je svoju majku, mamu Margaritu, da bude majka i njegovim dječacima, njegovoj novoj obitelji. Ona se odmah odazvala sinu, unatoč svojih 60 godina. Svojim je dolaskom rasteretila sina od najvećeg dijela materijalnih briga. Ali još i više — kao da se pomladila za trideset godina — tim svojim posinovljenim dječacima ona je postala nekadašnja prava majka, koja je nastojala na tisuće načina da popravi, da preobrazi, da potakne na dobro te divlje derančiće.

Uz njih je provela deset godina. To su bile godine požrtvovnosti, molitve, siromaštva; godine, proživljene samo s jednom željom: da hraneći i odijevajući tijela, popravlja i spasava duše.

Ali jednog dana, jednog hladnog dana u mjesecu studenom, moralo je stati srce i te žene, koju je 600 dječaka zvalo svojom majkom.

25. XI 1856. izdahnula je mama Margarita sveto, kao što je sveto i živjela. Prije nego je izdahnula, prošaptala je Don Bosku: »Ostavljam drugim rukama materinske brige. Promjena će biti tvrda, no pomoći će ti Djevica Presveta!«

I zbilja, čim su je položili u grob, već je druga žena sjela za radni stol.

Bila je to stara gospođa Rua, koja je na službu Zavodu donijela svojih 56 godina. Prije dvije godine, prigodom smrti svoga pretposljednjeg sina, ostavila je ona radionicu oružja i nastanila se dva koraka od Oratorija, dva koraka od svoga Mije. A u studenom

preuzela je dužnost mame Margarite, dužnost majke Oratorija. Divnog li postupka Božanskog Promisla! Jedna majka ode, a druga odmah dođe, da bi 20 godina poklanjala svoju ljubav i njegu tim mladićima, kao mlađoj braći svoga posljednjeg sina, klerika Mihovila Rue.

VIII. POGLAVLJE

Šest godina intenzivnog studija

Kao što smo vidjeli, dani klerika Rue bili su jako ispunjeni. Staro obećanje Don Boskovo posve se ispunilo. Dobru polovicu svojih smionih nacrta povjerio je svome učeniku. Ali ovaj je već morao posvetiti više pažnje i vlastitoj teološkoj naobrazbi da bi se spremio za sveti Red.

No kako će svladati te svete znanosti? Tko će ga učiti filozofiju, teologiju, Sv. pismo, crkvenu povijest, kanonsko pravo? Don Bosko nije imao vremena da se lati toga posla. Dobri svećenici koji su mu pomagali u apostolatu bili su već vrlo daleko od svojih nauka, svršenih u mladosti. Preostalo je sjemenište.

U sjemeništu nije bilo mnogo studenata. Kad je klerik Rua počeo učiti filozofiju, bilo ih je sedamnaest. Većina ih je živjela s Don Boskom, drugi kod kuće, a neki kod Otaca Oratorija ili Presv. olt. sakramenta. Žalosni ratni događaji podsjećali su te siromašne klerike na vremena prije Tridentinskog sabora i na vrijeme osnutka ustanove sjemeništa. Što da reknemo o školskim sobama, o onim bijednim sobicama, pretvorenima u škole, jer je vojska bila zauzela zgrade sjemeništa? Ipak se učilo punom parom dva sata ujutro te jedan i po poslije podne.

Šest godina — dvije godine filozofije i četiri godine bogoslovije — svaki su dan klerici Rua i Rocchetti, a kasnije i Francesia, Cagliero, Bonetti, Ruffino i drugi, polazili u sjemenište da bi prisustvovali predavanjima onih dobrih profesora. Prve godine filozofije bio je Rua sam, ali u teologiji su bili i drugi. I tu je zauzeo

prvo mjesto i nije ga pustio nikad. Njegove školske radnje, točne, jasne i u izvrsnoj latinštini, bile su svjedoci rada i sposobnosti njegova duha.

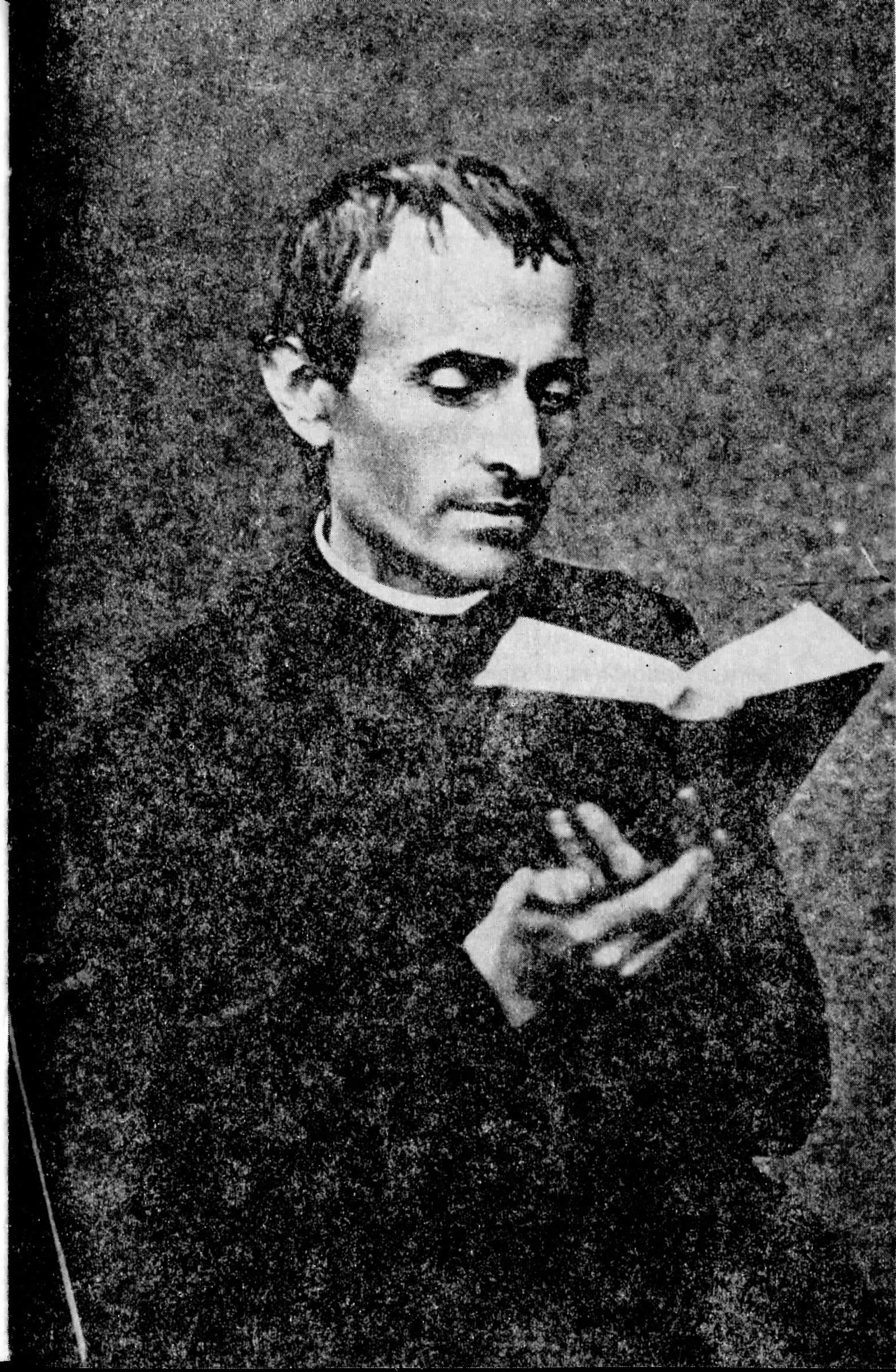
Kardinal Cagliero je izjavio: »Dok sam slušao teologiju, nisam se samo ja služio bilješkama Rue, spremajući se na ispite, nego su i drugi pomoću njih lako i korisno završili studij.«

Kad bi klerik Rua izišao navečer iz sjemeništa, tri puta tjedno htio je da poučava malog Emanuela Fassatija, sina markiza Fassati, jednog od najvelikodušnijih Don Boskovih dobrotvora. Drugih večeri žurio je u stan jednog od najboljih torinskih helenista (stručnjaka za stari grčki jezik i kulturu) i hebrejista (stručnjaka za židovski jezik i kulturu) svećenika Peyrona (Pejrona), učena starca, koji je bio presretan da može uputiti u ta dva jezika tako bistar um. Rua je tako napredovao u školi glasovitog učitelja da je za nekoliko godina na prvi pogled mogao shvatiti grčko i hebrejsko Evanđelje, tumačeći lako i teška mjesta.

Uvijek je volio taj jezik izabranog Božjeg naroda. Kad bi slučajno ulovio slobodno vrijeme, upotrebljavao bi ga za nj. Nikad ga nije zapustio i što god je naučio od svećenika Peyrona, ostalo je snažno utisnuto u njegovu izvrsnu pamćenju.

Nakon 50 godina, spominjući daleke dane prošlosti, stane sprezati hebrejske glagole te nabrajati rečenice toga starog jezika. »Vidite da je još štošta ostalo u mojoj glavi«, rekao bi, smijući se. »Ah, hebrejski! Kakvu mi je nasladu pružio nekad! Cagliero bi uz spinet* komponirao svoje romance i crkvene pjesme; Francesia bi blanjao svoje nepogrešive distihe; a ja, ja sam se zadubljivao u hebrejski! Kako su lijepa bila ona vremena!«

* Starinski muzički instrument.

Mihovil Rua kao mladi klerik.

IX. POGLAVLJE

Kod pape Pija IX.

Po primjeru Mihovila Rue ponudili su se u kratkim razmacima i drugi mladići Don Bosku. Oko 1857. našao se tako čovjek Božji na čelu čete junačkih dobrovoljaca, koji su prema onom proročanskom snu bili spremni da ga slijede do kraja trnovite staze. To su bili: Cagliero, Francesia, Cerutti (Čeruti), Ruffino, Bonetti, Albera i drugi. Bila je to dragocjena jezgra, bogata obećanjima i svetim entuzijazmom — temelj buduće Družbe.

Svanut će dan kad će ti regruti, osposobljeni njegovom riječju i izgrađeni njegovim primjerom, biti zreli za žrtvu. Primit će dobrovoljno jaram Konstitucija i trostruku obvezu redovničkih zavjeta. No da bi pothvat zajamčio Božji blagoslov, trebalo je prije svega poći u Rim, te zatražiti upute od Vrhovnog Svećenika i zamoliti ga za potvrdu. Najbolji prijatelji i druge ugledne ličnosti svjetovahu Don Boska u tom smislu. »Osnujte Družbu«, sugerirao mu je sv. Cafasso, zabrinut za budućnost te ustanove.

Godine 1857. završio je redakciju Konstitucija Družbe koja se rađala. One su nadahnute konstitucijama raznih crkvenih redova, ali osobito iskustvom 10-godišnjeg apostolata. Trebalo ih je predložiti Rimu na odobrenje.

18. veljače 1858. Don Bosko krene, dakle, s klerikom Ruom na put prema Vječnom gradu, noseći u torbi kićeno prepisani tekst Konstitucija za buduću Salezijansku družbu.

* * *

Boraveći u Rimu i čekajući papinsku audijenciju više dana, iskoristili su naši putnici vrijeme i priliku ne samo da zadovolje svoje želje i da vide sva sveta i znamenita mjesta Vječnog grada nego osobito da prošire i utvrde svoje zamisli o svrsi i o radu nove Družbe. Zato su posjetili mnoge omladinske domove ili oratorije, kakvi su ondje postojali, šegrtske i obrtničke zavode te »škole ljubavi« što su ih podigle Konferencije sv. Vinka za pouku i odgoj radničkog staleža. Pažljivo su promatrali i bilježili sve njihove dobre i loše strane. Zadaća je Don Rue bila da u *»Putni dnevnik«* zabilježi sve što mu je Don Bosko diktirao. Taj je putni dnevnik, sveščić za sveščićem, hrlio u Torino da obraduje veliku obitelj, koja je čekala, a sadržavao je mnogo zapažanja, osobito u pogledu odgojnih metoda. Nijedan se zapravo dom ondje nije svidio Don Bosku u cijelosti i on je to istaknuo kad je napisao: »Ti bi se domovi prije imali zvati »rekreatori« (zabavišta) nego »oratoriji« (domovi molitve), jer se dječaci i mladići u njima samo igraju, zabavljaju.«

To proučavanje raznih ustanova za mladež pružilo je Don Bosku dobru priliku da dokaže svom učeniku vrijednost svojih odgojnih načela.

Ustrajnost je mladića u dobru plod žive vjere i iskrene pobožnosti. Stoga je potrebno da čistoća naših mladića stalno počiva na toj dvostrukoj podlozi. Učiniti da mladenačka duša živi u milosti Božjoj ostaje uvijek idealnom svrhom kršćanskog odgoja. No ona neće živjeti u tom stanju milosti ako ne ostane u čestom kontaktu s oproštenjem grijeha, što ga Bog dijeli u sakramentu sv. Ispovijedi, s Božjom snagom što je daje Presveta Euharistija i s Božjom pomoću što je sigurno donose molitva i pobožnost prema Blaženoj Djevici.

A kako ćemo to postići kod mladića u praksi? Prije svega stalnim očinskim nadzorom, brižnim i punim ljubavi. Zatim, držeći mladiće u stalnom raspoloženju vedrog veselja. Primjenom stege koja ni izdaleka ne guši sve bujniji život u tim mladim biljkama treba pustiti da se taj život slobodno očituje i razvije. A napokon treba osvojiti srca djece, tj. srušiti one tradicionalne ograde koje ne vode k poštivanju, već k nepovjerenju. Samo onda ako učitelj ima potpuno u svojoj ruci srce djeteta, moći će ga voditi, polagano, ali sigurno, bez krutosti i bez sile k nadnaravnom svijetu, gdje mu je spas.

* * *

Petnaest dana su naša dva putnika kružila Rimom i tada su dobili obavijest o papinskoj audijenciji za 9. III. u 11 sati. Malo prije toga sata pokucali su na brončana vrata, te kroz dvorište sv. Damaza došli u Papine odaje. Trebalo je čekati sat i po jer je onog jutra bilo posebno mnogo audijencija. Na poziv bio je Sluga Božji uveden sa svojim učenikom. Tada se zbila mala nezgoda. Tajni komornik, koji je bio u službi, pročitao je u slabo prepisanom popisu »svećenik Boser« i tako ga je prozvao. Shvativši da se radi o njemu, Don Bosko pođe naprijed. Pokleknuvši tri puta po propisu dođu dva putnika, očito ganuta, pred noge Piju IX., koji im naloži da ustanu i odmah sjednu, te upita:

— Vi ste Pijemontez?

— Da, Sveti Oče, i u ovom trenutku kad se nalazim pred Vašom Svetošću osjećam najveću radost u svom životu.

— A čime se bavite ondje u Pijemontu?

— Odgojem mladeži, te uređivanjem i širenjem »Katoličkog štiva«. Slobodan sam Vašoj Svetosti ponuditi čitavu zbirku.

— Eto lijepe životne zadaće! Nikad nije kršćanski odgoj mladeži bio tako potreban kao danas. Čini mi se da je u Torinu još jedan svećenik, neki Don Bosko, koji radi na tom istom polju.

— Sveti Oče, Don Bosko sam ja. Malko su mi nagrdili ime u popisu audijencija.

Papa se nasmiješi, pa će vesela lica:

— Šta radite u svom Oratoriju?

— Svašta pomalo, Sveti Oče: govorim sv. Misu, propovijedam, ispovijedam, držim školu. A događa se da moram spremiti i večeru i pomesti sobe.

Taj je odgovor još više razvedrio Pija IX., koji je htio znati i broj mladića, klerika, svećenika, koji mu pomažu i surađuju kod »Katoličkog štiva«.

Nato se obrati Don Boskovu drugu:

— A ti, sinko, jesi li svećenik?

— Nisam još, Sveti Oče. Polazim III. tečaj bogoslovije.

— Koje traktate sad proučavaš?

— Krštenje i Potvrdu.

— O, najlakše na svijetu! — Uto se Pijo IX. sjeti nečega pa će:

— Sigurno je ono vaš Oratorij 1849., kad sam morao bježati u Gaetu, sabrao milostinju za Papu.

— Da, Sveti Oče! Naši su mladići i danas odani Apostolskoj stolici, kao što su i onda bili. Baš oni su uvezali za Vašu Svetost ovu zbirku »Katoličkog štiva«.

— Koliko ih imate?

— Dvije stotine unutrašnjih, a petnaest od njih u knjigovežnici.

— O, čestiti dječaci! Dat ću im po medaljicu.

Papa ode u susjednu dvoranu i vrati se s petnaest medaljica Bezgrješne Djevice:

— Evo, za vaše male knjigoveže — reče. — A ova je za vašega druga — doda te pruži jednu veću medaljicu kleriku Rui. Onda pruži Don Bosku kutijicu, u kojoj je bila još veća medaljica:

— A ova je za vas.

Primiše darove klečeći, a onda, dignuvši se, reče Don Bosko Piju IX.:

— Sveti Oče, želio bih vam reći još nešto napose.

Klerik Rua odmah izađe, a onda Don Bosko iznese Papi svoje nakane i želje. Nakon duljeg razgovora, u kom je Papa shvatio Don Boska i dao mu potrebne smjernice za osnutak Družbe, pozove Don Bosko Ruu natrag da zajedno prime blagoslov Sv. Oca. I dok su oni klečali, ponizno i puni vjere u božanski Papin auktoritet, izgovori Sveti Otac nad njima, blagoslivljajući ih, ove riječi:

— Blagoslov Oca i Sina i Duha Svetoga sašao nada te, nad tvoga druga, nad tvoje koji su pozvani u službu Gospodnju, nad tvoje dobročinitelje, nad tvoje dječake i nad tvoja djela i neka ostane sada i uvijek, i uvijek, i uvijek!

Nakon dvanaest dana bio je Don Bosko primljen u drugu audijenciju. Radosno je pružio Sv. Ocu rukopis Konstitucija, udešen prema smjernicama što ih je dobio od njega. To je bio prvi službeni korak da se iz Rima dobije odobrenje Družbe i njezinih konstitucija.

Napokon, 6. travnja, dođe oprosna audijencija. Sv. Otac se tada pokazao osobito dobrim prema Don Bosku. Za njegove omladince u Torinu dade mu punu šaku zlatnika da im priušti dobru užinu. Zatim podijeli bez sustezanja sve povlastice i oproštenja što ih je Don Bosko zamolio. Konačno mu vrati rukopis Konstitucija, što ih je pročitao od početka do kraja i svojom rukom pribilježio u njima neke primjedbe.

— Ponesite to kardinalu Gaude — reče. — On će učiniti, što treba, za ispitivanje i za potvrdu.

Don Bosko udesi tekst prema Papinim primjedbama, a Rua ga opet prepisa svojim lijepim urednim rukopisom. To je bio njegov posljednji tajnički rad u Vječnom gradu. 16. travnja, nakon dva mjeseca izbivanja, vratiše se u Torino.

* * *

Glavni plod toga puta u Rim dozorio je za godinu dana. U prosincu 1859. smatrao je Don Bosko da je već takav da ga može ubrati. I zbilja, 9. XII., na nedjeljnom sastanku, izjavi svojim mladim slušačima da je došao čas osnutka Salezijanske družbe. Ona je zapravo već postojala, neki su joj u duhu već pripadali i držali se stanovitih pravila. Ali sada je Papa odobrio i blagoslovio taj oblik života. Radilo se, dakle, o tome, hoće li ustanova izaći iz sjene na sunčanu svjetlost, uzevši službeno ime i utvrđeni program života.

— Dajem vam osam dana za razmišljanje — reče tada Don Bosko. Dne 18. prosinca 1859. bio je povijesni dan! Toga dana naveče službeno je osnovana Salezijanska družba.

Za Vrhovnog Poglavara odmah su izabrali Don Boska. A za duhovnika Družbe izabrali su Mihovila Ruu, iako je bio samo podđakon.

X. POGLAVLJE

Svećenik

Subđakonat je Mihovil Rua primio 17. listopada 1859., iz ruku biskupa Balme. Pet mjeseci kasnije, 24. 1860., započeo je kod Lazarista u Torinu duhovne vježbe kao neposrednu pripravu na svećeničko ređenje.

Daljnja priprava bila je već završena. Svoje nauke svršio je sjajno. Uvijek prvi među drugovima, okrunio je on svoje bogoslovske nauke škol. god. 1858./59. ocjenom »plus quam optime« (više nego vrlo dobro), a 1859./60. s »egregie« (izvrsno).

Što se tiče kreposti, evo svjedočanstva samo dvojice njegovih drugova između stotinu njih!

Kanonik Ballesio izjavljuje poslije 50 godina:

»Kad je Don Bosko ušao u Oratorij, bio je u našim očima utjelovljeno dobro i dobrota, red, ljubav k nauci i znanju, pa također prijaznost i strogost. Sama pomisao na nj bila nam je dovoljna da bježimo od zla i prionemo uz dobro. Mi smo prema njegovoj osobi gojili poštovanje, povjerenje i ljubav.«

Drugi član Oratorija, kasnije profesor povijesti na jednoj torinskoj školi, Rinaudo, kaže o Don Rui:

»Osam godina živio sam pod njegovim nadzorom i svjestan sam da je preda mnom uvijek stajao pravi uzor savršene kreposti. Njegov nastup prema nama bio je u isto vrijeme nježan i odlučan. Nijedan njegov savjet nije pao uzalud u naše uši, svaki je prodro ravno u srce jer smo osjećali da je svaka njegova riječ proizlazila samo iz ljubavi prema našim dušama.«

Salezijanska družba, tek u kolijevci, nije još dobila potvrdu iz Rima. Rua je, dakle, mogao biti zaređen

Don Rua služi Mladu misu. Uz njega stoji don Bosko.

samo kao običan dijecezanski svećenik. Zato mu je prema crkvenim odredbama trebalo jamstvo za uzdržavanje. A gdje će ga naći? Don Bosko, koji je kao jedini imetak imao svojih deset prstiju, a gdjekad i dugova, bio je i sam u velikoj neprilici što da učini. Konačno zamoli svog prijatelja u Rimu Rudolfa de Maistrea (de Mestr), sina velikog književnika, da bude jamac. Ovaj je odmah pristao, sjećajući se utiska, što ga je na nj učinio klerik Rua kad je onomadne boravio s Don Boskom u Rimu i zalazio u njegovu kuću. De Maistreova je dobrota vrlo dirnula Don Ruu te mu se kao svom dobrotvoru lijepo zahvalio. Na to mu ovaj odgovori, čestitajući mu ujedno »što se žrtvovao Bogu u tako ozbiljnim vremenima, u času kušnja i progonstava«.

Kad je uklonjena i ta posljednja poteškoća, mogao je Rua konačno stupiti pred oltar Gospodnji. Dana 28. srpnja 1860., u predgrađu Caselle (Kazele), blizu Torina, zaredio ga je Msgr Balma za svećenika. Naveče toga dana, u društvu s dvojicom prijatelja, svratio se Don Rua u kuću velikog Don Boskova dobrotvora Bianca di Barbanija i tu provede noć. Sluge, koje su imale urediti sobu opaziše ujutro da je postelja ostala netaknuta. »Taj svećenik je svetac!«, rekoše domaćinu. »Ove noći nije spavao, sigurno je svu noć proveo u molitvi!« »Ni najmanje me ne čudi to što kažete«, odvrati barun. »On je Don Boskov učenik! To razjašnjuje sve!«

Svoju prvu sv. Misu celebrirao je mladomisnik 30. srpnja u Oratoriju u Valdoccu. S kakvim žarom — možemo misliti! Njegov školski drug Cerutti piše: »Čini mi se da ga još gledam u času kad govori Mladu Misu. Još mi je sve to u živoj uspomeni kao da je bilo jučer. Ono sabrano držanje kad je stupio k oltaru; onaj sjajan pogled kad je posvećivao Euharistijski kruh; ono serafski zažareno lice kad je silazio da nam podijeli sv. Pričest.«

Slijedeće nedjelje, na blagdan Snježne Gospe, sva je kuća proslavila taj događaj s velikom radošću. »Živio Don Rua!«, neprestano se bučno orilo kud god bi prolazio i čim bi se pojavio.

Mladići iz Oratorija Anđela Čuvara, gdje je Don Rua često obavljao svoju apostolsku službu, dođoše također i veselim poklicima povećaše radost 500 kućnih pitomaca. Veselje je bilo veliko i općenito. Nisu izostali ni skromni, ali dirljivi darovi. Među njima se isticala željezna postelja, koju je gospođa Rua tom prigodom darovala svom sinu. A zanimljivo je da on nije htio čuti o tom daru: »Previše je udobna i prelijepa za me!«, primijetio je. Morao je posredovati sam Don Bosko da se unese u siromašnu svečarevu sobicu na mansardi.

Kucnuo je čas sv. Mise, koju je on pjevao uz asistenciju Don Boska. Tko je u tom svečanom trenutku osjećao veću radost: da li sin, koji je nakon deset godina teškog rada i ustrajnog pouzdanja, napokon došao do visokog svećeničkog dostojanstva, ili Otac, koji je svu svoju ljubav poklanjao tome malom Miji, koji će kao svećenik sada s njim potpuno dijeliti sve njegove najteže brige, kao i najveće želje?

Poslije večernje izvedena je glazbeno-književna zabavica, na kojoj je svaki mogao da mladom svećeniku iskaže svoje osjećaje. Stari njegovi sudionici u siromaštvu i u jutarnjem bdjenju dadoše sve što su najbolje mogli. — Cagliero je na pijanu izvodio svoje prve romance. Francesia je čitao veličajnu odu, u kojoj je opjevao sjajne zasluge odabranika Gospodnjega, kao i budući plodni apostolat što ga čeka. Dječaci su se natjecali tko će bolje iskazati svom asistentu štovanje i ljubav. U jednoj pohvali nazvaše ga »uzorom mladića, primjernim klerikom i dostojnim takmacem malog Dominika Savija«, koji je na glasu svetosti preminuo prije tri godine, 9. III. 1857. U drugoj ga pak pohvali, izgovorenoj vrlo svečano, opjevaše kao »drugog sv. Petra zbog njegove ljubavi prema Isusu Kristu, kao drugog sv. Ivana zbog njegova razumijevanja nebeskih stvari, kao drugog sv. Alojzija Gonzagu zbog njegove ljubavi prema Presv. Djevici i, konačno, kao drugog Don Boska zbog njegove požrtvovne ljubavi prema mladeži«.

Uz sina prisustvovala je toj svečanosti i gospođa Rua. Ona je jedva svladavala uzbuđenost, što je obuzimala njezino srce, dok je motrila svog sina, jedinog

živa od njih četiri, uzvišena na toliko dostojanstvo i obasuta tolikim pohvalama. U jednom kutu dvorane sjedio je stari Don Picco i tiho uživao u slavlju svoga nekadašnjeg najboljeg učenika. Kraj mladomisnika pak smiješio se Don Bosko od silne i jedva susprezane sreće: budućnost njegova djela sad mu se činila osiguranom. Sva srca bila su puna neobične radosti. Bila je to kao jedna obitelj, koja je slavila blagdan najsretnijeg sina, s raznježenim zajedničkim ocem na čelu.

Naveče toga dirljivog dana, spremajući se na počinak, Don Rua je na stolu svoje sobice našao pismo. Bio je to odgovor Don Boska na pismo koje mu je prije nekoliko dana napisao Rua, moleći ga za savjet i naputak, koji će čuvati u svom srcu za svega života. Veličina Don Boskova duha očituje se u tim recima. Oni su posve jednostavni, divni, a piše ih prorok, apostol, i otac. Glase ovako:

»Vidjet ćeš bolje od mene kako će salezijansko djelo prijeći granice Italije i utvrditi se na cijeloj zemlji. Ostani vjeran Rimu, tj. gaji u svom srcu onu ljubav što je ima G. N. Isus Krist i Njegov Namjesnik na zemlji: sveopću ljubav. Neka u tvom srcu nađu odjek uzdasi i želje svih naroda!

Morat ćeš mnogo raditi i mnogo trpjeti. Nema ruže bez trnja i nemoj zaboraviti da se samo preko Crvenog mora i preko pustinje dolazi u Obećanu zemlju. Trpi hrabro, pa ćeš i ovdje, usred svojih patnja, osjetiti utjehu i pomoć od Gospodina.

Da izvršiš svoju zadaću na zemlji, drži se ovih savjeta: uzoran život, najveća razboritost, ustrajnost u napornu radu za spas duša, potpuna poslušnost božanskim nadahnućima, neprestan rat protiv pakla i nepokolebljivo pouzdanje u Boga!«

Čitav program svećeničkog života!

Prije nego će zaspati, kleknuo je taj nekadašnji mali Mijo i jučerašnji klerik Rua kraj željezne postelje i zakleo se da će biti vjeran tim uputama, da bi zaslužio dijeliti s Ocem muke sjetve, a, ako se Bogu svidi, i radosti žetve.

DRUGI DIO

Treniranje

I. POGLAVLJE

Zlatno doba zavoda

Don Bosko je jedva čekao čas ređenja svoga najmilijeg učenika jer je želio da ima u radu svećenika, odgojena velikom brižljivošću.

Od listopada 1860. Don Rua je imao opću upravu škola i moralnu odgovornost za svu tu mladež. Kao nadstojnik nauka i duhovni otac imao je dovoljno prilike da obilato zadovolji svoju potrebu za radom.

Do toga časa je Don Bosko imao odličnog zamjenika, predobrog svećenika torinske biskupije Don Alasonattija, koga mu je Providnost poslala koju godinu prije, 1854. Rođen u dražesnu selu blizu Avigliane (Aviljane), na obalama dvaju alpskih jezera, iz imućne obitelji, odrekao se župničke službe i posvetio se odgoju mladeži u svom zavičaju, kao pučki učitelj.

Don Bosko ga je upoznao 1850. Bio je doveo svoju vojsku — više od 100 dječaka — u malo sjemenište u Giaveno (Đaveno), 30 km daleko od Torina. Izlazna postaja bila mu je Avigliano.

Na terasi »Gospe od dva otoka« Don Alasonatti je pripremao doručak toj cijeloj mladenačkoj četi, koja ga je osvojila svojim veseljem i nestašlukom.

Dvije godine kasnije sretne on Don Boska i njegovu posinjenu obitelj u jednakim prilikama, te osjeti u sebi silnu želju da pođe za velikim pedagogom. Ipak je ostao neodlučan još dvije godine, dok ga ne svladaše molbe i lijep način Don Boska, te konačno dođe k njemu 1854. Sluga Božji, pritisnut tolikim poslovima, povjeri mu odmah upravu i disciplinu kuće. Don Alasonatti je obavljao tu dvostruku tešku službu vrlo

savjesno. Bio je oštar prema sebi, strog prema drugima. Sasvim neporočan svećenik, neobično umrtvljen, anđeoske pobožnosti, zahtijevao je od drugih što je nalagao i sam sebi, i to jednako strogo. Zbog toga su ga u Oratoriju, doduše, svi poštivali, ali su ostali od njega u potrebnoj udaljenosti. Nitko ga nije vidio nasmijana. Don Bosko je više puta pokušao da ga navikne na smješak, ali mu je trud ostao uzaludan. U 42. godini značaj se teško mijenja. Ona dva mjeseca što ih Don Bosko proveo u Rimu bili su zlokobni po duh Doma. Unatoč svim poglavarevim opomenama, pismenim i usmenim, Don Alasonatti držao se svoje naravne sklonosti u poslovima discipline i postupao s oratorijancima odveć strogo. U veljači 1858., na odlasku, ostavio je Don Bosko obitelj, a na povratku u travnju našao je vojarnu. Malo pomalo povratio je opet ozračje srdačnosti i veselja, u kojem je htio da odahnu njegovi sinovi, a onda je čekao mirno događaj koji mu je bio na srcu: ređenje Don Rue. Postavivši toga svog učenika na dva zapovjednička mjesta, mogao je posve lako izbivati i u samoj kući obavljati stotinu poslova, uvjeren da će sve ići u savršenom redu.

* * *

Don Rua s oduševljenjem je prihvatio te dvije službe, i postigao u najkraće vrijeme da u toj bučnoj košnici opet procvate i život i red, veselje i disciplina, vika, ali i marljivost. Bijaše to zlatno doba Doma.

Tri značajke bile su karakteristične za Dom: obilje gojenaca, ozračje duhovnosti, u kojem su se nalazile duše, i natjecanje u svetosti kojom su bili prožeti mladići.

U srpnju 1861. godine 317 pitomaca više gimnazije pođe na usmene ispite Don Piccu i učitelju Bonzaninu, starim i vjernim prijateljima salezijanskog zavoda. Godine 1862. dođe 341, a 1863.godine njih 360. Otprilike toliko brojio je i odsjek šegrta s radionicama u punoj aktivnosti. Dobar duh, koji je vladao u zavodu, bio je najbolja preporuka za roditelje.

A taj duh nije bio drugo nego evanđeoski, tj. duh savjesnosti i svetog veselja, duh straha Božjeg i rada, duh pobožnosti i ljubavi, revnosti i čistoće, inspiriran

i podržavan duhom vjere. Svatko je obavljao svoju dužnost — i u školi, i u radionici. Posjetilac koji bi ušao u dvoranu za učenje ne bi vidio nijedne glave da se diže od knjige, pa bi se asistent mogao mirne duše udaljiti sa svoga mjesta, siguran da nitko neće učiniti ni najmanjeg nereda. A dvorište je pokazivalo lijepu, živu i od asistenata. Od vremena na vrijeme, između pojedine skupine vrlo živo. Tko nije igrao, šetao se s kojim od asistenata. Od vremena na vrijeme, između pojedinih igara, hrlile su hrpe dječaka iz dvorišta u kapelu na letimičan pohod Isusu u Presv. Sakramentu. Slika u crkvi nije bila manje pobudna. Ujutro i navečer bila je Don Boskova ispovjedaonica opkoljena hrpama mladića, željnih da ostanu u Božjoj milosti. A sv. Pričesti bilo je uvijek bezbroj.

Lijep broj njih bili su ne samo dobri nego vrlo dobri, pravi uzori pobožnosti, učenja, mrtvenja. Mladići koji ni za sav svijet ne bi bili hotimično sagriješili. Mladići čvrste i nježne pobožnosti, koja je imala nešto izvanredno. Kako ih je bilo lijepo gledati u crkvi, u nekom blaženu zanosu! Toliko puta bi poneki otac doveo svoje sinove, koji su postali plemeniti i veliki po svojoj pobožnosti!

Među raznim vrstama mladića vladalo je najsrdačnije prijateljstvo. Ni svađe, ni tučnjave, ni nepravde! Bilo je, dakako, prepiraka i rasprava, ali bi se odmah stišavale prijateljskom riječju ili posredovanjem poglavara. Nježna ljubav i puna pažnja prema onome koji je bio štogod žalostan, a pogotovu prema novacima, koji bi plakali gdjegod u kutu, i prema onima koji su bili žalosni zbog loših vijesti što su ih primili.

Jedan učenik iz onih sretnih godina prikazao nam je taj obiteljski duh u ovo malo riječi: "Ljubili smo se kao prava braća, a imali smo samo jedno srce i samo jednu dušu, da ljubimo Boga i tješimo Don Boska.«

Vrijedno je istaknuti veliko natjecanje u dobru što je vladalo među svim mladićima.

U to sretno vrijeme umro je u bolnici Oratorija u slatkom zanosu momčić Franjo Besucco, pjevajući pohvale Presv. Majci Božjoj. "Umirem žalostan što nisam ljubio Boga kako zaslužuje" uzdahnu u posljednji tren taj ponizan alpski pastirić.

Ne kažemo da u tome mnoštvu od 600 dječaka nije bilo i zlih i šugavih ovaca. Da, bilo ih je; a drukčije nije ni moglo biti. Ali oni su ili odlučili da promijene život, svladani dobrim primjerima okoline, ili su bili s ljubavlju odstranjeni, osobito za vrijeme trodnevnica i devetnica. U to je vrijeme izgledalo da se Gospodin služi tim svesrdnim molitvama da bi otkrio i uklonio nevaljalce.

* * *

Bili su, dakle, za Oratorij sv. Franje Saleškog rajski oni dani od 1860. do 1865. Kome i čemu treba pripisati te čudesne rezultate?

Prije svega živoj uspomeni na dva pitomca Doma: *Dominika Savija* i *Mihovila Magonea*, koji su poput dvaju mirisnih cvjetova nikli u Don Boskovu vrtu. Prvi je bio anđeo u tijelu, koje je petnaest godina hodalo ovom zemljom, a da se nije okaljalo. Drugi je bio obraćenik, koji je utekao iz zavičaja, pa u neusporedivoj Don Boskovoj školi postao najljubazniji, najčišći, najvredniji i najpobožniji od dječaka, pravi pokornik. Dominik je preminuo 1857., kod kuće u selu Mondonio d' Asti, a Mihovil 1859. u Oratoriju. No miris tih dvaju cvjetova, među sobom tako različnih, i dalje se osjećao u vrtu.

Prvi od tih malih svetaca, ostavljajući zemlju, ostavi u baštinu ustanovu koja je nastavila s ostvarivanjem njegova sna — apostolata: *Društvo Bezgrješne*. Ta je ustanova bila duša i tajna svega duhovnog života njezinih članova. Članovi su se obvezivali na savjesno obdržavanje Pravila, na strogu upotrebu vremena i na razvijanje žilavog apostolata primjerom, uputom i savjetom.

Uzoran život tih mladića podržavao je napor njihovih učitelja, one čete klerika i laika što je tvorila jezgru kasnije Salezijanske družbe. Vidjeli smo kakvi su bili radnici. Većina njih je osim redovitih predavanja u školi studirala još i bogoslovlje i pohađala tečajeve na sveučilištu da bi mogli doći do diplome. Nije bilo vremena da se odahne, a ipak je njihova veselost bila neobična i njihova vedrina nepomućena. A što je bio razlog svemu tome, lako se vidi. Tolika je gorljivost dobivala hranu od sv. Pričesti, od molitve,

od pohoda Isusa u svetohraništu, od štovanja Presvete Djevice. A kako su se ti mladi profesori posvećivali i penjali k vršku savršenosti, tako je i ta mladež išla korak po korak za njima. Naravno, slika je bila divna.

Među njima stajao je zajednički otac, Don Bosko, da upravlja radom, oživljuje plamen, da ih sokoli pogledom i riječju, da ih podržava očinskom ljubavlju.

Jedan tadašnji dječak piše:

»Mnogo puta sjetim se Don Boska, mila i nasmijana, kako sjedi usred sedam ili osam krugova mladeži, koja ga gleda i sluša, okrenuta sva prema njemu, kao cvijeće prema suncu!«

Najbliže mu je, malo poviše, stajao Don Rua. Misao i smjernice bijahu Don Boskove, a izvršavanje — zadaća Don Rue. Dok se brinuo za kućni red, kao duhovni otac i stari pročelnik Društva Bezgrješne, širio je oko sebe duh, koji je sve oživljavao. Bio je posvuda, da pazi na dobar rad i pravilan ritam tog ogromnog tijela. Bio je, ukratko, duša Doma. Ipak, nitko nije mogao opaziti da je on iza svega toga, toliko je bio čedan i ponizan. Skrivao je svoj rad, a još više svoje uspjehe. Sve je pripisivao Don Bosku. Svoja je pleća opterećivao da bi olakšao teret drugima. Da je popustio u svom maru samo jedan dan, bila bi se osjetila sva vrijednost zadatka, koji je bio preuzeo uz druge svoje poslove, uz školu, gdje je poučavao mladiće, uz moralne traktate, koje je ponavljao da bi dobio ovlaštenje za ispovijedanje, uz konferencije što mu ih je Don Bosko povjeravao, da ih drži mnogim zajednicama, uz *Katoličko štivo*, koje je već tada uređivao, i uz Don Boskovo dopisivanje, koje bi obavljao kad je ovaj bio odsutan.

* * *

U mrtvu kutu velike radionice djeluje mrtav pokretač, dajući silu, svjetlo i toplinu. Malo ih je koji su svjesni njegove važnosti, a ipak je on duša tvornice. Takav je bio Don Rua: djelovao je u sjeni, no rad mu je bio silan.

II. POGLAVLJE

„U radu odmor“

Nedjeljni apostolat Don Rue obuhvaćao je područje triju torinskih oratorija. Najprije se bavio Oratorijem sv. Franje Saleškog. Kao mladi klerik 1854. radi i u Oratoriju sv. Alojzija Gonzage. Napokon ga 1860. zamoli Don Bosko da preuzme i onaj sv. Anđela čuvara. Taj je bio otvoren u istočnom dijelu grada. Tako se Don Rua nedjeljom odmarao od teških napora tjedna. *In labore requies* — U radu odmor.

Treba naglasiti: kad bi se Rua latio posla, ne bi ga izvršivao samo do polovice. Zbilja, čim se ustalio na novom polju rada, odmah je opazio da Zavod nema bitnih počela. Na dobrobit siromašnih obitelji četvrti osnovao je Konferencije sv. Vinka Paulskog, a da bi unio život u stanovnike Doma, sabrao je izbor-četu poduzetnih mladića, te osnovao *Družbu sv. Alojzija Gonzage*. Napokon, kao vjeran učenik jednog od najvećih apostola dobrog tiska osnovao je knjižnicu, kojoj je brzo napunio pretince. Svake nedjelje bi ondje držao dvije pouke. Svi su ti govori bili točno pripravljeni i opširno napisani. Još su im sačuvani rukopisi. Taj je apostolat smatrao glavnim u Oratoriju, te bi ga provodio s još većim žarom u korizmi, uz pomoć svagdašnjeg katekizma.

Na poklade i na prvu korizmenu nedjelju objavljivao bi se bučno početak korizmene pouke, a već bi se u ponedjeljak laćao posla. U podne bi nakon Anđeoskog pozdrava zvono skromne kapele otkucalo prvi poziv, a on bi sa zvoncetom u ruci obilazio četvrt da skuplja slušače za kršćanski nauk. Taj omiljeni lov na okolišnom tlu bio je gotovo uvijek plodan jer bi se rijetko kad vraćao u ovčinjak bez bar koje zalutale ovčice. Na Uskrs bi se dijelile nagrade najrevnijima, a njih je gdjekad bilo i više od stotinu.

Nakana je mladog svećenika bila da tim poukama poda čvrstu osnovicu za pobožnost tih dječaka. Marijin mjesec svetkovao bi se sjajno i s večernjom propovijedi. Ulicama one četvrti vrlo svečano su se razvijali ophodi na Tijelovo, na blagdan sv. Alojzija i na Veliku Gospu, često uz sudjelovanje glazbe Oratorija sv. Franje Saleškog i mladeži iz škole Braće. Isto bi se tako na početku listopada sjajno i bučno svetkovao blagdan sv. Anđela čuvara. Ništa se nije propuštalo da se privuče što više svijeta: zajednička sv. Pričest pod pjevanom sv. Misom, besplatan doručak, ophodi, svečane večere, slikovite privlačive igre.

* * *

Don Rui nedjelja uistinu nije bila drugo nego dan neumornog rada za te siromašne mladiće. Odlazio bi rano iz Valdocca s dvojicom ili trojicom pomoćnika te čitavo jutro boravio u crkvi i na dvorištu. Nije imao kada ni odahnuti. Na glas zvona o podne izmolili bi Pozdrav Gospi pa bi se svi vratili kućama. Don Rua je tada prevaljivao šest kilometara idući uvijek, osim zimi, Don Bosku na objed. Mladići bi ga pratili do praga svojih kuća ili do zaokreta posljednje ceste. Osobna straža — bučna, ali iskreno raspoložena! Mladi apostol došao bi u Valdocco, uzeo obrok, pa nanovo odlazio.

Popodne bi opet počinjala igra s još većim žarom, a zatim bi se prekidala katekizmom, vjerskom poukom i Blagoslovom. Napokon, kad bi pala noć, a gdjekad i mrka noć, zatvorila bi se vrata, a najživahniji mladići morali bi se izbaciti. Kao ujutro, tako bi i navečer brbljava četa pratila Don Ruu i njegove pomoćnike. U svakoj ulici, a gdjegdje i kod svakih vrata, odjeljivale su se četice od partije. No uvijek su se rastajali s običajnom domaćom kretnjom ruke i s pozdravom: »Do viđenja u nedjelju, Don Rua!«

Iako je taj rad bio skopčan s većim poteškoćama od onoga u Valdoccu i kod Porta Nuova, Don Bosko je ipak brzo osjetio što se tu radi pa je predvidio dobru sjetvu. Da bi utješio svog nadbiskupa u progon-

stvu, napisao mu je jednog dana o tome pismo. Msgr Fransoni odgovorio mu je ovim laskavim riječima:

»Bila je za mene prava utjeha kad ste mi u svom listu od 15. X. javili o sretnom uspjehu Oratorija sv. Franje Saleškog i svih njegovih ogranaka. Utješan je Vaš izvještaj o Oratoriju sv. Alojzija, pa, ako i nije na istom stupnju, na kojemu je onaj Anđela čuvara, čini mi se da je ipak poboljšan otkad je upravu preuzeo Don Rua. Blagoslovljen zato bio Gospodin!«

Tko može sebi predočiti koliko je muka svake nedjele stajao taj Oratorij! Radilo se na suhoj i neiskrčenoj zemlji, među posve zapuštenim dušama. Većina ih je možda prvi put čula govoriti o Bogu. No baš zato je, pa i zbog novosti poruke koju im je naviještao taj mladi svećenik, kao i zbog briga i truda, što ih je ulagao u taj posao, njegova riječ činila da posao sijanja urodi trideseterostrukim, šezdesetorostrukim, pa i stostrukim rodom. Tako se stvarala nova oaza kršćanskog života ondje gdje su se jučer vidjela samo stada, koja su lutala tražeći pastira.

III. POGLAVLJE

Prva dvadeset i dvojica

U prosincu 1859. udario je Don Bosko temelj svojoj redovničkoj družbi. Osamnaest kandidata — jedan svećenik, tj. Alasonatti, jedan đakon, jedan pođđakon, tj. Mihovil Rua, trinaest klerika, jedan laik i Don Bosko — primili su oblik života što ga je on predložio, te se izjaviše spremnima da će se svuda i bezuvjetno držati. Tako je bila tvrda njihova odluka da je nakon šest mjeseci, u lipnju 1860., tih osamnaest novaka, na poziv Don Rue, svečano obećalo:

»Obećajemo jedan drugome svečano, ako zbog nevolja vremena ne bismo mogli položiti zavjete, da ćemo se svi, gdje bili da bili, pa makar se i raspršili svi naši drugovi i ostala samo dvojica, pa ostane li samo i jedan jedini, trsiti da unapređuje tu Družbu i uvijek obdržava Konstitucije, koliko bude mogao.«

Prožeti takvim osjećajima, ti su čestiti mladići bili već tada zreli za odlučan korak, tj. za polaganje prvih formalnih zavjeta. No Don Bosko je mislio da će biti bolje počekati još dvije godine kako bi imao vremena i načina da ih bolje izgradi prema svome duhu. Osjećao je da se radi o temeljnom kamenju, i kako je htio da zgrada bude takva da uzmogne odoljeti godinama i olujama, radio je na njima polako, ljubazno i brižno. Napokon je mislio da je svanuo dobri čas te u srijedu, 14. svibnja 1862., posveti Bogu tu četu dobrovoljaca.

U siromašnoj sobici, koja je bila svjedokom njihovih sastanaka, prva 22 Svečeva učenika položiše u njegove ruke svete zavjete, kojima se obvezaše Bogu i svom Osnivaču na tri godine.

Jedan nam od njih, klerik Bonetti, opisao je taj prizor. Slika je vrlo pobudna.

»Bio je 14. svibnja 1862. Te večeri, nakon mnogih želja, položiše prvi put formalno zavjete siromaštva, čistoće i poslušnosti razni članovi Pobožne družbe, nedavno osnovane, koji su bili svršili godinu novaštva i osjećali se pozvani na to. Bilo bi lijepo opisati kako je ponizno izvršen taj znameniti čin! Bili smo zbijeni u tijesnoj sobici, gdje nije bilo ni klupa da sjednemo. Većina članova nalazila se u najboljim godinama, netko u retorici, netko u I. ili u II. godini filozofije, neki u prvim tečajevima bogoslovije. Gdjekoji je laik mogao provesti sretne dane u krugu svoje obietlji. Smješkala nam se sjajna budućnost. Svijet nas je mamio k sebi svojim obećanjima i laskanjima. No pred našim očima je na stoliću, među dvjema zapaljenim svijećama, stajalo Raspelo, kao da čeka žrtvu našeg srca. Da, Isus je zvao k sebi. Skromni počeci ne zavedoše nas da klonemo duhom, nego nam, naprotiv, oduševiše srca za više nade. Znali smo naime dobro ono što govori apostol Pavao, da je Bog izabrao slabe da posrami jake, lude da postidi mudre, neznatne i prezrene i ono što nije da uništi ono, što jest (I. Kor. 1, 27. ss.). Položili smo dakle, zavjete nas dvadeset dvojica uz Don Boska, koji je među nama klečao kod stolića, na kojemu je stajalo Raspelo. Don Rua je predmolio riječi zavjeta, a mi smo ih, riječ po riječ, ponavljali.«

Kad je izrečena posljednja riječ, Don Bosko, ganut, prozbori toj prvoj ekipi suradnika ove proročke riječi:

»Dragi moji! Živimo u mutnim vremenima i čini se preuzetnim da u tim zlokobnim trenucima osnivamo novu redovničku družbu, dok se svijet i pakao iz petnih žila napružu da izbrišu s lica zemlje i one što već postoje. No ništa zato! Ja imam ne samo vjerojatnih nego i sigurnih dokaza da je Božja volja da naša Družba započne i nastavi. Uloženo je već mnogo napora da je spriječe, ali se svi izjaloviše. Štoviše, neki, koji joj se htjedoše tvrdokornije oprijeti, platili su skupo. Nedavno se neka odlična osoba, koju zbog raznih razloga ne imenujem, svojski opirala ovoj Družbi, možda iz revnosti, ali ju je zadesila velika nedaća i za

nekoliko dana otišla je u vječnost. Ne bih dovršio ove večeri kad bih htio pripovijedati pojedine čine zaštite što je dobismo s Neba otkad smo počeli s radom u Oratoriju. Sve nam to dokazuje da je Bog s nama pa možemo sa svojim pothvatima ići naprijed s pouzdanjem, znajući da vršimo Njegovu volju. Ali me ne nukaju samo ti dokazi da se nadam dobru od ove Družbe. Ima i drugih, većih razloga, a jedan među njima je naša svrha, koju smo odredili, tj. veća slava Božja i spas duša. Tko zna neće li se Gospodin poslužiti ovom našom Družbom da učini mnogo dobra u svojoj Crkvi! Bude li nam Gospodin i dalje pomagao kao dosad, za 25 ili 30 godina ova će naša Družba, rasprostranjena na razne strane, možda brojiti i do 1.000 članova. Neki će od njih nastojati da propovijedima poučavaju puk, drugi će se baviti odgojem zapuštene djece, neki obukom u školi, neki pisanjem i širenjem dobrih knjiga, a svi skupa pomagat će rimskog Papu i crkvene službenike. Koliko će se dobra učiniti! Pijo IX. smatra da smo u svemu uređeni. Evo nas, dakle, ove večeri u redu. Borimo se s njim za prava Crkve, a to je stvar Božja. Ohrabrimo se, radimo od srca, Bog će nam dati nagradu kao dobar Gospodar. Vječnost će biti dovoljno duga, da se odmaramo.«

Proroštvo su potvrdili događaji. I zbilja, od godine do godine nagrtali su novi članovi, te polagano, ali stalno povećavali redove mlade vojske.

U siječnju 1863. bilo je 39 salezijanaca, u siječnju 1864. godine već 61, dalje, 80, 90, a 1874. godine 320, kad je bila oglašena odluka o konačnoj potvrdi. Godine 1880. bilo ih je 768, godine 1910., pred smrt Don Rue 3.996, o smrti Don Albere 7600, a 1932. godine oko 10.000.

Zavjeti, položeni 1862., vezali su one mladiće samo tri godine. U studenom 1865., na kraju toga pokusa, kad je Rim potpisao pohvalnu odluku u prilog tome novom obliku redovničkog života, položiše vječne zavjete, koji su ih konačno potpuno privezali uz zavjetnicu, kojoj su se slobodno predali.

Don Rua, koji se već deset godina, tj. od 25. III. 1855., potpuno predao u ruke Ocu, osjetio je onog jutra, 15. XI. 1865. unutarnje preporođenje javnom posvetom svoga života velikom djelu kršćanskog odgoja djece.

IV. POGLAVLJE

Ravnatelj u 26. godini

Glavna misao Don Boskova govora 14. V. 1862. bila je: *Bog blagosliva naše napore i hoće da ustrajemo.* Godinu dana kasnije, u listopadu 1863., jedan je događaj pokazao kako je ta tvrdnja bila osnovana.

Dotad se Salezijanska družba razvijala samo u krugu svoga rodnog grada, a odsele će se početi širiti i izvan Torina.

Mirabello, veliko mjesto Monferrata, među plodnim vinogradima, ponudi Don Bosku već 1862. zemljište i zgradu za gradnju kuće. No ako je zemljište i bilo golemo, zgrada je bila baš malena. Don Bosko odluči da je sruši i sagradi novu, koja će moći obuhvatiti stotinjak pitomaca. Prema njegovim osnovama Zavod je imao primiti poglavito dječake, koji teže za svećeničkim staležom. Poput drugih biskupija, i ova je proživljavala vrlo tešku krizu zvanja. Protuvjerski vjetar, koji je jako puhao, sušio ih je u klici. Same obitelji nisu dopuštale da im se sinovi posvete Bogu ako bi koji slučajno i izjavio da želi biti svećenik.

Božji čovjek povjeri svoj naum biskupu, a ovaj ga potpuno odobri, i tako u jesen 1862. započe gradnja. Radilo se vrlo brzo pa se i dovršilo za godinu dana. Sporazumno s biskupom Don Bosko nazva tu kuću *Malo sjemenište.*

Zavod je posve odgovarao tom imenu. Išlo se za tim da se ispune prorijeđeni redovi klera, a s tim imenom htjela se izbjeći zanovijetanja od strane državnih vlasti. No Don Bosko je ipak htio na svaki način da većina profesora, određenih za novi zavod, ima državne diplome. Upravo one godine je ministarstvo jav-

ne nastave, da bi nadoknadilo oskudicu profesora, bilo prisiljeno da odredi izvanredni rok ispita na svršetku rujna. Bez prethodnih naslova i bez prethodnog 4-godišnjeg polaska sveučilišta moglo se doći na te ispite i postići naslov profesora. Bila je to prelijepa zgoda da se njom posluže i nastavnici spomenutog zavoda. Don Bosko skloni pet svojih da se okoriste njome, a na čelu im Don Rua. Taj je pothvat oduzeo čitave praznike budućim učiteljima Malog sjemeništa sv. Karla u Mirabellu. Svršili su školsku godinu iscrpljeni naporima, no Don Bosko je zahtijevao tu žrtvu, a oni su veselo pristali. Poučeni primjerom Don Rue, zaboravili su na vrućinu onog ljeta i, ne zanemarujući drugih svojih osobnih dužnosti, latiše se svojski priprave. Svi su lijepo uspjeli, ali je za Don Ruu uspjeh bio sobito sjajan. Pri polaganju ispita iz pedagogije rekli su mu neka pokuša općenito prikazati zemljopis Palestine. Nije mogao bolje započeti! U jedan mah probudi se stari student Sv. Pisma i razloži svoj predmet neobično jasno i s bogatom poukom. Vladao se u Isusovoj zemlji kao da se radi o njegovoj domovini. Svoje slušaoce povede od jednog do drugog kraja Palestine, od Judeje u Galileju preko Samarije, pođe s njima niz Jordan od sjevera k jugu, točno ograničujući dva velika jezera — Genezaretsko i Mrtvo more. Ispripovjedi povijest gotovo svakoga grada, označi mjesto svakog događaja i dozva u pamet najmanje pojedinosti. Član povjerenstva profesor Rayneri (Rajneri), glasoviti pedagog, izjavio je nekoliko dana kasnije: »Eto mladog svećenika koji mnogo obećaje, a Don Bosko bi dobro učinio da ga uputi na koju sveučilišnu stolicu. Njegovo predavanje zadivilo nas je.«

* * *

Stoga se nitko nije začudio njegovu izboru za ravnatelja drugog salezijanskog zavoda. Za suradnike dade mu Don Bosko pet klerika, od kojih je samo jedan — Provera — bio godinu dana stariji od njega. Bonetti je imao 25, a ostala trojica — Albera, Cerruti i Belmonte — jedva prevališe 20. Don Rua je bio jedini svećenik među njima. Dobra gospođa Rua pošla je sa sinom da bude domaćica. Sedam godina bila je ona vidljiva Providnost kuće, koja je otvorena 20. X. 1863. Da bi osigurao prve korake, posla Don Bosko onamo neke svoje najbolje mladiće iz Torina, koji su trebali da budu dobar kvasac u tom tijestu.

Na polasku je predao Don Rui četiri stranice dragocjenih savjeta što ih je kazivala u pero najdublja mudrost. Njihov je zamašaj tako premašivao granice tadašnjih potreba da ih je Don Rua brižljivo dao staviti u okvir i do kraja svog života držao ih na oku na pisaćem stolu. Evo nekih!

»Neka Te ništa ne zbuni!

Preporučujem Ti da izbjegavaš mrtvenje u jelu, a svake noći počivaj bar šest sati. To je potrebno da sačuvaš zdravlje i da dobro unapređuješ dušu.

Svako jutro malo razmatraj, svaki dan posjećuj Presv. oltarski sakramenat.

Nastoj da Te radije zavole negoli da Te se boje.

Kad Ti o kom što dojave, dobro ispitaj prije nego sudiš.

Nastoj da učiteljima ništa ne manjka što im je potrebno za hranu i za počinak. Računaj s njihovim umorom. Ako obole ili se samo osjećaju slabima, pošalji odmah druge u njihov razred.

Gledaj da s njima češće razgovaraš, pojedinačno ili skupno. Pazi, nemaju li previše posla, da li im nedostaje odjeća ili knjige, da ih ne muči kakva moralna ili fizička muka; ili da nema u razredu učenika kojima je potreban ukor ili poseban obzir u načinu pouke. Kad saznaš za neku potrebu, učini što možeš da pomogneš.

Nastoj da im ništa ne nedostaje da mogu nastaviti svoje studije. Zato se pobrini da svaki poučava, ali da ima i vremena da sam uči.

Razgovaraj s njima, da čuješ njihovo mišljenje o ponašanju mladića koji su im povjereni. Neka uvijek obavljaju točno svoje dužnosti. Svoj odmor neka provode s mladićima.

Saberi katkad učitelje, asistente, starješine sobe i vođe šetnje te stavi svima na srce da sprečavaju zle razgovore, da uklone svaku knjigu, spis, sliku i sve što dovodi u opasnost kraljicu kreposti — sv. čistoću. Neka daju dobre savjete, neka s ljubavlju postupaju s

mladićima. Čim saznaju da je koji pitomac pogibeljan za drugove, neka Ti to reknu i neka o njemu svi vode brigu.

Koliko je moguće, provodi vrijeme odmora među mladeži i nastoj u uho šapnuti koju riječ, čim Ti se pruži prilika i čim vidiš da je to potrebno. To je vrlo važno da postaneš gospodar mladenačkog srca.

Nastoj osnovati Družbu Bezgrješne, ali budi joj pokretač, a ne pročelnik. Gledaj na tu stvar kao na posao mladića. Ljubav i učtivost neka budu značajna svojstva ravnatelja i prema unutranjim i prema vanjskima.

U stvarima materijalne naravi popusti, koliko god je moguće, pa makar i uz neku štetu, samo da se očuva ljubav.

Radi li se o duhovnim ili o moralnim stvarima, razne se nesuglasice moraju uvijek riješiti tako da bude na veću slavu Božju i na dobro duša. Peckanja, zabadanja, duh osvete, samoljublje, pa i vlastita čast, sve se mora onda žrtvovati.«

U tim se savjetima naslućuje Don Boskov strah da ne bi prevelika ravnateljeva mladost zanemarila potrebe, fizičke i moralne nevolje i poteškoće podložnika. U 26. godini čovjek tako malo gleda na nevolje drugih. U toj se dobi, punoj radinosti i snage, tako teško shvaćaju, pa i zapažaju neke poteškoće, katkad tragične, s kojima se susreću slabe i neiskusne duše. A osobito se nerado prašta mladosti da bi se predobilo povjerenje podložnika, tako potrebno za dobru upravu kuće. Don Boskov duh, izvanredno praktičan, koji je u svojoj razboritosti sve to predvidio, naglasio je na poseban način potrebu one očinske skrbi što je mora imati svaki dobar ravnatelj salezijanskog zavoda.

* * *

Don Rua je veselo prihvatio te savjete i trudio se da ih sa sinovskom poslušnošću provede u svom djelovanju. *Lucerna pedibus meis verbum tuum.* (Tvoja je riječ svjetiljka mojim nogama.) Riječ je Učiteljeva bila zbilja svjetiljka njegovim koracima u one dvije godine ravnateljevanja. A bile su to dvije sretne godine. Taj uspjeh, posvjedočen nekim svjedočanstvima, Don

Rua je zahvaljivo svojoj najčvršćoj odluci da će u Mirabellu činiti ono što je vidio da se radi u Torinu. Zahvaljivao je to svojoj stalnoj brizi da pobožnost bude temelj zavodskog života te nadasve svojoj budnosti i dobroti. Nastojao je da Zavod, kojemu je bio na čelu, pruži svima zaštitu i sredstva za unutrašnju izgradnju. Zato se trudio da svaki njegov učenik osjeti u duši veselje što je ondje, a to je veselje imalo biti plod čiste savjesti, savjesti u miru s Bogom. Točan red, dakako, ali bez prevelikih formalizama i pretjerane discipline. Poglavari ljubezni kao oci ili kao starija braća, uvijek pripravni da se zanimaju za igre, za brige i za poslove svojih pitomaca. Na taj način stvaraju oko mladih ljudi onu obiteljsku sredinu, toliko potrebnu za zdrav i slobodan razvoj svake ljudske osobe. Tako su ih upoznavali do u dno srca, te bi s njima plakali u tuzi i liječili njihove boli. No nad svima je ili, bolje, oko svega toga vladao je duh žive vjere i duboke pobožnosti, iz koje su mladići crpili u svako vrijeme i na svakom mjestu, a uvijek prema svojoj naravi, snagu da se odupru zlu, svjetlost za rasvjetu nesigurnih koraka, poticaj za obavljanje dužnosti.

Taj je duh kršćanske ljubavi Don Rua podržavao na tisuće načina. Ujutro bi i navečer uvijek u točno vrijeme sjedio u ispovjedaonici, čekajući pokornike, kojima je bilo potrebno oproštenje. Naveče bi za »laku noć« kazivao detaljno pripravljenu propovijed. Na sve nedjelje držao bi dvije pouke: jednu ujutro o najljepšim stranicama Sv. Pisma, a drugu naveče o kršćanskim krepostima. Blagdani sv. Karla i sv. Alojzija slavili su se vrlo svečano. Gospin mjesec svetkovao se pobožno. Prije velikih blagdana držala bi se devetnica ili trodnevnica. Svaki mjesec mjesečna duhovna obnova, a za njom mala šetnja. I napokon, u proljeće duhovne vježbe tri dana, kad se ostavljao po strani svaki svjetovni posao. Sve je to mladež povezivalo s vječnim istinama i s velikim dužnostima života. Jeka toga žilavog rada, zdrave radosti i gorljive kršćanske pobožnosti dopirala je do Torina, gdje ih je povjesničar mlade Salezijanske družbe Don Ruffino zabilježio u svojoj kronici:

»Don Rua radi u Mirabellu kao Don Bosko ovdje. Oko njega su uvijek mladići, privučeni njegovom ljubeznošću ili pak iz želje da čuju njegovo pripovijedanje o tisuću zanimljivih stvari. Na početku školske godine preporučuje učiteljima da u početku ne traže previše, da ne viču na mladiće svakom prilikom, već da često znaju zatvoriti oči. Poslije podne se i on odmara, ali uvijek među mladićima, zabavljajući se i pjevajući.«

Bio je zbilja uzoran ravnatelj taj mladi redovnik od 26 godina. Imao je oko za sve: za čistoću mjesta, za obdržavanje Konstitucija, za napredak u nauci, za korist mladeži, za opći duh. No nadasve je imao očinsko srce za sve koji su ga okruživali, srce puno brige za njihove potrebe i nevolje, spremno da zadovolji jedne i utješi druge.

Don Cerruti svjedoči:

»Kad me je sporazumno s Don Boskom pozvao da pođem s njim u Mirabello za učitelja, a zatim za ravnatelja nauka, bilo mi je teško ostaviti Don Boska, najdražeg od svih, koga sam ljubio više nego samoga sebe. Ali moju žalost ublaži to što sam u novom poglavaru imao Očevu sliku i priliku. Još se sjećam onih dviju godina ravnateljevanja Don Rue u Mirabellu. Sjećam se one neumorne radosti, one njegove tako fine i nježne razboritosti u upravi, one njegove revnosti ne samo za vjersko i moralno nego i za umno i tjelesno dobro braće i mladića koji su mu bili povjereni. I sad mi je u pameti ona živa, neću reći očinska nego majčinska ljubav kojom me je njegovao, kad sam 1865. bio teško obolio.«

* * *

U odgojnom radu Don Ruu je podupiralo budno oko i savjet Don Boska, koji je mjesec za mjesecom pratio prve korake te prvorođene kuće.

Za nju je sastavio pravilnik, koji je kasnije, nakon nekih ispravaka na temelju iskustva, postao tipičan pravilnik svih salezijanskih kuća. Često bi pohodio Don Ruu i uvijek bi ga našao u punom poslu. A kad ne bi mogao iz Torina, slao bi Don Rui i pitomcima svoje očinske preporuke:

»Imao bih Vam pisati mnogo toga, ali ću Vam to saopćiti prigodom skorog posjeta. Reći ću Vam danas uz ostalo što hoće Gospodin Bog od nas ove godine, da zaslužite Njegov blagoslov:

1. *Izbjegavajte dokolicu!* Zato najveća savjesnost u obavljanju svojih dužnosti, školskih i redovničkih. Besposlica je majka svih opačina.

2. *Česta sv. Pričest.* Kako Vam veliku istinu kažem ovaj čas! Česta je sv. Pričest snažan stup, koji drži ćudoredni i tvarni svijet da se ne pretvori u ruševine.

3. *Pobožnost Bl. Dj. Mariji i često utjecanje Njoj.* Nikad se na svijetu nije čulo da nije bio spremno uslišan tko se s pouzdanjem utekao toj nebeskoj Majci.

Vjerujte, moji dragi sinci, mislim da ne pretjerujem tvrdeći da je česta sv. Pričest jedan, a pobožnost prema Gospi drugi stožer svijeta. Zato kažem Don Rui, drugim poglavarima, učiteljima, asistentima i svima mladićima, neka preporučuju, vrše i propovijedaju na svaki način o ljubavi Isusovoj, da se nikad ne zaborave te tri uspomene, što Vam ih šaljem na veću slavu Božju i na dobro Vaših duša, tako dragih našem Gospodinu Isusu Kristu.«

Don Rua zapita treba li iz zavoda ukloniti tvrdokorno neposlušna dječaka. »Ako nije na štetu drugima«, piše Don Bosko, »bolje ga je malo trpjeti ne bi li se popravio. Inače zna što mu je činiti.« Don Rua nije više oklijevao. Vjeran napucima svoga Učitelja, uklanjao je takve neumoljivo iz ovčinjaka.

»Da znaš«, piše jednom prijatelju pri svršetku god. 1865., »ovdje se obavilo jedno od najkorisnijih čišćenja. Mladići P., B. i B. nisu više u Malom sjemeništu. Svaki se dan molimo sv. Karlu da odstrani iz njega vukove ili da ih obrati u janjce. Čini se da se sv. Karlo zbilja prihvaća te spasonosne službe.«

Iako je taj zbor odgojitelja bio dobre volje i požrtvovna duha, ipak nije bio savršen. Njihova mladost nije mogla spriječiti nedostatke i ponekad je bila uzrok da nisu postupali ispravno. No te su se pogreške po savjetu Don Boska odmah zabilježile u kućni ljetopis i moralo se nastojati da se više ne ponove. U toj kronici bilo je svega pomalo: nisu se bilježile samo pogreške zbog neiskustva nego i primjedbe koje

su se odnosile na zavod i službu, kao i primjedbe o nekim poteškoćama, odredbe o školskim programima, o godišnjim svečanostima, o glazbenim i književnim priredbama, zdravstvene mjere, nadahnute razborom, ili kakve nezgode, uopće sve što god bi moglo predusresti kakav nered ili olakšati stegu Doma.

* * *

Među savjetima što ih je Don Bosko dao mladom mirabellskom ravnatelju, bila su dva, kojih se Don Rua nije držao ili ih je vješto izigravao: »Priušti sebi bar šest sati sna«, propisao je Don Bosko. A Don Rua vrlo često nije ipak mario za tu opmenu. Preko puta sjemeništa stanovao je jedan salezijanski suradnik pa je često vidio da je Don Ruina soba bila rasvjetljena do ponoći, a katkada i do zore. Taj se dobri čovjek sažalio nad njim pa je potražio Don Boskovu intervenciju. A Don Rua se ispričao da ne može drukčije jer je previše posla. Drugi Don Boskov savjet kojeg se Don Rua nije držao bio je onaj o tjelesnom mrtvenju.

U srpnju 1864. pozvao je na usmene ispite svoje stare profesore Don Picca i Bonzanina, kojima se u posljednji čas pridružio i jedan subrat salezijanac, jedan od ona prva 22 salezijanaca. Don Rua nije očekivao toga trećeg gosta, pa mu u oskudici soba morade ustupiti svoju, a sam poći drugamo na spavanje. No u žurbi je zaboravio ponijeti sa sobom plahtu sa svoje postelje. Kad se, iza večernjih molitava, vratio da je uzme, subrat je odmah opazio na njegovu licu veliku brigu.

— Što ti je, dragi? — zapita. Čini mi se da si u nekoj neprilici?

— Nešto sam izgubio — odgovori Don Rua, tražeći rukom amo tamo po spremljenoj postelji.

— A što si izgubio?

— Jedan predmet.

— Velik ili malen?

— Pa prilično velik.

— Ali što?

Don Rua ne odgovori.

— Pogađam — reče subrat. No budi miran, »predmet« nije zalutao. Stavio sam ga na stranu. — Rekavši to, pokaza mu u kutu sobe dugu dasku, koju je Don Rua običavao stavljati između slamnjače i plahte.

— Ne smije se to raditi, prošapće subrat. Zna li to bar Don Bosko?

— Misliš da se ne smije? — odgovori, sav smeten, kao »krivac«, uhvaćen na djelu. Ali nemoj nipošto misliti da to radim svaki dan...

Ta zgodica, jedna između njih stotinu, pokazuje jasno kako je Don Rua, da bi održao dobar duh u kući, primjeru svog divnog života i žaru svojih molitava dodavao još i pokoru.

* * *

Malo je sjemenište čudesno napredovalo, kako nam to potvrđuju svjedočanstva i statistički podaci. Najuglednije je svjedočanstvo drugog ravnatelja zavoda Don Bonettija, koji jednog dana reče: »Trebalo mi je deset godina da uzmognem upravljati kućom onako kako je Don Rua upravljao samo dvije godine.«

Što se tiče statističkih podataka, dovoljno je spomenuti da se u Velikom sjemeništu, u mjestu Casale (Kazale), koje je gotovo isključivo ovisilo o Malom sjemeništu u Mirabellu, broj od 20 učenika u najkraće vrijeme popeo na 120.

Ipak ne treba misliti da su svi mladići u Malom sjemeništu bili dobri. Više puta se Don Rua osjećao upravo prisiljenim da ove ili one otpusti. S druge strane je opet osjećao živ strah, misleći na sudbinu njihovih duša, koje će na taj način biti bačene u vrtlog života. To ga je razmišljanje poticalo da se suspregne i da bar malko pričeka ne bi li se popravili. Mislio je da će vjerske istine i osjećaji koji su im se stalno naglašavali s vremenom uroditi grižnjom savjesti, koja se može pojaviti danas ili sutra. Nije ni imao posve krivo kad je tako mislio. Mnogi se od takvih, gdjekad i prilično brzo, vratio u očinsku kuću.

Godine 1909. boravio je Don Francesia zbog ispita u Monferratu. Jednog dana predstavi mu se neki profesor, moleći ga da ga sasluša i isporuči Don Rui nje-

govu ispovijest. Don Rua je tada već ležao na samrtnoj postelji i čekao smrt.

»Bio sam u Mirabellu«, poče profesor, »god. 1865, a svojim lošim ponašanjem bio sam uzrok boli dobrom ocu Rui. Moji se nedostaci nisu mogli izbrojiti. Istina, bio sam mlad, ali sam ipak dobro znao što radim. A on me je podnosio više nego bi to činio i moj rođeni otac. Nastojao je da mi dirne srce i navede me na pravi put nježnije od majke. No nije bilo uspjeha. Morao me je otpustiti. Još se i danas sjećam jutra svog odlaska. Držao sam se nehajno, pa i drsko. No čim sam se našao na cesti, briznuo sam u plač, ne znam ni sam zašto. Odonda je minulo 45 godina. Na sreću brzo sam se opametio i našao put k crkvi i primanju sv. sakramenata. Odgojio sam kršćanski svoju vrlo brojnu obitelj, a koliko mogu, pomažem i župniku u djelima kršćanske ljubavi. No nisam došao da pjevam hvalu sebi nego Don Rui jer me je on spasio. Poslije odlaska iz sjemeništa počinio sam još koješta u Torinu. No dobri Bog otvorio mi je oči i ja dođoh k sebi. Tako sam stekao kvalifikacije te zaslužujem svagdašnji kruh sebi i svojoj djeci.«

Ispovjedajući to, taj je stari gospodin plakao kao dijete. I doda: »Rekao sam vam to da javite Don Rui. Uvjerite ga da sam dobar kršćanin, a siguran sam da će ga to jako razveseliti.«

Kad je Don Francesia došao u Torino, pohitio je Don Rui, te mu ispripovijedao stvar.

— Znaš li koga sam jučer sreo? — reče. — Nekog X. Y., koji je bio tvoj učenik u Mirabellu. Sjećaš li ga se još?

— Da, da; sjećam ga se vrlo dobro. Pa?

— Zamolio me je da ti ispričam njegovu molbu za oproštenje i da ti kažem da je brzo poslije izlaska opet našao put kreposti i kršćanskog života.

— O, kako si mi utješan glas donio! — poviče sveti svećenik. — Odavno sam već zaboravio sve neugodnosti što mi ih je priskrbio taj dječak. Evo, sad sam se ponovo jasno uvjerio da ne treba sumnjati u Božje milosrđe. Ako ne danas, a ono sutra, no uvijek stigne.

Kako se vidi, Don Rui nije u one dvije godine manjkalo trnja. Ali bilo je i cvijeća, i to u izobilju.

Ta prva salezijanska kuća osnovana izvan Torina bila je jedno od najpovoljnijih rasadišta nove Družbe. Kasnije je bila prenesena nekoliko kilometara dalje odonud, u Borgo San Martino, gdje je nastavila, a nastavlja i sada, svoj rad.

* * *

Ti čudesni uspjesi zadivili su sve. I Don Rua je osjetio radost zbog toga pa se iako je sve pripisivao Bogu, pobojao da se u toj radosti ne krije možda tajna oholost. Njegov je nemir bivao sve veći. A onda je učinio ono što preporučuju svi učitelji duhovnog života: očitovao je sve Ocu, koji je u najtežim časovima i slučajevima vodio njegovu dušu. Don Bosko mu, ne oklijevajući, odgovori mudro i očinski: »Da izliječiš bolest oholosti, preporučujem ti lijek sv. Bernarda: ponavljaj često sam sebi: *Odakle dolaziš? Što radiš? Kamo ideš?* — Te će istine,dobro promišljene, stvarati svece danas, kao i jučer.«

Don Rua posluša i svaki nemir iščeznu.

* * *

Lijepe su bile godine 1864. i 1865.! Don Rua ih se uvijek rado sjećao, tako su ispunile utjehom njegovo srce. On je postao svima sve i svima je jednako odgovarao. No jednog je dana s velikom tugom ostavio Mirabello, svjedoka svojih prvih svećeničkih pothvata. Ondje je ostao znatan dio njegova srca, u onom Zavodu, gdje je imao priliku da pokaže i duboko čuvstvenu stranu svoje duše.

Don Bonetti, prihvaćajući kormilo ravnateljstva kao njegov nasljednik, zatraži od njega neku misao kao uspomenu. Don Rua mu reče nekoliko riječi, koje potvrđuju veliku ljubav što ga je vezala s njegovim mladićima: »Hoćeš savjet? Evo ti najbolji što ti ga mogu dati: ljubi ih sve mjesto mene! To su veoma dobra djeca.« Rekavši to, otare suzu koja mu je orosila oko i doda: »Što se tiče subraće, postupaj s njima, kao da si im stariji brat.«

V. POGLAVLJE

Na rubu groba

Na početku jeseni 1865. pozva Don Bosko Don Ruu u Torino. Dva su razloga zahtijevala njegov povratak. Umro je dobri Alasonatti, koji se brinuo za disciplinu Oratorija. Lišen te snažne pomoći, Don Bosko, kojemu je zdravlje bilo prilično uzdrmano, osjeti da će podleći pod teretom mnogih poslova. Ne smije se zaboraviti da je on 1865. godine, osim tri torinska oratorija, uzdržavao i dva kolegija, Mirabello i Lanzo, i brinuo se za gradnju veličajnog svetišta Marije Pomoćnice, određenog da zamijeni premalenu crkvicu sv. Franje Saleškog, te da osigura cijeloj četvrti Valdocco mjesto za bogoslužje koje neće biti predaleko.

Od sedam dana u tjednu Božji je Sluga provodio bar tri na putu, tražeći uvijek novčana sredstva, dobročinitelje i suradnike. Same su mu audijencije oduzimale čitavo jutro, a gdje je još dopisivanje! Pero mu nije prestajalo davati posla tiskari, kao što mu se jezik nije umarao, propovijedajući ne samo djeci nego i drugim slušačima raznih kategorija, koji se otimahu za nj, u gradu i u pokrajnini. Ukratko, nije mogao više. Bio mu je prijeko potreban zamjenik, sposoban da ga nadomjesti, a taj nije mogao biti nitko drugi nego Don Rua. Dvije godine punog izvršavanja vlasti pripravile su ga vrlo dobro za tu službu. U Mirabellu je pokazao što se može učiniti te je svojom aktivnošću, svojom inicijativom i svojim mudrim upravljanjem izazivao divljenje svih. Od njegova su povratka u Oratorij svi očekivali reforme, koje su bile prijeko potrebne. No Don Rua, zbog uspomene na Don Alasonattija, nije dulje vrijeme dirnuo u njegovo djelo. Smatrao je, kao što je i pravo, da treba dobro promisliti kojih sredstava da se lati i za najmanju obnovu. Prenaglim udarom kormila mogao je prevrnuti lađu u ponor! Uostalom, njegova djelatnost nije mirovala. Nadstojnik discipline u Oratoriju morao se osobito baviti sa 350 obrtnika i brinuti se za napredak njihovih radionica te misliti na dobavu građe i oruđa, na plaću radnika i na narudžbe. Don Bosko mu je uz to bio povjerio da nadgleda poslove pri gradnji crkve.

Bio mu je prepustio i potpunu odgovornost za *Katoličko štivo,* mjesečne propagandne knjižice, koje su, u ovom ili u onom obliku, branile vjeru puka u razdoblju, kad su liberalizam, prevrat i protestantizam pružili ruke da je sruše. Barem nije bilo lako: bilo je više od 12.000 pretplatnika, kojima je svaki mjesec trebalo slati privlačljivo i poučno štivo, pisano jednostavno, pučki.

Da se odmori od tih briga, Don Rua je nastojao obavljati većinu Don Boskova dopisivanja. Kad je položen prvi kamen za veliku zgradu, svako se jutro našlo na Don Boskovu stolu na stotine pisama. Jedni su izvještavali o primljenim milostima, drugi su ih tražili, treći su slali kakav doprinos za svetište. Tako je on mogao reći: »Svaki je kamen ovog svetišta jedna milost Marije Pomoćnice.«

Kako se vidi, Don Rua je na povratku u Torino, nakon dvije godine odsutnosti, našao svoje stare dužnosti, ali povećane. Zato je bio presretan.

Velika i jedina briga bila mu je uvijek da olakša posao Don Bosku i da mu omogući da izvršava osnove koje mu je Gospodin nadahnjivao. »Još nisam dobro shvatio razne djelatnosti ove kuće«, povjeri jedne večeri Don Francesiji, »a kad u sve zavirim, o kako ću trljati ruke!«

* * *

Taj dan je svanuo vrlo brzo. Čim je osjetio da zbilja obavlja dužnost ili, bolje, službu koju mu je Učitelj naprtio na njegova slaba pleća, pomisli na unutrašnje reforme što ih zahtijeva dobar red. Salezijanski red jamačno traži najmanje od svih. Zahtijeva samo ono što je prijeko potrebno za pravilnu djelatnost odgojne

kuće. To »*najmanje*« nije zbilja još nadošlo u vrijeme u koje je Don Rua uzeo upravu u svoje ruke. Tko se tome čudi, taj zaboravlja neobične početke te ustanove. Neprimjetnim nizom preobrazbi pokazao se mali Oratorij sv. Franje Saleškog, sa svoje dvije sekcije: studenata i obrtnika, u god. 1865., kao silan organizam, pun života. Kao što smo vidjeli, u početku nije bilo drugo nego jednostavan oratorij. U tom se Oratoriju uredila neka vrst internata, iz kojega su mladići polazili u školu ili na posao u grad. To je zavodu davalo obiteljski karakter.

Nametnuti tim dječacima stroga pravila moglo se činiti ludošću. Time bi, naime, nastala živa opreka među poluslobodom izvana i stegom unutra. Don Bosko je to shvaćao to lakše što je po svojoj ćudi više bio sklon obiteljskom obliku života. Stoga se ograničio na to da zahtijeva red i šutnju u kapeli, u učionici i u spavaonici. Za drugo je zatvarao oči. Kad se kasnije zavod opasao zidovima radi zaštite škola i radionica koje su ondje cvale, ostale su još sve one nekadašnje navike obiteljskog života. Jedan primjer između toliko njih: kad bi zvono pozvonilo na posao, u blagovaonicu ili kamo drugamo, Don Bosko nije zahtijevao šutnju. Mladići su s rukama u džepu i nastavljajući brbljanje išli u hrpama, kamo je već trebalo. Razgovor bi prestajao istom na pragu prostorije.

Don Rua je vrlo obzirno dokinuo malo pomalo te ostatke starih navika, po sebi nedužnih, ali nespojivih sa životom dobro uređene kuće. A taj rad na obnovi podupro je budnom stegom i neumornom ustrajnošću. »Ne miče se ni list u kući bez dopuštenja Don Rue«, reče netko. »Svuda ga sretaš, po noći i po danu.« Imao je i po prirodi izgled savršena nadstojnika discipline: dostojanstven, ozbiljan, miran. Izgledao je kao utjelovljenje službe koju je obavljao.

A nije se smjela njegova zadaća prosuđivati odviše površno. Oratorij je, dakako, imao anđeoskih dušica, koje su zbilja sličile sv. Alojziju, no bilo je i drugih, koje nisu pružale baš puno nade i kod kojih je Don Bosko poduzimao još posljednje pokušaje. Mnogi od njih dadoše se predobiti dobrotom okoline, te lijepim i ustrpljivim postupkom, koji često vodi dobru i najteže značajeve. Konačno, bilo je i takvih koji su bili samo izvana dobri i zbog njih bio je potreban budan nadzor Don Rue da spriječi kako ne bi bili smutnja za druge i zapreka za samu duhovnu atmosferu cijele kuće. Težak zadatak, no on ga je rješavao revno i strpljivo, čvrsto i pravedno te je zaslužio štovanje i ljubav svih.

Jedan njegov tadašnji učenik piše:

»Poštivali smo ga i voljeli kao oca jer je njegov postupak sa svima nama bio nadahnut dobrotom. I onda kad je morao koga opomenuti, kome prigovoriti, koga ukrotiti ili kazniti, znao je gorko zasladiti slatkim, jer je običavao pohvaliti prije nego će krivca ukoriti, spominjući prijašnje zasluge i nade za budućnost. A krivac bi ostajao ganut i raskajan te se većinom odlučivao popraviti i prije ukora ili kazne. Stoga je to često bilo suvišno pa se i izbjegavalo, na veliko veselje onoga koga bi bilo trebalo kuditi pa se on osjećao još više ponukanim da ljubi svoga poglavara i da se divi njegovoj dobroti.«

* * *

Mnogovrsne i mudre reforme u općoj stezi dopustiše Don Bosku da bude odsutan i dulje, a da se nije morao bojati za duh kuće. A to mu je često bilo potrebno. Zidovi crkve Marije Pomoćnice očigledno su rasli i gutali goleme svote, pa je siromah Don Bosko često morao na put po Italiji da sabere potreban novac. Osim toga, morile su ga i druge brige, osobito za Družbu, koja kao da neće napredovati. Prošlo je gotovo već 10 godina (nalazimo se u godini 1867.) od posjeta Piju IX. Od onda je učinjen samo jedan, vrlo malen korak: godine 1864. izišao je pohvalni dekret, koji je poticao članove Družbe na ustrajnost. Bez sumnje, i to je bilo nešto, ali to još nije bila tako željkovana službena potvrda. Da je pospješi, odluči Don Bosko da krene drugi put u Rim.

Don Rua je bio na kormilu kuće, mogao je, dakle, mirno otputovati. I zbilja, otputovao je, u društvu s Don Francesijom, 7. siječnja. Kad se dva mjeseca kasnije vratio (2. ožujka), došao je, doduše ,praznih ruku, ali srca puna nade jer se činilo da su za tren uklonje-

ne najkrupnije poteškoće, koje su sprečavale njegove pothvate.

Bio je ugodno iznenađen na ulasku u Oratorij, kad je opet našao sve savjetnike vesele, radine i pobožne, kao što ih je ostavio na odlasku. Dobro funkcioniranje kuće nije bilo nimalo izmijenjeno za njegove odsutnosti. Bilo je očito da je u ta dva mjeseca Don Rua, ne ističući se, radio u sjeni, i to dobro.

Ta i slijedeća godina bile su tegotne za njegova pleća. U jesen 1866. bio je stavljen posljednji kamen u kupoli Marije Pomoćnice, a poslovi oko unutarnjeg uređenja svetišta napredovali su tako brzo da se na kraju 1867. mogao fiksirati dan posvete. Bio je određen za 9. lipnja slijedeće godine.

Neposredna priprava bila je pala gotovo posve na Don Ruu. Cijelog onog lipnja nije noću spavao više od 4 sata. Toliko je toga imao predvidjeti, organizirati, odlučiti, nadzirati, hrabriti. Prevelik ga je posao posve izmorio. Jednog srpanjskog jutra, izlazeći iz Oratorija, pao je u naručaj prijatelju. Prenesoše ga u sobu. Na čas je došao k svijesti, ali samo na čas. Za nekoliko dana pojavila se strašna upala potrbušnice. Don Boska nije bilo kod kuće. Kad se vratio, javiše mu na vratima tužnu vijest. No on ne pokaza nimalo da ga se dojmila.

Bilo je to baš uoči mjesečne duhovne obnove. I mjesto da pođe u bolnicu, on ode ravno u sakristiju, da ispovijeda dječake koji su ga već dugo čekali. Odonud izađe vrlo kasno. Pozovu ga po drugi put da pođe k bolesniku, kojemu je svaki čas bivalo gore. No Don Bosko se dobroćudno nasmiješi i pođe u blagavaonicu da blaguje čednu večeru. Zatim ode u sobu, da ostavi svoje putne papire, a istom onda se pričini da se sjetio Don Rue.

Čim ga je bolesnik vidio pokraj sebe, poviče:

— Don Bosko, je li kucnuo moj posljednji čas? Recite mi, ne bojte se, jer sam već pripravan na smrt.

— Dragi Don Rua — prihvati Svetac — ja neću, čuj dobro, neću da ti umreš. Treba da još mnogo radiš.

Rekavši to, blagoslovi ga.

Drugog jutra ga Don Bosko opet posjeti. Zašto ne? Da ga obraduje. Liječnik, koji je s velikom tjeskobom

pratio tok bolesti, bio je gotovo izgubio svaku nadu, a toga nije ni tajio.

— Možda je teže nego vi mislite, — reče Don Bosko —, ali Don Rua mora ozdraviti. On ima i previše posla.

A videći na stolu sveto ulje, zapita:

— Šta je to?

— Sveto ulje, da mu se podijeli bolesničko pomazanje.

— Bolesničko pomazanje? Kome?

— Pa Don Rui.

— Kome li je to palo na pamet!

— Meni — rekne Savio, stupivši naprijed. — Da ste vidjeli Don Ruu sinoć! Bijaše strašna žalost! Sam liječnik...

— O, malovjerni ljudi! — prekide ga Svetac. — Čuj, Don Rua! — okrene se šaljivo bolesniku: — Čuj dobro! Sve da te bace dolje s prozora, jamčim ti, ne bi umro!

I zbilja, za nekoliko dana, Don Boskov blagoslov imao je učinak. Molitve su mladića bile uslišane. Čim se pronijela vijest da je život Don Rue u opasnosti, mladići pohrliše u kapelu da mu izmole od Boga zdravlje. Njihova se ljubav prema Don Bosku nije mogla pomiriti s mišlju da dobri Otac ostane bez svoga najvrednijeg pomoćnika. A time pokazaše također kako štuju i ljube i svoga nadstojnika discipline. Uza svu prividnu strogost u načinu znao je Don Rua steći ljubav jer je bio pravedan, jer se brinuo samo za njihovo dobro i jer je bio uvijek pripravan na oproštanje.

Kolika je bila ljubav mladića prema njemu, dokazalo se nakon tri tjedna, kad je prizdravio i malko izašao iz svoje sobice. Pod svodom trijema prostrli su najljepši sag što je bio u kući, donijeli su naslonjač i posadili Don Ruu u nj, uz zvuk oratorijske glazbe, uz slavlje i kliktanje 700 dječaka. Svi su redom izjavljivali svoju radost što ga vide oporavljena i obećali da će ubuduće bolje odgovarati njegovim ljubaznim brigama. Don Rua je jedva uspio izustiti koju riječ zahvale, prevelika uzbuđenost nije mu dala govoriti. Kako je ugodno gledati gdje muke cijene i priznaju oni za čije su dobro podnesene!

Nekoliko dana kasnije otišao je Don Rua u jedno mjestance kraj Torina na oporavak. Čist poljski zrak, odmor od svakog napora i materinska briga neke salezijanske dobrotvorke povratile su snagu tome velikom radniku, koji je htio na se naprtiti više od polovice Učiteljeva rada.

TREĆI DIO

Desna ruka sv. Ivana Boska

I. POGLAVLJE

Svjetiljka pod posudom

Kad Providnost potakne kojeg čovjeka na velik pothvat, obično podigne uz njega i potrebne pomoćnike da mu olakšaju poslanje — ili krčeći teren, ili uklanjajući glavne zapreke, ili, dapače, uzimajući znatan dio tereta na svoja pleća. Da bi Don Bosko uzmogao potpuno ostvariti svoje veliko djelo osnivača, odgojitelja, pisca i pokretača tolikih modernih inicijativa, posla Nebo na njegov put dva čovjeka: Pija IX., bez kojega bi ga bili zgnječili njegovi vanjski neprijatelji, i Don Ruu, bez kojega bi ga bile uništile unutrašnje brige.

Don Rua je dakle u razdoblju od 20 godina bio desna ruka Don Boska. Jednako skrovit, kao i velikodušan, sa sinovskom je zahvalnošću i odanošću činio sve ono što bi moglo olakšati posao Ocu te je u svojim službama zapovijedao kao poglavar, ali da ne bi Don Boskova vlast time bila umanjena, uvijek bi se s njime dogovarao. Sve najznačajnije slučajeve imao je rješiti Don Bosko. Tako se Don Ruina osoba sakrivala iza Očeve. On je radio u sjeni, a slavu svoga dragocjenog rada pripisivao je Učitelju. Tko god ga je gledao gdje radi, donosi odluke, preudešava, reformira, dobivao je dojam da ne radi on, već Don Bosko, koji se njime služi da bi predao svoje naloge i očitovao svoju volju. A nije tako radio kad su to bile stroge odredbe. U takvu slučaju je, žrtvujući sebe, htio bez oklijevanja jasno pokazati da kazna i strogost potječu samo od njega.

Za način uprave, kako ju je on vršio, s rijetkom spretnošću i krepčinom, s požrtvovnim duhom i budnošću, imao je mnogo svjedoka. Posebno je jak je-

dan od najglasovitijih salezijanaca druge generacije, Don Vespignani (Vespinjani). U svojim »Uspomenama« on piše:

»Soba, Don Ruina kancelarija, bila je za me od mog dolaska u Torino neusporedivo mjesto zapažanja. Gledajući u taj ured, gledao sam sav život mlade Družbe. Taj se ured mogao usporediti s mostom velikog broda ili, bolje, sa zapovjedničkom sobom kapetana, koji, nagnut nad plovidbenog kartom, neprestano proučava put, a u isto doba daje svoje zapovjesti da bi osigurao točno kretanje.«

Sva se pak svjedočanstva slažu u tome da je Don Rua posjedovao sposobnosti za takvu službu. Strog izgled čuvara reda, što ga je morao uzeti da bi sakrio svoje čuvstveno srce, bio je za nj žrtva, koju je podnosio svaki dan da neraspoloženje, neizbježivo u odgojnoj kući, ne padne na glavu Oca.

Don Bosko je sve to vidio i zato je mogao dati o njemu svjedočanstvo kakvo je on i zaslužio. Upravo 3. svibnja navečer vraćao se Don Bosko s propovijedi o Našašću sv. Križa, što ju je držao u jednoj torinskoj župi. S njim je išao čestiti njegov učenik, klerik Costamagna (Kostamanja). Božji čovjek se putem ushitio, promatrajući dobročinstva, što ih je Gospodin prosuo na njegovu mladu Družbu.

— Kako nam dragocjene stvari daje Bog ovih godina! Cagliero ima neobičan glazbeni dar. Francesia i Lemoyne (Lemoen) su pisci vrijedni pažnje, a Ghivarello (Givarelo) je svetac.

— A Don Rua? — prekine ga klerik.

— Don Rua? Čuj, dragi! Kad bi mi Bog rekao: Evo, sad će ti kucnuti posljednji čas, izaberi nasljednika koji će moći nastaviti tvoje djelo i zaišti za njega sve darove, sve milosti, za koje misliš da su mu potrebne, — našao bih se u velikoj neprilici. Ne bih znao što da zatražim čega već nema u Rue u najvećem stupnju.

II. POGLAVLJE

Neobičan novicijat

Godina 1869. je povijesna godina u ljetopisu Salezijanske družbe. Nakon 11 godina rasprava i popravaka Rim je 1. ožujka konačno odobrio novu redovničku družbu. U posljednji još tren nastadoše ozbiljne i neslućene zapreke, ali ih je Don Bosko očevidno pomoću Neba uklonio, boraveći u Rimu. To je bio nesumnjiv trijumf. No još ostaju dvije stvari: odobrenje Konstitucija,koje se zbilo 1874., i povlastica izuzetka, koja će Družbu učiniti neovisnom od mjesnih biskupa, a taj je dan 1884. Čekajući na to, »čudesna obitelj«, kako ju je nazvao Pijo IX., brojno je neprestano rasla. One godine imala je 26 članova s vječnim zavjetima, 33 s trogodišnjim i 31 novaka. Polagano, ali sigurno, nastala je od gorušična zrna stabljika. Tko će nadzirati taj razvitak? To jest, tko će u vrijeme novaštva pripravljati nove biljčice za dužnosti redovničkog staleža i za posao odgoja mladeži? Don Bosko to nije mogao.

Više od deset godina trudio se da uredi matičnu stanicu. Toga se časa u punoj snazi života množila i širila, a organizam je konačno dobio i svoj oblik. Nije preostalo drugo nego potpomoći skladan razvitak, uklanjajući sve što je štetno po njegov rast i eliminirajući elemente koji se ne mogu asimilirati. Taj se posao nikako nije smio naprtiti na prvog čovjeka, na koga se naiđe. Neki čovjek velikog iskustva reče: »U redovničkoj družbi treba znati vrlo pomnjivo izabrati dvije osobe: profesora filozofije i učitelja novaka. Jedan ima zadaću da formira umove, a drugi duše.« Ispravno mišljenje! Don Bosko je mislio isto tako. Baš

zato izabra Don Ruu da započne i nastavi posao formiranja novih vojnika koji su stupili pod njegovu zastavu.

Nije mogao bolje izabrati! Ta tko je bolje shvatio i u sebi utjelovio Osnivački duh? Tko je poput Rue imao zdrav sud, potreban za ocjenjivanje zvanja, sigurno znanje da jasno zacrta životni put i da bude sposoban da uoči slabu stranu pojedinaca, i ugled, da nametne opomene, popravke, stroge mjere, prijeko potrebne u brojnoj zajednici? Tko će u tako visoku stupnju imati osjećaj redovničke pobožnosti te znati drugima pružiti okus nebeskih stvari i svijetliti uzornim životom što poput žive knjige razvija svu asketsku teoriju?

Šest godina, tj. do 1875., kad je tu dužnost preuzeo Don Barberis, Don Rua je izvršavao taj zadatak najbrižljivije i s najvećom ljubavlju. Svakog četvrtka naveče sabrao je one vrijedne dječake u crkvi sv. Franje Saleškog i držao im tjednu konferenciju. Govoreći svojim novacima o dnevnim poslovima, savjetovao ih je, upućivao, popravljao. A bar dvaput na mjesec zvao ih je na iskren i točan obračun.

Salezijansko je novaštvo onih godina pokazivalo vrlo zanimljiv prizor. Tu je bilo ono što je bitno, tj. kušnja, i više ništa. U velikim pogiblima živjela je onda mladež iz svih slojeva puka, a Don Bosko je žarko želio povećati svoju vojsku pa je dobio od dobrog Sv. Oca Pija IX. iznimnu povlasticu da u toku nekoliko godina njegovi budući suradnici ne dovršavaju vrijeme kušnje u posebnom novicijatu, nego u salezijanskoj kući, u punoj aktivnosti.

Ulazak mladića u taj čudni »novicijat« obično se zbivao ovako: navečer bi poslije zajedničke molitve Don Bosko pozvao pitomca IV. razreda gimnazije, na kojega je neko vrijeme posebno pazio, te bi ga upito:

— Znaš li da kanim s tobom sklopiti ugovor?

— Ugovor?

— Dakako! Reci mi bi li ti volio ostati stalno s Don Boskom i pomagati mu u njegovim pothvatima?

— Ne kažem »ne«. Dapače vam priznajem da sam od nedavna mislio na to. Ali nisam znao kako da vam očitujem svoju nakanu.

— Kad je tako, hajde Don Rui i spomeni mu taj ugovor. On će te razumijeti.

Kad je Don Rua bio uvjeren da je mladić sposoban za taj oblik života, odjenuo bi ga reverendom, a to je značilo da se mladi kandidat popeo za jednu stepenicu više, da se pridružio onima koji su kanili ostati s Don Boskom. No riječi »novaštvo« i »redovnička družba« nisu se nikad spominjale. Te su riječi u ono vrijeme zadavale neki zazor.

»Kad nas je Don Bosko pozvao da stupimo u Družbu«, piše Don Barberis, *»nije nam rekao da se radi o redovničkoj družbi. Jao njemu da je tako radio. Bili bismo pobjegli svi, prestrašeni. On nas je doveo dotle gdje smo se nalazili, da se tako izrazim, protiv naše volje. Kakva sreća za nas da smo uvedeni na takav način!«*

Godinu dana bi takav novak gotovo neopazice sudjelovao u životu zajednice, obavljao, što je bolje mogao, pola sata razmatranja i duhovno štivo, slušao četvrtkom naveče konferencije Don Rue o redovničkim krepostima, davao se obrađivati, popravljati, preobražavati od svog učitelja novaka, pazio bi na svoju dužnost, koja mu je davala i malo vlasti, tako, na primjer, malo pouke u katekizmu nedjeljom, nadzor nad hrpicom mladića u učionici i spavaonici, malo večernje škole i što ja znam još. A jednoga lijepog dana Don Rua, držeći ga vrijednim da pođe za Don Boskom, upozori ga da se tog tjedna pripravi, te pred Don Boskom položi prve redovničke zavjete. Tim se srdačnim obredom završilo novaštvo.

Sad se smiješimo tom asketizmu jer su se prilike odonda jako promijenile. U naše doba imamo za vrijeme novicijata posebno mjesto, odvojeno od svijeta u toku većeg dijela vremena. I tu imaju novaci, koji se kane posvetiti odgoju pučkih sinova, skup pobožnih vježbi, mudro razdijeljenih, koje im polagano formiraju dušu i pripravljaju ih za mučni apostolat što ih čeka. Tako određuje Crkva, ne danas, nego već stoljećima. No samo zbog poteškoća tadašnjeg vremena dopustio je vrhovni natpastir Pio IX. Don Bosku, da se salezijanski novaci privremeno oslobode od tolikih vanjskih vježbi, ali je u biti i onda to bio novicijat. Salezijanski novicijat se i u onom privremenom i ne-

pravilnom obliku obavljao ozbiljno. I ondje je vrijedila riječ: »Po plodovima se poznaje drvo.«

Veliki salezijanski misionari, koji su ponijeli oganj vjere do posljednjih rubova Južne Amerike, bili su većinom redovnici koji su činili drugu generaciju pobožne Salezijanske družbe, koja se brzo raširila u 10 evropskih i američkih naroda. Svi su oni izašli iz toga neobičnog novicijata, svi su oni djelo glasovitog učitelja novaka Don Rue.

* * *

Jedna stranica, uzeta iz bilježnice tadašnjeg novaka Don Vespignanija, koji je došao u Družbu kao gotov svećenik, pokazuje nam vrlo dobro ustrajnu brigu Don Rue, da zvanja okuša u vatri rada. Osim toga svjedoči da su posljednji potezi tog odgoja katkad bili Don Boskovi. Evo što nam pripovijeda spomenuti svećenik:

»Don Rua je ponajprije kušao kandidate, odredivši im da drže pojedini razred katekizma unutarnjim učenicima ili oratorijancima. Mene je odlikovao odredivši me za prve. Razred koji je bio meni doznačen imao je dva odsjeka, svaki po 60 dječaka. Njih 120 bilo je natiskano u jednoj dvorani. Za prvi put pripravio sam se kao u sjemeništu čestitim uvodom, razdijeljenim na tri dijela: značenje katekizma, koristi što se dobivaju iz tog učenja i način kako treba učiti. Pošto smo izmolili molitvu i izrekli nekoliko riječi, evo ti se u mom razredu čuje žamor i tiho brbljanje, koje me je sve više uznemirivalo i prigušivalo moj slabi glas, te nisam mogao dalje. To su bili sve novi dječaci, slabo naučeni na školu, a nimalo na zavodsku disciplinu. Vjerojatno je među njima tolikima bio gdjekoji koji me je samilosno gledao, namigujući drugovima da budu mirni i slušaju me. Ali uzalud! Ja sam se više puta naglo zaustavio i oni se za časak primiriše. Podizao sam i glas, a oni me gledahu začuđeno. Pa opet malo pomalo brbljanje iznova zagluši tumačenje jednog katehete, koji je nervozno čekao svršetak predavanja. Napokon zazvoni zvono. Izmolim molitvu te malodušan izađem iz blažene škole, a lica mladića povećavala su samilost prema mom jadnom položaju.

Brzo potrčim k Don Rui te mu ispripovjedim nesretni ishod svoga prvog pokušaja. No on, smiješeći se po običaju, htjede me osokoliti, rekavši mi: »Eh, znaš, to se dešava svima prvi put, jer čovjek ne poznaje ni sebe, a niti može odmah dobro prosuditi sredinu, u kojoj se nalazi. No drugi put ćeš jamačno bolje uspjeti.«

— Gospodine Rua! Prosudio sam sredinu, a i ona je prosudila mene! Malo je nade da će slijedeći put biti bolje. Ima previše dječaka. Svi su novi. Ja imam slaba pluća, energije malo, a iskustvo nikakvo.

— Dragi moj! Ponovi pokus slijedeće nedjelje, vidjet ćeš da će ići bolje. Onda ćemo ti pomoći. Nastoj im ispripovjedati kakav lijep primjer pa ćeš tako postići njihovu pažnju.

Druge nedjelje pokušao sam se držati naputka Don Rue. Imao sam i zgodan primjer. Ali to nije bilo sredstvo da postignem cilj. Činilo mi se u početku da su malo bolji, ali su se oni koji su bili dalje opet dali na brbljanje, možda zato što nisu dobro čuli pa su tako zaglušili moj glas. Ukratko, taj me drugi neuspjeh bio posve oborio. Rekao sam sam sebi: »Stupio sam u odgojni zavod, a nisam sposoban ni da tumačim katekizam, kao što sam to radio u svojoj župi ili u večernjim školama svoga župnika. Kao da se nikad neću osloboditi tih poteškoća!«

Don Rua me je ponovo hrabrio i uvjeravao da je to svagdašnji kruh svih odgojitelja — početnika i da će poteškoće prestati...

Moja je malodušnost bila velika, kako možete već i sami zamisliti, i ja odem Don Bosku, ispripovjedim mu svoja dva neuspjeha i priznam mu da nisam sposoban ni za glavne dužnosti salezijanskog života.

Don Bosko, smiješući se, reče mi što se dajem tako zbuniti od stotinjak dječaka, spremnih i željnih da me slušaju. I doda da je poteškoća u tome što se međusobno ne poznajemo.

— Ali kako ću ih upoznati? Kako ću postići da oni upoznaju mene?

— Lijepo! Pođite među njih, postupajte po domaću, vladajte se, kao da ste jedan od njih.

— Ali gdje i kada da pođem među njih? Ja se ne znam ni igrati s njima, ni skakati, ni zabavljati se u njihovu društvu. A smetaju mi i moja slaba i boležljiva pluća.

— Pa dobro! Pođite k pumpi. Ondje ćete u vrijeme doručka naći mnoštvo sakupljenih dječaka. Oni raspravljaju o predmetima, o školi, o igrama, o svemu. Umiješajte se i vi, postanite im prijatelj pa će sve ići kao po loju.

Ta mi je preporuka vratila život, iako joj nisam odmah shvatio zamašaj. Odlučio sam raditi upravo onako kako mi je savjetovao Don Bosko. Kad je došlo doba za doručak, stao sam pokraj pumpe.

Ta pumpa postoji još i danas, samo što sad izbacuje pitku vodu, što silazi s visoka iz rezervoara i ne treba se mučiti izvlačeći je ispod zemlje.

U ono vrijeme doručak je bio glasoviti »krušac«, koji se dijelio mladićima kad bi izašli iz crkve. Kad bi ga primili, potrčali bi k pumpi, a odanle bi se raspršili, tko prije, tko kasnije, po dvorištu i latili se svojih igara.

Evo me, dakle, na mojem motrilištu. Šećem lagano trijemom ne puštajući s vida pumpe, ni njezinih prijatelja, što trče onamo na juriš s »kruščem« u ruci. Dok jedni piju, drugi razgovaraju o predavanjima, o zadaćama, o ocjenama iz ponašanja, o školskim predmetima. Netko je govorio o poteškoćama, na koje je naišao u zadaći, netko iznosi svoje želje itd.

Ja se približim, povedem razgovor, pitam ih o dnevnim školskim stvarima, raspitujem se tko bolje uspijeva u ovom ili u onom gradivu, a zapitam ih kako je s katekizmom. Malo pomalo opkoli me skupina derančića, koji su mi toliko dosađivali u razredu i svi su mi tako prostodušno odgovarali. Zadobivši povjerenje, zapitam ih zašto su onako žamorili dok sam im predavao katekizam. Ni sami ne znaju, zašto: dvojica su počela brbljati, a to se onda kao zarazna bolest prenijelo s jednog na drugog, na cijeli razred. No sad im je žao, ubuduće će biti pažljiviji itd.

Dolazio sam nekoliko jutara na to sastajalište. Plod je bio taj da sam slijedeće nedjelje zamolio Don Ruu neka me primi natrag u službu i išlo je da ne može bolje. »Duše dječaka i moja išle su usporednim tračnicama i ne bi se nikad bile susrele da me nije Don Bosko poslao na pumpu.«

Kako vidimo, taj se odgoj izvodio na praktičan način. Dakako, Don Rua nije zanemarivao ni teorije, nije škrtario savjetom ni napomenama, ali je prije svega nastojao oko prakse. Radio je kao učitelj plivanja, koji je dao svom učeniku kratka teoretska pravila, a onda ga bezobzirno bacio u vodu, ali ga ni na čas nije gubio s vida. Tako je radio Don Rua s novacima: puštao ih je da se sami izvlače iz dubina svojim mišicama, a sam je ostajao na obali i pazio. Ako bi ih spopala umornost ili strah, te bi se stali utapljati, nije im trebalo vikati u pomoć. Jedna snažna ruka brzo bi ih izvukla na obalu.

III. POGLAVLJE

Teret na teret

U razdoblju od 1869. do 1876. nije zaista bilo nijedne godine u kojoj Don Bosko, preopterećen poslovima, nije skinuo koji od njih sa svojih leđa i naprtio ga svojem »alter egu«.

Godine 1869. ostavio je propovjedaonicu, koju je držao 28 godina, i povjerio nedjeljnu pouku Don Rui. Tu je dužnost obavljao Don Rua vjerno i uz najveće žrtve 20 godina.

Njegov je način propovijedanja odražavao njegovu dušu. Propovijed mu nije bila uvijek kratka; ali je uvijek bila jasna, vrlo sređena i nadasve praktična. Ni retorike, ni blještava glasa, malo, vrlo malo kretnja, ništa, osim lijepe jednostavnosti, koja je u prvom redu išla za tim da svatko razumije pouku.

Na godišnjim duhovnim vježbama mladih salezijanaca povjerio mu je Don Bosko dva razmatranja, ono ujutro i navečer, u kojima je Don Rua izlio sve blago svoga divnog duhovnog života. Koji god su ga dobro poznavali, svjedoče jednoglasno da je bio rođeni profesor tako je briga za jasnoću i red prožimala sav njegov duh.

Baš zato je Don Bosko god. 1870., kad je u svojoj kući otvorio redovite tečajeve bogoslovlja, što su ga dotad njegovi sinovi polazili u vanjskom sjemeništu, pozvao Don Ruu da preuzme katedru Sv. Pisma. Nema sumnje, poznavanje grčkog i latinskog jezika imalo je tu veliku ulogu, ali je Don Boska na tu odluku navela u prvom redu Don Ruina sposobnost da razjasni svaku stvar.

Na svršetku god. 1870. zatražio je Don Bosko od njega novu žrtvu. Vlada nije imala profesora za više škole pa je odlučila da u jesen održi izvanredne ispite. Zamolila je i Don Ruu neka učestvuje. Budućnost se činila mutnom. Zlonamjerne nakane vlade koja se onda smjestila u Rimu, bile su vrlo jasne. Moglo se očekivati svašta, a napose školsko zakonodavstvo više ili manje neprijateljsko prema kršćanskim školama.

Bilo je stoga prijeko potrebno pružiti ruke te se što prije dočepati diploma da se suzbiju protivnički udarci.

Te nam slutnje i mjere pokazuju u Don Bosku čovjeka, koji je stvoren da upravlja. Ali zar nametnuti Don Rui još i taj teret, kad je gotovo podlegao pod težinom tolikih drugih? Dodati i tu muku drugima značilo je kobno mu skratiti noći i san. A uz to Don Rua nije bio više mlad: 33 godine! U toj dobi, a već davno daleko od knjiga, hoće li naći u svome umu dovoljno gipkosti da se pripravi za ispit?

No Don Bosko je znao što radi. Poznavao je daljnju pripravu svog učenika i cijenio mu pamet, način i žilavost u radu. Činjenice pokazuju da je izbor bio pogođen. Uza sve to što povjerenstvo nije bilo nimalo sklono da promakne kandidata, tako očito suprotna novim idejama, Don Rua je položio ispit bez poteškoća. Usmeni ispit bio mu je tako sjajan da je svećenik Peyron, jedini svećenik koji je učestvovao u povjerenstvu — uskliknuo: »Sa šest takvih ljudi otvorit ću sveučilište!«

* * *

Sutradan nakon toga uspjeha vratio se Don Rua da se prihvati svoga običnog svakidašnjeg posla, koji je bio prekinut žilavim učenjem od 3 mjeseca. Među tolikim dužnostima koje su mu tištile pleća bilo je i ispovijedanje mladića. Radio je to 30 godina vjerno svakog jutra. Dok je živio Don Bosko, on mu je samo pomagao. A kad je nestalo dobrog Oca, zauzeo je njegovo mjesto ondje u sakristiji crkve Marije Pomoćnice između dvojih vratiju što vode u svetište. Broj i povjerenje njegovih mladih štićenika govore očito ne samo o štovanju što su ga gojili prema njemu nego i o koristi što su je crpili kad ih je ta velika svećenička

duša odrješivala, prosvjetljivala ih i upravljala njihovim dušama. Poput Don Boska, i Don Rua je smatrao glavnom svrhom odgoja posjedovanje Božje milosti. Uzornim zavodom smatrao je onaj u kojemu sve savjesti žive i rade u prijateljstvu s Bogom. Zato je bilo posve prirodno da je sv. Ispovijed smatrao najuspješnijim sredstvom kršćanskog odgoja. Dizati duše koje su pale, čuvati ih od pogibli, udahnjivati im mržnju na grijeh, pomagati im u borbi protiv zlih navika, prosvjetljivati ih u dvojbama, upućivati ih na sredstva da ustrajno vrše svoje dužnosti, upravljati ih k dobru, k sv. čistoći, k oltaru: ima li veličanstvenijeg djela? U njemu je on divno ostvarivao program što mu ga je Don Bosko dao na dan Prve sv. Mise: neprestani rat s izvanrednom revnošću, a njegovim se nastojanjem kraljevstvo Božje sve više ukorjenjivalo u mladim srcima.

Kad bi izišao iz kapele, vratio bi se u vrtlog svojih mnogovrsnih poslova, postajao bi opet čovjek kome je zadaća da čuva disciplinu.

On je nastojao da svaki dan unese u kuću više reda, više pravilnosti. Trsio se da ispravlja zloupotrebe koje su se potajno uvlačile i da uvede poslušnost, kako ju je on zamišljao, tj. poslušnost drage volje.

Onih godina ukinuo je izlaz u grad mladih šegrta kojima bi njihovi poslodavci nalagali razne narudžbe za radionice; odijelio je učenike od šegrta u dvorištu za odmor; izradio i primjerni program večernjih tečajeva; uspostavio je tjedni pregled ekonomovih narudžaba. Bdio je nad šefovima radionica.

Te je disciplinske mjere primjenjivao i odlučno i blago. I nije štedio nimalo svoje osobe, samo da osigura odbržavanje discipline. Imao je oko za sve. Njegovi su posjeti raznim mjestima zavoda bili isto tako brojni kao i neočekivani. Banuo bi u vrijeme kad bi ga najmanje očekivali, u svako doba dana i noći. Bio je u pravom smislu riječi budni sluga u bdjenju nad vršenjem Konstitucija.

Jedan od prvih Don Boskovih pitomaca, mladi Dogliani (Doljani), koji je kasnije postigao lijepu glazbenu karijeru kao kapelnik bazilike Marije Pomoćnice i kao sjajan i plodan skladatelj, pripovijeda, da je jednom poslije ponoći vježbao neki komad na violini u knjižnici, kad je začuo kucanje. »Bit će, da je netko pogriješio u vratima«, pomislio je i nastavio sviranje. No kucanje se ponovilo jače. Pođe da otvori, kadli na vratima Don Rua.

— Zar ti to tako lijepo sviraš?

— Da, oče — odgovori mladi umjetnik, malo zastiđen, što je ulovljen u to doba noći.

— Dobro! Onda dovrši preda mnom započetu vježbu. Kad Dogliani dovrši, primijeti Don Rua:

— Čudno! Slušajući izvana, bio bih rekao da ste dvojica ovdje.

— To je zato što sam svirao na dvije žice.

— Zbilja? Daj da čujem.

Glazbenik odmah odsvira.

— Divno, divno! — kliknuo je Don Rua. — A ipak mi se čini da čujem i zvuk flaute.

— Pa da, Don Rua! Čim se dotaknem violinske žice prstom, dobije se pravi zvuk flaute. Evo, poslušajte!

— E, zbilja, zbilja! Samo mislim da nije dobro što tako dugo bdiješ. Bojim se da ćeš to jednom skupo platiti. Ako imaš previše posla i treba ti pomoć, gledat ćemo ti pomoći. Ali noć je za spavanje, ne zaboravljalj to! — I Don Rua ostavi svog umjetnika, koji odluči, da više neće tako kasno svirati violinu i — flautu.

Drugi put se tako nešto desilo u 4 sata jednog ljetnog jutra. Nekoliko učenika retorike ustalo je prije svojih drugova i, sjedeći na stubama, ponavljali su pri svjetlu plinske svjetiljke gradivo za ispit. Bili su tako zaronili u svoj posao, te nisu ni zamijetili tihih koraka. Opazili su ga istom kad je prošao malim hodnikom ispod njih. »Don Rua«! Šapnu preplašeno jedan od njih. I u tren oka naši učenici nagnu u bijeg, potrče u postelju, te legoše onako odjeveni. »Tko zna, kako će se to danas svršiti!«, pomisliše. »Don Rua će nas pozvati, a onda? . . .«

No Don Rua ih nije pozvao. Vidio je on njih, a znao je dobro da su i oni vidjeli njega. Ono malo straha poslužilo je kao ukor. Ta bio je on dobar, Don Rua, bio je predobar i dostojan sin Sveca, koji nije volio kazne. A isti taj čovjek, kojega su gledali kako budno pazi s onom slatkom strogošću na poštivanje pravila,

bio je u času odmora najveseliji i najživahniji među poglavarima. Svaki dan mogli su ga vidjeti pri nekoj igri. I ljetnih večeri, pod lijepim zvjezdanim nebom, taj »strašni« čuvar discipline pridružio bi se troglasnom zboru mladenačkih grudi i pjevao s njima od svega srca jer je to bilo vrijeme odmora, a odmor je — kažu pravila — određen za zabavu. Uz to je tako lijepo biti s malenima malen.

IV. POGLAVLJE

Na inspekciji

Od godine 1870. bilo je otvoreno u sjevernoj Italiji, nekoliko kuća, jedna za drugom. Nakon mjesta Lanzo i Mirabello, bio je otvoren 1870. zavod u Alassiju, 1872. u Varazzu (Varace) i iste godine u S. Pier d' Arena u Liguriji.

Prve su godine pojedine kuće baš onakve kao i godine djetešceta — posve krhke, nestalne. Dovoljna je sitnica, da mu ugasi dah života. Don Bosko je to vrlo dobro znao i zato uza sve svoje teške poslove nije propuštao da novim zavodima donese okrepu svoje nazočnosti, svjetlost svojih savjeta, poticaj svoje revnosti. Ali njegovi su posjeti bili više očinski nego glavarski. A ni za što na svijetu nije htio da imaju karakter inspekcije.

Tu strogu, ali potrebnu dužnost prepustio je on Don Rui, koji ju je obavljao s onim osjećajem dužnosti i s onom detaljnom brižljivošću koja je uvijek bila obilježje njegova rada.

Da bi bolje uspio u tom zadatku bio je sastavio neku vrstu priručnika dobrog inspektora. Taj nam otkriva s kakvom je skrupuloznošću Don Rua pristupao toj zadaći, koja — valja priznati — nije bila baš ugodna. Na tim stranicama možemo ga pratiti korak po korak, na posjetima kuća, upravne i moralne naravi.

Započinje s crkvom i sakristijom te brižno istražuje čistoću oltara, zidova i poda, stanje crkvenog ruha i red obreda, svagdašnjih i blagdanskih. Otuda prelazi u sobe poglavara da vidi nema li ondje luksuza, nespojiva sa zavjetom siromaštva. Onda u učionice, u bla-

govaonice i u spavaonice učenika da se uvjeri jesu li ta mjesta čista, dovoljno prostrana i zračna, uopće uredna.

Pregled vjerskog života počinje od salezijanaca. Raspituje drže li se propisane konferencije, mjesečni razgovori s ravnateljem, vlada li među njima duh siromaštva i sv. čistoće, obavlja li svatko točno pobožne vježbe. Posebnu pažnju poklanja kućnim klericima, te za asistentske dužnosti, za revnost u molitvi i u duhovnom štivu. Ne zanemarujući zdravstvenog stanja propitkujući za njihove filozofske i bogoslovske nauke, u kući i ispravnosti podijeljene obuke, pita osobito za vjersko-ćudoredni život pitomaca. Uče li se moliti i posluživati kod sv. Mise? Kako se nadziru u učionici, u školi, u kapeli, na dvorištu, na šetnji? Posvećuju li mladići potrebnu brigu sebi, a napose svojoj duši? Jesu li družbe Bezgrješne, Presv. olt. sakramenta i sv. Alojzija na dostojnoj visini? Dolazi li od vremena do vremena izvanredni ispovjednik? Vlada li obiteljski duh među nastavnicima i učenicima?

Prelazeći na detaljnija pitanja, obavješćuje se Don Rua javljaju li se među mladićima zvanja i da li se sposobniji učitelji srpemaju da dobiju diplome. Zanima se i dalje te pita što pučanstvo misli o zavodu, kakav je odnos poglavara prema vanjskom svijetu, osobito prema župniku i načelniku.

* * *

To opširno ispitivanje ispunja sav prvi dio priručnika, koji je Don Rua nosio na svaki pohod. Drugi je bio određen za primjedbe na vizitaciji. Svaki od šest zavoda Družbe ima tu svoje stranice, gdje on bilježi neispravnosti i pogreške. I kad bi se vratio u Torino, Don Rua bi se latio pera te vadio iz tih bilježaka ono što je smatrao da je korisno za kućne poglavare. jednome od njih piše:

»Ovdje ćeš naći dojmove s moga posljednjeg pohoda. U cijelosti sam bio vrlo zadovoljan i s vladanjem mlade braće i učenika. Ipak sam pribilježio nekoliko malih točaka, na koje svraćam Tvoju pozornost.«

I navodi mu ih ništa manje nego 15, te dodaje:

»Dragi moj ravnatelju! Znam dobro da su te manjkavosti učinili Tvoji podložnici. Ali ipak treba da Tebe upozorim jer obnova mora početi odozgo. Ti si glava, a Tvoj je prefekt ruka. Obojica pak morate biti oko koje sve vidi i uho koje sve čuje.«

U drugom je zavodu pribilježio mrlje od svijeća na oltarnicima, slabu čistoću mjesta gdje gori vječno svjetlo i manjak vjerskih simbola u velikim razredima.

U trećem zavodu je primijetio da se malo brinu za ispovijedanje mališa. Neki su, na primjer, pristupili k sakramentu svega jednom ili dvaput godišnje.

Te bi primjedbe stavljao i ravnatelju i drugima, pa i najskromnijem kućnom bratu, već prema potrebi.

Jednom ravnatelju prigovara što je dijelio ukore na način koji mu je otuđivao srca braće. Od drugoga zahtijeva neka ukloni iz svoje sobe sagove i sve što daje sobi izgled prostorije, u kojoj stanuje vlast. Trećega potiče neka se što više približi mladićima da upozna njihove duše i potrebe te tako liječi mnoga zla. Napokon moli nekoga neka pazi na svoje slabo zdravlje i oslobodi se propovjedničke službe.

Prefektima zavoda preporučuje neka se brinu za *subraću pomoćnike* da vjerno vrše svoje redovničke dužnosti; neka čitaju svakog tjedna po jedno poglavlje Konstitucija cijeloj zajednici; neka se često dogovaraju s ravnateljem, da bi predvidjeli potrebe i pobrinuli se za sve.

Salezijancima je jako naglašavao potrebu zajedničkih razmatranja, štivo kod stola, mjesečne konferencije, mjesečne razgovore s poglavarom, pouku o obredima i čitanje svih salezijanskih izdanja.

Ne ćemo dalje pratiti to budno i vješto oko Don Rue ni sve detalje njegovih primjedaba. To malo što rekosmo dovoljno je kao dokaz da je on bio uzoran inspektor mlade Družbe još prije negoli je ta služba u Družbi uopće postojala.

Zbilja zapanjuje djelatnost što ju je provodio taj čovjek. A ne zaboravimo da je ta nova i teška dužnost dodana svim ostalima, kojih nije bilo malo. Pa ni ona nije bila posljednja.

Onih je godina sudjelovao pri izdavanju kolekcije talijanskih klasika, objelodanivši više brojeva. Preuzeo

je jednog dana mjesto duhovnog vođe »Kćeri Marije Pomoćnice«, namjesto Don Cagliera, koji je otputovao u Patagoniju. Surađivao je trajno s Don Boskom na utvrđivanju te ženske kongregacije (1872), u otpremanju prvih misionara (1875), pri stvaranju Saveza salezijanskih suradnika (1876), pri Djelu za zakašnjela zvanja (1876), te 1877. pri pokretanju »Salezijanskog vjesnika« (»Bollettino Salesiano«).

Sve je to bio smišljen i stalan rad. Pa iako je toliko puta bio izvanredno težak, on mu se nije nikad uklanjao jer ga je uvijek vodila sinovska misao: olakšati teret Don Bosku.

Na sve je dospijevao jer je bio sređen i metodičan duh, gospodar svojih živaca, jer je u potrebi znao da sebi pomogne, jer je imao neobično pamćenje, jer je bio revan i tih radnik i nadasve, jer je volio Don Boska neizrecivom ljubavlju. A ljubav, kako reče veliki sv. Pavao, prima na svoja leđa sve što ona mogu nositi. *Caritas omnia sustinet.* (Ljubav sve podnosi.)

V. POGLAVLJE

Nakon dvadeset godina požrtvovnog rada

Sjetimo se da je dobra gospođa Rua dopratila svoga sina godine 1863. u Mirabello da u toj novoj kući vodi brigu za rublje. Bile su joj onda 63 godine. Kad se dvije godine kasnije Don Rua vratio u Torino zbog smrti Don Alasonattija, ona nije htjela da odmah ostavi tu novu usvojenu obitelj, kojoj je bilo još tako potrebno njezino budno oko i radina igla. I ostala je ondje sve do dana kad je zavod prenesen u Borgo San Martino, 1870. god.

Tada se vratila u Torino da opet prihvati staro mjesto i svoje stare poslove. Šest godina je u šutnji i skrovitosti ta junačka žena vršila službu toj obitelji, koja je sada bila čudesno narasla, a koju je ona naslijedila od svoje prijateljice mame Margarite.

No jednog dana morala je i ona prekinuti posao, odložiti iglu i naprstak. Smrt je pokucala na njezina vrata.

O svršetku te predobre žene, o bolesti, koja ju je skrhala, o trajanju posljednje borbe nemamo nikakve točne obavijesti ni od sina, ni od drugih. Samo nam je jedno poznato: preminula je 21. lipnja 1876., na blagdan sv. Alojzija.

Sprovod nije bio obavljen u crkvi Marije Pomoćnice, nego u crkvi sv. Šimuna i Jude, u njezinoj rodnoj župi, u predgrađu Dora. Poput sprovoda mame Margarite, i njezin je bio siromaški, bez cvijeća i bez vijenaca.

Kao i mamu Margaritu, i njezin mali lijes od bijela drveta primila je zajednička grobnica jer je Don Boskova kuća bila odviše siromašna a da bi se mogao kupiti komadić vlastite zemlje. No svakako je, kao i ma-

mu Margaritu, i nju pratila od kuće do groblja sva četa mladića za koju je ona radila i mučila se oko dvadeset godina.

Don Rua je pratio sprovod teško ožalošćena srca, ali savladavajući svoju bol. Neki prijatelj, koji je išao uz njega za vrijeme bolnog prijenosa, zabilježio je: »Bio je silno potresen i upotrijebio je nadčovječansku snagu da zadrži suze. No zajedno s tom ljudskom bolju odražavala se na njegovu licu i potpuna predanost u volju Božju, koja ga je lišila te predobre majke, nakon 39 godina nježne i divne ljubavi.«

Od devetero djece u obitelji Rua ostade samo on i polubrat Antun, kontrolor u radionici oružja u Bresciji. Ovaj je sa svojima sudjelovao izdaleka u tuzi, koja ga nije tako bolno pogodila. Sa svojom ženom i djecom dao je čitati sv. Mise, pa i pričestili su se za milu pokojnicu. Don Rua mu je pismom od 27. srpnja izrazio svoje puno zadovoljstvo zbog toga, veleći: »Nadam se da moliš i da ćeš i dalje moliti za našu dragu mamu. Na 21. VII. tj. na 30. dan poslije smrti, obavili smo ovdje svečane zadušnice i većina se dječaka, i unutrašnjih i vanjskih, pričestila za njezin pokoj. Sjećajmo se je svagda i ne zaboravljajmo dobra primjera, koji nam je ostavila. A da bi je imao svagda pred očima, dao sam preslikati njezinu fotografiju i šaljem ti dvije slike.«

A ovo drugo pismo zasijeca dublje u materinsku baštinu i vrlo je ganutljivo. Mama Margarita preminula je bez novčića, a gospođa Rua ostavila je ovaj svijet u krajnjem siromaštvu:

»U njezinu novčaniku našao sam 58 lira i 50 centezima. Ti se sjećaš onoga nakita koji smo smatrali tako skupocjenim — to je pozlaćeno srebro, jer smo ga dali ispitati misleći da je zlatan, te je procijenjen točno na 2 lire. Ono malo pokućstva vrijedi po mom mišljenju 80 lira, toliko je staro i trošno. Kad saberem sve, imam: od zlatnine i gotovine 60 lira, od pokućstva 80, sve skupa 140. Šaljem ti 70 lira da ih razdijeliš svojim sinovima i kćerima, neka imaju mali spomen na svoju dragu baku. Ali možeš učiniti i što drugo, ako hoćeš.«

Ti reci otkrivaju dvije Don Ruine crte: nježnost i savjesnost. I, kad ga sutra ugledamo na čelu velike redovničke družbe, nećemo se čuditi njegovim uspjesima. Taj čovjek, koji je imao tako nježno srce i koji je znao računati sa svakim novčićem, bio je dostojan da vlada tom velikom duhovnom zajednicom i sposoban da upravlja njezinim materijalnim dobrima što joj ih je Providnost slala.

VI. POGLAVLJE

Točno popola

U mnogovrsnim poslovima što ih je Don Rua obavljao od 1870. do 1876. da bi zajamčio dobar napredak Oratorija i mlade Družbe, uspio je čudesno. Dapače i odviše, rekao bi tkogod. Bio je zbilja starješina koji čini da ga se više boje nego ljube.

Kad je čuo koji mladić ili klerik: *Don Rua te zove,* odmah bi problijedio i ne bi baš s veseljem pošao uz stepenice. U ono vrijeme bila je u Oratoriju u običaju uzrečica: »*Više vrijedi Don Boskov »ne« nego Don Ruin »da«.*«

Don Bosko, čijem oku nije moglo ništa izmaknuti, nastojao je katkad ublažiti tu slatku, ali ipak neslomljivu strogost. Jednom će tako pri doručku: »Čujte, kakav sam čudan san usnio. Bio sam u sakristiji i htio se ispovjediti. Ali nije bilo nikoga osim Don Rue, koji je klečao na svom klecalu. Kažem vam istinu, nisam se usudio da ga zamolim za tu uslugu — bojao sam se njegove strogosti. I tako odoh, kako i dođoh.« Svi prasnuše u smijeh zbog te pričice, a najviše Don Rua. Ali on je ipak nastavio da i dalje pazi s velikom savjesnošću na kućnu stegu.

Sa stanovitog je gledišta ta revnost bila odlična, ali s drugoga je mogla biti i neugodna. Cagliero, vrlo pametan čovjek, tumačeći jednog dana misao svih, reče javno: »Gospodine Don Bosko, vi nećete uvijek živjeti. Kad pođete u raj, a daj Bože da to bude još daleko, vaše će mjesto zauzeti Don Rua. Smatrate li da će on moći uživati ono povjerenje što smo ga svagda gojili prema vama? Sigurno ne! Jer ga njegova služba sve više udaljava od nas i umanjuje naše povjerenje.«

Don Bosko je to shvatio. Nekoliko mjeseci nakon toga (1872) imenuje Don Broveru školskim savjetnikom, a Don Ruu ravnateljem.

Don Rua ne htjede ni čuti za taj naslov. Ravnatelj je samo jedan, i to sam Osnivač kuće. A on će se zadovoljiti naslovom podravnatelja. Time ujedno malo pomalo ostavi svoju dotadašnju dužnost dobrog kućnog »stražara«.

Ali novu službu nije obavljao dugo. Već 1875. osjeti Don Bosko, da ne može sam bdjeti nad općim interesima Salezijanske družbe. Bio mu je potreban pomoćnik, kojega bi Don Bosko mogao smatrati kao drugoga sebe, čovjek koji bi mogao dijeliti s njim napola odgovornosti u unutrašnjoj upravi.

Jedne večeri, nakon molitava, iznese on tu odluku pitomcima:

»Nastala je«, reče, mala promjena u upravi kuće. Don Bosko je propao, a danas će propasti i Don Rua. Dosad je Don Rua vodio sve kućne poslove. Sad je Don Rua predao mjesto Don Lazzeru, jer je on često izvan kuće, pa ne može stići na sve u kući. Često ga traže ljudi, a njega nema. Gdjekoji od vas želi govoriti s njim, ali ga nikad naći. Odsele će biti ovdje Don Lazero, on je gotovo uvijek kod kuće, pa ćete moći k njemu. A Don Rua će preuzeti drugi poslove i brige.«

* * *

To su bili oni isti, Don Boskovi poslovi osnivača Družbe, graditelja, prosjaka, čuvara redovničkih predaja, čovjeka zapletena u tisuće vjerskih, društvenih, pa i političkih poslova. Te je odgovornosti, koje bijahu goleme, od 1876. Don Bosko dijelio sa svojim odabranim učenikom.

Čas da se potpuno ostvari proroštvo od 1847. bio je došao. Don Bosko se obraća sa svim i u svemu na njega zbog zamašnijih, kao i neznatnijih pitanja, i zbog općih, kao i zbog pojedinačnih odredaba.

Tako, na primjer, jednog dana primi Don Rua kratak listić i u njemu ovo: »*Don Rua, poradi na tome da se drži sveta šutnja poslije večernjih molitava pa do doručka. Ni riječi više, ni glasno, ni tiho!*«

Drugi dan mu Don Bosko naloži prilično neugodne poslove: »*Reci Don X neka ne kažnjava onako i ne baca na vrata.*« — »*Čujem da taj i taj zanemaruje pobožne vježbe, ne radi, gubi vrijeme u ludorijama, izlazi iz kuće, troši. Pogledaj malo!*« — »*Čini mi se, da sam vidio u dvorištu toga i toga, koji su morali ostati kod kuće. Zašto su opet došli?*«

Često su to bile primjedbe gospodarske naravi. »*U kući se razbacuju ostaci jela, ne razvodnjuje se dovoljno vino, ne štede se ni drva, ni svjetlo, ni ugljen, upotrebljava se u praonici svjež sapun, rublje učenika se kvari dodavanjem koječega u vodu.*«

Ili bi mu dostavio nacrt za uobičajeni večernji govor uz devetnicu: »*Slijedećeg tjedna trebalo bi obrtnicima dati kao duhovne cvijetke: za ponedjeljak: izbjegavanje dokolice, za utorak: izbjegavanje loših drugova, za srijedu: izbjegavanje zlih razgovora, za četvrtak: izbjegavanje sablazni, za petak: priprava na veliku Ispovijed.*«

Gdjekad mu je nalagao neka traži prinose i milostinju mjesto njega. Na jednoj listi glavnih dobrotvora svojih ustanova Don Bosko je prije svog odlaska napisao: »*Za mjesec ili dva piši im po prilici ovako: Don Bosko je odsutan i nalazim se u teškim novčanim neprilikama. Jedan Vaš čin ljubavi pomogao bi mi uistinu hraniti gladne. Ovog ću Vas tjedna posjetiti da primim ono što mi je htjelo dati Vaše dobro srce. Računajte na moje zahvalne molitve!*«

Većina Don Boskove pošte svršavala se na Don Ruinu stolu s ovakvim bilješkama: »*Molba Don Rui, da uredi ovo.*« — »*Don Rua neka učini što je potrebno.*« — »*Neka Don Rua pažljivo pročita i udovolji dotičnom!*« Itd., itd.

* * *

Svake godine, na svršetku siječnja, pred blagdan sv. Franje Saleškog, Don Bosko je običavao sabrati ravnatelje svih kuća. Čedni sastanak trajao bi obično od utorka do petka kako bi se učesnicima omogućilo da budu u nedelju opet kod svoje kuće. Na takvu sastanku potpuno obiteljskog karaktera razmatrale su se kućne prilike, govorilo se o poteškoćama, raspredalo o najprečim poslovima, rješavale su se sumnje, primale službe i slušala autoritativna razlaganja u pitanju odgoja, uprave i redovništva. A ti su autoriteti bili Don Bosko i Don Rua. I dok je Don Bosko pridržavao sebi pravo da govori na velikim općim sastancima, Don Rua se imao brinuti za one manje i većini sjednica je on predsjedao. U biti su njih dvojica dijelili terete i odgovornosti tih sastanaka, koji su bili svakome od velike koristi.

God. 1877. držao se u zavodu Lanzo, kod Torina, prvi Generalni kapitul Salezijanske družbe. Sudjelovali su svi ravnatelji i prefekti kuća. Nakon tri godine održao se na istom mjestu i drugi. Spise i odluke s tih važnih sastanaka pretekla je okružnica na latinskom, u kojoj Don Bosko opširno naniza razne preporuke. No prije nego će je predati za umnožavanje, dobri je Otac dade Don Rui da je pročita te možda štogod i ispravi. Više sinovskih sugestija unišlo je u Očev tekst.

Don Ruinu peru je Don Bosko povjerio i mjesečna pisma direktorima zavoda i okružnice prvim trim inspektorima Družbe. Preporuke, primjedbe, poziv na red, molba za novčane pomoći, činili su glavni sadržaj tih stranica, na kojima se Don Rua odonda pokazivao onakav kakav je bio u svom životu: revan vršilac Konstitucija, točan, pobožan, a u isto doba i očinski ljubazan.

Kad Don Bosko, preopterećen poslovima i sve brojnijim audijencijama, na svoju veliku žalost, nije više mogao predsjedati godišnjim duhovnim vježbama svoje subraće, predavao je i tu dužnost Don Rui. Tako je Don Rua zamijenio Don Boska u toj službi u San Pier d' Arena, u Mornese, u Lanzo, pa i u Marseilleu 1880. To je bio drugi pohod Francuskoj u njegovu životu, a već mu je pošlo za rukom da predobije srca onih koji mu se približiše. Osvojio ih je svojim otmjenim i pribranim držanjem, svojom dostojanstvenošću, finim postupkom, zdravim humorom i dobrim poznavanjem jezika. Govorio je zbilja bez poteškoća, iako s tuđim naglaskom i s gdjekojim neizbježivim promašajem.

Krajem travnja 1881. sreo je u Genovi Don Boska, koji se vratio iz Francuske, pa su zajedno otputovali u Rim.

Prošle je, naime, godine Papa Leon XIII povjerio osnivaču Salezijanaca težak pothvat da dovrši gradnju crkve Presv. Srca Isusova na brdu Esquilinu, prekinutu zbog nedostatka sredstava. Sad je Don Bosko htio vidjeti dokle su napredovali poslovi za koje se toliko žrtvovao. Htio je uz to da na licu mjesta s Don Ruom ispita nacrte graditelja, da razmotri teškoće pothvata i prouči najzgodniji način financiranja, da se što prije gradnja dovrši, jer je osjećao, da stari i bojao se da neće moći ugledati dovršeno svetište.

Tih nekoliko primjera, uzetih između njih tisuću, dokazuje jasno kako je tim dvjema velikim dušama bilo sve zajedničko. Misli, brige, nacrti, radosti i žalosti Don Boskove bile su i Don Ruine. Osim tajanstvenog djelovanja milosti u dubini njihovih duša svaki čin i svaka misao jednoga bijahu poznati i drugome. Zbilja su sve dijelili popola.

* * *

Ta je velika čast, naravno, bila teret za jadnoga Don Ruu. Ne treba zbilja vjerovati da mu je uspon na sve više olakšao prijašnje dužnosti. Od prijašnjih službi napustio je samo službu učitelja novaka i ravnateljstvo kuće. No koliko puta je morao posredovati i na ta dva mjesta, osobito na drugom. Don Lazzero bio je predobar čovjek, savršen tip dobrog oca. Ali baš zbog toga je malo odveć puštao da stvari idu naopako pa je red u kući odveć omlitavio. Don Rua je bio prisiljen da radi iza kulisa i da ukloni neke neurednosti, koje dobri Lazzero nije vidio. Katkad se činilo da će, pritisnut tolikim odgovornostima, klonuti pod teretom.

— Don Rua se ubija poslom, primjeti netko. — To je apostol pravi mučenik! — S tom tvrdnjom složio se i sam Don Bosko. Uoči Velike Gospe 1876. zapita ga iza večere jedan salezijanac:

— Je li istina, Don Bosko, da su neki vaši duhovni sinovi umrli kao žrtve rada?

— Kad bi to bila istina, odgovori taj neumorni radnik, Družba ne bi štetovala. Naprotiv! Ali to nije istina. Kod nas se radi mnogo, to stoji. No tvrditi da su svećenici pomrli od posla, znači govoriti protiv istine. Svi oni koji su se između nas ovih godina preselili u

vječnost već su u sebi nosili klicu bolesti, koja ih je ugrabila. Don Alasonatti imao je rak u grlu. Pitao je za savjet razne liječnike i okušao bezbroj lijekova, ali ga bolest nadvladala. I Don Ruffino bio je veliki radnik, ali što je umro kriva je njegova nerazboritost. Otišao je iz Torina u Lanzo po silnom pljusku. Kad je stigao onamo, mjesto da se preobuče, pošao je onako mokar ispovijedati. Uhvatila ga sušica i učinila brzo kraj njegovu životu. I Don Croserio (Krozerio) radio je strastveno, ali ga je od mladosti mučila jaka srčana bolest, koja ga je svalila u grob prije nego smo mislili. Don Chiala (Kijala) bio je, znamo dobro, nadzornik poštâ prije nego je postao salezijanac, i baš je zbog zdravlja dao ostavku na pošti. Samo bi jedan mogao zaslužiti časno ime »žrtva rada«, a to je Don Rua. No, hvala Bogu, On nam ga još čuva čila i jaka.

VII. POGLAVLJE

Dva razna gledišta

Kad bismo htjeli korak za korakom i iz dana u dan pratiti razvoj toga divnog bića, mogli bismo lako vidjeti da ga vodi samo jedna misao: u svemu izgraditi u sebi zamišljeni uzorak. I zbilja, bilo je tako, ali ipak ne na taj način da bi se prelio u nj, tj. da bi se odrekao svojih osobnih svojstava.

Uistinu, ništa nije bilo među sobom tako različito kao to dvoje ljudi što su živjeli jedan uz drugoga. Sin se divio Ocu i nije se brinuo za drugo, nego da mu jednu po jednu izmami sve tajne njegove čudesne djelatnosti. Otac se naslanjao na sina i gledao s ponosom i veseljem kako se razvijaju njegova neobična svojstva uma i srca. Ali je svaki u dubini duše ostao ono što jest.

Jedan mali razgovor, uzet iz Anala kuće, pokazuje u jasnom svjetlu oprečnost dvaju značajeva. Razgovor je od 29. travnja 1878.

U to doba Don Boska je morila briga kako da nađe novaca. Novčana nevolja na sve strane. Deveta ili deseta lutrija što ju je upriličio donijela je prelom. Baština baruna de Barbanija nije bila za prodaju. A njemu je brzo trebala svotica od sto tisuća lira. Nije znao gdje da ih ulovi. One večeri, iza dugog ispovijedanja, otkrije pri večeri svoju brigu subraći te je s njima odgonetao uzroke te izvanredne nestašice. Don Rua bio je prisutan i pozorno je slušao, a nije ni izdaleka slutio da su Don Boskove riječi bile namijenjene njemu.

Onda ga je Don Bosko, okrenuvši se prema njemu, iznenada zapitao:

— Don Rua, je li istina što mi kažu?

— A što to, Don Bosko?

— Da naši vjerovnici traže od tebe novac, a ti ih otpravljaš praznih ruku?

— Recite mi kako bih mogao raditi drukčije? Dajem što imam. Blagajna je prazna.

— Ako je tako, prodajmo vrijednosne papire što ih imamo pa ćemo tako umiriti bar one koji više navaljuju.

— To je djelomice već učinjeno. Ali prodati sve bilo bi nerazborito. Mogla bi nastati kakva druga iznenadna potreba. A što onda?

— Pa što zato! Gospodin će već priskrbiti. Sad isplatimo najpreče dugove!

— Izbrojio sam sve što mi preostaje. Jedva imam toliko da ću moći platiti dug od 28.000 lira koji dospijeva za 15 dana. A ni to ne bih imao da ne mećem katkad na stranu.

— Pa to je ludost! Ne platiti današnje dugove da bi skupio iznos duga koji će dospjeti za 15 dana!

— Današnji dugovi mogu čekati. A onaj se neće moći odgoditi.

— Ponavljam ti: na to će misliti Gospodin. Počnimo se oslobađati novca što ga imamo. Radimo li drugačije, tj. skupljamo li za buduće potrebe, učinit ćemo krivo božanskoj Providnosti.

— Ali, Don Bosko, zar nam razboritost ne nalaže da mislimo i na budućnost? Koliko puta smo se, ako se sjećate, našli u grdnim neprilikama zbog neopreza! Koliko puta smo bili prisiljeni da navučemo drugi dug da bismo mogli platiti prvi? Nastavimo li tako, brzo ćemo skrahirati.

— Čuj me dobro, Don Rua: ako hoćeš da se Providnost brine za nas, donesi mi sve što imaš. Zadovolji danas one koje možeš zadovoljiti, a brigu za sutra stavimo u ruke Božje.

Nastade duga šutnja. Onda Don Bosko, kao da govori sam sebi, doda kao zaključak:

— To je strašno! Nikako da nađem ekonoma kakva sam sebi uvijek zamišljao, ekonoma koji se potpuno

predaje u ruke Providnosti, ne sabirući za budućnost. Ako se jednog dana zapletemo u novčana pitanja, bit će to zbog toga jer smo previše računali. Tako je to uvijek: što više se ističe čovjek, to više se Bog povlači!

* * *

Kako se, dakle vidi, ćud je obojice apostola bila vrlo različita. Jedan se posve pouzdavao u Providnost, usredotočen sasvim na rad od danas. Drugi oprezan, zabrinut da ga ništa ne iznenadi. Dvije glave, dva različna gledanja na stvari i postupanja sa zbiljom.

Čitajući taj razgovor, vidimo onaj duh zdrave slobode što je vladao u toj mladoj redovničkoj obitelji. Osobnost se tu nije gubila. Pojedinac nije bio deformiran, naravna su svojstva nalazila način da dođu do izražaja. Svaka je osoba sačuvala svoje crte, i ljudi su se popunjavali, izgrađujući zajednicu velike ljubavi, idući za istim ciljem.

VIII. POGLAVLJE

Suputnik

Na svršetku siječnja 1883. Don Bosko, opterećen godinama, naporima i tjelesnom moći, ostavio je Torino i krenuo na put. Posjetivši svoje kuće i sinove na ligurskoj obali, nije više točno znao kamo da se uputi. Bio je smeten i kao da je očekivao znak s Neba kamo da se odluči. Treba vjerovati da ga je i primio jer je 1. travnja odlučno krenuo u Pariz, preko Avignona, Valencije, Lyona i Moulinsa (Moulèna).

Kako su ga dočekali u Parizu, znaju svi oni koji su imali u rukama bilo kakav Don Boskov životopis. Oko mjesec dana bio je on, kako se to obično kaže, junak dana. Tajna je i neodoljiva sila nagonila je k njemu sve: više slojeve i puk. U crkvama su se sabirale goleme mase da ga mogu vidjeti, čuti, pribivati mu sv. Misi. Pred kućom u kojoj je stanovao stajali su beskrajni nizovi kočija. Predsoblje mu se nije praznilo. Još nije bio ni stigao, već se gomila pisama nakupila u vratarnici svratišta Combaud (Kombo), gdje je Božji čovjek bio unajmio sobu. I svakog jutra, kad bi došla pošta, donosili su mu na stotine pisama. Za suputnika poveo je sa sobom subrata Francuza Don De Baruela. No za 48 sati ovaj je tako klonuo pod teretom posjeta i pisama da je Don Bosko odlučio brzojaviti Don Rui. Za 24 sata njegov *»alter ego«* već je bio u Parizu, i odmah se latio posla. I kakvog posla!

Imao je primati posjetioce, svrstavati ih po redu i nastojati da strpljivo čekaju. Trebalo je primiti brojne novinare i odgovarati im na sva pitanja. Trebalo je prije svega pregledati ogroman broj pisama što su neprestano stizavala, saopćavati Don Bosku njihov sadr-

žaj i odgovarati po njegovim uputama. Jednom prijatelju u Torinu piše Don Rua tih dana: »Ne možeš ni zamisliti bregove pisama, natrpanih na mojem stolu, što čekaju odgovor. Ne tri, nego šest ili sedam tajnika bilo bi ovdje potrebno. Na našu sreću, došao je neki dobri redovnik, koji stanuje blizu, te nam ponudio svoju ruku pomoćnicu.«

Don Rua nije nimalo pretjeravao. Istu je primjedbu napisao i dopisnik liberalnog dnevnika »La Liberté«: »Nikada se inače nije desilo da bi nekome u jednom danu stizala tolika pisma. Bila ih je gomila na stolu i pod stolom, a uz to sva sila onih koja su već bila otvorena. Među omotima, rasutim po podu, bilo je i takvih koji su odavali žensku ruku. Generalni tajnik — tako je taj novinar nazvao Don Ruu — bilježio je svojom rukom stranice za koje mu se činilo da zaslužuju odgovor te ih dodavao velikoj gomili što je stajala pred njim. Kolika gomila! Kolika pisma!«

Don Rua je uz pomoć Don Baruela odgovarao u one slobodne sate što mu ih je dopuštala služba Don Boskova komornika. Kad bi Don Bosko odlazio u posjet, na konferencije ili skupštine, Don Rua bi se dao na posao i svršavao stotine odgovora. Dan nije bio dovoljan, trebalo je uteći se noćnom radu i krasti noći dragocjene sate počinka.

Tu tihu i napornu službu obavljao je otmjeno i mirno, ljubazno i spretno, najprije u Parizu, a onda u mjestima: Amiens, Lille, Dijon, Dôle — svagdje, kamo god je išao Don Bosko. I kad je on 25. svibnja odredio povratak u Torino, Don Rua je bio posve iscrpljen. Više ne bi mogao izdržati. Kući stigoše 31. svibnja. Iste večeri Don Rua, ne priuštivši sebi zasluženog odmora, sjedne za stol i napiše opširan izvještaj o tome slavodobitnom putu da ga pošalje svim ravnateljima salezijanskih kuća. Početak je pisma glasio: »S pomoću Božjom naš se ljubljeni Otac, odsutan iz Torina puna 4 mjeseca, vratio živ i zdrav. Taj je put, hvala dobroti i srdačnosti francuskog naroda, bio neprestano iskazivanje ljubavi i štovanja Don Bosku i Salezijanskoj družbi. O, kako moramo zahvaliti Bogu na svim milostima što ih je dao našem dobrom Ocu i njegovim sinovima na tom putu!«

* * *

Za dva mjeseca trebalo je iznova na put. Don Boska je zamolio bolesni grof Chambord, nasljednik francuskog prijestolja, neka dođe k njemu u Fröschdorf u Austriji, gdje je bio u progonstvu. Nadao se da će mu Don Boskov blagoslov izmoliti ozdravljenje od čudne bolesti koja ga je naglo vodila ka grobu.

Iscrpljenih sila i umoran od velikih napora u Francuskoj, Don Bosko je upotrijebio sve da se oslobodi od tako mučna putovanja. No tako su ga obasuli pismima, brzojavima i poslanstvima da je napokon morao popustiti i predati se u ruke dvorskom plemiću Josipu du Bourg, koji je došao u Torino da ga, kako reče, odvede živa ili mrtva u Fröschdorf. Naveče 13. VII. krene u pratnji Don Rue na put.

Put je bio izvanredno mučan. Njegov ljubazni vođa opisao je potanko peripetije tih dvaju dana putovanja. U Mlecima izgubiše vezu s Austrijom, pa su se morali zadovoljiti bijednim autobusom, kojemu su, zbog bezbrojnih postaja, trebala 24 sata da dođe do cilja. Du Bourg piše:

»Vrijeme je ipak prolazilo žurno, zahvaljujući zanimljivim razgovorima dvojice mojih suputnika. Na postajama gdje smo se dugo zadržavali nastajao sam na svaki način da nešto založe, ali uzalud. Don Rua se u 2 sata po podne odlučio da založi dva jajeta, začinivši ih s »Benedicite«. Međutim je Don Bosko, taj drugi čovjek, ispitivao elastičnost svojih nogu, šetajući amo-tamo, pod krovom postaje s rukama na leđima. Njegova je reverenda privlačila opću pozornost, jer u Austriji svećenici mjesto reverende nose duge redengote*) i cilindre. Zbilja se nimalo ne čudim da su uz takav način života ta dva časna redovnika mršavi kao bakalari . No zato su sveci.«

Stigavši u Fröschdorf, Don Bosko je odmah pohrlio k princu, kojega su svi smatrali izgubljenim. Ondje su ostali dva dana. Međutim, učinilo se da se knez Chambord oporavlja pa je sveti svećenik odlučio da ga ostavi. Bolesnik je obećao da će pohoditi baziliku Marije Pomoćnice ako ozdravi.

*) Originalan franc. naziv za duge muške gornje kapute, osobito putničke. — Primj. prev.

17. VII. naveče vratiše se naši putnici brzim vlakom u Torino. Malo kasnije primio je Don Rua od grofice Chambord pismo, puno laskavih riječi. Pisala je:

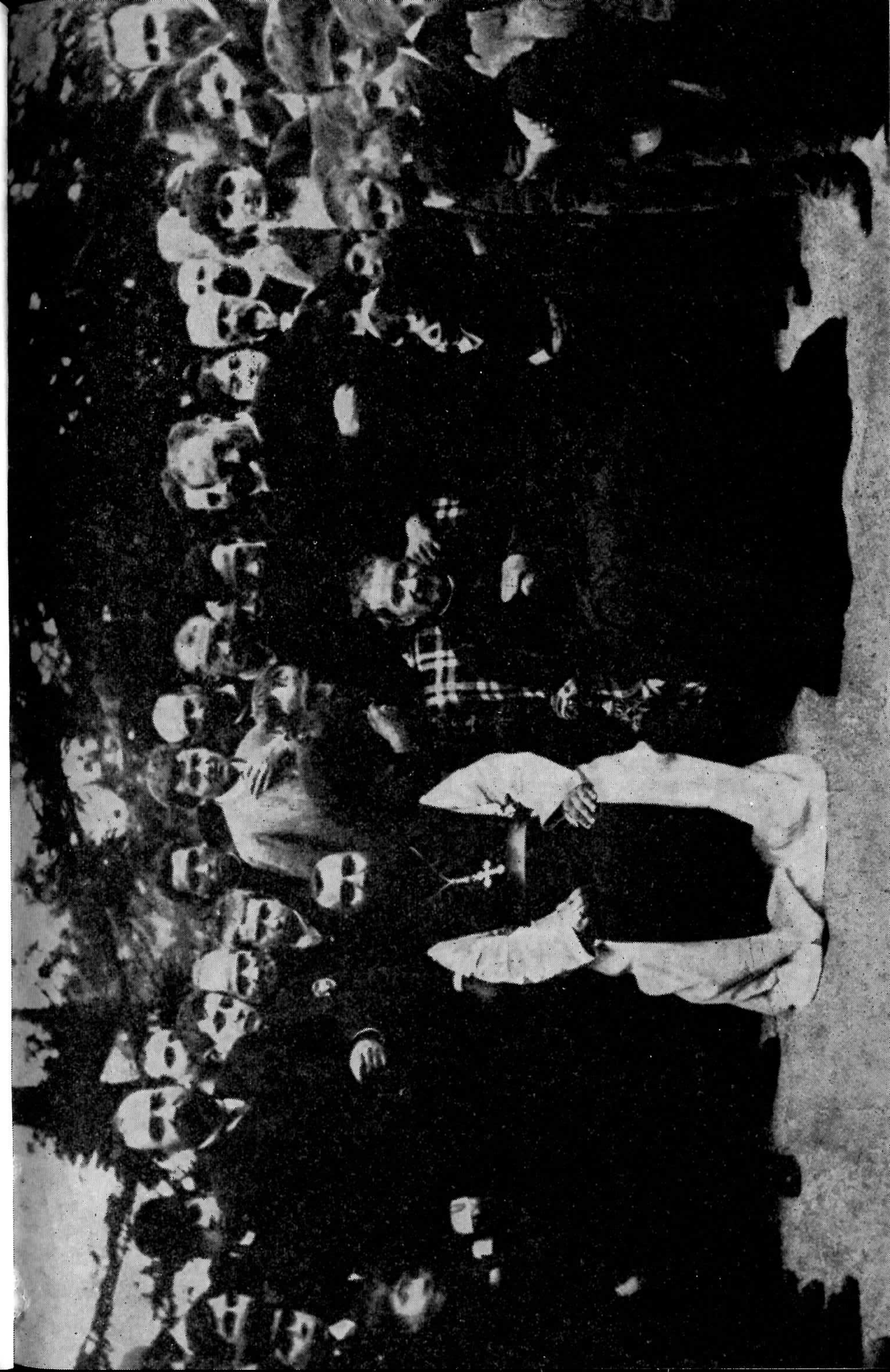
»Uvijek će nam biti predraga uspomena na dva dana što ste ih Don Bosko i Vi ovdje proveli. Radujem se da ste se sretno vratili. Ne čudim se jer dvije tako svete duše moraju uživati osobitu zaštitu svojih Anđela čuvara.

Hvala Bogu, princ se danomice sve više oporavlja, iako polako i uz male krize, koje ga letimice pritištu. Baš sada, dok Vam pišem, nalaže mi moj muž izričito, neka zamolimo Don Boska da izvoli ljubazno nastaviti svoje molitve za njega. On stavlja u njih sve svoje pouzdanje.«

No Bog nije htio uslišiti tih molitava. Kneževo poboljšanje nije potrajalo dugo. Za nekoliko tjedana, 24. VIII., umro je.

Don Rua je još jedanput morao pratiti Don Boska na njegovim putovanjima, a to je bilo god. 1886. Velikom apostolu izmamili su obećanje da će posjetiti neke svoje velike prijatelje u Barceloni. Bile su mu 72 godine. Jedva se micao na slabim nogama i sav se danomice sve više trošio. Uza sve slabo zdravlje poduzeo je i taj težak put. Don Rua ga je stigao u Marseilleu 2. IV., te mu na dolasku u španjolsku zemlju pripravio dražesno iznenađenje. Stražarima i carinarima koji su pregledavali putnike i prtljagu Don Rua je prozborio španjolski. Don Bosko je u prvi mah pomislio da je njegov vjerni drug, spremajući se na put, naučio iz kakvog priručnika za razgovore nekoliko običnih riječi, ali se vrlo brzo uvjerio da nije tako. Kad je Don Rua doznao da će pratiti Don Boska u Barcelonu, kupio je neku staru gramatiku za 3 sua i »Nasljeduj Krista« na španjolskom jeziku te se iz tih dviju knjiga dao na učenje španjolskog jezika. Imao je čudesno pamćenje, neobičnu živost i svježinu. Uz to je znao i francuski. A zna se da je znanje drugog jezika već polovica trećega koji hoćeš da naučiš. Konačno, htio je razveseliti Don Boska.

Iznenađenje je bilo izvanredno milo srcu dragog Oca pa on klikne:

BARCELONA 1866. — Na putovanju s don Boskom u Španjolskoj. Don Rua nagnut u sredini između don Boska i nekog prelata. Dvije godine kasnije preuzeo je službu vrhovnog poglavara.

— Bravo! Bravo, Don Rua! Tko zna koliko puta ćeš me izbaviti iz neprilike svojim španjolskim.

Tako je zbilja i bilo. U nekoliko zgoda Don Rua je bio providencijalni tumač između Don Boska i njegovih dobrotvora. U Don Boskovo ime prozborio je pitomcima veličajnog salezijanskog zavoda u Sarrià, a u javnoj crkvi toga zavoda održao je običajnu skupštinu salezijanskih suradnika. Ti barcelonski suradnici dočekali su Don Boska oduševljeno. Ne bi sjajnije dočekali ni kralja. Na glavnom kolodvoru dočekale su ga najviše vlasti — crkvene, građanske i vojničke. Četrdeset kočija otimalo se da ga odvezu u zavod Sarrià. Ljudi su se zgrnuli da ga vide da mu kliču i da zatraže njegov blagoslov, a bilo ih je toliko da je pratnja morala upotrijebiti više od sata da se proguraju od vlaka do kočije.

I, doklegod je Božji čovjek boravio u Barceloni, nije bilo kraja oduševljenju. Neizmjerno je rastao broj posjetilaca, koji su danomice hrlili iz grada u salezijanski zavod. Svi su se društveni slojevi slijevali u onoj četi poklonika. Najplemenitije gospođe i veliki industrijalci, novinari i siromasi iz puka. U salezijanskom zavodu nije bilo više mjesta za njih pa je taj silan svijet bio prisiljen da stane na kraju ceste, čekajući red da letimice posjeti Don Boska. Ispred njega je prolazilo u skupinama po 50 osoba odjednom. On je davao svakome medaljicu Marije Pomoćnice i blagoslov. Posljednjih dana trebalo je upotrijebiti još zgodnije sredstvo: u vremenskim razmacima Don Bosko se pojavljivao na balkonu i blagoslivljao mnoštvo, koje se trajno obnavljalo.

Gledajući sve to, Don Rua je svakako nastojao da što više rastereti svojom pomoći Dobrog Oca u svemu, pa i u stvaranju čudesa. Jednog dana dovede, plačući, neka majka svog sina Don Bosku. Siromašnom djetetu liječnici su dosudili samo još nekoliko dana života. Obaviješten o tom žalosnom slučaju, Don Bosko poruči toj siroti majci neka ide k Don Rui i zamoli ga za blagoslov Marije Pomoćnice za svoje dijete. Don Rua ga dade i dijete odmah ozdravi. Prisutni su pripisali čudo Don Bosku, koji je, rekli su, smatrao zgodnim, da ga učini po posredniku. No kasnije, kad

se svijetom počeo širiti glas o Don Ruinoj svetosti, sjetili su se čudesnog ozdravljenja u Barceloni i doveli ga u vezu s poznatom Don Boskovom izjavom: »Kad bi Don Rua htio, mogao bi tvoriti čudesa.« Dana 6. V. Don Bosko je ostavio Španjolsku da se vrati u Torino. I taj put bio je put slavlja. U Montpellieru su odsjeli u velikom dijecezanskom sjemeništu. U gradu Tarascon svijet mu je na kolodvoru iznenada priredio velike ovacije. U mjestu Valence misio je u katedrali, gdje se najednom pred crkvom sabralo mnoštvo vjernika. U gradu Grenoble dočekala ga je ogromna masa ljudi u crkvi sv. Ljudevita, odakle su ga iznijeli u slavlju.

Više nije odlazio iz Torina, osim na posljednje putovanje u Rim 1887., na posvetu crkve Presv. Srca Isusova. I tada ga je pratio Don Rua.

* * *

Don Bosko je bez sumnje uzimao Don Ruu za suputnika jer je osjećao naravno veselje da ima uza se na tim dugim putovanjima svoga najmilijeg sina, koji je bio tako pažljiv prema njemu. Ali još više je mislio na budućnost, na svoje djelo, na tijelo i na dušu svoje mlade Družbe.

Ti dobrotvori, s kojima ga je doveo Don Bosko u dodir u Italiji i Francuskoj, u Španjolskoj i u Austriji, treba da sutra, poslije njegove smrti, nastave svoj providencijalni rad, pomažući njegovu nasljedniku. Bilo je, dakle, dobro da Don Rua osobno upozna što više njih.

Beskrajni satovi putovanja, uostalom, bili su Don Bosku prilika da se upusti u srdačne razgovore sa svojim nasljednikom i da u njegovu dušu ulije svoje misli, osnove, velike ideje, svu svoju dušu i srce, ukratko, da ga izgradi po svojoj slici. Bili su to posljednji udarci čekića velikog umjetnika u njegovo najmilije remek-djelo.

IX. POGLAVLJE

Generalni vikar

Jednog jesenjeg jutra 1879. god. Don Bosko je posjetio novicijat u San Benignu. Ondje mu padne na pamet da pozdravi u susjednom mjestu Foglizzo nekog svog starog prijatelja iz djetinjstva. Za suputnika uzme sa sobom Don Cagliera, koji se prije nekoliko tjedana vratio iz Argentine da bi potražio nove misionare koje će povesti sa sobom u Patagoniju. Usput su Otac i sin raspredali pomalo o svemu. Najednom ga Don Bosko zapita:

— Kad umrem, što misliš, tko bi mogao zauzeti moje mjesto?

— Dragi Don Bosko, malo je prerano govoriti o tim stvarima. Meni se čini da još nemamo potrebne stalnosti. Jedva započinjemo sada poznavati i vršiti naše Konstitucije. Bog nas neće tako rano lišiti našeg Oca.

— Pa uzmimo da bude tako i da Gospodin i Marija Pomoćnica usliše vaše prošnje... No pretpostavimo...

— U tom slučaju ja bih rekao da je samo jedan među nama sposoban da zauzme vaše mjesto.

— A ja bih našao dvojicu ili trojicu.

— Kasnije možda, ali sada ne.

— A tko bi bio taj kandidat?

— Recite mi prije vi, koja su ona trojica?

— Reći ću ti poslije. Spomeni mi ti prije svoga.

— Don Rua. Nema drugog.

— Ne varaš se, odvrati Don Bosko, kazavši po obećanju imena one trojice. — Zbilja nemamo drugoga osim njega. Uvijek mi je bio desna ruka.

— Samo desna ruka? Recite radije: vaša glava, oko, srce, Don Bosko. On je određen da zauzme vaše mjesto kad vas, nadamo se što kasnije, Bog otme našoj ljubavi.

To isto ime izusti taj prvi veliki salezijanski misionar i u drugoj svečanoj zgodi. Bilo je to god. 1883. Posvećen za biskupa, s naslovom apos. vikara u Sjevjernoj i Srednjoj Patagoniji, pođe Msgr. Cagliero u Rim da zahvali Sv. Ocu i iskaže mu svoju odanost i privrženost. Leon XIII primi ga u posebnu audijenciju. Bilo je govora i o Don Bosku. Papa reče: »Don Bosko stari. Treba mu reći da potraži zamjenika koji će mu pomagati i primiti posve njegov duh. Svaka ustanova ima svoj duh, koji treba sačuvati i predati cjelovito dalje ako se hoće da i dalje cvate. Vi se odsada morate brinuti za to jer je lakše dok je osnivač živ upoznati duh koji treba da oživljava njegovu Družbu.«

»Dok mi je Papa povjeravao tu misao«, reče mladi biskup, »ja pomislih u svom srcu: taj čovjek je Don Rua. Do danas je on divno obavljao tu službu. Treba samo nastaviti. On je taj predodređeni čovjek.«

* * *

I zbilja, kao što su svi i očekivali, Don Bosko je izabrao njega. U ono vrijeme, u jesen 1884., veliki apostol mladeži bio je još samo sjena samoga sebe. Već se od povratka iz Pariza osjećao njegov prebliz svršetak. Svaki dan ga je sve više mučila bolest, koja ga je imala shrvati i u grob. Noge su ga jedva nosile. Dah mu je postajao kratak. Općenita se iscrpljenost očito povećavala. I nitko se nije tome čudio. Taj čovjek proživio je život u velikoj napetosti. U manje od 45 godina dao je život dvjema redovničkim družbama, osnovao je Savez suradnika, sagradio tri crkve, katoličkom tisku dao je 120 djela, poslao svoje sinove na kraj svijeta, umnožio na četiri strane žarišta pučke prosvjete, ispovjedao je na tisuće djece, saslušao u svojoj čednoj sobici mnoštvo žalosnih ili nesretnih duša i sa svjetskim

velikanima razmatrao najzamršenija pitanja političkog života.

Kao što smo vidjeli, i Papa se živo interesirao za Don Boskovo zdravlje. U listopadu 1884. poručio je kardinalu Alimonda, nadbiskupu torinskom, neka obzirno ispita Don Boska kome kani naprtiti svoj teret. Kardinal Jacobini ovako je pisao nadbiskupu: »Sv. Otac vidi da Don Boskovo zdravlje danomice propada. Zato se boji za budućnost njegove Družbe. Neka izvoli Vaša Uzoritost poraditi kod njega posve obzirno, kako to zahtijeva tako delikatna zadaća, da označi redovnika koji će u slučaju potrebe moći zauzeti njegovo mjesto ili već sada primiti naslov generalnog vikara s pravom nasljedstva. Sv. Otac pridržava sebi pravo da se odluči za jedno od ta dva rješenja. No on živo želi da Vaša Uzoritost izvrši odmah tu zadaću, koja je vrlo važna za tu Družbu.«

Čim je Don Bosko čuo za tu brigu Leona XIII., odmah 24. X. obavijesti o tome kapitul. Duga šutnja kojom je primljeno to saopćenje dokaz je da je i sama pomisao na možebitni rastanak pala svima na srce kao težak kamen. Četiri dana kasnije Don Bosko je, zazvavši Duha Svetoga, obavijestio svoga savjetnika da je odlučio izabrati Don Ruu za svoga vikara.

Leon XIII. bio je posve zadovoljan tim izborom i naredio neka se sastavi odluka koja Don Bosku daje pravo imenovanja.

Okužnicom od 24. IX. 1885. Don Bosko je objavio svoj Družbi ovako:

»Dugo sam se molio Bogu, zazivao Duha Svetoga i prosio posebnu zaštitu Marije Pomoćnice, kao i našeg zaštitnika sv. Franju Saleškog, te na temelju prava što mi ga je nedavno da Vrhovni Pastir Crkve imenujem generalnim vikarom Don Mihovila Ruu, dosadašnjeg prefekta naše Družbe. Odsada će me on zamjenjivati, vršeći potpunu upravu Družbe.«

Ta odluka nije bila ništa drugo nego službena potvrda stanja koje je postojalo već nekoliko godina.

* * *

S druge strane, ta odluka proizvede neposredan učinak — izmijeni sasvim Don Ruu. Jučer je on bio čovjek

stege, pravila, reda, jer je uzeo na svoja leđa odioznu službu stražara. Njegova je vanjska strogost bila poslovična, a očitovala mu se i na licu. Ta služba nije mu nikako godila, ali netko ju je morao obavljati i Don Rua se žrtvovao. A danas, kad ga je Don Bosko pozvao da podijeli s njime ulogu oca, Don Rua izmijeni izraz lica, držanje i ton. Zategnute crte popustiše, oko postade privlačljivo, glas se smeškao, postade pun umiljatosti i dobrote. Ljubazni smješak rasvijetli njegovo biće. Ta potpuna i nagla promjena lako mu je pošla za rukom. Više je od dvadeset godina herojski svladavao sebe da učini ono što se protivilo njegovoj naravi. Sad mu je bilo dopušteno da opet postane onaj ljubazni otac, koji je u Mirabellu osvojio sva srca. Našao je opet svoju pravu narav. Dakako, njegov način, njegov glas, njegove crte lica, njegov smješak nikad ne prouzročiše onoga tajanstvenog čara koji je privlačio i vezao mladež uz Don Boska. Ali od one jeseni 1885. do svršetka svog života, tj. četvrt vijeka, bit će svima koji mu se približe brižan i ljubazan otac, kojemu je svagdašnja briga da razumije, hrabri, podupire, oprašta, prosvjetljuje, ljubi. Bit će on dobar pastir, koji iz dana u dan i svaki čas daje svoj život, kap po kap, za svaku ovčicu svog stada.

X. POGLAVLJE

Najžalosniji čas

Dne 23. V. 1887., uoči blagdana Marije Pomoćnice, Don Bosko, koji se prije tri dana vratio iz Rima, htjede prisustvovati sastanku, koji je Don Rua držao sa salezijanskim suradnicima, torinskim i okolišnim. Poslije euharistijskog blagoslova, kojim se svršava sastanak, nagrne sila vjernika k Don Bosku da mu se približe, da prime od njega blagoslov i da mu poljube ruku. Trebalo mu je više od pola sata da bi prešao dvije sakristije, a gotovo cijeli sat od crkve do svoje sobe. Tako ga je mnoštvo opkoljavalo, stiskalo sa svih strana, željno njegove riječi, pogleda, smješka.

Sveti je čovjek bio na svršetku. Bolne su ga noge jedva držale. Smežurene crte lica, blijeda boja, umornost, koja se odražavala na čitavoj osobi, kratak dah — sve je to jasno odavalo da mu se primiče kraj, i to velikim koracima. Ipak se on smiješio i, prolazeći, pozdravljao kojom riječju svoje prijatelje, svoje stare učenike, suradnike, mladiće, ali se u tim posljednjim kretnjama dobrote osjećao napor.

Dana 20. X. dobri se Otac dao s Don Ruom odvesti na oblačenje novaka u Foglizzo. Tada su primila iz njegovih ruku kleričku haljinu 94 novaka — još jedna prilika da se divi čudesnom razvitku svoje obitelji. Pri odlasku reče na pragu kuće: »Slijedeće godine neću više ja obavljati taj obred, doći će Don Rua.« Osjećao je dobro da su mu dani odbrojeni.

Mjesec dana nakon toga, 24. XI., sišao je još jednom u crkvu Marije Pomoćnice, da bi prisustvovao oblačenju četvorice salezijanaca s tri razne strane svijeta: dvojica su bili Poljaci, knez August Czartoryski

(Čartoriski) i Don Grabelski, jedan Francuz: Noguier de Malijay, i jedan Englez: P. Johnson. Tom zgodom prozborio je Don Rua:

»Vidite ovdje četiri mladića, koji se u cvijetu životne dobi dobrovoljno odriču svake težnje za zemaljskim položajima i častima da bi se predali Bogu. Njihov društveni položaj dopuštao im je, da pođu za onim što svijet zove srećom; ali oni više vole onu radost što je donosi služenje Gospodinu. To je svečan dan za njih i za nas. Za njih, jer će odsad Gospodin biti njihova baština i imat će od danas pravo da se pokazuju svijetu, odjeveni odijelom Božjih odličnika. Za nas jer oblačenje te četvorice kandidata odličnih položaja, po dosadašnjoj službi ili po dovršenim naukama, navješćuje našoj dragoj Družbi sve sjajniju budućnost i pruža nam nadu da ćemo još više proširiti ono dobro što smo ga s milošću Božjom započeli činiti.«

»Ni Don Bosko ne bi bolje govorio!«, zaključili su slušatelji na kraju toga kratkog, ali toplog govora.

Dne 6. prosinca obavljen je u svetištu Marije Pomoćnice oproštaj s novom skupinom misionara, već dvanaestom od 1875. Don Bosko je zaželio da dođe u crkvu i da predsjeda potresnom obredu. Uz pomoć svog tajnika došao je za vrijeme propovijedi. Ali mnogo rječitije od propovijedi govorila je pojava siromašnog starca, koji je, jedva se držeći, došao u hram da bi blagoslovio nove apostole koji su kretali prema Ekvadoru. Sila vjernika stajala je da ga mogne lakše promatrati. Poslije blagoslova s Presv. Otajstvom i poslije nekoliko oproštajnih riječi, što ih je izrekao torinski biskup, prizor je dosegao svoj najdirljiviji čas: Jedan za drugim prolazili su misionari pokraj Don Boska, pozdravljali ga i cjelivali u ruku. Nitko se nije mogao suzdržati od suza.

Kad je nakon odlaska mladih apostola prostor ostao prazan, vjernici su se bacili složno na koljena, moleći dobrog Oca, da ih blagoslovi. A kad je izašao iz crkve, svijet mu je iznenada učinio počasnu pratnju do stuba njegove sobe, natječući se u povicima s djecom koja su dotrčala radi njegova prolaza. To je bio posljednji Don Boskov pohod u svetište njegove drage Gospe.

Petnaest dana nakon toga Don Bosko je i ispovijedao zadnji put svoje male pokornike. Već nekoliko godina nije mu slabo zdravlje dopuštalo da ispovijeda, kao nekada, svakog jutra. Posvećivao je toj službi još samo dvije večeri u tjednu — u srijedu i u subotu. Upravo one večeri je tridesetak učenika viših razreda, dakle sposobnih da ozbiljno ispitaju svoje zvanje, navalilo na tajnika da ih pusti unutra. Nije ništa koristilo uvjeravanje, da je Don Boskovo zdravlje takvo da ih više neće moći ispovjediti. Oni su odlučili da će ući pod svaku cijenu.

Tajnik obavijesti Don Boska, a ovaj se u prvi mah pobojao da taj posao premašuje njegove sile. No onda je malo promislio i, kao da govori samom sebi, dodao: »Ipak, to je posljednji put što ih mogu ispovjedati.«

I to su zbilja bile posljednje ispovijedi što ih je saslušao. To je bio 17. XII. Tri dana kasnije, također u društvu Don Rue, provezao se još jednom gradom u staroj zavodskoj kočiji. Ali na povratku morali su ga unijeti u njegovu sobu. Ušao je u nju da više ne izađe. Polagana smrtna borba započela je.

* * *

Više od mjesec dana njegov se je jaki organizam borio protiv smrti, ali bez ikakve nade u uspjeh. Na kraju prosinca vidjelo se da je posljednji čas blizu. Na Badnjak mu je Msgr. Cagliero podijelio svečano sv. Popudbinu. Uoči Nove godine, između dvije krize bez svijesti, prepoznao je kraj postelje Don Ruu s Caglierom i Bonettijem, te im prošaptao: »Preporučujem svim salezijancima pobožnost prema Bl. Djevici i čestu sv. Pričest.«

— To bi mogla biti pobuda svim salezijancima za godinu, koja počinje, — odgovori Don Rua.

— Moja preporuka — doda bolesnik — vrijedi za sav život.

Na početku siječnja činilo se da su molitve i žrtve sve salezijanske obitelji, ako ne posve uklonile, a ono bar udaljile pogibao.

Pokazalo se znatno poboljašanje, koje je iznenadilo liječnike, pa i samog bolesnika. Želudac je malo poboljšao svoju djelatnost i sile su se počele vraćati.

Taj nenadan preokret, isprošen molitvama sinova razasutih po svijetu, dopusti Don Bosku da nekoliko dana razgovara na samu s Don Ruom. Što su rekli jedan drugome u tim posljednjim razgovorima? Ne znamo. Sin nije htio ništa otkriti. No o čemu su drugom mogli govoriti nego o velikom zajedničkom djelu?

Minulo je 40 godina od njihova prvog susreta u malom dvorištu Oratorija, a činilo se kao da je to bilo juče. O, drage one riječi kojima su se sporazumjele njihove duše! Pa prizor kod Porta Palazzo s onom ponudom: »Hoćeš li, Mijo, da sve podijelimo popola?« I oni su podijelili sve, a osobito siromaštvo, koje je bilo veliko. A koliko će velikih dugova baštiniti taj Mijo? Don Bosko se sigurno ispričavao sinu zbog tog tereta, čiju polovicu više neće moći uzeti na svoja leđa. Pa onaj drugi teret, što će ga sad, evo, naprtiti na njegova leđa — Družbu! O, kako je treba ljubiti, čuvati od svakog zlog duha, da uzmogne ispuniti svoju providencijalnu misiju na korist mladeži! Mladiće, dječake i svu onu drugu veliku djecu, izgubljenu na kraju svijeta, nevjernike, što jednako čekaju propovjednike Evanđelja, sve štićenike svog srca predaje on svom nasljedniku. »Bdij nad njima. Postupaj s njima kao što sam ja postupao, s neizmjernom ljubavlju, strpljivošću i blagošću. Hrabro, Don Rua! Bog će ti pomagati, a pomagat će ti i naši suradnici! Sve što smo učinili zajedno, učinili smo pomoću njihove ljubavi. Sjećaj se toga! Bili su divni i bit će to uvijek. Gore ću moliti neprestano za njih i za njihove obitelji... *Niente ti turbi, inente!* Neka te ništa ne uznemiruje, ništa!... Družba ima sad već gotove ljude. Marija Pomoćnica bdije nad njom. Budućnost je naša, ostanu li svi vjerni našem duhu: rad i molitva, u tom je sve. I Papa, Papa; Salezijanci su svuda i uvijek za Papin autoritet!«

Iz Očeva srca izlazile su posljednje preporuke u srce sina, koji ih primi s nezimjernom ljubavlju. Ali i iz srca sina uzdiže se k Očevu srcu usrdna molba: »Nastavljajte svoje djelo s nebeskih visina! Isprosite nam od Djevice Pomoćnice obilje milosti, koje su nam potrebne u našem velikom i teškom poslanju. Bdijte nad nama, vodite nas, zaštićujte nas! Ja ću ovdje raditi sve što mogu. Ali, jao, ja nisam ono što ste Vi, Don Bosko! Zato vas molim...« »Pa svakako, svakako, Don Rua, razumije se. Sutra, kao i jučer, vrijedi ono: sve popola, sve... Neću biti besposlen. Budi miran! Mi ćemo nastaviti rad zajedno...«

Izmijenivši tako obećanja, oni su prekinuli razgovor. Nastavit će ga sutra, ako bude vremena... Obojica to osjećaju: radi se samo o trenucima. Smrt je već tu, posve blizu... I ona je zakucala na vrata 31. siječnja rano ujutro.

* * *

Uoči toga dana Don Rua je preuzeo upravu. Prvi mu je čin bio da je sazvao k postelji umirućega sve zaplakane sinove da ga vide posljednji put i na posljednjem rastanku poljube ruku koja ih je toliko puta blagoslovila.

U 3 sata stiže brzojav da su misionari sretno stigli u Guayaquil (Gvajakil). Don Rua požuri da tu veselu vijest javi umirućem dragom Ocu, koji ju je, čini se, razumio. U 1.45 ujutro započela je smrtna borba. Žurno su bili pozvani svi poglavari Družbe, a Don Rua se nagnuo k uhu dobrog Oca i šapnuo mu glasom, slomljenim od bola:

— Don Bosko, ovdje su svi vaši sinovi! Molimo vas oprostite nam sve jade što smo vam ih možda zadali. U znak opraštanja i očinske dobrostivosti dajte nam još jednom svoj blagoslov. Ja ću vam voditi ruku i izgovarati obrazac.

Svi padnu na koljena, a Don Rua, sabravši sve sile što ih je još imao u tom teškom času izgovori riječi blagoslova, dižući već ukočenu Don Boskovu ruku da zazove zaštitu Marije Pomoćnice na Salezijance, nazočne i raspršene na sve strane svijeta. U 3 sata stigne brzojav iz Rima: blagoslov Sv. Oca. Msgr Cagliero podijeli ga umirućemu.

U 4,30 na crkvi Marije Pomoćnice zazvoni zvono na Pozdrav Gospi. Slabi hropci, koji su trajali od 1,30 sati prestanu. Jedan čas postalo je disanje pravilno, ali samo za tren. Ono je samo označilo svršetak borbe. Umirući dahnu triput jedva zamjetno i život mu se ugasi. Bile su mu 72 godine, 5 mjeseci i 15 dana. Sat je označivao 4 sata i 45 minuta ujutro.

* * *

Pred smtrnim ostacima Don Rua izmoli odmah »De profundis«. Onda ustane i okrene se svojoj braći, svojim novim sinovima, i prozbori: »Evo, ostadosmo siročad! Ali ako smo izgubili Oca na zemlji, dobili smo zaštitnika na Nebu. Pokažimo se dostojnima njega, nasljedujući svete primjere što nam ih ostavlja.« Malo riječi, ali je u njima bilo rečeno sve.

Nešto poslije stupi Don Boskov nasljednik k oltaru da odsluži sv. Misu za pokojnikovu dušu. Onda se povuče u sobu, ne priuštivši sebi nimalo počinka te napisa svim Salezijancima širom svijeta:

»Sa suzama u očima i rukom drhtavom od bola javljam vam najžalosniju vijest koju sam ikada mogao javiti: našeg Oca, Prijatelja, Savjetnika i Vođe više nema među nama... U ovim bolnim trenucima koje proživljavamo tješi nas samo jedna misao: da Bog, koji je nezimjerno dobar, ne radi ništa, što nije pravedno i mudro. Stoga, predani u Njegovu sv. volju, sagnimo čelo i poklonimo se njegovim uzvišenim nakanama. U ovaj čas dodat ću vam od pojedinosti o zadnjim časovima samo ovo: još nedavno On nas je uvjeravao da njegovo djelo neće trpjeti radi njegove smrti jer ono počiva u rukama Božje dobrote, jer ga štiti zagovor Marije Pomoćnice i jer ga podupire ljubav salezijanskih suradnika i suradnica. Ja sam čvrsto uvjeren da će biti tako jer će nam Don Bosko s Neba, gdje se, ufamo se, već nalazi, dati da osjetimo njegovu pomoćnicu ruku bolje nego dok je živio ovdje. On će se pokazati ocem više nego ikad. Dobio sam dužnost da ga zamijenim i učinit ću sve što bolje budem mogao da odgovorim općem očekivanju, a u mom nastojanju pomoći će mi vaša suradnja i vaši savjeti. Uvjeren sam da će uz pomoć Božju, zagovor Marije Pomoćnice i ljubav svih naših prijatelja Salezijanska družba nastaviti djelo svoga svetog Osnivača na korist zapuštene mladeži i dalekih misija.

Salezijanci, Kćeri Marije Pomoćnice, suradnici i suradnice, mladići i djevojke povjereni našoj brizi, recimo sami sebi često ovo: mi nemamo više dobrog Oca na zemlji, ali ćemo ga opet naći u Nebu, ako budemo

vršili njegove savjete i uvijek slijedili njegove primjere.«

* * *

Naveče toga dana pozdravili su sinovi posljednji put u crkvici sv. Franje Saleškog Don Boskove smrtne ostatke što su ondje bili smješteni u naslonjaču te pođoše spavati. Ostali su da bdiju noću samo četvorica, koji su se svakog sata izmijenjivali. Onda dođe Don Rua i klekne kraj Oca, koji je snivao smrtni san.

Njegova molitva potrajala je dva sata. Ona se sigurno osvrtala na zajedničku prošlost i hrabro gledala u budućnost. Morala se sjetiti primjera i pouka toga dragocjenog života. Morala je i obećati da će sačuvati netaknutu baštinu i da će je povećati. Morala je osobito moliti ovoga velikog pokojnika da bdije nad velikom obitelju, lišenom njegove vidljive ljubavi. Kad se Don Rua digao, njegovo srce ispunjavali su bol i odricanje, ali se činilo da je i nova snaga sišla u njega.

Don Boskov nasljednik pođe sada odlučnim korakom prema zadatku što ga je čekao. Pred njim su sjali i dragi lik i divni primjer nezaboravnog Oca, a nad njim je lebdio Očev blagoslov i zaštita.

ČETVRTI DIO

Don Boskov nasljednik

I. POGLAVLJE

Preuzimanje vlasti

»Vaš je prvi Vrhovni Poglavar umro«, napisao je Don Bosko u svojoj duhovnoj oporuci svojim sinovima, »ali vaš pravi Vrhovni Poglavar Isus Krist ne umire. On mora uvijek ostati vaš Učitelj, Vođa i Uzor. Vaš je prvi Vrhovni Poglavar umro, ali će biti izabran drugi, koji će zauzeti njegovo mjesto, brinuti se za vas i za vječni spas vaših duša. Slušajte ga, ljubite ga, pokoravajte mu se, molite za njega, kao što ste molili za mene.«

Toga Don Boskova nasljednika izabrao je Papa još 1884. god., i to Don Ruu. Dekret kojim ga je imenovao generalnim vikarom dao mu je i pravo da naslijedi Oca. Nažalost, kad su iza veličajnog Don Boskova pogreba tražili tekst toga dekreta, nisu ga našli. Tražili su ga pomno među spisima i prijepisima korespodencije što se onda vodila između kardinala Alimonda, torinskog nadbiskupa, i kardinala Nina, pokrovitelja Salezijanske družbe, ali uzalud. Već bi sadržaj tih pisama bio dovoljan da rasprši svaku sumnju. Tako je, na primjer, kardinal Nina pisao: »Njegovu je Svetost vrlo obradovao Don Boskov izbor i sad je miran, znajući da je, nestane li Osnivača, budućnost Družbe osigurana time što će Don Rua preuzeti upravu.«

A kardinal Alimonda je, zahvaljujući kadrinalu Nini što je uložio svoje dobre usluge da uredi to osjetljivo pitanje, napisao: »Zahvaljujem Vašoj Uzoritosti na lijepom pismu, kojim me obavješćujete o imenovanju Don Rue Don Boskovim generalnim vikarom s pravom nasljedstva. . .«

Svjedočanstva su, dakle, bila jasna i zakonita, ali je gubitak papinske isprave Don Ruu stavio ipak u nepriliku. Obavijestio je o tome kardinala Alimondu, a ovaj, ne oklijevajući ni minute, dade pozitivnu izjavu. Ipak, svjetovao je kardinalu i Vrhovnom kapitulu Družbe, neka stvar dostave Sv. Ocu. Dne 8. II. Don Rua, posredovanjem generalnog prokuratora Družbe u Rimu Don Cesara Cagliera, zamoli Sv. Oca Leona XIII., neka izvoli izjaviti svoje mišljenje. Pismo ponizno završi riječima koje su Papi prepuštale potpunu slobodu izbora:

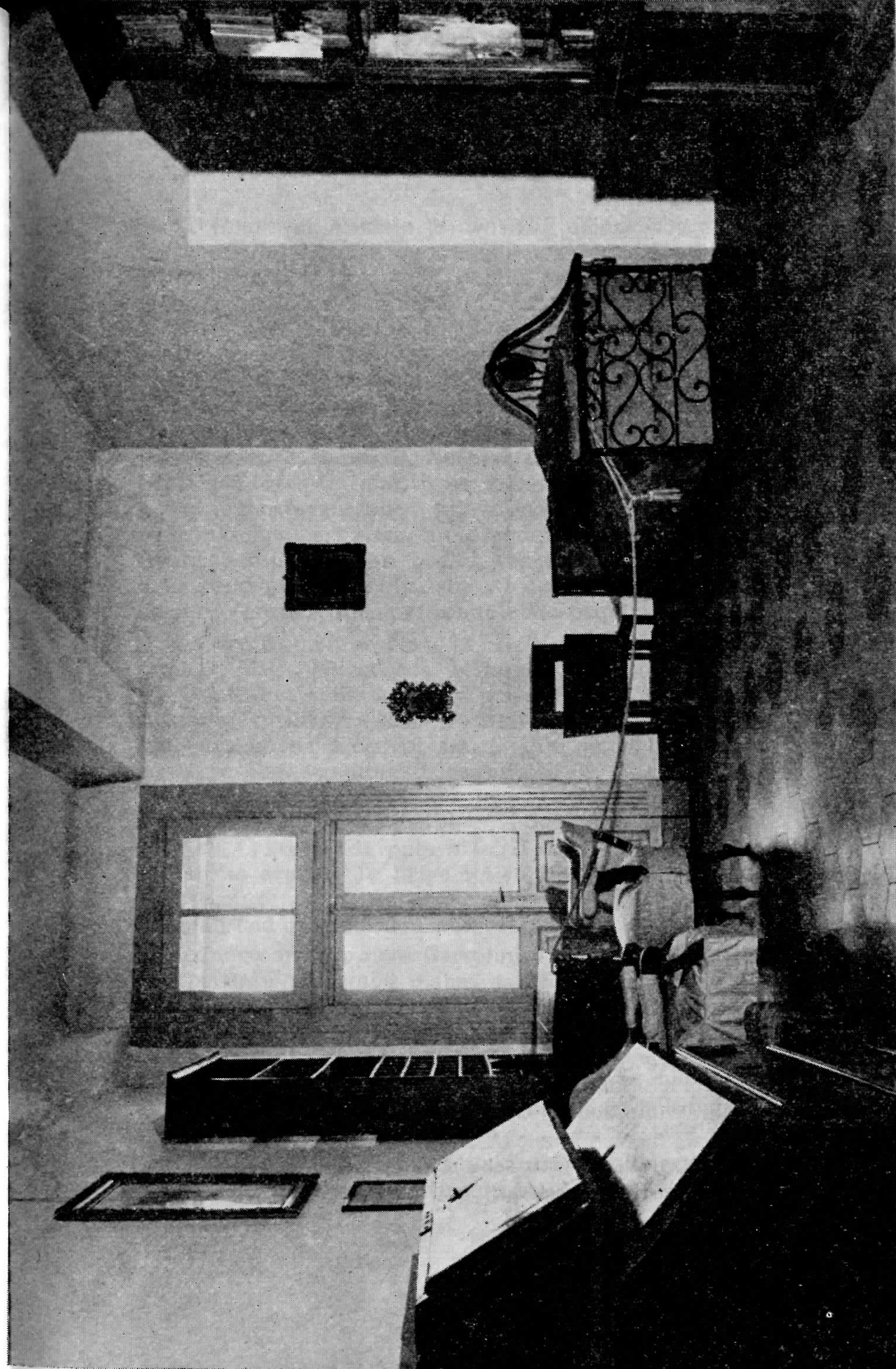
»Sveti Oče, promatrajući svoju slaboću i nesposobnost, prisiljen sam da Vas ponizno zamolim da svrnete svoj pogled na drugu, dostojniju, osobu i pisca ove molbe oslobodite od teške službe Vrhovnog Poglavara. Uvjeravam Vas da s pomoću Gospodina neću prestati da sa svim žarom dajem svoj udio za napredak naše Družbe u svakoj službi, koju mi poslušnost odredi.«

S druge strane Vrhovni kapitul s Msgr. Caglierom na čelu pisao je kardinalu Parocchiju, novom pokrovitelju Družbe:

»Mi potpisani bili bismo najveseliji kad bi Sv. Otac potvrdio za Vrhovnog Poglavara Družbe sv. Franje Saleškog svećenika Mihovila Ruu, koga je već sam Don Bosko odredio i predložio za vikara, na poseban poziv Njegove Svetosti, koja je u svojoj očinskoj dobroti željela tako vidjeti osiguranu budućnost Salezijanske družbe. Također mi, koji se nalazimo među prvim starješinama, poznajemo raspoloženje duhova, ne samo izbornika nego i svih članova, pa možemo s punim uvjerenjem izjaviti da bi imenovanje svećenika Mihovila Rue Vrhovnim Poglavarom bilo primljeno ne samo s dubokom odanošću nego i s iskrenim i svesrdnim veseljem.

Ako bi se i obavio izbor po Konstitucijama, ipak je opće mijenje da bi bio jednoglasno izabran Don Rua, i to s dva razloga: jedno iz poštovanja prema Don Bosku, kojemu je Don Rua bio uvijek prvi pouzdanik i desna ruka, a drugo iz poštovanja koje svi iskazujemo samom Don Rui zbog njegovih velikih kreposti.«

Dne 11. II. 1888. Njegova Svetost Leon XIII. potvrdila je dekret od 24. XI. 1884., te postavila Don Ruu

VALDOCCO (Torino) — Soba u kojoj je don Rua proveo 22 godine kao vrhovni poglavar.

za Vrhovnog poglavara Salezijanske družbe, i to za dvanaest godina, brojeći od Osnivačeve smrti.

* * *

To imenovanje imalo je dvostruk učinak. Odredivši glavu mladoj Družbi, ono je pokopalo planove stanovitih duhova. U nekim se, naime, vatikanskim krugovima šaputalo da je smrt Don Boska ozbiljna pogibao za život njegove Družbe. Činilo im se da još nema sposobna čovjeka da čvrsto uzme u ruke uzde njezine uprave i da svojim imenom cementira jedinstvo svih članova. Tragična je kriza, dakle, prijetila toj novoj redovničkoj obitelji. Hoće li je svladati? Bilo je slobodno o tome sumnjati. Ne bi li u tim prilikama bilo bolje predusresti katastrofu? Uostalom, lijek je bio posve jednostavan: bilo je dovoljno stopiti tu Družbu, rođenu tek jučer, s kojom drugom družbom starijeg datuma, koja ima isti cilj. I već se spominjalo ime neke redovničke obitelji, stare i časne, koja bi imala da upije novu redovničku obitelj što ostade bez glave.

Na sreću, onih je dana bio u Rimu, u posjetu »ad limina«, Msgr. Manacorda, biskup Fossana u Pijemontu. On je bio velik i iskren prijatelj Don Boska i u raznim je prilikama, osobito za vrijeme progona, stajao odvažno na njegovoj strani. Čim je, dakle, začuo za takve planove, odlučio je osujetiti ih. Da uspije, nije žalio truda. Trčao je od jednog zbora do drugog, kucao na vrata najodličnijih prelata, žarko molio knezove sv. Crkve i više puta vijećao s pokroviteljem Salezijanske družbe. Te brige i živo zauzimanje donijeli su uspjeh i tako se raspršiše oblaci što se bijahu nagomilali nad mladom Družbom.

Jednog dana kardinal Bartolini, koji je bio najvatreniji pristaša nesretnog plana, navali živo: »Ali monsinjore, zar vi zbilja vjerujete da Salezijanska družba može dugo živjeti? Neće li nam, dapače, prouzročiti velike neprilike? Pomislite malo na teška vremena u kojima je ona rođena i koja proživljujemo, na krizu što joj prijeti? Hoće li imati u sebi snage da izbjegne rasulo?«

»Uzoritosti«, odvrati gorljivi prijatelj Salezijanske družbe, »Družba Salezijanaca trajat će vjekovima, ka-

žem: vjekovima, razumijete li? Poznavao sam Don Boska, poznajem Salezijance. Živio sam neko vrijeme među njima, uživam njihovo puno povjerenje. Don Bosko nije nikad imao za me tajne. Zato ponavljam sve, što sam rekao.«

Biste li preuzeli odgovornost za njezinu budućnost?«

»Jamčim za sve, i za jedinstvo među članovima, i za njihovu osobnu vrijednost, i za budućnost Družbe u Crkvi Božjoj.«

»Ako je tako«, završi kardinal, »nemam više što prigovoriti. Uzdam se u vaše mišljenje.«

I tako je otklonjena oluja. Ona ne bi bila ni zaprijetila toj mladoj redovničokj zajednici da se nije Don Rua 20 godina hotimice trsio da sakrije svoje sjajne sposobnosti. Na to ga je s jedne strane poticala njegova poniznost, a s druge strane odanost Učitelju Don Bosku. On je smatrao da sve zasluge njegova djelovanja idu Don Bosku. A bio je rođen za vladanje. Neka svojstva što su mu još nedostajala za tu službu stekao je u 30 godina poslušnosti i samozataje. Već je odavna mogao pokazati svoju divovsku ličnost i tako umiriti Rim. Ali ne! Volio je ostati u sjeni, veseleći se u skrovitosti Očevim uspjesima, za koje je radio više od ikoga drugog. Srećom je Providnost bdjela. Bio je blizu čas kad će svjetiljka, izvučena ispod posude i stavljena na svjećnjak, zasvijetliti svim svojim blagotvornim sjajem.

* * *

Čim se Don Rua mogao udaljiti iz Torina, iza tih žalosnih događaja, najprije je pohrlio da padne pred noge Sv. Ocu i da mu zahvali na dobroti što ju je ponovo iskazao Salezijanskoj družbi, a osobito da, poput Don Boska, svoje upravljanje stavi pod blagoslov Kristova Namjesnika.

U papinsku audijenciju bio je primljen 28. II. Svojim ugodnim načinom razgovora Leon XIII. je već prvim riječima unio ugodno raspoloženje.

— A to ste vi, Don Rua, Don Boskov nasljednik? — reče mu, čim ga je ugledao na pragu svoje sobe. — Dijelim s vama žalost zbog pretrpljenog gubitka, ali se

u isto vrijeme radujem: Don Bosko je bio svetac. On će vas s Nebesa stalno štititi.

— Sveti Oče, odgovori Don Rua, hvala vam na tim utješnim riječima. One ulijevaju veliku snagu u moju dušu jer me je jutros zapala sreća da padnem prvi put pred Vaše noge kao vrhovni poglavar. Dopustite mi da vam ovom zgodom iskažem poštovanje svoje i naše Družbe. Svi Salezijanci žele da budu smjerni i odani sinovi vaše Svetosti i Crkve, nastavljajući rad na slavu Božju i za dobro duša te podržavajući djela što ih je započeo njihov sveti Osnivač.

— Baš tako! — prihvati Leon XIII. — Nastavite svete pothvate Očeve. No zasad se zadovoljite da očuvate već započeto. Neko vrijeme nemojte misliti da se širite, već da se učvrstite.

— Preporuka Vaše Svetosti, primjeti Don Rua, potpuno se slaže s preporukom koju mi je ostavio Don Bosko na smrtnoj postelji. U jednoj promemoriji, koju mi je predao nekoliko tjedana prije smrti, izjavio je istu želju: odgoditi otvaranje novih kuća da izgradimo osoblje već otvorenih.

— Da, da, tako radite i vi, Salezijanci, i Kćeri Marije Pomoćnice. Ne bih rado da vam se dogodi što se je dogodilo Institutu koji dobro poznam. Htio se odviše naglo raširiti, a nije išlo. Osnivale su se kuće sa 2—3 osobe i puštalo se da sve ide na sreću. Rezultat je bio strašan.

— Sveti Oče! Prema našim Konstitucijama svaka naša kuća mora imati bar šestoro braće.

— Tako valja! Brinite se također osobito da osoblje vaših kuća bude izgrađeno u kreposti. To je zadaća novicijata. Obavljate li ga dobro? Koliko traje?

— Godinu dana za buduće svećenike, a dvije za braću pomoćnike.

— Preporučite vruće učiteljima novaka neka se trude oko reforme života novaka. Kad ulaze u novicijat, donose i ono što ne valja, a to treba očistiti. Svaki od njih mora staviti svoj život na nove temelje, na temelje žrtve, poslušnosti, poniznosti, jednostavnosti. Glavna briga svakog novaka mora biti da misli na svoju savršenost i da neprestano radi na tome. Ne uspiju li

da se poprave, ne oklijevajte otpustiti ih. Bolje je imati nešto manje, nego mnogo njih bez redovničkog duha i kreposti.

— Hvala vam iz svega srca, Sveti Oče, na svim dragocjenim savjetima. Čuvat ćemo ih veoma brižno, osobito zato jer dolaze od Glave Crkve, od Kristova Namjesnika, prema kojemu nam je Don Bosko od našeg najranijeg djetinjstva ulio poslušnost, štovanje i odanost bez granica. Za bolesti, koja ga je odnijela u grob, kad već gotovo nije imao glasa, nastavljao je ulijevati svima te iste osjećaje. Još ga čujem gdje nam ponavlja nekoliko sati prije smrti: »Papa! Papa! Salezijanci su za obranu Papina ugleda svuda, uvijek!«

— O, vidi se da je Don Bosko bio svetac! — klikne tada Leon XIII. — On je mislio i osjećao kao i veliki asiški patrijarh, koji je malo prije smrti preporučivao toplo svojim redovnicima, neka uvijek budu odani sinovi Rimske Crkve i njezina Poglavara. Vršite tu posljednju volju svog Oca, pa će vas dobri Bog blagosloviti, kao što ću to i ja učiniti ovaj čas.

Don Rua se nato spusti na koljena te zamoli blagoslov Kristova Namjesnika za sve godine svoje uprave, za sve napore i muke, žalosti pa i radosti, što ga za te uprave čekaju.

Kad je izašao iz Vatikana, sjao je od veselja. Nova snaga, dragocjenija od svih, poduprijet će mu rad.

* * *

Sutradan je krenuo u Torino, gdje su se spremale zadušnice povodom 30. dana od Don Boskove smrti. Torinski nadbiskup kardinal Alimonda izrekao je posmrtnu pohvalnu besjedu o velikom Apostolu, kojega je poznavao, volio, pa i tješio. U podne je kardinal sjeo za čedni salezijanski stol. Za objeda se ljubazno raspitivao o ljubavi, što ju je mlada Družba uživala iza smrti svog Oca. Zapitao je također Don Ruu pokazuju li građanske vlasti i dalje dobrohotnost prema djelovanju Salezijanaca i da li Don Bosko na Nebu drži zadanu riječ, sudjelujući u brigama i potrebama svojih sinova.

— Uzoritosti, odgovori Don Rua, otkako je Don Bosko otišao u raj, moram priznati da se nikad nije

pokazao tako radin. Evo, među stotinu slučajeva jedan koji to dokazuje. Baš na sam dan njegove smrti morali smo platiti 30.000 franaka u Parizu, za svoju kuću u Ménilmontantu. U blagajni nije bilo ni novčića. Nadali smo se da će vlasnik nekretnina, kad sazna za tugu koja nas je pogodila odgoditi isplatu na kasnije, ili, ako ne odgodi, da će Providnost izvanredno posredovati. Sjećam se da su nam onog dana hrpimice dolazile brzojavne sažalnice. Jedva smo ih kada imali pregledati i napisati odgovor. No usred hrpa tih brzojava našao sam jedan, koji je dolazio iz Pariza, a glasio je: »Osoba, koja ima stanovitu svotu pita kamo da je pošalje.« Odmah sam brzojavio: »Odnesite je svećeniku Ronchail, Paris, Rue Boyer 28.« Poslije dva dana ravnatelj naše kuće u Ménilmontantu primio je jednu gospođu vrlo čedna lica i pojave, koja mu je u ime Don Rue predala zatvorenu kuvertu. Kuverta je sadržavala 30 novčanica po 1000 franaka — točno onu svotu što smo je imali isplatiti. Bilježnik, koji je sastavio spis i znao vrlo dobro da još sinoć Don Rua nije imao ni novčića, bio je izvan sebe od čuda te priznade: »Poznavao sam već Salezijansku družbu, ali da sam i najmanje sumnjao o njezinu posebnom božanskom poslanju, taj bi mi čin providencijalne velikodušnosti uklonio sumnju.«

Kad je Don Rua na svoj poseban i jednostavan način ispripovijedio tu dirljivu zgodu, ganu sve prisutne i svi se nekako osjetiše ojačani u uvjerenju da je zaista Bog s tom mladom redovničkom vojskom i s novim poglavarom.

II. POGLAVLJE

Vrijeme zastoja

Dne 8. II. 1888. poslao je Don Rua ravnateljima salezijanskih kuća okružnicu, koja svršava ovako:

»Moram Vam još nešto reći! Među papirima koje mi je ostavio na smrtnom času naš dragi i tako brižni Otac našao sam jednu preporuku kako ćemo podmiriti svoje dugove i takse skopčane s pravom nasljedstva.

Evo, što nam preporučuje: obustavite privremeno sve poslove oko gradnje i ne otvarajte novih kuća (to također znači: ne uzimajte novih dužnosti, koje bi zahtijevale izvanredne troškove ili novo osoblje) i ne povećavajte svojih dugova, nego uložite sve svoje sile da zajedničkim nastojanjem platite prijenosne takse, da smanjite našu pasivu i da popunite osoblje u našim kućama. — Eto, šaljem Vam bez komentara tu napomenu našeg Osnivača na času smrti.«

Sam je Leon XIII., kako smo vidjeli, upozorio Don Ruu na te mjere razboritosti. Ovaj je i sam osjećao da je skrajnja potreba utvrditi se ekonomski i moralno prije nego se učini korak naprijed jer je novčano stanje Družbe bilo teško.

Gradnja crkve Presv. Srca Isusova u Rimu stajala je ogromne svote. U početku siječnja stigla je u Torino hrpa računa, koji su se popeli na 600.000 franaka. Tu vijest nisu ni javili Don Bosku iz razumljivih obzira.

Salezijanske misije u svom punom razmahu gutale su cijela bogatstva. U vrijeme smrti Don Boska bila je novčana bijeda kuće—matice takva da se nije mogao platiti ni kruh za onaj dan.

Na nesreću, nekoliko tjedana prije Don Boska umro je njegov najveći dobrotvor Colle iz Toulona, darežljiv čovjek, koji je u više navrata stavio u njegove ruke lijepu svotu od 3,000.000 lira. S te se, dakle, strane više i nije imalo što očekivati. Izgledalo je da se bliži propast.

To ipak nije smetalo onih dana neke novine da ustvrde kako je Don Bosko, umirući ostavio Don Rui ogromnu baštinu. Je li to bilo neznanje ili zloba? Nije se moglo znati. Ipak je trebalo da »Salezijanski vjesnik« odmah pobije tu tvrdnju, koja je mogla nanijeti znatnu štetu i onako prezaduženoj Družbi. A to učini riječima koje nam otkrivaju bolnu istinu:

»Ako tu tvrdnju ne nazovemo klevetom, nazvat ćemo je bar smiješnom. Kako bi Don Bosko mogao nagomilati toliko bogatstvo? Zar se zaboravlja da je on uzdržavao na tisuće sirota, kojima se morao svaki dan pobrinuti za hranu i odijelo, da je gradio crkve i skloništa, da je uzdržavao daleke misije, otvarao nove postaje? Milijuni su prošli kroz njegove ruke, to je istina, ali je on živio i umro siromašan. Jedina baština — istina: ogromna — koju je Don Rua primio iz već iznemoglih Očevih ruku, jesu na tisuće sirota, odgajanih u salezijanskim kućama. U žalosnim danima što ih proživljujemo možemo misliti u kakvim se materijalnim poteškoćama nalazi naša ljubav. Tolikima treba pomoći, a tako nam je malo sredstava na raspolaganju! No na svu sreću postoji Providnost i naši dragi suradnici. — To je dosta da nas umiri!

* * *

Nade Don Ruine nisu se izjalovile. A kako bi i mogle, kad mu je Don Bosko nekoliko dana pred smrt, ispričavši se što mu ostavlja tolike dugove, obećao da će mu Providnost pomoći. Stoga ga je i zamolio da ne objavljuje svijetu taj težak položaj. Tako je uistinu i bilo. U početku, odmah nakon Osnivačeve smrti, osjetilo se malo umanjivanje milodara. No malo pomalo stali su opet rasti, dok nisu dosegli, pa i premašili dotadašnju visinu.

Nitko nije imao ni pojma o tim novčanim neprilikama, a ipak je kršćanska ljubav dala Don Rui ne samo ono što je trebalo za dnevne potrebe kuće, koja je hra-

nila oko 900 usta, nego i više, te je mogao isplatiti najpreče dugove. Te godine, 1888.—1889., Don Rua je u Rimu podmirio račune u iznosu od 345.000 lira. Poprečno mu je danomice poštom stizalo po 1.000 lira.

Jednog jutra primio je od anonimnog darovatelja poštansku doznačnicu na 60.000 lira. Jedan bi veliki dobrotvor iščeznuo, ali bi se javljali drugi, možda i manje podatni, no visina milodara ostajala je dnevno ista. Don Bosko je s neba i dalje bdio nad svojim sinovima. Zbacivši dijelom tešku ekonomsku brigu, znao je Don Rua iskoristiti to vrijeme zastoja da bi odgovorio i drugoj želji Don Boskovoj i Papinoj, pojačavajući osoblje salezijanskih zavoda.

Mladi kandidati brojno su punili novicijate Družbe onih godina. Razne kuće natjecale su se koja će ih više dati. Duh pobožnosti što je u njima vladao, ljubav, koja je združivala braću, obiteljska atmosfera, koja se tu osjećala, sveto veselje što je obuzimalo srca, sve je to pridonosilo razvitku svećeničkih i redovničkih zvanja.

Mladog Beltramija, koji je one godine stupio u novicijat, te ozračjem svojih kreposti 15 godina opajao Družbu, privukla je na taj način života baš ta sreća što se odražavala na licima poglavara u zavodu Lanzo. Radnika je, dakle, bilo. Formacijska kuća u Foglizzu imala je god. 1888.—1889. više od 100 novaka. Don Rua je lako mogao napuniti sve kuće koje su postojale i još misliti na misije.

Salezijanci su sve više prodirali u one neistražene krajeve što se pružaju južno od Argentine i Čilea, prema Južnom polu, prema arhipelagu što okružuje Magellanov tjesnac, u Ognjenu zemlju, u zemlju onih Indijanaca među kojima se Darwin nadao da će naći svoga pitekantropa, tj. prijelazni tip između čovjeka i majmuna.

Trebalo je dobrih evanđeoskih radnika da među te siromašne divljake ponesu dobročinstva civilizacije. Te iste godine, najprije u ožujku, pa onda u rujnu, poslao je Don Rua dvije nove skupine misionara u Patagoniju. To su bile 13. i 14. od 1875. godini.

* * *

Taj privremeni zastoj, to usredotočenje sila dopustilo je Don Rui da izvede još jedan nacrt, na koji je dugo

s ljubavlju mislio, a znao je da će biti mio i Papi. Da odgovore podlim navalama moderne nevjere, te zakonite kćerke kantizma, pozitivizma, racionalizma i renanizma, i da utvrde vjersku prosvjetu katolika na čvrstim temeljima, svi su se redovi osjetili potaknuti da pošalju svoje najbolje članove na proučavanje svetih znanosti na slavnom Gregorijanskom sveučilištu u Rimu.

Tko bi mogao iskazati dobročinstva što ih je tolikima donijela ta visoka škola naobrazbe, katoličke i rimske!

Koliko li bogatstvo uspomena, koliko misaonih pobuda, kršćanskih osjećaja i najljepših čuvstava stekne onaj tko proboravi nekoliko godina u prijestolnici katoličkog svijeta, osobito ako pohađa i predavanja glasovitih učitelja! Kolika korist od povezanosti, a katkad i od prijateljskih veza s kolegama iz svih mogućih naroda, od posjeta Rimu careva, a još više Rimu prvih vjekova kršćanstva, Rimu Papa, koje su ga stoljećima izgrađivale. Ide li se labirintom ulica u starinskim četvrtima i otkrivaju li se skrovita boravišta, koja su postala glasovita zbog tragova svetaca i velikih ljudi, žurimo li k sv. Petru, da pribivamo veličanstvenim svečanim papinskim službama Božjim, pa i ako samo promatramo s terase Pincija (Pinča) zalaz sunca za veličanstvenu Michelangelovu kupolu ili pak slušamo, u 6 sati navečer, negdje s vrha Kapitola skladan zbor Angelusa, što se razliježe sa 300 rimskih zvonika — koliko bogatstvo uspomena, neizrecivih čuvstava, kršćanskih i rimskih osjećaja!

U listopadu 1888. godine pružio je Don Rua tu priliku dvojici svojih mladih redovnika, izabranih među najboljima.

»Šaljem Vam«, piše on generalnom prokuratoru Družbe u Rimu Don Cesaru Caglieru, »dva svećenika: Festu i Giuganina (Đuganina), da slušaju predavanja na Gregorijanskom sveučilištu i tako udovoljimo želji Sv. Oca, što ju je izrazio, ako ne drugima, a ono Msgr. Manacordi. Treba, dakle, slušati! Žrtva što je prinosim nije laka. Festa je moj tajnik, koji se već uvježbao u svim poslovima, a Giuganino je generalni nadstojnik našeg zavoda u Valsalice (Valsaliče) i njegov će se manjak ondje jako osjećati.«

Ta dvojica prvih studenata bila su predstraža čete koja se stalno množila. Don Rua ih je tako otpremio stotinjak ponajboljih sa svih strana svijeta, od svake narodnosti. A da je izbor bio zbilja dobar, dokazuje činjenica da je Crkva neke od njih podigla i na biskupsko dostojanstvo. Među onima koji su za Don Ruina vladanja polazili Gregorijansko sveučilište, Družba ima već tri biskupa, tri nadbiskupa i jednog kardinala. To su: Msgr Versiglia, apost. vikar u Shiu-Chow, koji je umro kao mučenik u Kini; Msgr Mourao, biskup u mjestu Campos u Braziliji; Msgr Aguiléra, biskup u San Carlo d' Ancud u Čileu; Msgr Gomez de Oliveira, nadbiskup u mjestu Marianna u Brazilu; Msgr de Aquino Corréa, nadbiskup u Cuyaba u Brazilu; Msgr Piani, nadbiskup i apostolski delegat na Filipinima; te kardinal August Hlond, primas Poljske.

III. POGLAVLJE

Razvitak velikog stabla

Dvije godine zastoja bilo je zaista odviše za četu žarkih mladića, nestrpljivih, punih elana. Kako bi se mogli još obuzdati da ih nije providencijalna zgoda nanovo bacila na osvajanje svijeta!

Na kraju 1889. god. dođe u Torino poseban izaslanik kolumbijske vlade da ishodi otvorenje selazijanske kuće u svojoj zemlji. Don Rua, pokoravajući se preporuci Pape i želji Don Boska, odbio je poziv. Na izaslanikove navale primijeti:

— Ne mogu učiniti ništa. Sam Papa želi da se odgodi svaki plan za nove kuće.

— Ako je tako, reče izaslanik, poći ću u Rim i od samog Leona XIII. isposlovati što ne mogu u Torinu.

Dvanaest dana kasnije dobije Don Rua od svog generalnog prokuratora u Rimu pismo kojim ga poziva neka prihvati zahtjeve kolumbijske vlade. Pismo glasi: »Sveti Otac, dirnut izvještajem generala Veleza, kolumbijskog poslanika u Rimu, javlja nam po kardinalu Rampolli da bi mu bilo milo kad bi Salezijanci krenuli u tu republiku.« Naredba je, naime, došla od onoga koji je držao uputnim preporučiti ono razdoblje zastoja, pa su, slušajući, bili uvjereni da će Bog blagosloviti novi odlazak.

* * *

I zbilja, Bog je blagoslovio, i to obilno. Svake su se godine otada množile salezijanske kuće po svem svijetu. Do 1889. god. Družba se bila utvrdila samo u Italiji, u Francuskoj, Španjolskoj, Engleskoj i u dvije republike

Južne Amerike: u Argentini i u Urugvaju. Odsada će dizati svoja sjedišta svuda.

Na svršetku 1889. Družba je prešla sjeverne Alpe i naselila se u švicarskom kantonu Ticino. Na početku slijedeće godine njezini misionari iskrcali su se u Kolumbiji.

God. 1891. Salezijanci su otvorili veliku stručnu školu u Belgiji, u gradu Liége, te udarili temelje župi.

Iste godine stupili su na afričko tlo, te se nastanili u Oranu. Poslije su išli u Malu Aziju i dobrotom svetog kanonika Bellonija otvorili tri zavoda za mladež u Palestini.

God. 1892. krenuli su u Sjevernu Ameriku i otvorili novu kuću u Meksiku.

Dvije godine kasnije ušli su i u Lisabon te, prebrodivši i treći put Atlantik, prodrli u Peru i u Venezuelu, gdje su ih primili srdačno.

God. 1895. pošli su u Boliviju, dok su se u Evropi okrenuli prema Istoku i naselili se u Austriji, a u Africi, u Tunisu, osnovali su važnu župu.

U Egiptu su se naselili 1896., a otuda, sa sjevera Afrike, skočili su na njezin najjužniji kraj, na Rt dobre nade, te otvorili u Capetownu umjetničku i obrtničku školu. Zatim su još jednom prebrodili Atlanski ocean i utvrdili se u Paragvaju i u Sjedinjenim Državama. U Srednju Ameriku krenuli su god. 1897. Te iste godine otvorili su prve kuće u Poljskoj, gdje ih je čekala plodna žetva, a 1901. u Ljubljani u Sloveniji. Napokon su 1903. god. osnovali zavod u samom Carigradu, u Turskoj.

* * *

Obilježje je tih dolazaka, da se Salezijanci, jednom nastanjeni u nekom kraju, šire na sve strane. Tako je bilo u Italiji, u Francuskoj, u Španjolskoj i svagdje drugdje. U Španjolskoj su, na primjer, 1890. bila dva zavoda, a 1910. bilo ih je 30. A ta je djelatnost bila najrazličnija. U prvo vrijeme otvarali bi oratorije, stručne škole, sabirališta za siromašnu djecu, a poslije su, ostajući vjerni prvotnom programu, širili polje rada te primali i nove oblike apostolata. Tako su se uz zavode za radnike i činovnike dizala večernja sabirališta za studente, pa ratarske naseobine, mala sjemeništa za kasna zvanja, pa sve dalje čitav sklop blagoslovljenih ustanova što ih je izmislila kršćanska ljubav, da čini dobro djeci puka na sve moguće načine. Pridošle su i župe. U početku su mislili da ih nije uputno primati, a kasnije je trebalo prilagoditi se novim potrebama vremena i prijazno primiti ponovne navale mnogih biskupa.

Od godine do godine tako je raslo snažno drvo. Svojim stablom penjalo se uvis, a svojim ograncima širilo se u stranu. A na njegovu vrhu, sasvim gore, izbijalo je cvijeće izvanredne svetosti, šireći svoj miris nad 150 biskupija i nad četiri dijela svijeta. U sjeni njegovih grana cvrkutalo je čitavo jato ptičica. Mnoge su od njih, i premnoge možda, nekad bile osuđene na bijedu, na sramotu, na propast. Sada, naprotiv, stoje pod okriljem blagoslovljenog drveta, koje im daje zaštitu i hranu te prožima njihov cvrkut i pjevanje svježinom, mirom i veseljem . . .

* * *

Međutim, u dva navrata morao je Don Rua suzbiti polet prevelike živosti na velikom drvetu. Što je odviše, može biti štetno, pa i u radu. Kad bi taj preobilan sok mladosti htio hraniti mnogo grana,bio bi se prije ili kasnije iscrpio. Bilo je za korist same biljke da se taj razvitak preobilnog soka malo suzbije. A vrtlar je to i učinio.

God. 1900. bio je određen počinak svoj Družbi. Bilo je to jubilarna godina. Hebrejski narod običavao je u tim godinama pustiti zemlju da počine. Don Rua se sjetio tog običaja te propisao svojim sinovima mali zastoj u radu. Već 21. I. 1898. pisao im je:

»Želim da jubilejska godina 1900. bude za nas Salezijance zbilja godina počinka s obzirom na nova osnivanja. Zato toplo preporučujem da se za tu godinu ne prihvaćaju nikakvi novi pothvati. Sva djelatnost treba da posluži u tu svrhu da se pojača osoblje kuća koje su s te strane najslabije.«

Šest godina kasnije ponovio je tu odredbu, ali s drugog razloga. Generalni kapitul Družbe g. 1904. bio je stavio na čvrstu podlogu intelektualnu naobrazbu klerika. Svi su provincijali Družbe bili obvezani da porade na tome kako bi klerici studirali dvije godine filozofiju i četiri

godine bogosloviju u posebnim studentatima, daleko od svakoga drugog rada. Ta je odredba stvorila znatne praznine u radnom osoblju salezijanskih zavoda jer je dotada velik dio mlade braće spajao svoje osobne studije sa službom učitelja ili asistenta. Da bi olakšao postepenu primjenu tih mjera, Don Rua je na kraju 1905. odredio neka se u toku pet godina ne prihvati osnutak nikakve nove kuće, niti plan za povećanje starih.

Te odredbe, prividno stroge, ni izdaleka nisu zaustavile napredak Družbe, već se pokazalo da joj ulijevaju novu snagu. Kad su minula ta dva razdoblja zastoja, Družba je poskočila još bržim skokom. Kad se Don Rua prihvatio uprave nad tom gorljivom vojskom, bilo je samo šest provincija (inspektorija). God. 1902., osam godina prije njegove smrti, bilo ih je 27. A 1910., malo prije njegove smrti, 34. To neobično napredovanje ili, kako reče Pijo IX., »čudesan« napredak, priznao je 1905. i sam glavar te vojske Don Rua. On ih je objašnjavao na svoj način, koji je bio pravedan, ali ponešto i nepotpun:

»Kad držim u rukama godišnjak naše Družbe, osjećam duboko ganuće i usta mi se sama otvaraju na molitvu. Ta rječita lista naših zavoda očito mi dokazuje da je naša Družba djelo Božje i da se Bog, uza svu našu nesposobnost, udostojava služiti nama kao oruđem da bi spasio mnoge duše. Listajući te stranice, vidim obistinjena Don Boskova proroštva. U meni se također rađa živa nada da za sud što će ga izreći Crkva o svetosti našeg osnivača, neće biti neznatan prinos baš to naglo širenje njegove redovničke obitelji.«

Bez sumnje je moćni Don Boskov zagovor u Raju objašnjavao taj divni razvitak. Ali moramo ovdje dodati kao jak uzrok i neumornu revnost, mudru razboritost i sva ostala upravna svojstva Don Ruina.

IV. POGLAVLJE

Misijsko polje se širi

Ujutro 10. travnja 1886. Don Bosko, koji se tada nalazio u Barceloni, povjerio je nešto Don Rui. Prethodne noći božanska Pastirica, koja mu je u dobi 9 godina odredila poslanje što će ga vršiti, pokazala u snu i glavne točke koje su imale označivati napredak u osvajanju njegovih misionara.

Najednom mu se pričinilo da se nalazi na podnožju Kordiljera u Santijagu i u Valparaizu, zatim u golemim šumama Afrike i napokon u Pekingu, u samoj prijestolnici velikog "Nebeskog carstva". Ako je i bila velika njegova vjera, ipak je Sluzi Božjem bilo teško vjerovati u toliko čudesa. Propovijedati Evanđelje svim tim narodima! Obilaziti te ogromne prostore! Pa kako bi to bilo moguće s tako siromašnom vojskom i s tako ograničenim sredstvima? Ne, to ne može biti drugo nego puki san. Ali tajanstvena Gospođa umiri njegove bojazni. "Ne brini se", prošapta mu Ona, "ne brini se! Neće samo tvoji sinovi izvršavati te pothvate već i sinovi tvojih sinova i oni što će doći za njima."

Don Rua nije nikad zaboravio Don Boskov san u Barceloni. I taj, kao i mnogi drugi, bio je proroštvo, namijenjeno da rasvijetli i podupre djelo misionara.

Sjećao se i proročanskog hrabrenja kojim je Don Bosko na smrtnoj postelji po Msgru Caglieru bodrio sve svoje sinove, razasute po misijskim zemljama. »Odvažno! Hrabro! Pod Papinom zaštitom poći ćete u Afriku. Prijeći ćete je. Doprijet ćete u Aziju, u Mongoliju i na tolika druga mjesta..."

Više od dvadeset godina ta je misao o velikoj zadaći, koja čeka Salezijansku družbu na misijskom polju, poticala i podržavala Don Ruine napore. A ti su napori imali veoma utješne posljedice.

* * *

Kad je Don Rua naslijedio Don Boska, salezijanske misije bile su ograničene na jug republike Argentine i Čilea, na kraj što obuhvaća Pampu i Patagoniju, a to je bilo ogromno zemljište, onda gotovo pusto. Tu su prema jugu, u Ognjenoj zemlji i na podnožju Kordiljera, misionari napokon našli svoje glavne štićenike — Indijance.

Godinu za godinom, unatoč svome malom broju, siromaštvu raspoloživih sredstava, nezahvalnosti tla, mnogim neprijateljima što su im smetali te svakojakim razočaranjima, ti su misionari polagano uspjeli osvojiti to beskrajno tlo. A kad su ga osvojili, potjerali su smrtnu sjenu, u kojoj su vjekovima ležali oni narodi, i raširili evanđeosku svjetlost. Sve se to zbilo u 15 godina. God. 1892. ta zemlja više nije bila pustoš, nego svježa oranica kršćanskog života, gdje su cvale najljepše kreposti.

Ti apostoli bacili su onda svoj pogled gore, više, prema republici Ekvador. Tu su živjela različna plemena azijskog podrijetla, divlji Hivari, do kojih još nije bila stigla misao o vjeri i o uljudbi. God. 1895. ponudila je Sv. Stolica Don Rui to teško područje da bi njegovi misionari i tu vršili svoj dobrotvorni apostolat. Don Boskov nasljednik brzo je prihvatio ponudu. U tom kraju bio je ustanovljen Apostolski vikarijat Mendez i Gualaquiza, povjeren brizi drugog salezijanskog biskupa.

Nekoliko mjeseci prije revnost misionara prodrla je u srce neprohodnih šuma Matto Grosso (jedna od 21 države Brazila) jer su znali da su razna indijanska plemena Bororos, raštrkana na zemljištu od mnogo kvadratnih kilometara, još uvijek čekala na svjetlo Evanđelja.

Nakon dvadeset godina apostolskog napora bilo je to zemljište iskrčeno, prekopano, obrađeno, a djelomice i zasijano Božjom riječju. Sveta Stolica podigla ga je na apostolsku prelaturu pod vlašću biskupovom.

Prilike su, kako vidimo, odredile baš tu snažnu četu misionara za evangelizaciju američkih Indijanaca. Nekad su oni, prije dolaska Kristofa Kolumba, bili nesmetani gospodari zemljišta, a bili su i brojni. Sad su spali na neznatan broj. Osvajači su ih držali za ljude niže rase i jedva su imali pravo da žive u slobodnoj državi, ali pod uvjetom da se dadu izrabljivati od trgovaca. Nikome nije bilo stalo do toga da ih upozna s kršćanskom vjerom, na koju imaju i oni pravo i koja je bila na zastavi i u programu otkrivača Amerike.

Učinjeno je, dapače, i nešto gore. Od tobožnje evropske uljudbe upoznali su ti siromasi samo najgadnije stvari: grabežljivost, pohlepu za zlatom, alkoholizam i nećudoređe.

Srećom, na usrdne i ponovne pozive biskupa onih krajeva dohrlili su dobrovoljno i brojni evanđeoski radnici da opet prihvate apostolat što ga započeše oci Isusovci u XVII vijeku i da donesu božansku utjehu vjere tim ljudima, ostavljenim, progonjenim i potjeranim u samotne šume.

Treba spomenuti i junački pothvat, kojega su se Don Boskovi sinovi latili u Kolumbiji. God. 1891. je vlada te republike zatražila od Don Rue da Salezijanci prihvate upravu dvaju velikih leprozorija koje je kanila osnovati, da sakupi ondje sve nesretne, oboljele od te strašne bolesti (gube). Don Rua je prihvatio ponudu. A nije mu manjkalo ni poržtvovnih dobrovoljaca, koji su pošli onamo da s utjehom vjere i bratskom ljubavlju unesu zraku veselja u te gradove boli.

* * *

Do prvih godina ovog stoljeća najveći dio djelatnosti tih misionara bio je, izgleda, ograničen samo na područja crvene rase. Ali 1906. godine istodobno im se otvorila vrata u Indiju i Kinu.

U Indiji se, u Tanjore, radilo o tome da se osnuje umjetnička i obrtna škola, koja će zračenjem kršćanstva privući duše učenika da prime sv. Evanđelje. U Kini, u gradu Macao, važnoj luci Tihog oceana, imali su se, naprotiv, udariti temelji za veliko sirotište da se ondje sabere siromašna nejačad bez krova i bez ičije ljubavi,

najčešće ostavljena od vlastitih roditelja na javnim cestama. Kina je, kako se zna, zemlja, u kojoj je najviše takve djece. Prva je skupina Salezijanaca stupila u Kinu pod vodstvom svećenika Don Versiglie i Don Olive. Don Oliva je završio život prije reda kao žrtva svog apostolskog rada. Don Versiglia je postao biskupom i pao kao mučenik od ruke divljačkih horda. No djelo što su ga oni započeli lijepo napreduje. To je sada apostolski vikarijat Shiu-Chow, do daljnjega zatvoren.

Od Jafetovih sinova krenuli su misionari naskoro k Hamovim. Dne 27. II. 1910. veliki se kardinal Mercier, na povratku iz Rima, zaustavio u Torinu da zamoli Don Ruu u ime belgijske vlade neka pošalje nekoliko Salezijanaca u Kongo. Don Boskova nasljednika našao je prikovana uz smrtnu postelju. Ostajalo mu je jedva još nekoliko tjedana života. Bio je samo sjena od tijela, ali je misao još uvijek bdjela, čvrsta i žarka. Upoznavši želju malineskog nadbiskupa, dade kao Vrhovni Poglavar Družbe riječ da će slijedeće godine prva četa belgijskih Salezijanaca krenuti u Katangu.

Don Rua je dakle, mogao zatvoriti oči na pozornici ovog svijeta uvjeren da se obistinjuje Don Boskovo proroštvo: »Poći ćete u Afriku, prodrijet ćete u Aziju.« Bila je to već činjenica ili će to biti naskoro. Na ta dva kontinenta bila su vrata već napola otvorena. Trebalo ih je svake godine samo malo jače otvoriti da se mognu propustiti novi radnici spasa, koji će onamo uz tolika druga dobra ponijeti i svjetlo kršćanske vjere.

V. POGLAVLJE

Životna snaga

Nije dovoljna samo mladost pa da se stablo bujno razvija i raste. Potrebno je i to da mu je korijenje u zemlji, bogatoj hranjivim tvarima.

Polet Salezijanske družbe za Don Ruine uprave nije potjecao samo od mladenačkog žara njezinih članova nego je bio i plod dobre duhovne hrane, snažne i upravo takve, kakva je Družbi bila potrebna. Don Rua bi iskoristio svaku prigodu da joj pruži tu hranu. Danas bi na korist svojim sinovima upotrijebio oblik pobožnosti, koji je Gospodin nadahnuo svojoj Crkvi. Sutra, predosjećajući kakvu tešku opasnost, upozorio bi svoju djecu na nju. U drugim bi zgodama izvukao korisnu pouku za život iz veselih ili žalosnih događaja. Kadšto bi njegov ispitivalački pogled otkrio neki nered koji bi se počeo uvlačiti u Družbu. Ili je, bdijući nad potrebama Družbe, u izvjesnom času označivao svojim redovnicima nove smjernice za rad. Gdjekad bi se, ali rjeđe, zapazivši, da kojem bitnom organu toga velikog tijela — Družbe — prijeti pogibao, sam stavljao kraj uzglavlja bolesnika i uložio u posao ne samo svoje sposobnosti nego i svoju ljubav.

Sve do svoje smrti Don Rua je imao tu dvostruku brigu: očuvati svoje od navala razornog duha i držati im stalno pred očima ideal koji treba postići.

U velikom svesku sabrane su sve okružnice što ih je Don Rua poslao Salezijancima od 1888. do 1910. U njima se nalazi prava salezijanska duhovnost, jasna, praktična, nimalo apstraktna, onakva kakva odgovara ljudima koji grozničavo rade i kojima treba više putokaza nego spekulativnih razmatranja.

* * *

Prije svega Salezijanci su pravi redovnici. Na dan zavjetovanja oni polažu tri zavjeta, kojima se posvećuju Bogu i uzidavaju u jednu duhovnu obitelj. Kad god će se, dakle, Don Rui pružiti prilika, on će ih podsjetiti na prave razloge, koji opravdavaju i učvršćuju to dijeljenje od svega stvorenog, da što bolje slijede Krista. Ali njegov vrlo praktičan duh naći će i u samom načinu života, kako ga oni provode, posebne momente, koji će vrlo pojačati tradicionalne istine.

Evo, poslušajte ove odlične razloge, kojima on poziva svoje sinove da budu siromašni u duhu i istini i da ne rasipaju dobra koja su im stavljena na upotrebu:

»Naša djela — vi to dobro znate — žive od ljubavi. Kad ih je Don Bosko poduzimao, tako golema, računao je samo na Providnost, koja će se služiti našim dragim salezijanskim suradnicima kao oruđem. Ta se Providnost ne umara. Ali što to kažem? Ona se dapače povećava prema našim potrebama. Nemojte ipak misliti da ti naši prijatelji, koji nam pritječu u pomoć, raspolažu ne znam kakvim sredstvima. Mnogi od njih, koji su siromašni ili možda uživaju neko malo dobro, čine herojske žrtve kad daju za naša djela. O koliko sam puta želio da ste uza me, kad mi te dobre duše iskreno pripovijedaju, kako su teškom mukom slagale novčić da bi sakupile doneseni prinos. Ili, kad bih smio pokazati vam neka intimna pisma, vi biste tada razumjeli kako treba da cijenimo svoje siromaštvo i da štedimo. Rasipati plod tolikih žrtava ili ga i samo trošiti nepromišljeno prava je nezahvalnost prema Bogu i prema tim velikodušnim ljudima.«

Htjedne li Don Rua potaknuti svoje sinove, da budu poslušni redovnici, žureći na dužnost kao na svečanost vršeći pravila samostanskom točnošću, on će ih tada, naravno, sjetiti asketskih načela te uzvišene kreposti. Ali još više će ih upozoriti na praktičnu korist koju će imati ako se drage volje podlože svojim poglavarima.

»Zapamtite dobro da zajednici za podržavanje dobra duha ne treba samo duhovne pouke nego i dobrih primjera. Ponavljajte sami sebi često da je vaš život knjiga iz koje vaši podložnici čitaju pravila za život. Kad štujete ugled svojih poglavara, kad se pokoravate njihovim odlukama, pa često i s pravim žrtvama, tad podižete svoj vlastiti ugled. Želite li da se u našim kućama obdržavaju naša sveta pravila, vi ih sami prvi obdržavajte. Sv. Grgur Veliki veli: »Ne vjerujem da platno pri bojenju tako lako prima boju, ni posuda miris mirisne vodice, kao što podložnici primaju običaje svojih poglavara.« Utješna misao za onoga koji na svoju redovničku braću djeluje pobudno dobrim primjerom! Strašna misao za onoga koji drži pouku, ne potkrepljujući je dobrim primjerom, koji zapovijeda, a sam ne nastoji slušati!«

Da bi sačuvao svojim redovnicima onu neospornu čistoću običaja koja im dolikuje kao odgojiteljima mladeži, Don Rua se nije ustručavao upozoriti ih jednim nevjerojatnim primjerom da na njihovu krepost ne vreba samo pakao nego i njegovi pomagači u svijetu:

»Nema tome dugo, jedan je naš zavod primio na odgoj dvoje djece, dva brata, koji su od prvih dana bili među najlošijim pitomcima. Neodgojeni, lijeni, bez pobožnosti, svadljivi, ukratko: neobična zbirka svih pogrešaka. Srećom je ravnatelj toga zavoda bio čovjek koji je nastojao da sa svim svojim sinovima postupa po metodama Don Boska, blago i ustrpljivo. A u tom ga je slijedilo i sve njegovo osoblje, ugledajući se uvijek u njegov primjer. Nijedan pravi odgojitelj ne gubi hrabrosti kad se u svom radu susretne s tvrdokornom voljom. Naprotiv, on uvijek počinje svoj rad nanovo i, govoreći općenito, konačno uspije. Takav je bio slučaj i s to dvoje djece. Malo—pomalo dječacima se počelo dopadati učenje, počeli su približavati se svojim odgojiteljima i, slijedeći primjer svojih drugova, počeli su pristupati često sv. sakramentima. Česta ispovijed i sv. Pričest preobrazište njihova srca. Uživali su ono neizrecivo veselje savjesti što ga uživa duša koja je u miru s Bogom. Taj se mir srca odražavao i na njihovim licima: njihovo čelo nekako se razvedrilo, lice im je zasjalo nevinom radošću.

Dođe doba godišnjih ferija. Uoči odlaska dođoše dva brata da se oproste s ravnateljem i da mu zahvale za dobro što ga je učinio njihovim dušama. Govorio je stariji. Kad je završavao svoj mali govor, izgledalo je kao

da je u nekoj neprilici, kao da bi htio još nešto reći, ali se nije usudio. Ravnatelj ga osokoli, a onda mali, plačući, otkrije kako ih je njihov nevrijedni otac poslao u zavod s nečasnom nakanom, da postave zamku sv. čistoći jednom od poglavara i da tako navedu na kakvu stranputicu, iz koje bi taj bijedni otac vukao korist. Hvala uzornom i dostojnom životu, kao i revnosti naše drage subraće, sotonska je namjera tog odvratnog čovjeka propala.«

* * *

I u velikim pobožnostima, koje je Crkva odobrila, duh Don Rue crpio je praktično blago. Za svega svog života, promicao je, na primjer, pobožnost prema Presv. Srcu Isusovu. On je bio gorljiv apostol te pobožnosti, kao što je Don Bosko bio apostol pobožnosti prema Mariji Pomoćnici. On je osjećao vrlo dobro da je štovanje Presv. Srca u tadašnjim teškim vremenima baš tako došlo u dobar čas, kao što je došlo ono vino u Kani da posluži uzvanicima u času najveće potrebe.

Jučerašnjem naraštaju, zaleđenu janzenizmom, današnjem, ukočenu od ledenog racionalizma, i sutrašnjem, izmučenu razdorima, Don Rua je pružao taj božanski lijek i trsio se na sve moguće načine da ga uvuče u središte svojih djela, u srca svojih sinova, u društva bivših pitomaca.

U studenom 1900. poslao je svoj svojoj braći kratku raspravu o pobožnosti prema Presv. Srcu Isusovu. Glavna nakana bila mu je da ih tako pripravi na svečanu posvetu svih salezijanskih kuća Božanskom Srcu u noći, što je rastavljala jedno stoljeće od drugog.

Kad je sva njegova redovnička obitelj bila stavljena pod to okrilje, razložio je Don Rua svojim sinovima razloge, koji su opravdavali taj čin i njegovo praktično značenje za Salezijance: »Ta je pobožnost baš za Salezijance, jer ćemo iz Presvetog Srca našeg Božanskog Učitelja kao odgojitelji crpsti najčišću ljubav prema mladeži, ljupkost i blagost, koje moraju pratiti naše riječi i naše čine, strpljivost u protivštinama i nevoljama, spojenima s našom misijom, duh poržtvovnosti i revnost za spas duša.«

* * *

Zanimljivo je da je Don Rua u svojim okružnicama od mnogih salezijanskih odgojnih ustanova posebno isticao i zahtijevao dvije. To su: *Oratorij* i *Društvo bivših pitomaca*, najstarija i najmlađa ustanova Družbe. Više od 20 puta vratio se na prijeku potrebu da se otvore oratoriji u svim velikim gradskim centrima. Njegova je nakana bila da svaki salezijanski zavod ima po jedan oratorij, jer je to prva ustanova koja datira od Don Boska i bila mu je najviše na srcu. Da se otvori oratorij, ne treba mnogo stvari. Ali ono što ne smije nikad manjkati, jest duh požrtvovnosti.

»Neki od vas misle«, piše on, »da će dati utješne plodove samo onaj oratorij koji ima prikladne prostorije, doličnu kapelu, prostrano dvorište, dvoranu za predstave, sprave za tjelovježbu i obilje privlačivih igračaka. Sve su to, nema sumnje, vrlo snažna sredstva da pritegnu brojnu mladež. Ipak vam moram reći da je na mnogo mjesta revnost braće nadomjestila nedostatak tih sredstava. Oni su započeli oratorijima isto onako kao što je Don Bosko počeo 1841. Bijedna dvorana služila bi za kapelicu, a komadić zemljišta bez ograde kao dvorište. Činilo se, zbilja, da je tako slabo opskrbljeno djelo osuđeno na propast. Ali kolika varka! Mladići, privučeni prijaznošću Salezijanaca, dolazili su u velikom broju. Jedan od njih reče: »Drugdje bismo mogli naći prostrane dvorane, široka dvorišta, lijepe vrtove, svakakve igre; no mi volimo doći ovamo, gdje nemamo ništa od svega toga, ali osjećamo da nas vole.«

Plodove što ih beru apostoli Evanđelja u toj vrsti rada ističe Don Rua na jednoj stranici, koja nam otkriva iskustvo starog ravnatelja Oratorija »Anđela čuvara«:

»Ti nam dragi dječaci dolaze subotom navečer ili nedjeljom ujutro nakon 6 dana napornog rada, a često s nakanom da očiste svoje duše i nahrane svoje slabo tijelo sv. Pričešću. Najveći među njima, oni od 18 do 20 godina, privlače najmanje svojim dobrim primjerom. Nitko ne može znati koliko ih muke stoji da se sačuvaju dobri u svojim radionicama unatoč lošim razgovorima što ih moraju slušati i sablažljivim prizorima što ih moraju gledati. Koliko je već roditelja, svjedoka moral-

nog napretka svoje djece, došlo da nam se zahvali za dobro koje smo učinili dušama njihovih sinova!

U mnogim našim oratorijima nerijetko vidimo da pristupaju prvi put k Stolu Gospodnjem mladići od 16—18 godina, koji nikad ne bi upoznali taj izvor sreće da nije bilo oratorija.

U mnogim se opet oratorijima predlaže najboljim oratorijancima da obave u toku godine zatvorene duhovne vježbe, što je ubrzo donijelo očite plodove. Neki su od tih mladića sada svećenički kandidati.

Po Don Boskovu primjeru neki su Salezijanci pošli i dalje. Jednog lijepog dana zapitali su neke veće omladince, koji su im već pomagali u oratoriju: »Zašto se ne biste pridružili nama?« Mnogi su prihvatili poziv i stupili u novicijat.«

U tim ustanovama Don Ruu nije strašio broj. Naprotiv, radovao se ako je na svojim putovanjima naišao na oratorije sa 300, 500, 1000, a kadšto i 1500 dječaka, kao što je vidio u Španjolskoj. Što više, to bolje! Glavno je da se ne izgubi s vida njihov duhovni odgoj i primjena sredstava, koja će osigurati ustrajnost:

»Vrlo je pohvalna revnost onih koji kane bez prestanka povećavati broj svojih štićenika. Samo neka to nastojanje ide usporedo s prosvjetljivanjem duhova istinama sv. vjere i s jačanjem i utvrđivanjem volje. Nemojte misliti da im je u propovijedi dosta reći sve ono što vam onaj čas padne na pamet. Pripravite svoje pouke! Prilagodite svoje govore potrebama slušatelja! Dajte svojoj riječi privlačivost! Po Don Boskovu primjeru pozivajte često te mladiće da čiste svoje srce u sakramentu Pokore i da krijepe svoju dušu pri Stolu Gospodnjem. Znajte dobro, malo će vrijediti naše siromašne riječi same po sebi. Ali ako oni budu često i s dužom pripravom primali Isusa u Presv. Euharistiji, on će izvoditi u njihovim srcima čudesne promjene . . .

Htio bih da svaki ravnatelj dobro prouči koja bi sredstva najbolje djelovala da se mladež zadrži u našim oratorijima. U nekim sam vidio na prolazu puna dvorišta, ali samo malih ili srednjih. Gdje su, dakle, veliki? Ako nas prerano ostavljaju, sigurno nisu još toliko oboružani da bi mogli prkositi pogiblima koje vrebaju

na njih na svakom koraku, osobito u pokvarenim radionicama naših gradova. Promislite stoga da li bi se našao kakav način da se zajamči njihova ustrajnost, npr. da ih udružimo u kakvo radničko katoličko društvo ili da u samom oratoriju osnujemo neki poseban odio za njih, ili da pokrenemo neku štedionicu za uzajamno materijalno potpomaganje . . .

Ne bi li se mogli svake nedjelje, kako to predlaže jedan ravnatelj oratorija, razdijeliti vašim mladićima vjerski listići, koji bi rješavali razna pitanja iz apologetike? »Na vlastite oči«, piše taj Salezijanac, »gledam kako mladići srću u pogibao da izgube vjeru u društvu drugova koji ne znaju drugo nego rigati pogrde i klevete na našu vjeru.« Da spriječimo tu opasnost, trebalo bi vjeronauk učiniti nekako privlačljivijim pomoću tih izdanja, dobro pisanih, koja bi onda prodrla i u obitelji naših štićenika, često tako nepristupačne.«

Lako je opaziti da Don Rua, govoreći o oratorijima, posjeduje savršenu tehničku spremu. Dugo iskustvo ukazalo mu je i na pogibli u koje upada oratorij ako se gubi s vida njegova svrha.

»Zaklinjem vas, držite se vjerno salezijanskih tradicija. Mogli su se među nama vidjeti neki oratoriji koji su poklanjali preveliku važnost glazbi, kazalištu, sportu. Tu je, dakle, ono što je sporedno, postalo glavnim; sredstvo je sebi uzurpiralo ulogu svrhe. Don Bosko je sasvim drukčije mislio i radio. Glazba, kazalište i sport samo su sredstva i ništa više. Ondje gdje su ta sredstva potrebna, i to samo ondje, možemo se služiti njima, ali uvijek razborito, da privučemo mladiće i osiguramo njihovu ustrajnost. Svrha je pouka u vjeri i odgajanje duše.«

* * *

Don Ruine brige nisu se ograničavale samo na štićenike koji su u salezijanskim zavodima: u oratorijima, gostinjcima, konviktima itd. One su bile protegnute i na brojnu vojsku mladića, koji su završili tečajeve i konačno ostavili zavod. Trebalo je na izlazu iz zaštićenog i sigurnog mjesta osigurati i njihovu pobjedu nad napastima života i vlastitih strasti. Iz te skrbi rodila se nova ustanova — Društvo bivših pitomaca, čiji su mu

ustroj i razvitak jako ležali na srcu. No često se ta vrsta društava pokazala suhom i neplodnom jer se sva njihova djelatnost svodila na godišnji sastanak sa sv. Misom i s prigodnim govorom, punim nježnih uspomena i maglovitih odluka, s tradicionalnim banketom, na kome su se nizale zdravice, i s kazališnom predstavom po podne. Don Rua je želio da i ta društva budu aktivna u vršenju dobra. A da bude tako, trebalo je da vrše djela ljubavi, pobožnosti i pouke. Za svega vremena svoga vrhovnog upravljanja on je neumorno radio da ih navede na taj put:

» U XIX. vijeku«, piše on, »đavao je nanio neizmjerno zlo dušama sa zlim društvima, a sprema se da u XX. stoljeću učini još mnogo više. Spasimo svoje bivše pitomce, te svoje drage sinove, na taj način da ih organiziramo. Oni će onda privući svoje roditelje, prijatelje, bližnje. Treba da pod svaku cijenu nastojimo ostati i dalje anđeli čuvari te djece, koja su se počela brojiti u odrasle, kao što smo bili dok bijahu mali.«

Kakvim će se sredstvima to postići? Don Rua dalje piše:

»U nekim su se mjestima naši bivši pitomci sastali na bratskom kongresu i taj je sastanak donio bar tri dobre stvari: tješnju vezu među njima, poticaj i snagu da pobijede svaki ljudski obzir i poticaj na dobro uopće. U drugim kućama je Društvo bivših pitomaca složilo sebi, doduše, jednostavna, ali vrlo sadržajna pravila da se tako održe među sobom, jače privezani vezama ljubavi i pobožnosti.

Drugi ravnatelji našli su načina da iskoriste njihovu djelatnost pozivajući ih, da tumače katekizam po župama i omladinskim oratorijima ili da se upišu u Konferencije sv. Vinka Paulskog i u druga društva sa svrhom apostolskog djelovanja. Mnogi od njih upisali su se u salezijanske suradnike i već su nam na tisuće načina pomogli u našim pothvatima.

Zar se ne bi mogli isto tako potaknuti da se u svojim potrebama međusobno pomažu? Danas, na primjer, neka nađu mjesto kojem nezaposlenom kolegi, sutra neka posjete bolesna druga; drugi put nek dadnu dobru preporuku onome kojemu ona treba; drugom opet zgodom neka izravno pomognu siromašnog kolegu. A katkad bit će potrebno da se na zgodan način dovede natrag k Crkvi koji zalutao.

Oh, kako bih ja želio da se u našim listovima otvori posebna rubrika za naše bivše, a nezaposlene pitomce, gdje bi oni nalazili ponude za namještenje.

Ili zašto ne bi, kako je to zanosno izrazio jedan od najboljih među njima, Društvo bivših pitomaca obuhvatilo cijeli svijet i postalo opće, kao i sama Katolička Crkva?«

Ta je želja danas zbilja. Vođeni tim smjernicama, mladići što izišoše iz salezijanskih kuća najprije se složiše između sebe; zatim ustanoviše unutar pojedinih zemalja narodne saveze; a svi se ti savezi poslije stopiše u Međunarodno društvo, koje ima svoga predsjednika, svoj pravilnik, znak i geslo, a nada sve svoje područje rada. U skladu sa željama Don Rue odsjek je živ i aktivan. Uz salezijansku djelatnost, pa i u njoj samoj, ta društva množe svoje pothvate, uvijek nadahnute najiskrenijom bratskom ljubavlju. Nevinost te mladeži ostaje tako zaštićena vlastitim apostolatom.

* * *

Don Rua je vrlo dobro osjećao da će taj oblik pozitivnog i praktičnog duhovnog života kojim je htio da se hrane njegovi sinovi ostati mrtvo slovo ako ga dobro ne shvate i ne prevedu u djelo svi pojedini ravnatelji salezijanskih kuća. Zato je učinio sve da bi odgojio one koji će biti aktivni tumači njegove misli i volje. Mogli bismo ocrtati savršen lik idealnog ravnatelja, pabirčeći po stranicama njegovih mudrih okružnica. Pa pokušajmo da ga ocrtamo!

Prije svega ravnatelj mora temeljito proučiti čudoredno stanje i novčane prilike kuće koja mu je povjerena. Za godinu, bolje za dvije, neće uvoditi nikakvih novosti. Obavljajući svoju službu, čuvat će se da ne nastoji raditi sve sam. On je, dakako, središte u koje se sve svodi; pokretač, koji sve pokreće — ali preko drugih osoba. Samo će ga nestašica osoblja skloniti da osim svoje službe prihvati još koju. I tada neće nikad smjeti prihvatiti one službe koje katkad zatvaraju srca podložnika. Neugodne službe, skopčane s vršenjem vlasti, ravnatelj mora uvijek prepustiti drugima.

On mora biti vođa svojoj braći na putu savršenosti pa će zato dobar primjer biti njegova prva dužnost i njegovo najsnažnije sredstvo da povuče druge za sobom. Ono, što će zahtijevati od svoje braće, u ime Konstitucija ili kućnih potreba, treba da najprije sam vrši. Svagdje prvi — eto njegove najveće brige. Tome će sredstvu poticanja dodati i sva ona koja mu stavljaju u ruke Konstitucije ili salezijanska predaja, kao mjesečni razgovor, konferencije svakih 15 dana, bratska opomena, rješavanje moralnih kazusa itd.

Ravnateljeva dužnost, koju Don Rua uporno naglašava, jest posvećivanje osobite pažnje mladim redovnicima, tek izašlim iz novicijata ili studentata. Njihova je redovnička i pedagoška izgradnja tek zacrtana. Oni proživljuju najteže doba života. Napasti stalno uzburkavaju i smućuju njihovu dušu. Njihovo je neiskustvo veliko, a potreba ljubavi još veća. Sve su to razlozi koji moraju ravnatelja učiniti budnim ocem, koji pazi na sve njihove potrebe i dijeli im, već prema dobi i prilikama, savjete, upozorenja, pruža ohrabrenje i ljubav:

»Osobito vam preporučujem, dragi ravnatelji«, piše on 1901., »mlade redovnike koji vam dolaze kao novajlije. Ne očekujte da će vam iz novicijata doći posve izgrađeni. Ondje se postavljaju samo temelji te izgradnje, upućuju se u pobožnost, u vršenje »Konstitucija«, u kreepostan život. Ja znam koliko se truda ulaže da se postigne taj cilj i ja sam zadovoljan načinom kako se odgajaju. Mogu čak reći, s obzirom na sadašnje stanje, da se čini sve što se može. Bilo bi nezgodno zahtijevati više i zlobno se tužiti na te prve plodove. Uistinu ne treba tražiti da se ti mladi ljudi na izlasku iz novicijata pokažu sposobni za bilo koju službu. Dužnost je njihova novog ravnatelja da im pomogne, da ih izgrađuje i hrabri te da ih nikad ne pušta s vida. Postupajte, dakle, s njima vrlo strpljivo, upućujući ih i poučavajući na sve moguće načine, ali uvijek očinski i ljubezno, da im sačuvate najveće blago života iza krštenja — redovničko zvanje.«

Na umnom polju mora ta očinska briga imati poseban oblik: paziti na to da mladi salezijanci imaju slobodnog vremena i mogućnosti da se bave proučavanjem bogoslovskih znanosti. Don Rua se češće vraća na taj predmet. Tako piše ravnateljima kuća 20. I. 1898.:

»Započinjemo velik rad oko naobrazbe naše braće. Vaša je dužnost, ravnatelji, da ga provodite, osobito prema najmlađima. Vaša je dužnost oplemenjivati ih i paziti da nitko ne izgubi zvanje, tu najveću milost što je daje Bog nakon krštenja. Tu treba da vam otkrijem misao što mi smućuje dušu i koja predstavlja najoštrije trnje za moje srce. Razna braća prebrodiše ocean, odoše dragovoljno u one krajeve da predobiju duše za Isusa, a možda se sami izgubiše. Zbilja, uzalud tražim njihova imena u kazalu, ni riječi više o njima u vašim prezanimljivim izvještajima. Oni više nisu Don Boskovi sinovi. Sigurno su sami krivi svom teškom otpadu i ja ni izdaleka ne bacam krivnju na druge. Ipak, oprostite mi ako sam u svojoj preduboкoj žalosti pomišljao da bi se možda bili spasili, da su u svojim ravnateljima našli oca Don Boskova kova, koji bi sa salezijanskom ljubavlju i milinom bio našao put da siđe u ona srca što su se zatvarala milosti i popuštala napastima. Daj, Bože, da nam prošlost bude pouka za budućnost. Dršćem, misleći na budućnost koju bi dočekala naša Družba kad se pripravnici Gospodnjeg svetišta ne bi opskrbili potrebnim znanjem. Nemojte mi stoga uzeti za zlo što vas uvijek nanovo i ustrajno podsjećam na vašu dužnost da im omogućite studij bogoslovnih nauka. To je teška obveza savjesti, jer bi i najmanji nemar u tom pogledu mogao dovesti u pogibao redovničko zvanje. Studij tih nauka potreban je u svim godinama života, o tom nema sumnje. Zar se ne sjećate što je rekao Don Bosko u svojoj 60. godini: »*Istom sada jedva počinjem znati kako da ispovijedam djecu.*« Ali, naravno, s najboljim sredstvima i s najvećom koristi učimo to u mladosti.«

Don Rua podsjeća još te 'očeve' mladeži kakvo im lice moraju uvijek pokazivati: lice Dobrog pastira. Ravnatelj je budni stražar, koji treba da iz redova svojih učenika ukloni opake drugove i loše knjige. Da zadobije njihovu ljubav i povjerenje, morat će se miješati među njih u crkvi i za vrijeme odmora. Kad god htjednu pokucati na njegova vrata, morat će im uvijek biti otvorena. U svakidašnjem životu treba s mladićima postupati sa štovanjem i s dobrotom jer su to duše otkupljene Krvlju Isusa Krista i jer je ideal svake salezijanske kuće da bude kao druga obitelj. Ravnatelj se mora tr-

siti, da se često pristupa k sv. sakramentima, sjećajući se što je rekao Don Bosko, da je često primanje sv. sakramenata najuspješnije sredstvo da se nevinost sačuva ili vrati. Velika briga svakog kršćanskog mladića mora biti da sačuva svoju dušu u milosti Božjoj, skrušeno se ispovijedajući i jačajući dušu protiv svih pogibli euharistijskim kruhom. Odgojitelj će učiniti sve moguće da bi utisnuo taj sveti ideal u dno povjerene mu duše. A kad jednog dana vidi da njegov pitomac ostavlja zavod i ulazi u životne borbe, neće smatrati svoju zadaću dovršenom: bdjet će i dalje nad njegovom krepošću, izloženom više nego ikad, i upisat će ga među salezijanske suradnike ili u Društvo bivših pitomaca.

Posljednji potez dovršava tu sliku uzornog ravnatelja. Da bi on izvršio dostojno svoju službu, nije dosta ni um, ni krepost, ni revnost: treba tu i upravnog duha, pomnog i razboritog. Stoga ne treba nekorisnih zgrada, ni otmjenih, već neka su čvrste, zdrave i lake za nadzor. Planovi neka budu uvijek prema sredstvima. Što se ne može ove godine, učinit će se druge. Računi neka budu svagda u redu, pa kad se predaje ravnateljsko breme drugome, da ovaj ne dobije za svečani dan svoga nastupa i kakve dugove na dar.

* * *

Don Rua još primjećuje da dobro upravljanje novcem znači često dobitak u zvanjima, jer živimo u tako teškim vremenima te ako hoćemo dobrih zvanja, treba priskrbiti sve potrebno za njihovo uzdržavanje i za njihove nauke.

To što Don Rua najednom spominje zvanja, govoreći o savjesnoj upravi, pokazuje nam da su zvanja trajna misao, neprestana briga njegova srca.

Primivši od Don Boska upravu nad tom redovničkom vojskom, Don Rua se zakleo da će ne samo zadržati pun broj vojnika nego će ga i povećati. Najveće sredstvo za to bili su mu neprestani poticaji Salezijancima, neka traže, goje i štite klice zvanja u svojim zavodima, i to svećenička, misionarska, braće pomoćnika i kasna zvanja. U tom nije nikad popuštao. Tako piše:

»*Sv. Pavao kaže da svećenik mora živjeti od oltara, kao što seljak živi od plodova svog polja, pastir od mlijeka svog stada. Isto tako mora i redovnička zajednica živjeti od djela što ih vrši. A to znači da joj njezin rad mora pribavljati ne samo uzdržavanje nego i potrebne radnike. Gojeći zvanja, iznova se popunjuju redovi vojnika što ih je prorijedila smrt i još više otpadi, pomlađuje se Družba, proširuje joj se radno područje, vesele se starci koji neprestano gledaju svoje duhovno potomstvo.*

Kao što brižan vrtlar s posebnom skrbi goji one nježne biljčice što ih je u svojoj misli odredio da donesu sjetvu za slijedeću žetvu, tako morate i vi raditi s onim dušama što ih je Gospodin, izgleda, pozvao u redovnički ili u svećenički stalež . . .

Nemojte se čuditi, što, budući da sam odgojen u Don Boskovoj školi, ne mogu nazvati revnošću sav onaj trud što ga ulaže Salezijanac, da bi poučavao i odgajao mladež ako ne nastoji da uputi k svetištu one kod kojih se pokazuju znaci zvanja.

Zovu nas svuda, to je činjenica. Često nas traže i da dođemo osnovati stručne škole, i to jednako u Americi, kao i po Evropi i u Aziji. Zato bih htio da svi Salezijanci zajedno razmišljaju što bi se moglo učiniti da se probude tako dragocjena zvanja braće pomoćnika, koji bi onda vodili radionice.

Na svojim putovanjima vidio sam nešto što je veoma utješilo moje srce. Vidio sam revnost, kojom mnogi od vas nastoje da pronađu i odgajaju svećenička, pomoćnička, pa i kasna zvanja. O, kako želim da svaka naša provincija ima svoju kuću za kasna zvanja! U ta je zvanja, kako znate, Don Bosko polagao veoma velike nade.«

Mogli bismo ispuniti stranice i stranice tim navodima jer je u tom predmetu Don Rua bio neiscrpljiv. Problem zvanja progonio je njegovu dušu kao kakva napast. Kad god bi se sastao s kojim poglavarom salezijanske kuće, uvijek je bilo jedno od prvih pitanja: »Koliko si zvanja prošle godine poslao u novicijat, u sjemenište, u misije?«

Ne bi se mogao naći vrsniji sabirač apostolskih radnika. Njegova gorljivost, uvijek puna iskustva, nije se zadovoljavala da potiče kako bi se pronašla proklijala zvanja što ih je u duše bacio Božanski Sijač, nego je i

podsjećao kakvim bi se uspješnim sredstvima mogla stvoriti sredina koja bi prijala njihovu cvjetanju i rastu. Bez prestanka je ponavljao, umarajući već i uši svojim Salezijancima: »Hoćete li da među svojim mladićima budite sigurna zvanja, koja će danas—sutra preuzeti vaša mjesta na polju salezijanske djelatnosti, potičite ih da uče latinski; stvarajte u svojim kućama ozračje zdrave i duboke pobožnosti; bdijte nad sv. čistoćom; brinite se za pobožna društva; gledajte da mladići uzljube i često primaju sv. Pričest, izvor svakog duha žrtve, i pružajte svoj toj djeci, koja vas gledaju, primjer požrtvovnog, umrtvljenog i sretnog života. Ništa ne privlači toliko srca koliko gledanje sreće koja proizlazi iz kreposti.«

* * *

Te redovničke i pedagoške smjernice Don Ruine, ti neprestani pozivi na red, ti ispiti savjesti, koji su mladu Družbu često dovodili u dodir s duhom Osnivača, i napokon Don Boskov lik, uzvišeni uzor, koji im se bez prestanka stavljao pred oči, sve je to podržavalo duh Družbe. Na taj se način uklonila tromost i svaki rad bez duha i života, pospane se volje probudiše, a revna srca još više zagrijaše, procvjetaše redovničke kreposti, djela se umnožiše ili raširiše, dolazilo je sve više radnika. Ukratko, kraljevstvo se Božje sve više navješćivalo mladeži. To je utvrdio i sam pisac svih tih okružnica kad se jednog dana vratio s dugog putovanja po inozemstvu:

»Vraćam se potpuno zadovoljan onim redom što sam ga našao u našim kućama, onom gorljivom radinošću, što je svi razvijaju u korist mladeži, te s onom revnošću, kojom se trese da sačuvaju čist duh našeg Osnivača i Oca. S jedne strane morao sam, istina, s bolju utvrditi da su moji sinovi upravo iscrpljeni od rada jer ih nema dovoljno. Ali s druge strane divio sam se gorljivosti kojom mnogi Salezijanci poučavaju, nadziru djecu, propovijedaju. Činilo mi se da se nalazim u prvim vremenima naše Družbe, u ono sretno doba kad je, čim bi se ukazala kakva potreba, odmah skočilo deset Salezijanaca da joj zadovolje. Osobito mi je bila slatka utjeha kad sam vidio da u svim tim krepostima daju primjer ravnatelji i provincijali, koji uza sve svoje poslove i brige preuzimaju još ovu ili onu odgovornost u kući, npr. jedan razred. A vidio sam i takvih ravnatelja, koji su, čim su se riješili ravnateljske službe, odmah, kao nešto najnaravnije, prihvatili manje sjajnu službu profesora, duhovnog vođe, ekonoma i dali se na posao sa svom ljubavlju i odanošću. Neka se Gospodin udostoji blagosloviti i dugo nam još sačuvati tu divnu radinost i svetu ravnodušnost! One će biti siguran dokaz da Salezijanci ne prestaju biti dostojni sinovi onoga neumornog radnika — Don Boska.«

VI. POGLAVLJE

Stotinu tisuća kilometara

Kako se vidi iz prijašnjeg poglavlja, Don Rua je žeo te divne uspjehe ne samo potičući perom svoje sinove nego i hiteći svake godine da posjeti koji dio njihova polja rada. Prije odlaska u vječnost doista je mnogo proputovao. Od 1889. do 1909., dakle od svoje 51. do 72. godine, nije bilo godine a da ne bi pošao na kakav put. Redovito je odlazio polovinom proljeća, a vraćao bi se tri mjeseca kasnije. Tako je posjetio 18 zemalja. Bio je sedam puta u Francuskoj, po četiri puta u Belgiji i Engleskoj, tri puta u Španjolskoj, po dva puta u Nizozemskoj, Švicarskoj, Njemačkoj, Poljskoj, Austriji, Portugalu, Turskoj, Palestini i Egiptu i po jedanput u Grčkoj, Siriji, Tunisu i Alžiru. Ne govorimo o putovanjima po Italiji jer su ona bila bezbrojna i neprestana. Teško bi propuštao koji posjet jer oni su mu bili prilika da se približi svojim sinovima, sadašnjim i bivšim pitomcima, svojim suradnicima, te da ulije nove pobude u njihove duše i u njihova djela.

A Bog zna koliko su ga stajala ta putovanja! Nikad se nije mogao priviknuti na vožnju po moru pa je svaka plovidba za njega bila prava muka. Dodajmo još naporne noći, provedene u vlakovima, u III. razredu, neprestano mijenjanje postelja, drukčija jela, razne navike i običaje, na koje se trebalo priviknuti. Sve je to bio težak napor za njegovo krhko tijelo i patnja za njegovu urednu dušu.

Ipak je do 60. godine išlo kako—tako. Ali kad su se u svoj svojoj krutosti pokazale bolesti, bilo je strašno. No unatoč svojim otečenim nogama s nabreklim žilama i bezbrojnim ranama, uvijek upaljenim očima i sla-

BARCELONA 1890. — Don Rua u posjeti Španjolskoj kao vrhovni poglavar.

bom srcu nije oklijevao svake godine opet na put. Prestao je putovati tek šest mjeseci prije smrti, i to na izričit nalog liječnika.

Jednom, 1902., vidio ga je pisac ovog djela u Verviersu, gdje sa suznim očima ide kroz dvorane Društva mladih radnika. Dim od lula i cigara strašno je dražio sluznice njegovih očnih kapaka. Ipak, unatoč pozivu da izađe ostao je među svojim sinovima, uživajući u njihovu čavrljanju i zabavljanju.

Pa je li čudo da su takva krepost i tako požrtvovan duh izazvali na njegovu putu iste prizore kao kad je nekad prolazio Don Bosko!

Nisu samo svjetski velikaši tražili njegov posjet, kao, npr. portugalska kraljevska obitelj; nisu tražili njegovo prijateljstvo samo crkveni knezovi, kao nadbiskupi pariški, milanski, bolonjski, napuljski, ankonski i seviljski, nego je i vjerni puk, koji se baš ne vara u svojim nagnućima, hrlio k njemu. Otimali su mu pobožne uspomene, molili od njega blagoslov, tražili savjeta. Svi su mu se htjeli približiti, dotaći ga se, odrezati mu komadić siromaškog odijela kao relikviju. Na svakom putu čekalo ga je štovanje, počev od odlaska iz Oratorija u Cottolengovoj ulici br. 32, pa do povratka, improvizirajući tu i tamo tijekom njegovih putovanja spontane i tople manifestacije, pune entuzijazma i vjere.

* * *

Koji su razlozi poticali na velika putovanja toga čovjeka, koji je više nego itko želio ostati miran u svom uredu, uz teške dužnosti svoje službe?

Činilo se da za to mora biti mnogo razloga, a uistinu je bio samo jedan.

Sad ga gledamo u Parizu, u Liègeu, Bologni, Londonu, u Milanu, gdje prisustvuje polaganju temeljnog kamena ili otvorenju novog salezijanskog zavoda. Sutra ga vidimo gdje predsjeda proslavi 25-godišnjice osnutka koje salezijanske kuće. Jedne godine ide u Rim da bi Sv. Ocu podnio opći izvještaj o Salezijanskoj družbi ili da primi od Sv. Oca upute. Druge godine posjećuje salezijanske novicijate u Francuskoj, u Poljskoj i u Palestini, nekad i samo zato da bi podijelio klerička odijela budućim salezijancima. Prigodom velikih nesreća žuri se da združi

svoje suze sa suzama nesretnika i da sabere svoju bijednu djecicu. Češće ga je potaknula na put samo želja da vidi svoje sinove, da ih ohrabri i potakne na dobro; da se sastane sa svojim dobrotvorima, da im zahvali i potakne ih na kakav novi pothvat kršćanske ljubavi. A gdjekad, prisiljen velikom stiskom, radi kao i Don Bosko: uzima svoj šešir i kartu III. razreda za Francusku i za Belgiju, da on, koji je tako plah i stegnut, pruži ondje odvažno ruku svojim vjernim prijateljima, moleći milostinju.

Posjećujući salezijanske kuće, Don Rua je sve gledao i promatrao. Ravnatelj je mogao biti posve siguran da će na rastanku ili koji dan kasnije dobiti u pismu točno izraženo njegovo zadovoljstvo, ali i opravdane primjedbe, izražene očinski i na najdelikatniji način.

Jedna od najvećih briga na putovanjima bila mu je da održi duh požrtvovnosti u legijama salezijanskih suradnika, da se porazgovori sa svakim od njih i da umnoži njihove redove. Nikad se nije zaustavio u kojem mjestu a da ne bi ondje u crkvi sabrao te neumorne pomoćnike koje mu je povjerio Don Bosko na smrtnoj postelji. On bi se sjetio riječi što mu ih je dobri Otac znao češće reći: »Ne boj se često kucati na njihova vrata! Ne iskazuju oni tebi ljubav nego ti njima, njihovim dušama. Kada ti dijele milostinju, čine djelo milosrđa, za koje će jednom biti sretni što su ga učinili.«

Njegova soba bila je uvijek otvorena suradnicima, kao i subraći i mladićima, a saslušanjima nije bilo kraja. Koliko srdaca širom svijeta bijaše utješeno, koliko zvanja fiksirano, koliko volja nanovo podignuto, koliko kesa otvoreno, pa i ispražnjeno, koliko dobrih odluka stvoreno, a sve jednostavno zato što bi se koji poštenjačina ili koja čestita žena uputili do Don Ruinih vrata i otvorili mu svoju dušu!

Sve napore koje su mu prouzrokovala ta duga putovanja te mnoge konferencije i beskrajni razgovori podnosio je savršeno vedro iz žarke želje da održi salezijanski duh i prospe njegove dobrotvorne zrake. On je želio da to sveto blago duše i tijela jedne velike redovničke obitelji s njegovom smrću ne samo ne propadne nego da se još i znatno proširi.

* * *

Tko hoće da godinu za godinom prati Don Ruu na njegovim putovanjima, osjetit će živo udivljenje nad tim neumornim putnikom, koji je kao od šale prevaljivao desetke tisuća kilometara.

God. 1889. on se zadovoljio putićem do Parme i Faenze. A 1890. ide ne samo do Rima, nego poduzima i dugo putovanje kroz cijelu južnu Francusku, prolazi kroz Španjolsku te dopire do Madrida i Seville. Vratio se na časak u Torino, a onda je opet pošao na put u Lyon, Pariz i u London, s povratkom kroz Belgiju.

God. 1891. dopro je do Trenta, koji je onda bio pod vlašću Austrije, a vratio se preko Venecije i Parme.

Do 31. prosinca te godine već je prevalio 10.200 km.

G. 1892. putuje opet u Rim, prelazi Mesinski tjesnac, posjećuje Siciliju i vraća se jadranskom obalom u Torino.

G. 1893. ide opet u Rim, u proljeće, a u jesen putuje ponovno u London. Iz Engleske odlazi u Anvers, posjećuje Belgiju, pa opet Francusku.

God. 1894. polazi najprije u Švicarsku, zatim u Alzas, zaustavivši se u Strassbourgu i Metzu, pa u Liège i Nizozemsku, sve do Rotterdama. Preko Anversa i Malinesa silazi u Bruxelles i vraća se u Torino. Dva mjeseca kasnije obilazi Lombardiju.

Na početku veljače 1895. ukrcao se u Marseilleu za Egipat. Silazi u Aleksandriji, te preko Jafe ulazi u Palestinu, koju proputuje od sjevera do juga. Na povratku se zaustavi u Kairu i u Aleksandriji. Nakon počinka od mjesec dana u Torinu, pri kraju travnja, kreće opet u Bolognu, u Modenu i u Milano.

God. 1896. obišao je čitavu Italiju, na istok do Verone i Vicenze, na jug do Napulja. I tako imamo 32.500 km!

God. 1897. i 1898. ne ide u inozemstvo. Sreća je zapala razne krajeve Italije da ga se nauživu.

U veljači 1899. prešao je Alpe cestom što vodi od Grenoblea, te je posjetio južnu Francusku. Onda je krenuo u Španjolsku, ušao u Portugal i pošao natrag, te se u Almeriji ukrcao i zaplovio za Oran. Vratio se u Torino preko Marseillea, a odmah iza toga pošao je u

Rim i u Anconu. Duljina putovanja produljila se i na kraju te godine dosegla 43.400 km.

Na svršetku veljače 1900. god. ode u Rim. Vratio se u Firenzu, iskrcao se drugi put na Siciliji, a skočio je i do Malte. U Marsali se ukrcao i zaplovio u Tunis, a na povratku je iznova obišao Siciliju u svim pravcima, od Palerma do Katanije, od Agrigenta do Sirakuze. Vratio se u Torino Jadranom preko Romagne i Pijemontske nizine. Taj put, najduži od svih, potrajao je tri mjeseca i dosegnuo 52.700 km.

Skok u Milano završava putovanja u 1900. god. U veljači 1901. krenuo je u Nizzu, da proslavi 25-godišnjicu osnutka te salezijanske kuće. Kasnije ga čitav niz svečanosti i otvorenja poziva u Milano, u Parmu, u Bolognu. Na jesen je krenuo u Goricu, odonud u Poljsku, da bi ondje prvi put pozdravio svoje sinove. Na povratku je prošao kroz Trst.

U proljeće 1902. pošao je u Švicarsku, vratio se u Torino te opet krenuo na put u London. Na povratku je posjetio sve salezijanske kuće u Belgiji. Jedva se odmorivši od tako duga puta, otplovio je na Sardiniju, da bi posjetio jednu kuću, koja ga je već odavno čekala.

God. 1903. došao je red na sve salezijanske kuće sjeverne Italije do Trenta i južne do Napulja. S tim posljednjim putem dosegnula su njegova putovanja nekih 71. 700 km.

Na kraju 1904. putovao je u Poljsku i Sloveniju. Zadržao se u Ljubljani na Rakovniku gdje je prisustvovao blagoslovu temeljnog kamena nove crkve Marije Pomoćnice, koju su započeli graditi salezijanci.

U svibnju 1905. opet je posjetio Rim, a u listopadu je pohrlio na Kalabriju da bi utješio stradalnike od potresa.

God. 1906. najviše je putovao. U veljači ide u London, a na povratku prolazi kroz Francusku bez zaustavljanja, te ide u Španjolsku i u Portugal.Vratio se u Torino, ali na početku travnja ide opet na Siciliju, odakle je skočio do Malte. Na povratku se opet dugo zadržao na Siciliji, pa se preko Ankone, Spezije i Milana vratio u Torinu.

G. 1907. putuje samo po Italiji, ali na sve strane, i malo u Švicarsku, u kanton Ticino. Broj prevaljenih kilometara tog časa iznosi 86.500.

G. 1908., da bi izvršio zavjet koji je učinio u teškom času Salezijanske družbe, krene Don Rua drugi put u

BETLEHEM (Palestina) — Don Rua u društvu pitomaca koje je susreo u zavodu u Betlehemu kao hodočasnik u Svetu zemlju. Na tom putovanju zadržao se i u Zagrebu.

Palestinu. Na putovanju posjetio je salezijanske kuće u Ljubljani i na Radni. Razgovarao je sa svim salezijancima i napose se zanimao za rad suradnika, koje osobno želio susresti. Iako salezijanaca još nije bilo u Zagrebu, zaustavio se u gradu i bio je gost nadbiskupa dr. J. Posilovića.

Dođe u Carigrad, odonud krene u Smirnu, Efez, Bejrut, te preko Damaska u Haifu. Zatim obiđe kao pokornik-hodočasnik Galileju, Samariju i Judeju. Na povratku se posljednji put zaustavio u Egiptu, u Aleksandriji, a onda je preko Malte otišao na Siciliju. Obalom Jadrana vratio se preko Milana u Torino. Napokon se, umoran, zaustavio.

Ta ne prevaljuje se bez posljedica više od 100.000 km u 20 godina! Njegovo krhko tijelo bilo je iscrpljeno i nesposobno da i dalje snosi slične napore. Njegov se um uvijek održao svjež i vedar, a pamet vjerna, ali srce je popuštalo, pa i noge su otkazivale službu. Vječni pokoj, koji je taj veliki putnik zbilja zaslužio, bijaše blizu.

Da se za to pripravi, zaželio je da uz zadnje sile pođe u Rim i da primi blagoslov Kristova Namjesnika. I Don Bosko je tako završio svoj život. Uostalom, zvalo ga je onamo još nešto. Leon XIII. povjerio je nekad Don Bosku gradnju crkve Presv. Srca Isusova, a nekoliko mjeseci prije smrti veliki apostol mladeži pribivao je otvorenju toga hrama, najvećeg spomenika svoje odanosti slavnom Papi. Pijo X. pozvao je 1905. Don Ruu, da na Aventinu, u četvrti socijalista, sagradi hram u čast Majci Božjoj, Osloboditeljici. Svetište je bilo dovršeno i Don Rua je htio da prisustvuje posveti 29. XI. 1908.

Malo dana poslije bio je Don Rua u Vatikanu da Vrhovnom Nadsvećeniku, koji je slavio svoj svećenički jubilej, prikaže ta jdar salezijanske obitelji.

Penjući se uz prostrane stube što vode iz dvorišta sv. Damaza u papinske dvorane, morao se sjetiti kako je prije 20 godina podupirao Don Boska, koji se penjao tim stubama, da bi posljednji put iskazao vjernost Petrovoj Stolici.

Sad je bio njegov red. Kao dobar sluga došao je da primi otpuštenje od svog gospodara,prije nego - nakon tolikih putovanja na zemlji - krene na onaj posljednji, koji će ga konačno uvesti u Božji mir.

VII. POGLAVLJE

Graditelj društvenog mira

Među krepostima što ih je Don Rua naslijedio od Don Boska isticala se i vruća ljubav prema radničkom staležu i živa sklonost prema svakoj organizaciji koja je bila namijenjena da štiti i brani interese radnika. A tko bi se mogao tome čuditi?

Zar nisu redove te goleme vojske iz godine u godinu povećavali pitomci što su izlazili iz salezijanskih radionica? A nisu li se takve organizacije očima velikog apostola činile dragocjenim oruđem pučkog apostolata? Kako bi bilo idealno te sile, kojima prijeti neprijatelj duša, svrstati u jednu jedinu vojsku, moćnu i uređenu, s određenom svrhom da Isusa Krista uvedu u radionice, da rade na izgradnji društvenog zakonodavstva na evanđeoskim temeljima, da se poluči bar onaj minimum praktičnog kršćanskog života? To je bio već i Don Boskov ideal.

G. 1875. sklopio je Don Bosko prijateljstvo s Leonom Harmelom, uglednim vođom toga katoličkog pokreta. Ako on i nije želio da se miješa izravno u taj posao organizacije, bar je sudjelovao sa svojom ljubavlju, dajući svake godine toj organizaciji nove legije radnika, izgrađenih u salezijanskim kućama.

G. 1887. Don Bosko, već na pragu vječnosti, odvukao se na mjesto sastanka francuskih radnika koji su hodočastili u Rim te im na Don Ruina usta izrazio svoje divljenje i odobravanje. A treba reći da Don Rua, prihvativši tom zgodom riječ, nije tumačio samo Očevu misao nego je izricao i svoje vlastite osjećaje prema radničkom staležu. Bog mu je odredio da i u tom staležu izvrši neko poslanstvo, doduše skrovito, ali uspješno.

* * *

Dana 7. XI. 1889. francuski salezijanski suradnik Le Mire učtivo je zamolio Don Ruu putem brzojava da na torinskom kolodvoru blagoslovi vlak francuskih radnika, koji putuju u Rim. U određeni sat bio je Don Rua na peronu. Vlak je stigao, hodočasnici su sišli, i njihov vođa pozdravio je Don Ruu u ime drugova. Svi su se radnici stali natiskivati oko poniznog redovnika, bar 2000 njih, i stajali tu kao nijema manifestacija štovanja. Imali su samo 45 minuta vremena, a još su morali promijeniti vlak i doručkovati. No taj svećenik, koji im se svima smiješio, koji im je ljubezno govorio na njihovu jeziku, koji im je pripovijedao o Italiji i o Rimu, gdje ih čeka Papa, sve ih je osvojio. Stajali su tu kao začarani. Osjećali su da su našli pravog prijatelja. A kad je vlak brzo krenuo, to ne ostade više šutljiva masa, nego pravi urnebes oduševljenih poklika, mahanje ruku i šešira bez kraja Don Boskovu nasljedniku, koji je ostao na peronu ganut do suza, blagoslivljajući te dvije tisuće ljudi i osjećajući, da sva ta srca u tom času kucaju zajedno s njegovim kao jedno.

Dvije godine kasnije, krajem rujna 1891., sedam vlakova što ih je organizirao Leon Harmel, povezlo je u Rim više od 4.000 hodočasnika da se zahvale Papi za okružnicu »Rerum novarum«. Prva je postaja na dugom putu bio Torino. Harmel je htio da povede te svoje skupine na grob svoga velikog prijatelja, u Valsalice. U tom se salezijanskom zavodu 17. IX. sabralo osim glavnih poglavara Družbe i izaslanici torinskih radničkih društava. Oko 11 sati pojavili su se prvi redovi francuskih radnika, kličući Francuskoj i Leonu XIII. i uz sviranje himne ušli su u zavod. Pjevajući »Magnificat«, ušli su u kapelu, gdje im je ravnatelj hodočašća u krupnim crtama ocrtao život Don Boska, toga velikog Božjeg radnika, njihova prijatelja i odgojitelja njihove djece. Zatim su svi u redu prošli ispred groba s molitvom u srcu. U sjeni velikog drveća u dvorištu zavoda bio im je priređen objed. Don Rua je predsjedao. Pri kraju je ustao i u lijepom pravilnom francuskom jeziku izlio im svoja čuv-

stva. Razložio je hodočasnicima, kakvo je odlično mjesto u Don Boskovu životu zauzimao rad i kršćanski radnik. Izrazio im je svoje udivljenje nad njihovim veličajnim pokretom, socijalnim i vjerskim. Očitovao im je svoju radost što još jednom, evo, vidi utvrđeno prijateljstvo između katoličke Francuske i Salezijanske družbe. Zamolio ih je neka iskažu Njegovoj Svetosti Leonu XIII. i njegovu sinovsku odanost. I konačno, ponoseći se naslovom počasnog predsjednika katoličkih radničkih društava u svojoj župi, uvjeravao ih je da će ih njegova ljubav pratiti svuda i uvijek.

Kad je Don Rua sjeo, zagrmjelo je beskrajno odobravanje tom apostolu, priprostom i očinskom, koji je od prvog časa znao naći put k srcima.

* * *

Deset godina nakon toga događaja Don Rua je našao priliku da očituje svoju duboku ljubav prema radničkoj klasi. Zanimljiv je osnutak katoličkih sindikata modnih radnica u Torinu. Gospođica iz visokog društva Cesarina Astesana osnovala je u župi sv. Barbare patronat djevojčica i djevojaka, kojih je sabrala više od 300. On je napredovao i činio neosporno dobro. No osnivačica se žalila na premalenu ustrajnost najodraslijih. Koliko puta je, prolazeći gradom, susrela svoje nekadašnje pitomice, koje bi, opazivši je, prešle na drugu stranu ulice ili okrenule glavu, hineći da gledaju drugamo ili bi oborile oči. Nemirna savjest! Pojava njihove stare ravnateljice bila im je tih ukor, koji nisu mogle podnijeti. Puk bi rekao da su te djevojke krenule stranputicom. Gospođica Astesana potraživala je uzrok tome izbjegavanju i našla ga u društvenom poretku. Ta su djeca skretala s pravog puta jer im je slabost bila previše izložena budući da je bila prepuštena mušičavosti radnog dnevnog reda koji ih je kobno otimao nadzoru njihovih roditelja.

Ništa nije zbilja svojevoljno od zahtjeva velike krojačnice ili modne kuće. Danas, na primjer, kad nastane sezona ili pak pred kakvu svetkovinu ili priredbu, trebalo je raditi i po 12, pa i po 14 sati. A sutra — posve mrtva sezona. U nekim tjednima radio se svega jedan ili dva dana, a nekih opet večeri valjalo je ostajati kasno

u noć i doći kući iza ponoći. Gadni dnevni red, koji je određivala voljica poslodavke ili mušičavost mušterije.

Kako se moglo pomoći u tim prilikama? Gospođica Astesana dugo je razmišljala o tome, molila se i tražila savjeta. Napokon se odlučila za razuman nacrt socijalne prirode. Tužiti se odgovornim vlastima na te zloporabe bilo bi posve nekorisno. Nikad se ne sluša osamljen glas, pa bio još kako rječiti i dostojan pažnje. Da se uspješno djeluje na javne vlasti, koje jedino mogu doskočiti tim žalosnim prilikama, trebalo je sabrati oko sebe, ako ne masu, a ono bar neku manjinu te skupine mladih krojačica. No kako da ih privuče? U tom je bio cijeli problem. Stvar je riješena u dvije etape. Započele su tako, da su bacile među krojačice 10.000 poziva na veliku socijalnu konferenciju, koju će držati u crkvi sv. Barbare poznati govornik Don Trione. Iz svih torinskih krojačnica dohrlila je sila tih malih radnica. Crkva je postala pretijesna. Propovijednik je oduševio slušateljstvo pa je još one iste večeri osnovano *»Društvo za uzajamnu pomoć mladih katoličkih radnica«*. Prostorije su već bile osigurane. Prostrane i simpatične, čekale su prve članice. Dohrliše brojne radnice, pa eto dobra znaka za budućost. Bio je to prvi val, odaziv na prvi udarac u bubanj.

Da se odzovu druge, trebalo je prije svega da ustraju te prve, pa da onda razglase na sve četiri strane svijeta svoje zadovoljstvo. Kako, kojim čvrstim vezama ljubavi i zanimanja da se privežu za tu ustanovu, pa da čovjek bude siguran za uspjeh njihove propagande? Upotrijebiše razna sredstva. Prije svega, ne treba ih opteretiti nekim osobitim pobožnostima — ono što je prijeko potrebno i ništa više. Zatim prihvatiše da odgajanje bude posve laičko. I ravnateljstvo ostade u rukama osnivačica, svjetovnih žena, koje su savršeno znale kako treba postupati s tom mladeži. Posvetilo se mnogo pažnje i zabavama. Napokon, kad se primaklo ljeto, otvoriše i dvije ferijalne kolonije, jednu u Alpama i drugu na moru. Nakon povratka s kolonija mlade su kolonistice postale vatrene propagandistice, tako da se na stotine novih upisalo u društvo. Igra je bila dobivena: iz obrane moglo se prijeći u navalu.

Tužbe što su ih te radnice prije toga podnosile gradskim vlastima uvijek su bile odbijene s istim nesretnim obrazloženjem: »Ne može se ništa učiniti. Trebalo bi ravnateljicu krojačice uhvatiti u izravnom prekršaju zakona — pa i tada koja korist? Platila bi globu i s tim bi bilo svršeno. Nemamo zakona za te stvari. Obratite se zakonodavnim vlastima!«

Taj savjet nije bio bez koristi. Pokucale su na vrata raznih zastupnika, napisale su molbe stručnim ministrima, učinile sve da pokrenu javno mišljenje. I jednoga lijepog dana, pod pritiskom neprijatelja kapitala, socijalista s jedne strane i kršćanskih radnica s druge, tvrđava se predala: parlament je izglasao zakon o zaštiti rada žena i djece. Nije to još sve što se čekalo, ali za prvi čas bilo je dosta: ukinut je noćni rad, naređen je nedjeljni počinak, organiziran nadzor rada. Vrata su bila odškrinuta. Prvom prilikom otvorit će se malo jače. A ta je prilika brzo došla jer se tekst zakona bio primijenio samo na velike radionice. Katoličko društvo za uzajamnu pomoć onda latilo se posla, te molbom s oko 6000 potpisa isposlovalo da se blagodati zakona protegnu i na male radionice. Sve se to događalo između 1900. i 1908.

U vrijeme kad je socijalizam slavio slavlje, ustade, eto, organizacija, zamišljena od skromne žene odličnog kršćanskog osjećaja, koja se odlučila da nađe rješenje odnosa između kapitala i rada svjetlom razuma i načelima Evanđelja.

Bila je to zaista lijepa borba što ju je onih dana vodilo u Torinu to društvo pod vodstvom jedne žene. Ali ako radinost organizatorice nije nikada poznavala malodušnost, ako je mogla sigurno ploviti među bezbrojnim klisurama, bilo je to stoga jer je u sjeni bdjelo jedno svećeničko srce, očinska duša, volja apostola, podržavajući taj pothvat.

Od dana kad je gospođica Astesana započela svoje djelo stavio joj je Don Rua na raspolaganje jednoga svog redovnika s naslovom kapelana. A kad se radilo na tom da se nađu mjesta za ljetne kolonije, Don Rua je ponudio dvije kuće Kćeri Marije Pomoćnice, jednu u mjestu Giaveno na podnožju Alpa, a drugu u mjestu Varazze, na ligurskoj obali. A da bi zajamčio uspjeh pothvata, zamolio je svoje sestre neka puste da gospođe slobodno rade jer su samo one mogle pogoditi pravu mjeru pobožnosti, potrebnu u prvo vrijeme tim srcima, još jučer bolesnima. Svagdje je i uvijek svojim savjetima, a osobito svojim sokoljenjem, prosvjetljivao ustanovu, koja se razvijala. Da je osnivačica ikad posumnjala u društvenu i vjersku korist svoga djela, bile bi iščezule njezine bojazni onog dana kad je slučajno susrela na cesti Don Ruu. On joj je pošao pravo ususret te joj iznenada rekao riječ, koja je zvučala kao zapovijed: »Bez straha naprijed! Vaše je djelo sveto, i Bog je s vama!«

VIII. POGLAVLJE

Radosti apostolata

Od dana kad je Don Rua bio izabran za Vrhovnog Poglavara nikad nije žalio nikakva truda. Sjedeći za svojim radnim stolom s perom u ruci ili dajući audijencije posjetnicima, na propovjedaonici u crkvi Marije Pomoćnice ili u mnogobrojnim drugim crkvama i kapelama kamo je išao da govori svojim sinovima, prijateljima i suradnicima, ili za svojih brojnih putovanja u zemlje 20 naroda, svagdje je i na tisuću načina danima izvršavao svoje apostolsko poslanje. Bilo bi zaista neshvatljivo kad mu Bog, u naknadu za te trudove, ne bi već i prije nebeskih radosti dao koju duhovnu utjehu koja bi krijepila njegovu apostolsku dušu. Zbilja, ako je Don Rua u 22 godine svoga upravljanja, kako ćemo vidjeti, doživio neizrecive žalosti, okusio je također i velike utjehe.

* * *

Prva mu je radost bila čudesno razvijanje njegove redovničke obitelji. Od godine do godine salezijanske su se kuće množile, novicijati su se punili, revnost njegovih sinova širila se u sve različnijim oblicima, ime Don Boskovo osvajalo je svijet. A taj se veličajni razvitak nije zbivao samo u širinu, brojčano, nego i u dubinu.

Askeza, koja se nekima činila tako neznatna, Konstitucije koje su nekima izgledale odveć lake, rodile su divne plodove svetosti.

Dne 8. IV. 1895. umro je u salezijanskom zavodu u Alassiju, na glasu svetosti, knez *August Czartoryski,* salezijanski svećenik. Bez boli, bez smrtne borbe ugasio se jedne proljetne noći, nakon pet godina teških patnja, šapćući: »*Domine Jesu Christe!*...«, kao da pozdravlja Onoga koji je došao da mu otvori vrata slave.

Uoči Stare godine 1897., u salezijanskom zavodu u Valsalice u Torinu izdahnuo je kraj Don Boskova groba takmac sv. Terezije Velike i sv. Magdalene de Pazzi *Don Andrija Beltrami,* mladi svećenik od 27 godina, kojemu je bilo geslo: »*Živim da trpim.*« Šest godina, ne gubeći nikad svoga ljupkog smiješka, ne prestajući nikad moliti i raditi, uspinjao se on na najmučniju Kalvariju. Pravi serafin ljubavi, prikazao se Bogu kao žrtva pomirnica za grijehe svijeta. Poslije njegove smrti našli su mu o vratu obješen smotak — čin prikazanja, potpisan vlastitom krvlju.

Iza smrti jednoga i drugoga puče jednodušan glas: umro je svetac! I taj glas je odmah prošao kroz tijesna vrata dvaju zavoda, raširio se brzo po Italiji, po inozemstvu, po svijetu. K njihovim grobovima počeli su dolaziti hodačasnici. Blizu njihovih svetih ostataka procvjetala su čudesa. I Crkva je započela proces za njihovu beatifikaciju.

Ta dva cvijeta svetosti, iznikla na gredicama Salezijanske družbe, Don Rua je gledao kako iznikoše, kako rastu i kako procvjetaše, i onda — kako savijaju glavu i umiru pred njegovim očima. Misao da su na tlu Salezijanske družbe i u salezijanskom ozračju našli pogodnu hranu za svoj razvitak napunjala je njegovu dušu slatkom i dubokom radošću.

* * *

Druga mu je radost, također vrlo živa, bila činjenica da Rim iskazuje Salezijanskoj družbi sve veće štovanje. U tri maha, u roku od nekoliko godina, izabirala je Sv. Stolica njegove sinove da ih odlikuje puninom svećeničke časti.

God. 1893. imenovao je Leon XIII. biskupom Don Alojzija Lasagnu, jednoga od prvih i najgorljivijih misionara. Taj izvanredni čovjek uveo je salezijanska djela u Urugvaj i Paragvaj, a onda se spremao da prevali granice tih dviju republika i da se učvrsti u Braziliji, osobito u onim krajevima gdje žive i rastu razna plemena Indijanaca, prepuštena sama sebi u gustim i nepristu-

pačnim šumama, utonula u oblike praznovjerja koji najviše ponizuju.

Da mu olakša taj pothvat, podigla ga je Sveta Stolica na biskupsko dostojanstvo.

Dvije godine kasnije, 1895., podijelila je jednaku čast Don Costamagni, povjerivši mu da propovijeda Evanđelje svim plemenima strašnih Hivara, raštrkanih u kraju Mendez i Gualaquiza u Ekvadoru, na području od tisuća kvadratnih kilometara.

Napokon, 1909. Pijo X., koji je poštovao Don Ruu onako kao i Pijo IX Don Boska, izabra za biskupsku stolicu u gradu Carrara u Italiji generalnog prokuratora Salezijanske družbe u Rimu Don Marenca, čije je visoke darove uma i srca imao prilike osobno ocijeniti.

Gdje je, dakle, ono vrijeme kad se drhtalo nad mladim životom Družbe, tako da su je htjeli stopiti s drugom redovničkom zajednicom, bolje utvrđenom? Sada je Sv. Stolica birala njezine vlastite sinove da budu natpastiri vjerničkih stada.

* * *

Prigodom *Prvog međunarodnog salezijanskog kongresa u Bologni*, god. 1895., Sv. Stolica je na usta izabranih predstavnika talijanskog klera javno iskazala Salezijanskoj družbi svoje zadovoljstvo zbog djela što ih je izvršila i svoju čvrstu nadu u budućnost, koju je svojom požrtvovnošću obećavala. Taj kongres priredila je u četiri mjeseca četica gradskih salezijanskih suradnika s trostrukom svrhom: 1. proučiti salezijansku ustanovu u njezinim mnogostrukim pojavama; 2. tražiti najbolja sredstva da joj se pomogne; 3. pripraviti osnutak salezijanskog zavoda u Bologni.

Pothvat je odmah naišao na naklonost nadbiskupa, kardinala Svampe, a uz naklonost bilo je tu i sokoljenje i sva moguća potpora.

Organizacioni odbor, pod počasnim pokroviteljstvom kardinalovim, odredio je za predsjednika Don Ruu, a za potpredsjednike: za Francusku markiza de Villeneuve-Transa, za Belgiju Msgra de T' Serclaesa, za Italiju markiza Crispoltija.

Rad kongresa bio je podijeljen na četiri odsjeka: odsjek za obuku i odgoj, drugi za tisak, treći za salezijanske

misije i četvrti za Savez salezijanskih suradnika. Na čelu prvih triju bio je po jedan Salezijanac, doktor bogoslovlja, a predsjednik četvrtoga Don Paskal Morganti, budući biskup Ravenne. Glavni tajnik kongresa bio je odličan metodičar Don Trione, pravi čarobnjak u organiziranju radinosti, rječitosti i duhovitosti. On je svojom osobom osigurao polovicu uspjeha. Pedeset i osam dnevnika poslalo je svoje dopisnike: 36 talijanskih, 4 francuska, 4 španjolska, 5 austrijskih, 5 njemačkih, 2 engleska i 2 švicarska. Četiri kardinala, te 21 nadbiskup i biskup počastili su svojom prisutnošću svečane zborove i pojedinačne sjednice, kojima je prisustvovao i veliki katolički sociolog prof. Toniolo, te glasoviti milanski novinar Don Albertario.

Plenarni sastanci održani su u prostranoj crkvi sv. Dominika. Ta crkva može primiti 14.000 osoba, a tih je večeri bila dupkom puna. Drugi su sastanci održani u crkvi »Svetice«, kako zovu u Bologni sv. Katarinu de Vigri, osnivačicu samostana Klarisa, tik do svetišta, jer se ondje čuva njezino neraspalo tijelo.

Rad kognresa započeo je čitanjem brevea Leona XIII. i nastavio se sa sve većim entuzijazmom i sve većim oduševljenjem za Salezijansku družbu i sve žarčom ljubavlju prema mladeži.

Sva su vijećanja, sve izmjene misli, rasprave i odluke bile zadahnute mišlju što je drugi dan izreče mladi nadbiskup milanski, kardinal Ferrari: »U kršćanskoj obnovi svijeta Bog je pridržao lijep dio rada Salezijanskoj družbi, jer, slijedeći svog Osnivača, ona nosi uspješan lijek jednom od najstrašnijih zala sadašnjice, radeći na vjerskom odgoju mladeži i posvećujući posebnu pažnju radničkoj klasi.«

Dvije želje, jedna vjerskog, a druga socijalnog karaktera, provlače se kao zlatna nit kroz sve sjednice kongresa. Prva je da se svi članovi kongresa potrude da se u svim stupnjevima obuke vjerska pouka udesi prema obliku i načinu kako ga hoće Crkva. Druga je pozivala salezijanske suradnike, koji su bilo kakvi poslodavci, neka po mogućnosti nagrađuju svoje radnike prema načelu o obiteljskoj plaći, što ga je prije četiri godine iznio Leon XIII. u svojoj enciklici »*Rerum novarum*«.

Kongres, koji je Don Rua otvorio on je i završio sa dva govora, jednostavna i dirljiva, kratka i praktična. Posljednji govor završio je riječima: »*A Domino factum est istud et est mirabile in oculis nostris* — Gospodin učini ovo i divno je u našim očima.«

Zaista, naveče završnog dana kongresa crkva sv. Dominika nije mogla obuhvatiti sav svijet koji je dohrlio. A drugog dana, 26. travnja, oko 50.000 osoba, moleći krunicu s kardinalima i biskupima, uzašlo je na Brežuljak straže da ondje pred čudotvornom slikom Gospe od sv. Luke zapjeva »Tebe Boga hvalimo«.

Čim se Don Rua vratio u Torino, saopćio je svoj Družbi radosti koje su napunjale njegovo srce u one blagoslovljene dane. Njegov izvještaj, napisan pjesnički, dao je kongresu pravo ime, koje je on i zaslužio:

»Možda ćete se čuditi što je jedan od prisutnih prelata, sav ushićen, nazvao taj kongres trijumfom, apoteozom Salezijanske družbe. Ja vam se ne bih nikad usudio saopćiti takvu riječ, koja vrijeđa čednost što je mora imati svaki Salezijanac. Ali hoću da vas podsjetim da je taj slavni čas naše Družbe prorekao Don Bosko. On je, naime, u noći od 10. na 11. IX. 1881., u San Benignu usnio san, u kojemu je s jedne strane vidio čitav niz kušnja koje ćemo podnijeti i pogibli u kojima ćemo se nalaziti, a s druge strane utjehe što ćemo ih imati. »Oko 1890«., govorio je, »drhtat ćemo, a oko 1895. kucnut će čas pobjede.« Nije se mogla bolje proreći budućnost.«

* * *

Osam godina kasnije obistinilo se drugo Don Boskovo proročanstvo, pred očima Don Ruinih i na najveću radost njegova srca. Kad su, nakon otvorenja svetišta Marije Pomoćnice, 1868., prvi Don Boskovi sinovi promatrali čudesan razvitak štovanja Marije Pomoćnice po svem kršćanskom svijetu, dobri Otac im odmah reče: »To nije ništa! Vidjet ćete i neobičnije stvari!«

Što je sakrivalo to obećanje? Porast te pobožnosti? Veće obilje Djevičinih milosti kršćanskom narodu? Ne, već čas slavlja što ga je u svojoj nježnoj ljubavi prema Majci Božjoj znao pribaviti samo Don Rua.

U audijenciji kod Leona XIII. dana 5. II. 1903. isposlovao je on od Sv. Oca svečanu krunidbu čudotvorne

slike Djevice, Pomoćnice kršćana. Prastari je običaj u Crkvi da se čelo uzvišene Majke Božje vjenča vijencem slave. Sve se katoličke zemlje ponose kakvom Gospinom slikom kojoj je podijeljena ta čast. Tri vlasti mogu podijeliti tu blagodat: biskup dijeceze, kaptol Vatikanske bazilike sv. Petra i Papa.

Prije nego potpiše dekret kojim dopušta taj obred kaptol sv. Petra hoće se uvjeriti o milostima, dobivenim štovanjem te sv. slike, te o štovanju od pamtivijeka, iskazivanu u onom mjestu Majci Božjoj. Ako se slika Presv. Djevice nije častila bar jedan vijek, dekret se ne potpisuje. To nije bio slučaj sa slikom Marije Pomoćnice. Jedva je minulo 35 godina otkako je njezin hram bio posvećen i započelo njezino štovanje. I baš zato zamoli Don Rua povlasticu od same Sv. Stolice.

Leon XIII. mislio je da slava te čudotvorne slike i izvanredno širenje njezina štovanja nadoknađuje njezino premlado podrijetlo pa je stoga podijelio zamoljenu milost. Za svoga delegata odredio je za taj svečani čin torinskog nadbiskupa, kardinala Msgra Richelmyja.

Svečan obred obavljen je u nedjelju 17. V. 1903., u devetnici pred blagdan Marije Pomoćnice. Nijedan svjedok nije ga opisao tako srdačno, tako jasno i snažno, kao Don Rua. Iz redaka tog jednostavnog opisa osjeća se duboka radost, koja mu je onih časova morala ispuniti dušu:

»Dan 17. svibnja bit će upisan zlatnim slovima u ljetopis naše Družbe. U 2 sata ujutro počela je navala pobožnih hodočasnika na vrata svetišta. Dohrlili su sa svih strana. Nikad se nije vidjela tolika sila svijeta na Trgu Marije Pomoćnice i u cijeloj četvrti Valdocca. I, kako je to vrlo dobro rekao kardinal—legat, samo je jedna misao i jedna želja oduševljavala to mnoštvo: vidjeti čelo Majke Božje ovjenčano vijencem slave.

Napokon je kucnuo taj tako željeni čas. Kardinal Richelmy, obavivši dio obreda u crkvi, izašao je pred oltar, podignut na Trgu Marije Pomoćnice, popeo se stepenicama do Marijina lika i, dršćući od uzbuđenja, okrunio glavu Majke Božje divnom krunom od zlata i od dragog kamenja. Dok je izgovarao riječi obreda: »*Kao što mi tebe krunimo na zemlji, daj, da zaslužimo da Krist tako nas okruni na nebesima*«, njegov je glas drhtao od

vjere i ljubavi. U tom času mnoštvo nije moglo zadržati svog oduševljenja. Iz svih grla prolomilo se klicanje bez kraja, dok je zbor od stotinu glasova zapjevao s kupole »*Corona aurea super caput Eius*« — zlatni vijenac na Njezinoj glavi. Uz taj prizor vjere i sinovske odanosti prema Majci Božjoj nitko nije mogao zadržati suze.

Kad je obred završio, narod, koji ga nije mogao izdaleka na trgu vidjeti, pohrlio je u svetište, koje je cijeli dan odjekivalo pjesmom i neprekidnim molitvama.

Naveče toga slavnog dana krenuo je veličanstven ophod kroz cijelu četvrt, noseći kip Marije Pomoćnice. Na povratku k svetištu, dok su se pročelje i kupola sjali od tisuća električnih žarulja, kardinal je blagoslovio mnoštvo natiskano u crkvi, a onda je s pokaznicom u ruci došao na crkveni prag i s Presv. Otajstvom blagoslovio narod, sabran na trgu i po susjednim ulicama. Duboko pognuti, u šutnji i sabranosti, primili su vjernici blagoslov, a onda se digoše i stadoše klicati Majci Božjoj i njezinu Sinu. Noć je davno pala, a svijet je još stajao i uživao u rasvjeti crkve, dolazio je u gustim skupinama u crkvu i kao da se nije znao otkinuti od predobre Majke Božje. Deset dana su dolazili hodočasnici bez prestanka, iz svih krajeva, da bi iskazali štovanje okrunjenoj Mariji Pomoćnici.

U svemu tome sjaju i u svim radostima koje sam proživljavao tih nezaboravnih dana jedan je oblačak potamnio vedrinu mog veselja: zašto svi moji sinovi, razasuti širom svijeta, ne mogu vidjeti to slavlje?«

* * *

U dobi od 70 godina iskusio je Don Rua još jedno veselje možda najveće od svih što ih je dotada doživio: 24. VII 1907. izišao je u Rimu dekret, kojim je Don Bosko bio proglašen časnim. Učinjen je prvi korak Sluge Božjega k slavi oltara. Za to je slavlje Don Rua radio 45 godina. God. 1860., na njegov poticaj, ustanovljeno je u torinskom Oratoriju posebno povjerenstvo koje je radilo na tome da ne propadne nijedan čin, nijedna kretnja ili riječ velikog apostola mladeži. Svjedok iz onog vremena, najstariji Don Ruin prijatelj Don Francesia pripovijeda nam kako je Don Rua došao na tu misao:

»Tek što je postao svećenik, gledajući kako se Don Boskova svetost iz dana u dan sve više očituje, osjetio je Don Rua svojom dužnošću da sazove najstarije klerike kuće i one koji su se najviše zalagali za Družbu te im saopći misao i želju neka ne zaborave ni jednu čudesnu stvar koja se zbivala pred njihovim očima.«

Na prvoj sjednici toga zanimljivog povjerenstva Don Rua je ovako iznio svoju misao:

»Veliki i sjajni darovi što sjaju na Don Bosku, izvanredni događaji koji su se zbili u njegovu životu i na naše se udivljenje zbivaju još svaki dan, njegov poseban način vodstva mladeži, veliki nacrti, što ih on gojio u duši s obzirom na budućnost, otkrivaju nam u njemu nešto nadnaravno i navješćuju nam još slavnije dane za njega i za našu Družbu. Iz toga proizlazi za nas velika dužnost: treba da spriječimo da ne padne u zaborav ništa što se odnosi na njega.«

Nakana je Don Rue bila da se to povjerenstvo sastaje jedanput nedjeljno i da bilježi svoja sjećanja. No nisu svi tako mislili, priznaje nam još Don Francesia.

»Na tim je sjednicama«, kaže on, »svatko pripovijedao što je osobito vidio ili doznao iz života našeg neusporedivog Oca i sve ono što je mogao sabrati iz njegova vlastita pripovijedanja, osobito o onima što ih je imao. Određeni tajnici sve su to bilježili na naše veliko čudo. »Zašto sve to stavljati na papir?«, mislili smo. »Zar nije dosta da to zadržimo u pameti?« O, da smo bili pametni, kakvo bismo blago sačuvali!«

Mnogovrsni poslovi te mlade braće, razasute po novim kućama, nešto preveliko pouzdavanje u vlastito pamćenje, a vjerojatno i nešto nemara prouzročilo je da su se ti sastanci prorijedili, a poslije su i posve prestali.

No Don Rua bio je čvrst u svojoj zamisli. S godinama je Don Boskova nadnaravnost sve više sjala, ali je, nažalost, i pamćenje braće sve više izdavalo. Don Rua je 1874. ponovo pokrenuo svoj nacrt i osnovao drugo povjerenstvo s dužnošću da iznova prikuplja uspomene. I ono je, kao i prvo, radilo pod predsjedništvom Don Rue. Od tog nam je drugog pothvata ostao zanimljiv zapisnik, koji su napisali Don Barberis i Don Berto.

Poslije Don Boskove smrti dao se Don Rua odmah i sa svim žarom na posao da započne i privede kraju postupak za proglašenje svog duhovnog Oca blaženim. Četiri tjedna nakon veličanstvenog pokopa Don Boska on je već sazvao svoj kapitul da raspravlja o tom predmetu. Iz Rima ga je poticao na taj posao kardinal Parocchi, pokrovitelj Družbe. Msgr. Caprara, promotor fidei, saopći mu najbolji i najbrži način postupka. Trebalo je samo početi. U tu su svrhu najprije imenovali postulatora parnice, i to Don Bonettija.

Torinski nadbiskup kardinal Alimonda, obaviješten o pothvatu zamolio je te neustrpljive sinove da odgode otvorenje postupka za nekoliko mjeseci. U svibnju 1890. imao se u Torinu sastati sav subalpinski episkopat i nadbiskup je kanio zatražiti njegov sud o tom pitanju. Svi su jednodušno odobrili stvar. Svih je 20 biskupa prosudilo da Salezijanska družba mora što prije početi pripravne radove za taj postupak.

Ti radovi i dijecezanski proces, koji ih je slijedio, potrajali su više od sedam godina, iako su se vodili brzo. Održane su 562 sjednice, na kojima je Don Rua davao svoje izjave 72 puta.

Za tih dugih proučavanja pomno su prorešetani Don Boskovi spisi, razmotrena je istinitost i valjanost čudesa, navedenih u potvrdu svetosti, raspravljalo se o glasu svetosti i o glavnim krepostima Sluge Božjega, pa se steklo uvjerenje da mu nije bez razloga iskazivano javno štovanje.

Ogroman zapisnik tog postupka — 30 svezaka! — ode u Rim 1898.

Dok je Zbor za obrede polako i strogo istraživao, do tančine, taj skup iskaza, ni Don Rua nije mirovao. Na tisuću načina je radio, ne samo da održi nego i da proširi glas Očeve svetosti. Danas je na njegovu grobu u Valsalice dao podići prekrasnu kapelu; sutra je obnovio njegovu rodnu kuću, koja se bila gotovo srušila; onda je opet potaknuo njegove sugrađane, stanovnike Castelnuova d' Asti, da mu podignu spomenik na glavnom trgu ili je opet dijelio njegovu sliku s moćima u tisuće primjeraka. Poticao je također najbolje pisce u Družbi, kao i najglasovitije na katoličkom polju vani da napišu životopis tog izvanrednog čovjeka. U svim

je pak svojim kućama razvio križarski molitveni rat da se požuri željeni događaj. Osobito je neprestano ponavljao u okružnicama, u razgovorima, posjetima i u govorima riječ što ju je dan iza Don Boskove smrti izrekao neki salezijanski suradnik: »Radimo tako da svetost sinova dokaže svetost Očevu.«

Ti paralelni radovi Torina i Rima postigli su željen cilj za devet godina. Prigovore promotora fidei protiv navedenih svjedočanstva oboriše odvjetnici parnice. Kardinali i savjetnici, članovi Zbora za obrede, glasovali su s ogromnom većinom i izjavili da u Rimu može početi tzv. apostolski proces. Papa je odobrio tu želju i toga dana je Don Bosko dobio naslov *»časni«*.

Kad je Don Rua 31. VII. navečer držao u rukama tekst dekreta, neizreciva radost ispunila je njegovo srce. Uzeo je pero u ruke da tu radost podijeli sa svojim sinovima te im napisa:

»Don Bosko je »časni«! To je sretna novost, tako željno i dugo čekana i napokon brzojavno primljena 24. VII. navečer. To je sretna vijest, koja, prevedena na sve jezike svjetske štampe, već veseli srca svih naših prijatelja. Uvjeren sam da je ona u ovaj čas već prodrla i u najdublje brazilske šume, gdje se naši misionari žrtvuju za spas duša. Ipak nisam htio da vam je javim prije nego svojim vlastitim očima pročitam tekst dekreta i ne poljubim s poštovanjem Papin potpis na njemu.

Don Bosko je »časni«! Vi se sjećate kako mi se tresla ruka kad sam vam prije devet godina javljao smrt našeg Oca. Onda sam vam pisao: to je najbolnija vijest koju imam i koju ću ikad imati da vam javim u svom životu. A sada, evo, ovo je najslađa vijest koju vam mogu pružiti prije nego sađem u grob.

Don Bosko je »časni«! Na samu tu misao iz mojih se grudi diže himna radosti i zahvalnosti.

Nekad smo gledali našeg nezaboravnog Oca satrta pod teretom neizrecivih muka, žrtava i bezbrojnih progonstava. A sad nam je dano da gledamo kako ga Katolička Crkva slavi pred cijelim svemirom.

Ako smo u prošlosti mogli sumnjati da li našu Družbu vodi Bog, sad možemo biti mirni jer Crkva svojim nepogrešivim učiteljstvom proglašuje njezina osnivača »časnim«.«

IX. POGLAVLJE

Ponovo izabran

Prošlo je već 10 god. otkako je Don Rua obavljao službu Vrhovnog Poglavara, kad je 1898. kucnuo čas za VIII. generalni kapitul Salezijanske družbe. Prema salezijanskim Konstitucijama generalni je kapitul ovaj put imao ne samo po običaju razmotriti zamašnija i životna pitanja Družbe, nego prije svega izabrati članove Vrhovnog kapitula.

Don Ruina vlast, strogo uzevši, prestajala je dvije godine kasnije, jer ga je Leon XIII. imenovao u veljači 1888., na dvanaest godina. No kako reče u svojoj molbi Sv. Stolici, da se izbjegne novo uznemiravanje u tako kratkom razdoblju i novi trošak izbornika koji su dolazili sa svih strana svijeta, on ponudi Papi da bi se odrekao službe za te dvije godine pa da se istom zgodom izabere Vrhovni Poglavar i njegovih šest savjetnika.

Sv. Stolica primila je prijazno tu molbu pa tako izaslanici Družbe stignu u Torino sa zadaćom da se obavi taj važni izbor.

Bilo ih je točno 217, ovako razdijeljenih: bivši savjetnici Vrhovnog kapitula, dva salezijanska biskupa: Msgr Cagliero i Msgr Costamagna, generalni prokurator Družbe, generalni učitelj novaka, svi inspketori, gotovo svi ravnatelji sa starog kontinenta, a nekoliko njih i iz novog, te s njima još po jedan izaslanik iz svake salezijanske kuće. Taj se kapitul sastao u mjestu Valsalice, blizu Don Boskova groba, a Don Rua mu je predsjedao.

Prva sjednica, 29. VIII., bila je namijenjena ovjerovljenju izbornika. Na početku svečanog sastanka za izbor, 30.VIII.ujutro, Don Rua je zamolio jednog od izabranih tajnika da skupštini pročita njegov prijedlog, napisan vlastitom rukom. Bila je to njegova molba da izbornici ne glasaju za nj,već da izaberu za Vrhovnog Poglavara nekoga mlađeg, dakle sposobnijeg da obavlja tu odgovornu službu, koju je neprestano širenje Družbe činilo iz dana u dan težom. Uz to je uvjeravao skupštinu da će u najnižoj službi što mu je povjeri poslušnost raditi što bude bolje mogao na slavu Božju i za spas duša.

Kad je to pročitano, Don Rua siđe s predsjedničke stolice i sjedne među izbornike. Njegovi su ga sinovi uzalud molili da opet zauzme počasno mjesto i da upravlja glasovanjem. Ništa nije pomoglo. Nato je počelo glasanje. Izbor je bio kao što su svi očekivali: od 217 glasova dobio je 213 Don Boskov nasljednik, koji je odmah morao zauzeti predsjedničko mjesto, pozdravljen urnebesnim poklicima.

* * *

U okružnici, razaslanoj nekoliko tjedana kasnije svim Salezijancima, Don Ruina poniznost je ovako prikazala to jednodušno glasovanje:

»Ta jednodušnost kojom ste me izabrali opet je dokaz poštovanja što ga gojite prema našem Osnivaču. Vi ste me ponovo potvrdili u mojoj službi zato jer me je on u posljednjim godinama života uzeo za generalnog vikara. Vaše je glasovanje ujedno znak Vaše podložnosti Papi. Kad je Don Bosko umro, odredio me Papa za njegova nasljednika: Vi niste htjeli misliti drukčije od njega.«

Nema sumnje da je taj izbor bio izraz toga dvostrukog štovanja. No prije svega htjeli su svi njime izreći Don Rui zadovoljstvo što ga osjećaju pod njegovim vodstvom, sigurnost koju im daje njegova mudra, jaka očinska uprava te izraziti zahvalnost Družbe za divna djela što ih je njegova neumorna radinost ostvarila u deset godina.

X. POGLAVLJE

Put križa

»Bog daje da naša Družba lijepo napreduje, nešto uz slatkiše, nešto uz batine«, običavao je ponavljati Don Rua. Možemo reći da se isto tako događalo i u njegovu životu, samo što su tu kušnje bile češće i trajale su dulje nego utjehe, osobito kroz posljednjih 15 godina.

Samo se jedanput ipak činilo - za afere u Varazzeu da je klonuo pod teretom križa, ali se odmah dignuo. On je primio bol s prijegorom i smiješeći se.Tako je 1895. godine podnio smrt jednog od najslavnijih salezijanaca, Don Dalmazza, koji je pao od podle ubojničke ruke, i iste godine pogibiju Msgr. Lasagne u tragičnoj željezničkoj nesreći. Jednako je primio i druga stradanja i žalosti; tako god. 1898., kad je poplava uništila u Patagoniji 10 - godišnji apostolski rad; god. 1901., kad je protukatolički vihor oborio sve salezijanske zavode u Francuskoj; god. 1906., kad su se »Kćeri Marije Pomoćnice« odijelile od svoje starije braće Salezijanaca; god. 1908., kad je zemlja jedne tragične noći progutala devet njegovih redovnika i 40 pitomaca u Messini; i napokon, god. 1909. i 1910., kad su okrutne boli mučile njegovo istrošeno tijelo. On se tada sjećao Don Boskove napomene one večeri kad je služio Mladu Misu: *»Da dođemo u Obećanu zemlju, treba prijeći Crveno more i pustinju.«* Krenuo je, dakle, hrabro i koračao odlučnim korakom.

»Ima raznih cedara na Libanonu«, reče jednog dana kardinal Maffi, držeći pohvalni govor o Don Rui. »Jedni prkose smrti, držeći se čvrsto zemlje svojim snažnim i dubokim korijenjem, a drugi imaju samo vanjski izgled tih gorskih divova, dok su unutra bez korijenja. Bijesna oluja otkriva njihovu vrijednost.«

Kad se ona oborila na dušu Don Rue, vrlo se brzo vidjelo kakve je vrste on bio.

* * *

Na početku 1896. Don Rua je, odgovarajući na čestitke svojih sinova, upozorio njih da je prošla godina donijela Družbi i radosti i žalosti. Zbilja su se mogle zabilježiti novootvorene salezijanske kuće u znatnom broju, odlazak preko 100 misionara, sjajan kongres u Bologni, brz razvitak procesa za Don Boskovu beatifikaciju, posveta trećeg salezijanskog biskupa. No i ražalostila su ih dva tragična događaja.

Prvi se zbio u Catanzaru, u uredu tamošnjeg biskupa. Neki neuravnoteženi čovjek uništio je život Don Dalmazza, salezijanca visoke vrijednosti. Don Dalmazzo je bio dječak kojega je Don Bosko ispovjedio onoga jutra kad mu rekoše da pekar ne da kruha dok mu se plati dug. Ta je ispovjed imala biti za nj posljednja u Torinu jer je bio odlučio da će ostaviti Oratorij i vratiti se kući. No kad je nekliko časaka poslije prisustvovao čudesnom umnoženju kruhova u rukama Sluge Božjega, promijenio je odluku te zamolio da ga ostave ondje. Završio je svoje nauke kod Don Boska, kojemu je brzo postao dragocjen suradnik. U mladoj Družbi su ga njegove rijetke sposobnosti uma i srca odredile odmah za visoke službe. Posto je jedno za drugim ravnatelj zavoda u mjestu Valsalice, osnivač salezijanskog zavoda u Londonu, pa rektor druge salezijanske crkve, sv. Ivana Evanđeliste u Torinu, generalni prokurator Družbe u Rimu i napokon, na molbu jednog kalabrijskog biskupa, poglavar velikog sjemeništa u Catanzaru.

Na tu novu zadaću dao se sa svim žarom svog duha, pa je naskoro uveo u sjemenište red i stegu, koja je prije njega bila nešto popustila. Učinio je da je procvala pobožnost, snažna i iskrena, a uz to zavolješe u sjemeništu ozbiljan studij. Njegov je način postupanja bio odlučan. Znao je vršiti svoje dužnosti i nije okolišao da bude u pravom smislu poglavar koji traži ono što mora tražiti. Tako je 1895. godine nekom kleriku odgodio ređenje za subđakona, uvjeren da nije dovoljno pripravljen. Taj mladić je zbilja bio tako nezreo i neuravnotežen da je u

navali srdžbe s nekoliko metaka ubio siromašnog Don Dalmazza.

* * *

Pet mjeseci kasnije dogodila se još veća tragedija i iznova rastužila Don Ruino srce. Željeznička nesreća lišila je drugog salezijanskog biskupa Don Lasagnu, njegova tajnika i više sestara »Kćeri Marije Pomoćnice«, koje su s njima putovale.

Te su žrtve pripadale četi misionara, koja se spremala da osnuje tri nove salezijanske kuće u Brazilu, u državi Minas Gerais. Msgr. Lasagna već je poznavao teren pa ih je na polasku iz Montevidea poveo kao vođa, da ih sam uvede u novo polje rada. Bilo ih je 17. Čim su ostavili postaju Juiz de Foraz, biskup je slučajno pogledao kroz prozor i užasom opazio gdje drugi vlak juri punom parom istim tračnicama prema njima. Jedva je imao kad da povikne: »Marijo Pomoćnice, pomozi nam!«, a sudar je već zaorio strašnom bukom. Dvije lokomotive naletješe jedna na drugu i začas ostade od njih tek gomila željeza. Većina vagona je ležala na zemlji, otkinuta od vlaka. Poštanska kola probila su i smrskala ona u kojima su bili misionari. Ispod one ogromne hrpe ruševina čuli su se vapaji za pomoć. Dva se Salezijanca spasiše čudom, a, kad se osvijestiše, pomisliše odmah na biskupa. Našli su ga s glavom naslonjenom na prozorčić i sa zdrobljenim prsima. Od svega onog sjajnog vagona što im ga je ministarstvo stavilo na upotrebu ostala je samo bezoblična gomila drveta i željeza a pod njom su ležala tjelesa još jednog salezijanca i četiriju sestara »Kćeri Marije Pomoćnice«, grozno iznakažena.

S Msgrom Lasagnom ugasila se jedna od najvećih nada Družbe, jer se rijetko u jednoj osobi nalaze sva tako odlična svojstva, kao što su se nalazila u njemu. Imao je sve preduvjete za uspjeh: pristalo tijelo, vedro lice i preobraženo smiješkom, temeljitu naobrazbu, poduzetan duh i neiscrpljivu dobrotu srca.

Bez sumnje bi bio ostavio slavno ime u povijesti katoličkih misija. A tko zna koliko bi bio učinio među plemenima Bororos u Brazilskom Matto Grosso, kad je u manje od dvadeset godina tako lijepo učvrstio salezijanska djela u Urugvaju! Toga jutra, 5. XI 1895., krivič-

na rastresenost jednog skretničara lišila je Salezijansku družbu i Katoličku Crkvu jednog apostola i vođe prvog reda.

Kad je u Torino stigao brzojav koji je donio tragičnu vijest, Don Rua je bio u susjednom novicijatu u Foglizzu. Don Lazzera zapala je zadaća da mu saopći žalosnu vijest, pa je krenuo onamo prvim jutarnjim vlakom.

— Koje te dobro nosi ovamo? — zapitao je sluga Božji svoga starog prijatelja, čim ga je ugledao. A, videći Don Lazzera ozbiljna i zabrinuta lica, nastavi:

— Nosiš li možda kakvu zlu vijest?

— Da, dragi Bog traži od tebe tešku žrtvu.

— Kakvu?

— Sagnimo glavu pred Njegovim neistraživim nakanama i poljubimo ruku koja nas bije.

— Ali o čemu se, dakle, radi?

— Molimo za dušu našega dragog Msgra Lasagne.

— Umro?

— Da, umro je jučer, u sudaru vlakova, i njegov tajnik, i četiri sestre.

Na taj nenadani udarac Don Rua je problijedio, a biser-suza sinu mu u očima. On je tako volio toga malog Lasagnu, koji je rastao pod njegovim okom. No odmah se osvijestio. Odbilo je 7 sati, vrijeme za zajedničku sv. Misu. Uronjen sav u žalost, sišao je Don Rua, da prinese svetu Žrtvu za dušu toga starog pitomca u Mirabellu i u Torinu.

* * *

Nakon Lasagnine smrti sva lijepa budućnost salezijanskih misija kao da se odmicala od njih. Četiri godine kasnije nenadana poplava u Patagoniji uništila je desetogodišnji misijski rad. Sjeverno od Patagonije u republici Argentini salezijansko djelo je od 1890. godine neprestano napredovalo. Na onim golemim prostorima, nekada gotovo pustim, bile su podignute škole, koje su bile pune, čim su se otvorile. U Viedmi, biskupskom sjedištu Msgra Cagliera, prvog salezijanskog biskupa, podignuta je mala katedrala. Neprestani izleti misionara, na konjima i na sve moguće druge načine, nosili

su riječ Božju i milost sakramenata onim siromašnim stanovnicima, raštrkanim i zapuštenim po onim neizmjernim ravnicama. Država je sa svoje strane pomagala taj civilizatorski rad misionara, olakšavajući im saobraćaj gradnjom novih željezničkih pruga i natapajući nekada suho zemljište kanalizacijom. Činilo se da dolazi doba sreće za te prezrene krajeve. Tu su se salezijanske kuće množile, podižući svoje čedne zvonike na 100 mjesta ogromne ravnice.

I najednom je nenadana poplava uništila u malo dana sav taj posao i sve nade! Otapao se snijeg, a uz to su neprestano lijevale silne kiše. Tako su nabujale rijeke, provalile preko obale i poplavile ravnicu na stotine kilometara. Oko 30.000 osoba, da uteknu pogibli, bilo je prisiljeno potražiti utočište na prvim obroncima Kordiljera. Pod neumoljivom navalom vode srušila su se čitava sela, kao da su od papira. Dva važna središta, Viedma i Rawson, iščeznuše posve. Na sreću, nije trebalo oplakivati ljudskih žrtava: stanovnicima pođe za rukom, te se spasiše, pješice ili čamcima.

Kad su nakon osam dana gladi i studeni stanovnici sišli u svoja sela, iz kojih je voda polako uzmicala, strašna se nesreća pokazala u svoj grozoti. Svi ti krajevi, još jučer veseli i nasmijani, bili su sada samo bezoblična gomila. Odoljelo je tek nekoliko jačih kuća, među njima, srećom, i neke od Salezijanaca i od »Kćeri Marije Pomoćnice«. No i one su bile tako prljave da se to ne može ni opisati. Kao prave Noine lađe, bile su u gornjim katovima pune životinja, koje su, zaplašene, bile ovamo pobjegle. Trebalo je raditi više od 40 dana, i to cijele skupine radnika, da se te upropaštene prostorije uzmognu iskrčiti, očistiti, raskužiti, osušiti i popraviti. Na poljodjelski rad nije se moglo ni misliti. Žetva, do koje nije bilo daleko, propala je.

Kad je Don Rua doznao za poplavu, koja je uništila jedno od najnaprednijih salezijanskih misijskih područja, srce mu je za čas stalo. Ali brzo se pribrao te se latio najzgodnijeg sredstva — pisanja. Opisao je nesreću, a napisao je i molbu:

»Kako su cvjetale prije šest mjeseci naše kuće u mjestima: Viedma, Patagones, Pringles, Conesa, Roca, Chos-Malal, Juinj de los Andes i Dawson! Sve su one

kao ponosne biljke dizale k nebu svoje grane, pune plodova, i to plodova svetosti i ljubavi. Ali ih sada nema. A one što još djelomice postoje bez ikakva su ploda. Gospodin je posjetio naše salezijanske misije u Patagoniji strahovitim poplavama. Ma kako bila gorka kušnja, blagoslivajmo ipak onu ruku koja nas bije. I ovaj će put Bog znati iz zla izvući dobro. Izlažući naše misije tako velikim kušnjama, tim hoće da naše pouzdanje u Njegovu Providnost postane svaki dan življe i da otvori još prostranije polje vašoj ljubavi, zasluženi suradnici! Ja povjeravam te bijedne misije vašem beskrajno darežljivom srcu!«

Ni ovaj put se nije prevario u svojim nadama.

* * *

Duh Don Rue oporavljao se od udarca što ga je primio, kad mu za godinu dana dođe iz Rima naredba, pred kojom je odmah sagnuo čelo, ne oklijevajući ni časak, ali s neizrecivom tugom svega svog bića.

Jedna od najstarijih predaja Salezijanske družbe htjela je da poput Don Boska svaki ravnatelj bude svojim pitomcima i ispovjednik. To se činilo posve naravno, i to se delikatno povezivanje vanjskog i unutrašnjeg sudovanja, što se nekima moglo činiti povodom za pogibli, tumačilo povijesnim i odgojnim razlozima.

Don Bosko je vidio da tako stalno radi Don Cafasso. Kao poglavar crkvenog zavoda, u kojemu je Don Bosko bio tri godine, on je ispovijedao sve svoje podložnike. Don Bosko nije nikad ni pomislio da bi, nasljedujući tako sveta muža, mogao udariti krivim putem, pogotovu kad su njegovi prvi pokornici bili dječaci iz njegova Oratorija. Koji ravnatelj oratorija ne bi ispovijedao svoje male dječake? Kad se poslije, zbog ćudorednih i materijalnih razloga, oratorij pretvorio u internat, ni ispovjednik ni pokornici nisu pomislili ni jednog časa da bi trebalo promijeniti taj način rada. Uostalom, uz Don Boska bilo je i drugih ispovjednika, a to je bilo dovoljno da se zajamči sloboda savjesti.

Ako bi tkogod taj običaj držao pogibeljnim, veliki bi mu odgojitelj odgovarao: »Promotrite li dobro, vidjet

ćete da u našim kućama ravnatelj nije nikada poglavar nego otac, ljubljen više od ikojeg oca. Neugodan je dio sasvim povjeren prefektu: njegovo je kuditi, opominjati, kazniti i otpuštati, ako zatreba. Kazna je uopće prefektov posao, a ne ravnateljev. Ne može, dakle, u ravnateljevoj duši doći do opravdana sukoba između duhovnog oca, koji je u ispovjedaonici saznao za neki teški prekršaj, i kućnog ravnatelja, koji je o tome obaviješten izvana. Stvar je u rukama prefekta, a ravnatelj ostaje u svakom slučaju samo dobri otac, koji, sjedeći na kućnom pragu, još uvijek pruža svoje ruke za djetetom ili za mladićem što ga je prefekt otpustio.«

Tome trostrukom razlogu, koji je tumačio, ako ne i opravdavao ustaljeni običaj, Don Rua je dodao još sve svoje štovanje prema baštini, dobivenoj od Don Boska. On se kraj još toplog tijela dragog oca zakleo da će zadržati, i to slijepo, sve što mu je on predao, osobito na duhovnom polju. A u njegovoj misli ta se predaja činila kao jedna od bitnih u ćudorednom ustrojstvu Salezijanske družbe. Očevidno se varao, ali u najboljoj vjeri. Tako je bio uvjeren o tom da je mislio, da se to ne tiče njega kad je odluka Sv. Oficija od 5. VII. 1899. zabranila svim poglavarima redovničkih kuća, sjemeništa, odgojnih rimskih zavoda da ispovijedaju svoje pitomce, izuzevši koji veoma rijedak slučaj.

A kad je nekoliko mjeseci kasnije posebna naredba protegnula tu zabranu i na sve salezijanske kuće, njegovo iznenađenje bilo je golemo i bolno. Takva se mjera to manje očekivala što su generalni kapituli Salezijanske družbe toliko puta spominjali taj običaj, i uvijek dobivali odobrenje rimske Kongregacije za biskupe i redovnike.

Nekoliko tjedana je njegova duša zbog toga patila, osobito zbog toga što mu se taj nalog činio kao neki ukor. A biti ukoren od Rima bila je za njega, kao i za Don Boska, najveća bol. Uz to je sasvim iskreno smatrao da je dobar napredak njegovih kuća i duh pobožnosti, što mora u njima vladati, nerazrešivo vezan uz taj sistem. Oni koji su ga motrili onih dana nisu znali kako da protumače tu žalost njegova lica, tu zamišljenost te dulje i žarče molitve.

Napokon je prevladala snaga njegove duše te on u jasnom i kratkom pismu posla svim ravnateljima svojih kuća primljeni nalog. To je saopćenje glasilo:

»Dosada smo mi, prema odlukama naših generalnih kapitula, išli putem koji nam se činio najprikladnijim za prilike u kojima se odvija život naših kuća. Ali onaj kome je Bog naložio da uči narode i učitelje naroda poučio nas je da moramo taj put ostaviti. Noseći u srcu najljepša čuvstva zahvalnosti i poštovanja, izvršimo tu zapovijed s onako potpunom i dobrovoljnom poslušnošću s kakvom bi to učinio naš dobri otac Don Bosko, koji je brzo poslušao i najmanji mig Kristova Namjesnika.«

Kad je poslao tu okružnicu, u njegovu se dušu vratio mir, koji je tjednima i mjesecima sve više rastao. Don Rua je, naime, vrlo brzo uvidio da ta naredba nije nipošto remetila opći duh kuće, već je štitila svetu slobodu savjesti, a ravnatelju je omogućila potpunu upotrebu njegove vlasti te time unapređivala i stegu i vodstvo duša.

Kao zaglavak te bolne zgode mogao bi Don Rua ponoviti one krasne riječi što će ih izreći Veuillot (Vejo), kad bude isto tako primio slično strog papinski breve: »Ima Božjih blagoslova koji vam ulaze u kuću razbijajući prozore.«

XI. POGLAVLJE

Posljednje postaje

Kušnje, što ih je podnio Don Rua pri svršetku prošlog vijeka bile su zaista teške. Ali nijedna se od njih po dubini i trajnosti ne može usporediti s onima što su se oborile na nj prvih godina našeg stoljeća. Posljednje postaje toga križnog puta bile su zbilja najbolnije. One su izmučile Don Ruino srce do iscrpljenosti, jer su pogodile ono što mu je bilo najdraže: dvije družbe, povjerene njegovoj brizi.

Posljednje godine njegova života jesu godine mučeništva! No Don Ruin prijegor, podržavan Božjom milošću, osokoljen sjećanjem na Don Boskovu strpljivost, utješen sve većom ljubavlju, štovanjem i molitvama sinova i suradnika, nije zatajio ni jedan jedini čas. On je podnosio, uzdisao, pa i plakao, ali je u oluji ostao čvrst i stalan, poput hrabra mornara, koji usred razbješnjela mora i pod udarcima valova koji zapljuskuju palubu, ostaje kao prikovan na kormilu da bi upravljao lađom i ne ostavlja mjesto zapovjednika dok se ne razvedri nebo i ne smire valovi.

* * *

Velik progon, koji je nasrnuo na kuće u Francuskoj god. 1902., bio je, ako se smije reći, samo ponavljanje onoga koji je bjesnio u Ekvadoru šest godina prije toga (1896.).

God. 1895. revolucija je dala upravu u ruke šačici buntovnika, koji su se, tek što su se dočepali vlasti, okrenuli, po običaju, protiv redovničkih družba. Neke od njih bile su odmah prognane, pod izlikom da šuruju sa srušenom protivničkom strankom. Salezijanci se načelno

uzdržavaju od svake politike. Stoga su se nadali da ih neće pogoditi protuvjerski bijes. Ali brzo su uvidjeli da su se u svojim nadama prevarili.

Noću od 23. na 24. travnja jedna oružana četa ušla je u zavod u Quitu te stala pretraživati prostorije od vrha do dna u nadi da će naći, ako ne skladišta oružja, a ono bar neke tragove urote, neke papire. Ne treba ni spominjati da nisu našli ništa. Onda su poveli sve salezijance u redarstvenu prefekturu da im pokušaju izmamiti kakvo priznanje, jer njih osam svećenika i jedan klerik bijahu optuženi da su potajno podupirali neprijatelje vladine stranke. Uzalud su dokazivali svoju nevinost, nije im se vjerovalo. Osudiše ih na neposredan izgon.

U osvit, pod pratnjom manjeg vojničkog odreda, pošli su pješice prema Peruu. Putovali su 25 dana i 25 noći kroz prašume, preko zaraženih močvara, neprohodnim stazama, preko rijeka, koje su jedva mogli prijeći, podnoseći najteže muke. To je mučeništvo bilo takve naravi da je jedan od tih nesretnika, Don Milano, pao i više se nije digao. Iznemogla od gladi i žeđi, od umora i groznice, morali su ga skloniti u bolnicu u Guayaquilu, gdje je nekoliko dana kasnije izdahnuo.

Druge tri salezijanske kuće u Ekvadoru: Cuenca, Riobamba i Sagolqui snašla je ista sudbina. Samo su misijska sjedišta u zemlji Hivara bila pošteđena. Ne bi ni bilo baš ugodno ući u taj kraj s takvim poslom! Ti Indijanci nisu još bili obraćeni, ali su bili skloni misionarima, a znali su se vješto služiti karabinkom i još bolje lukom.

Svako zlo ima svoje dobro, kaže narodna poslovica. Dragi Bog je izvukao dobre plodove i iz tog okrutnog i nepredviđenog progonstva. Salezijanci, protjerani na tako nečovječan način, potražili su utočište u salezijanskim povincijama u državama Peru i Čile. To je ovima dobro došlo te su mogle osnovati više novih kuća.

* * *

Kušnja je bila bolna, ali kratka. U Francuskoj su se, naprotiv, poslije šest godina prilike posve drukčije razvile.

Žalosnu stranicu povijesti Crkve u Francuskoj predstavlja izglasavanje i primjena tzv. *Zakona o udruženjima* u osvitu XX. vijeka. Objavljen 2. VII. 1901., on predstavlja prvu kariku u dugom lancu naredaba i zakona koji su od dolaska radikala na vlast u sto raznih oblika bili odraz samo jedne iste mržnje koju je gojio protiv Crkve racionalizam na polju misli, laicizam na polju politike, a masonske lože na području rada.

Već je 1882. i 1886. učinjen prvi korak sekularizacijom škole. No prije nego će doći do dviju posljednjih točaka smišljena programa, tj. do ukinuća redovničkih škola (1904.) i do rastave Crkve od države (1905.), izglasali su Zakon o udruženjima. Taj je zakon dopuštao, na primjer, dvadesetorici uzgajatelja stoke da se udruže, da se dogovaraju i zajednički rade na poboljšanju konjske pasmine, ali je dvadesetorici redovnika uskraćivao pravo da se udruže te da odgajaju i spremaju za život mladež. Nagodba o udrugama, unesena u Zakonik, dijelila je civilno slobodno društvo od redovničkog, koje je potpadalo pod posebno zakonodavstvo. Tekst zakona govorio je jasno. Čl. 19. glasio je:

»Nijedna redovnička družba ne može se osnovati bez odobrenja, danog zakonom, koji će odrediti uvjete njezina djelovanja. Neće moći otvoriti zavoda, osim odlukom Državnog savjeta. Ministarski savjet može dekretom naložiti razlaz družbe i zatvaranje svakog zavoda.«

U čl. 14. kaže se:

»Nitko tko pripada neodobrenoj redovničkoj družbi ne smije osobno ili po drugoj osobi upravljati zavodom za obuku, kakve god vrste on bio, niti u njemu poučavati.«

Čl. 15. izricao je izvanredne zahtjeve:

»Svaka redovnička družba ima voditi račune o svojim primicima i izdacima. Svake godine će sastaviti obračun o minuloj godini i inventar svojih pokretnih i nepokretnih dobara. Sjedište družbe mora imati potpuni popis svojih članova, i to: njihovo krsno ime, redovničko ime, narodnost, dob, rodno mjesto i datum ulaska u družbu. Spomenuti obračuni, inventari i popisi moraju se na svaki zahtjev pokazati načelniku ili njegovu izaslaniku.«

Napokon čl. 16. proglašuje nedopuštenom svaku družbu, osnovanu bez prethodnog odobrenja i prijeti raznim kaznama građanima koji skrive takav prekršaj.

Pred takvim zakonima bila su na izbor tri puta: poći u progonstvo, zamoliti od Sv. Stolice sekularizaciju, zatražiti od vlade odobrenje. Svaki je od ta tri izbora imao svoje prednosti, ali i svoje loše strane. Različite družbe izabrale su različite putove. Salezijanci, sabrani u rujnu 1901. oko Don Rue u Torinu, odlučili su se sekularizirati, samo da ostanu u Francuskoj, jer im srce nije dopuštalo da ostave toliku mladež. *Salus animarum suprema lex* (Spas duša je vrhovni zakon) — mislio je Don Rua, dok mu je srce krvarilo. Zamolio je samo svoje teško kušane sinove da i u svom daljnjem odgojnom radu, kao i u saobraćaju sa svijetom ostanu vjerni duhu Utemeljitelja Družbe.

Ta jednodušna odluka da se čvrsto drže svoje zemlje bila je, nažalost, razbijena. Neki katolički zastupnici javiše, naime, kardinalu Richardu, pariškom nadbiskupu, da će vlada biti sklona onim družbama koje se pokažu pokorne zakonu i zatraže odobrenje. Kardinal pozove Don Bolognu, provincijala salezijanskih kuća sjeverne Francuske, i saopći mu stvar. Iste večeri brzojaviše Don Rui, da čuju njegovo mišljenje. Don Rua odgovori odmah: *»Učinite što mislite da je najbolje.«* Unatoč protivljenju neke subraće, koja nisu vjerovala obećanjima, Don Bologna je predao molbu i s njom točan popis salezijanaca, inventar pokretnog i nepokretnog imetka Družbe i prikaz njezina financijskog stanja. Tim korakom on se samo založio za braću i za kuće svoje provincije, gdje se osjećao ovlaštenim tako raditi. Salezijanske kuće južne Francuske ostale su vjerne onome što se odlučilo u Torinu, tj. pristupile su sekularizaciji. Članovi družbe pretrpjeli su mnogo. Povlačili su ih od suda do suda, prešli su pravi križni put sve do Kalvarije, ali — rezultat svega toga bio je ipak taj da su sačuvali većinu svojih zavoda.

No u Parizu nije bilo tako. Izvještaj koji je trebao da senat upozna s podrijetlom, svrhom i djelovanjem Salezijanske družbe, izradio je predsjednik Savjeta, ministar unutrašnjih poslova i bogoštovlja Emil Combes. Mnoštvo zabluda, kleveta, nepravda, nedostojnih jednog su-

ca — to je u najblažoj formi sve što se može reći o tom izvještaju:

»Družbu je utemeljio neki don Bosko, koji je, maštajući kako bi svojim osvajanjima dodao još koju pokrajinu, došao 1883. u Pariz pod imenom nadriliječnika i čovjeka koji gleda budućnost. Svoju čudotvornu moć temeljio je na pobožnosti, a mjesto njegove vješte eksploatacije bile su pariške crkve.«

Sinovi toga »prevejanog čovjeka«, opisani su u izvještaju kao »spletkari, izrabljivači mladeži i lakovjernog svijeta, neprijatelji naših zavoda, privatne trgovine i industrije, koristoljupci, koji gomilaju blago u korist inozemstva, smutljivci, koji su podigli protiv sebe svjetovno svećenstvo, ljudi, koji su samo nesreća za političko i ekonomsko stanje Francuske i ljudi do skrajnosti borbeni«.

Zaključak »savjesnih« senatora na temelju takva izvještaja bio je, dakako, da treba stvar »ozbiljno istražiti«.

Da spomenemo samo dvije male primjedbe, jednu povijesnog, a drugu stručnog karaktera, koje dovoljno osvjetljuju svu slabost te otpužbe državnog tužioca.

Prvo, on je iznio da su Salezijanci došli u Francusku 1883., a tada su oni imali već četiri velika zavoda u južnoj Francuskoj.

Drugo, on je onako pogrdnim imenima okrstio te odgojitelje, koji su 1900. za svoj cjelokupan stručni rad primili zlatnu medalju od jednog međunarodnog ocjenjivačkog odbora, koji su činili sami ugledni i priznati ljudi.

Sve što je navedeno u izvještaju, bilo je opovrgnuto prvi put pred istražnom komisijom, kojoj je predsjedao Clemenceau (Klemanso). Ali taj strašni čovjek nije imao nimalo nježnosti prema Salezijancima. Sudeći po njegovu načinu ispitivanja i vještom izmamljivanju onakvih odgovora kakvi su njemu bili najpoželjniji, osjećalo se vrlo dobro da je njegova odluka bila već unaprijed određena. On je primao taj skup optužbi kao čovjek koji se prema nikome ne osjeća ni najmanje obveznim da štogod detaljno razmotri. Nije bilo potrebno da svojom legendarno surovom iskrenošću pokaže Salezijancima svoju odvratnost nad njihovim načinom rada. Sa

svake sjednice oni su odlazili s utiskom da su već unaprijed osuđeni.

Još im je ostala mala, posve mala zraka nade. Waldeck—Rousseau, auktor zakona, koji je nedavno prosvjedovao protiv njegova ograničenog shvaćanja i krivog primjenjivanja, izričito je obećao jednom Salezijancu da će dati svoj glas za njih.

Lebdeći između straha i nade, čekali su tako Salezijanci javnu skupštinu, koja je imala odlučiti o njihovoj sudbini. Bilo je to 3. i 4. srpnja 1902. Salezijance su branila dva odlična govornika, Bérenger i De Lamarzelle.

Na kraju rasprave od optužbe ne ostade po drugi put ništa — sve je bilo oboreno.

Predsjednik je to vrlo dobro razumio. Ali on je ipak proširio raspravu, izvukavši još jedan razlog, koji je bio kadar da donese pobjedu protuvjerskim glasačima: družbe su, reče, već preživjele svoj vijek. One samo zaustavljaju put čovječanstva k napretku. Taj je državnik govorio doslovce:

»Činit će vam se možda čudno da rješavamo tako apstraktne stvari. Ali ja vas molim, budite uvjereni, da je to samo prividno apstraktna stvar. Jer, uistinu, svim raspravama koje su se vodile u jednoj ili u drugoj skupštini, otkako su otvorene parlamentarne rasprave o redovničkim družbama, radi se stvarno samo o socijalnoj budućnosti.

Oblikovanje jedne redovničke družbe može da bude događaj u životu jednog naroda. Takva družba može čak da se, nemajući nikakva koristoljubiva cilja, prikaže duhu kao neki više ili manje trajan izraz moralnih dispozicija, koje imaju pravo da im se zadovolji. Ali dolaze epohe kad društvo prestaje biti sklono takvu načinu udruživanja.

Gospodo, mi živimo baš u jednoj takvoj epohi. Danas su redovničke družbe puki anahronizmi.

One se kose ne samo s težnjama naše naravi nego i s općim idejama, koje su priznate među duhovima. One se ne mogu opravdati ni kao izraz vjere, koja se iz dana u dan sve više gasi (»Vrlo dobro, vrlo dobro!«, viče ljevica), ni kao odluka pojedinih težnja, koje — ako ih promotrimo izbliza — izgledaju, osim rijetkih iznimaka, razumije se, kao silom iznuđene i nenaravne.

Te družbe vabe mladiće i djevojke u proljeću života, nudeći im mjesto počinka i zgodno sredstvo da pobjegnu od briga sadašnjice i od neizvjesnosti budućnosti.«

»Kada, na primjer, idu dvoriti gubavce!«, dobaci u pravi čas i vrlo duhovito admiral Cuverville.

Ali — rasprava je već bila odlučena.

Ipak, kako se pokazalo još neko lako kolebanje u krugovima glasača, ustade generalni izvjestitelj i stupi na govornicu. Zvao se je Saint-Germain, sjedio je u redovima radikala i zastupao Oran. Nekoliko dana prije reče neki njegov kolega, prijatelj Salezijanaca, jednom Salezijancu: »Ma što ima protiv vas St. Germain? Čim se negdje, na hodniku ili u dvorani, samo spomenu Salezijanci, njemu se zakrvave oči.«

Ne obazirući se ni najmanje na to, što je obrana detaljno i divno oborila optužbu, on zatraži neka se Salezijanci osude na temelju njihovih vlastitih riječi i izvuče dvije knjižice »Katoličkog štiva«, što ih je pred 2 godine prije toga izdala salezijanska kuća u Marseilleu, a u kojima se nešto življe govorilo o ljudima na vlasti. Samo je jedan korak bio odatle do zaključka, da su Salezijanci pripadali tzv. *Svetom savezu* (savez francuskih katolika protiv Henrika III i protestantizma), koga se laička država bila dužna riješiti. I taj je posljednji korak St. Germain odvažno učinio, moleći svoje kolege, da osude tu družbu u ime viših interesa republike. Kad čovjek hoće da ubije svog psa, veli narodna poslovica, onda kaže da je šugav.

Pristupilo se glasovanju. U taj čas se nekoliko senatora s lijeva okrenulo onamo gdje je, mirno sjedeći, šutke pratio raspravu Waldeck-Rousseau. On je bio autor toga zakona i nedavno je izjavio da su krivo protumačili duh zakona. Što će reći danas, kad se radi o tako jasnoj sektaškoj politici?

Sa strepnjom i posljednjom nadom pratili su Salezijanci pokrete njegove ruke. A on je, posve nehajno, bez i najmanjeg znaka krzmanja glasovao — za osudu.

Na tlu francuske republike Salezijanska je družba prestala postojati jer je nekoliko časaka kasnije komisija objavila rezultat glasovanja: 158 protiv Družbe, a 98 za nju.

Izvršenje osude nije trebalo čekati. Bez riječi, bez znaka prosvjeda morali su Salezijanci prisustvovati zatvaranju svojih zavoda. Gledali su kako se udaljuju od njih one nježne dječje glavice, kojima su jedni od njih poklonili sav svoj mladenački polet i žar, drugi svu nježnost svoje muževne dobi, a treći posljednju ljubav svog staračkog srca. Pred njihovim očima odoše na dražbi za neznatnu cijenu one kuće rada i molitve, kuće, čiji je svaki kamen imao za njih svoju povijest. I jednoga tužnog jesenskog jutra s torbom u ruci krenuše u progonstvo. Većina njih zamolila je gostoprimstvo u Belgiji. Drugi, mlađi, krenu u Italiju ili u Španjolsku. Neki, smjeliji, odoše u misije, u Kinu i u Ameriku.

Mnogi se nisu više nikad vratili: snivaju svoj vječni san u tuđoj zemlji.

Drugi su se vratili, ne skrivajući radost, da dijele s drugima zajedničku pogibao, kad je dvanaest godina kasnije, 4. VIII. 1914, domovina, u pogibli, pozvala sve svoje sinove. Dobra desetina njih sniva sada smrtni san u kojem od onih ogromnih vojničkih groblja što se ne mogu prijeći bez stezanja u grlu, bez suze u oku. Dvije druge desetine izađoše žive iz velike peći, ali tako slomljeni, ostarjeli umorni da su mnogi vrlo slabo sudjelovali u grozničavu salezijanskom radu. Koji su mogli, dadoše se opet na posao da liječe ćudoredne rane svog naroda, rane mnogo teže od gospodarskih, kako reče predsjednik Doumergue.

Taj utješan svršetak tragične povijesti Don Rua više nije vidio. On je umro prije, poznavajući samo njezin žalosni dio: zatvaranje i prodaju onih tako cvjetnih zavoda, rasap mladeži, povjerene njegovim sinovima, izgon Salezijanaca, ruševine onih učilišta iz kojih su izlazila najljepša zvanja, potpuno uništenih 30 godina muke i znoja i svu neizvjesnost sutrašnjice.

Što će biti uistinu od tih lijepih salezijanskih provincija u Francuskoj? Kad će one opet započeti svoj blagotvorni rad? I s kakvim ljudima? A kamo su otišli oni velikodušni prijatelji koji su ih podupirali svojim prinosima? Lišeni svojih posjeda, gdje će njegovi siromašni sinovi na povratku razapeti svoje šatore? — Bolna pitanja što ih je stavljalo izmučeno srce toga dobrog Oca,

koji je plakao sa svojim iskušanim sinovima i molio za njihovu ustrajnost u patnjama izgona.

Trpljenje je bilo to teže što nije mogao pomoći tim siromasima. Mostovi između Torina i Pariza, te između Torina i Marseillea bili su presječeni. Nikakvih službenih veza između Oca i sinova, kao nekada. Kad je prelazio Francusku, kao na primjer 1902. i 1906., idući u London, nije se mogao zaustaviti ni u jednoj od onih kuća u kojima su njegovi sekularizirani sinovi ili njihovi nasljednici radili za dobro mladeži: Njegova prisutnost mogla bi im naškoditi. Gledati ih izdaleka i poći dalje, to je bilo sve, što mu je bilo dopušteno. Kakva bol! A tu je bol morao nositi u srcu do svršetka svojih dana, jer 1910., kad je preminuo, nije bilo još ni najmanjeg znaka da će svanuti zora uskrsnuća.

* * *

Još jedna kušnja morala je onih prvih godina XX. vijeka zagorčiti srce Don Rue, kušnja naoko neznatna, ali u zbilji vrlo teška, jer se radilo o drugoj salezijanskoj obitelji, o družbi »Kćeri Marije Pomoćnice«. Osnovanu 1872., Don Bosko je i nju ostavio u baštinu Don Rui. »U baštinu« je točna riječ, jer je Vrhovni Poglavar Salezijanaca u ono vrijeme bio i službeni Poglavar »Kćeri Marije Pomoćnice«.

No 1901. godine je rimska Kongregacija za biskupe i redovnike odredila dekretom uvjete pod kojima mogu ženske redovničke družbe tražiti odobrenje svojih konstitucija. Jedan je od tih uvjeta bio potpuna neovisnost od svake muške družbe s jednakom svrhom.

Ta odredba, koja će kasnije, 1918., ući u definitivni tekst novog Crkvenog zakonika, bila je samo potvrda stare prakse. Zbilja od onog doba, kad je Crkva zabranila osnivanje novih redova sa svečanim zavjetima, mislila je uvijek da među muškim i ženskim družbama s istovjetnom svrhom ne smije postojati nikakva jurisdikcijska ovisnost.

»Kćeri Marije Pomoćnice« baš su u ono vrijeme radile na tome da dobiju odobrenje od Sv. Stolice, pa su se morale tome pokoriti.

Don Rua, koji nije mogao ravnodušna srca gledati to ukidanje, pokušao je sve moguće da ga odgodi. Ali ono je konačno ipak izvršeno 1906. godine.

Taj događaj bio je za sestre potpun preokret. Do toga je dana Don Rua zbilja osobno ili po kojem zamjeniku upravljao njihovim dobrima, odlučivao o dizanju njihovih novih kuća, određivao opći pravac Družbe, pazio na obdržavanje pravila i na održavanje dobrog duha. Bio je, u jednu riječ, duša svega njihova života, apostolskog, odgojnog, upravnog i gospodarskog. I sad najednom sve te prednosti jednostavno prijeđoše na njihovu vrhovnu upraviteljicu i na njezin kapitul.

Promjena je bila velika. Don Rua zadrhta. Bojao se da tako nagla promjena neće proći bez štete po unutrašnju stegu Družbe. Don Boskov nasljednik se tako pomno brinuo da i u materijalnom i u duhovnom dijelu sačuva netaknuto blago, što mu ga je povjerio Otac, te je onih jesenskih mjeseci 1906. trpio prave tjeskobe u srcu.

Događaji su pokazali da su te bojazni bile neosnovane. »Kćeri Marije Pomoćnice«, postavši posve neovisne, stupale su usporedo tako blizu Salezijancima da su misli, nadahnuća i duh jednih djelovali, naravno, i na druge. I jednog dana, petnaest godina kasnije, iza Don Ruine smrti, na poticaj dobrog kardinala Cagliera, koji im je bio prvi poglavar, zamolile su one iznova i vrlo žarko u Rimu ne povratak k starom stanju stvari, nego duhovnu upravu Vrhovnog Poglavara Salezijanaca. Papa Benedikt XV. primio je dobrostivo njihove ponovne molbe te imenovao drugog Don Boskova nasljednika Don Alberu, apost. delegatom »Kćeri Marije Pomoćnice«, s dužnošću, da sam ili po svojim predstavnicima uzdrži među njima duh Osnivačev, da ima na srcu duhovne, ćudoredne i umne potrebe te Družbe, da nadzire, zatreba li, njezine gospodarske probitke, u jednu riječ, da tim sestrama u svim prilikama bude pri ruci svojim očinskim savjetom i svojom budnom pomoću.

To je bila Don Ruina želja sve do časa bolnog raskida, ali nije vidio ni najmanjeg znaka da bi se mogla ispuniti pa je zbog toga jako trpio.

* * *

Don Rua se još nije osvijestio od toga bolnog udarca, kad se na nj oborila najstrašnija kušnja u cijelom njegovu životu, događaj koji je u povijesti Salezijanske družbe poznat pod imenom »afera u Varazzu«.

Varazze je čaroban gradić na obali Sredozemnog mora između Genove i Savone, a uživa blago podneblje kao Rapallo i San Remo. I ljeti i zimi njegovo se stanovništvo bar podvostručuje dolaskom izletnika, koji to kupalište pretvaraju u središte svog života i privlačljivosti. Sve primorsko raslinstvo uspijeva ovdje vrlo raskošno te lijepi gradić ne gubi nikad ukrasa svoga vječno cvjetnog bilja ni šarenila divnog cvijeća. Ima tu sila klinčaca, ljubica i zumbula za izvoz: mali zemaljski raj; ovdje je život kao rijetko gdje sladak.

Salezijanci su osnovali ondje zavod 1872., a »Kćeri Marije Pomoćnice« 1893. Može se reći da je u zavodu sv. Ivana Krstitelja za dječake i u zavodu sv. Katarine za djevojčice sva mjesna mladež bila u njihovim rukama. Zavod za dječake obuhvaćao je onda sve osnovne razrede, tehničke tečajeve i gimnaziju: svega 700 pitomaca, unutrašnjih i vanjskih. God. 1907. bio je ondje ravnatelj Don Viglietti, čovjek vrlo fina duha i nježne naravi, bivši posebni tajnik Don Boskov, prilično poznat pisac, čiji su romani i pripovijesti tako lijepo nasljedovali stil De Amicisa.

Čim se svršila škol. godina, gotovo svi pitomci, iza podjele nagrada, pohrlili su kući, a učitelji su tek počeli udisati prve dane odmora, kad bukne orkan. Ujutro 29. VII., oko 8 h, opkoli kuću oružana sila, a podnačelnik Savone, povjerenik javne sigurnosti u Varazzeu, i oružnički poručnik mjesta provale u ime vlasti u kapelu, gdje se na sv. Misi sabrala sva redovnička obitelj i nekoliko pitomaca, koje roditelji još nisu odveli kući. Pozvani da izađu, redovnici su na crkvenom pragu bili nasilno rastavljeni od pitomaca i odvedeni u prvu otvorenu prostoriju, u jedan gimnazijski razred. Ovdje su morali odgovarati na opća pitanja o građanskim pravima itd., a zatim su zatvoreni morali čekati daljnje odredbe.

Za to vrijeme jedni su oružnici pretraživali svu kuću od vrha do dna, osobito osobna pisma i garderobu profesora. Drugi su pozivali na zapisnik pitomce jednoga

po jednog. Napokon, oko 4 sata popodne svi su optuženi bili pod jakom pratnjom odvedeni u mjesnu oružničku vojarnu. Tužna povorka, u kojoj su bili svećenici, klerici i braća pomoćnici. Naslonjen na ruku Don Viglietija, išao je stari Don Paseri, koji je već 32 godine učio djecu u mjestu »abecedu« te odgojio već dvije generacije dječaka.

— Što hoće od nas? — pitao je tjeskobno ravnatelja. Htjeli su da ih osramoti njihov doušnik, to su htjeli. Taj je doušnik bio petnaestogodišnji dječak, neki Karlo Marlario, nahoče, posinak udove Besson, koja ga je pod svojim imenom upisala u salezijanski zavod.

On optuži Salezijance za tri zločina: za tajne nećudoredne čine s pitomcima zavoda; za svečano, i to noćno služenje crnih Misa u prisutnosti ne samo »Kćeri Marije Pomoćnice«, otaca Kapucina i mjesnog nadžupnika, nego i pitomaca, pozvanih na paklenski obred; te za zaklete i javne uvrede protiv kraljevske obitelji i Garibaldija.

Suočenje pred školskim i sudbenim vlastima bilo je nešto nečuveno. Optuženici nisu mogli vjerovati svojim ušima. Nisu ni shvaćali što znače neke tužbe, na primjer crne Mise, pa su se pitali nisu li to možda đavolske prikaze. S druge strane dječak je bacao svoje optužbe tako hladnokrvno, tako određeno i sa svom sigurnošću da se moglo vjerovati da ih je zbilja doživio.

— E, pa što vi na to? — zapita školski nadzornik na kraju optužbe.

— Kažem da su sve to laži i izmišljotine, odvrati ravnatelj. — Poznam vrlo dobro svoje osoblje, pa tvrdim da je potpuno nevino u 1. i 3. točki optužbe jer druga uopće ne dolazi u obzir.

— Odmjerite dobro svoj odgovor, nastavi sudac istražitelj, jer imamo pritužbe roditelja i nalaze liječnika—vještaka, a to je dovoljno da vas bacimo u zatvor.

— Ponavljam da poričem sve doslovce. A sad radite što hoćete.

Ako su tužitelji bili sigurni u krivnju tih redovnika, zašto su onda istodobno u susjednim sobama s nedostojnom pristranošću ispitivali pitomce? Upotrijebili su prijetnje i dvoznačne riječi, te silili jadne dječake na nečuvena lažna priznanja. Odredi še, da ih i liječnik pregle-

da, i to naravno liječnik njihova mentaliteta, loš sluga goreg gospodara, koji je bio pripravan na sve.

U njihovoj istrazi i ispitivanju služio im je kao smjernica i jedini dokaz dnevnik mladog Marlarija. Tu je bilo vrlo potanko opisano sve ono strašno što se tobože događalo u toj kući. Sve što može niknuti u mašti jednog histeričnog čovjeka, opsjednuta gadnim fantaziranjima, bilo je tu, na stranicama te debele bilježnice, kojoj se zreli ljudi usudiše vjerovati.

Sutradan je zavod bio zatvoren, posljednji pitomci poslani kući, a dva Salezijanca, jedan svećenik i jedan laik, odvedeni u Savonu, u zatvor.

Znatan dio talijanskog novinstva, koje je u ono vrijeme bilo daleko od poštivanja vjere, iskoristio je tu zgodu da digne javno mnijenje protiv klera uopće. Bijesno valovlje bezvjerja neobuzdano se razlilo po svoj zemlji. Krupnim slovima donosili su dnevnici: Skandal u Varazzu! — Nečuvene besramnosti u Varazzu! — Što su kadri svećenici! — Svinjarije u Varazzu! — Vlasti zatvorile salezijanski zavod! — i slično. Sramotni su se glasovi širili sve dalje. Svećenike su napadali na ulicama i po trgovima. U Rimu su urlikali i pod prozorima crkvenih knezova. U salezijanskom zavodu u Alassiju, blizu Varazza, bila su braća prisiljena da pod nadzorom straže obave duhovne vježbe, jer im nisu dali otići da ih obave drugdje. Ni samo pošteno novinstvo, dovedeno u nepriliku opširnim pripovijedanjem tih strahota, nije se usudilo ustati na obranu. Jedino neki veliki listovi, kao *Corriere della Sera* u Milanu i torinska *Stampa* stadoše odvažno na stanovište zdravog razuma. Bile su to dva strašna tjedna. I čudnovato, u deset gradova Italije, tako u Rimu, u Napulju, Milanu, Speziji, Comu, izbiše slične stvari. Čovjek bi rekao da se netko pobrinuo da sva lokalna štampa hrani svoje čitaoce tom vrstom štiva.

Ta čudna pojava, pa niz nasilja protiv redovničkih zavoda, bučne manifestacije po ulicama bili su odviše namješteni i odavali su smišljenu borbu. Dobronamjerni krugovi počeli su nagađati odakle potječe taj udarac. Sjetiše se i slučaja Flamidijana u Lillu, što se zbio prije osam godina, i nađoše sličnost.

Javno mišljenje se osvijestilo i optužilo za tu sramotu najprije protuvjerske funkcionere, ljude bez ikakva zdrava rasuđivanja, a onda zakulisni rad masonskih loža.

Jedan vrlo značajan događaj potvrdio je tu sumnju. Sudbonosni tužiteljev dnevnik bio je napisan tužiteljevom rukom samo djelomice. Mnoge stranice potekle su iz pera dra F., intimnog prijatelja jednog od glavnih vođa rimske masonerije. Taj je isti dr F., prvog dana istrage liječnički pregledao pitomca zavoda.

Urota se počela otkrivati. Osobito od onog časa kad se Don Rua krepko prihvatio obrane svojih zablaćenih sinova, te je da bi oprao njihovu čast, odabrao tri glasovita talijanska odvjetnika. Česti odvjetnici odlučno se sukobiše s neprijateljem, navale na tužitelje, zatraže vještački liječnički pregled Marlarija i njegove nazovi—majke, podignu tužbu protiv novina radi kleveta, poplave dnevnike utvrđenim činjenicama i postide zdravi dio Italije koji se dao tako lako uzdrmati u svojoj dobroj vjeri. Podignu i parnicu protiv dra F. i njegovih ortaka. U jednu riječ: posve izmijene javno mnijenje. Zdrav razum naroda učinio je ostalo.

Tada se sve preokrenulo u cijeloj liniji. Dječaci, kojima su prijetnjama istisnuli lažna priznanja, porekli su sad sve svojevoljno. Novine koje su dokraja udarale na Salezijance, razborito su uzmakle. Savonski podnačelnik bio je skinut. Tri dnevnika koji su tvrdokorno ostali pri svome bili su osuđeni. Ona dva zatvorenika salezijanca bili su pušteni na slobodu nakon mjesec dana zatvora. Svećenik Calvi, Marlarijev profesor, dokazao je da je dječak lagao pred istražnim sucem. Liječnici psihijatri proglasiše dječaka »degenerikom, kojemu je duševno stanje otežala mladenačka kriza što ju je proživljavao«, tobožnju majku »neuravnoteženom ženom s komplikacijama histerije i kasnog erotizma«, a dnevnik »zbirkom fantastičnih izmišljotina«.

Međutim, sa svih strana stizale su izjave simpatija. U Varazzu su se manifestacije redale jedna za drugom, zahtijevajući osudu pravih krivaca. Dvoje klevetnika, sin i nazovi—majka, stavljeni su u zatvor. Stari Don Paseri nije se smio ni pojaviti na vratima, jer su bila posve zakrčena štovateljima, koji su mu klicali i svuda mu činili počasnu pratnju. Gradski savjet zatražio je od

viših vlasti ponovno otvorenje zavoda. Molbe za to padale su kao kiša na stol školskog inspektora. A načelnik Varazza obratio se molbom čak samom kralju:

»Usuđujem se zamoliti uzvišeno posredovanje da se izvrši čin pravednosti prema gradskim salezijanskim zavodima i ponovo otvore njihove škole. Neka se Vaše Veličanstvo udostoji primiti na znanje da su Salezijanci bili teško i nepravedno optuženi za djela koja uopće nisu postojala i da su zbog tih tužbi, sad već posve oborenih, zatvoreni njihovi zavodi s golemom štetom za građanstvo, koje je sad vrlo razdraženo jer učenici ne mogu drugdje nastaviti već započete nauke, a ondje su ih brižno i revno obučavali Salezijanci.«

Kralj dade odgovoriti da je molbu predao ministru javne nastave. A ovaj za nekoliko dana, na kraju studenog, odobri ponovno otvorenje zavoda.

Nemoguće je opisati radost onih 700 dječaka, kad poslije četiri mjeseca bolnog rastanka opet nađoše svoje učitelje i odgojitelje.

Sramotna borba protiv Salezijanaca završila se slavljem. Ovaj put dođe »Hosana!« nakon »Raspni ga!« Kasnije se doznalo da je udarac imao za cilj laicizaciju svih škola u Italiji. No on je ne samo promašio nego i odlučio osnutak svečanog pučkog Oratorija, koji je Varazze već godinama čekao, a otvoren je sada, nakon nekoliko mjeseci. I tu se vidi da u svakom zlu ima i nešto dobra.

Zadovoljština je bila potpuna, a osviješteno javno mnijenje prihvatilo je sud jednog duhovitog torinskog novinara, koji je napisao u »Stampi«: »Optužba luđaka, gledana kroz čarobnu svjetljku mozga nesposobnog podnačelnika i povećana svim onim što je još drugo mogao dodati strančarski duh. No taj se strančarski duh nije pokazao ništa pametnijim od podnačelnika.«

Taj put sinovi tmine ostadoše tamni u zamisli svog plana i u njegovu izvršenju, a pobijediše sinovi svjetla. No samo Bog zna uz kakve patnje! Don Rua proživio je u ono doba, u kolovozu i u rujnu, najgroznije muke svog života. Ni časak nije posumnjao u nevinost svojih sinova. Ali on je jasno vidio neizmjerne štete od blata, kojim su se nabacile strančarske strasti: salezijansko ime bilo je osramoćeno, sumnja je bačena na dvije redovničke družbe, budućnost jedne moralne tekovine, a nadasve

Očeva baština, Don Boskova baština, bila je izvrgnuta pogibli. Ako je i priznata nevinost sinova, kad će se izbrisati posljednji tragovi tih gadnih kleveta? Poznavao je on dobro Voltaireove riječi: »Lažite, lažite, ako vam i dokažu laž, nešto će uvijek od nje ostati!« Kakvu se dobru mogao za svoje sinove nadati u narodu, tako razdraženu protiv njih, taj siromašni 70-godišnji starac, koji nije mogao izaći iz kuće a da ga prostački ne napadnu?

Nikad ga ne vidješe onako žalosna, zamišljena, rastužena kao onih dana. Nema sumnje, njegova je velika duša nadvladavala patnju, ali je ta patnja bila neopisiva. Često su ga vidjeli kako je glavu obuhvatio rukama, zaronio u razmatranje i molitvu i dugo tako ostajao nepomičan, mrtav za sve oko sebe.

Ipak je nastavljao svoje poslove: saslušavao je, vodio dopisivanje, gdjekad išao u posjete, predsjedao svome savjetu. Ali njegov duh bio je drugdje, bio je u Varazzu, gdje su se njegovi dragi sinovi borili usred oluje. Bio je daleko, vrlo daleko, u boljoj budućnosti, koja će izbrisati tu crnu stranicu iz ljudskog sjećanja. Bio je u Bogu, pred nogama Djevice Pomoćnice i svog Oca Don Boska, moleći ih, neka suzbiju te bijesne valove i umire oluju.

A jednog dana nije više mogao. Njegova se duša sabra još jednom duboko, pa sam pred Bogom potpisa u tajnosti svog srca ugovor s Raspetim Isusom: »U svojem beskrajnom milosrđu povrati netaknutu čast mojoj obitelji«, molio je Don Rua, »a ja ću prije smrti posljednji put kao hodočasnik—pokornik obići Sv. Zemlju Tvoje muke i smrti.«

Taj tajni zavjet bio je potpuno uslišan.

I tako je 1. II. 1908. on krenuo na put: južnom Evropom do Carigrada, a odavde, ploveći obalom Antolije i Sirije, iskrcao se 12. III. u Palestini, u Haifi.

Nanovo je obišao sva spomen—mjesta Isusova rođenja, javnog djelovanja, muke, smrti i uskrsnuća. Ali njegova topla i zahvalna molitva zadržala se dulje osobito na dva mjesta: najprije na obronku Malog Hermona, u Naimu, mjestu uskrsnuća sina udovičina; zatim na divljim obalama Mrtvog mora, ondje, gdje se Jordan baca u veliko jezero, koje je nekoć progutalo Sodomu i Gomoru. Tu je on molio Spasitelja neka sada i uvijek

drži daleko od njegovih zavoda opačinu koja izaziva Božje prokletstvo. Tu je za sve salezijanske pitomce, koji bi bili okuženi tim zlom, molio milost brzog i potpunog uskrsnuća.

Tko bi bio pomislio da će se ta godina 1908., koja se tako počela himnom zahvalnice, završiti novim uzdahom tuge?

Noću od 27. na 28. XII. žestok potres, a za njim užasno uzburkano more posiju razor i smrt na obje obale Mesinskog tjesnaca. U nekoliko trenutaka dva cvjetna grada, Reggio i Messina, te još neki manji gradovi bili su sravnjeni sa zemljom, pokopavši pod svojim ruševinama oko 200.000 žrtava! Digao se bolan vapaj ne samo u Italiji nego i po svem svijetu.

U Messini je Salezijanska družba imala prekrasan zavod — zavod sv. Alojzije Gonzage. Što je bilo od poglavara i od pitomaca? Čitav dan 29. XII. nije se moglo ništa doznati, sav je saobraćaj bio prekinut. Don Ruino je srce drhtalo. Od časa do časa čekao je brzojav, ali njega nije bilo. Ta mu je smrtna šutnja povećavala slutnje o strahoti nesreće. Tada, vjeran predajama Don Boskove ljubavi, pošalje nadbiskupima Messine i Catanije ovaj brzojav, koji je ponio čitavo njegovo srce k žrtvama potresa:

»Vrlo zabrinut za sudbinu svoje subraće i pitomaca u Kalabriji i Siciliji, mislim da ću privući na njih Božje milosrđe ako otvorim vrata svih svojih zavoda djeci i mladićima koji su zbog potresa ostali siročad. Već sam brzojavio Don Fascieu, provincijalu Družbe u Siciliji, neka se stavi Vama na dispoziciju, da se provide najpreče potrebe tih siromašnih nesretnika.«

Dana 31. XII. uveče stiže napokon brzojav, koji je iz Messine otpremljen 29. XII. On je javio svu groznu zbilju: od 19 braće, koji su činili osoblje kuće, poginulo je šest svećenika, dva klerika i jedan pomoćnik, a uz to 39 pitomaca i četiri radnika. Zavod je samo hrpa razvalina. Izgleda, kao da ga je djelomice progutao bezdan, što se otvorio pod njim, jer je jedan dio tako propao u zemlju da se njegov krov gotovo dotakao tla. Trebalo je više od osam dana da se iskopaju i izvuku ispod ruševina tjelesa mrtvih, od kojih se gotovo nijedna nije mogla prepoznati, tako su bile izobličene: glava smrvljena, prsa razvaljena, udovi iskrivljeni.

Užasan svršetak godine!

* * *

Nova godina nije donijela više tako strašnih udaraca, ali je polako i neumoljivo morala dovršiti rušenje toga siromašnog ustroja, koji je tako napeto proživljavao život.

Na početku 1909. bilo je već zdravlje Don Rue narušeno. Noge su mu bile samo jedna rana. Oči, izmučene nemilom upalom od prevelikog noćnog rada, pobuđivale su samilost. A srce, ono jadno srce, što je kucalo tako plemenitim osjećajima, a žalost ga je lomila tako često i snažno, sada je kucalo nepravilnim ritmom. Njegovo tijelo bilo je zbilja istrošeno. No ipak je uvijek išlo naprijed, jer je u toj krhkoj posudi bdjela čelična volja. Don Rua je osjećao da mu život izmiče. Njegovi su bolovi u nekim časovima bili tako žestoki da bi morao vikati. Ali s njegovih usana nije se nikad čula tužba i nitko nije ni slutio onog junačkog napora što ga je morao uložiti da radi, moli, hoda i smiješi se, kao nekoć u doba pune snage. Kad je bol kadšto bila ipak prejaka, mislio je življe na primjere strpljivosti koje mu je ostavio njegov Otac u Bogu — Don Bosko. Motrio je okom vjere Isusa Raspetog i u smrtnoj borbi. Sjećao se da su nevolje stepenice, kojima se penjemo u nebo. Mislio je i na svoje sinove, koji se nalaze u teškim borbama, vjerujući da će im njegove patnje, podnesene požrtvovno i ustrpljivo, donijeti uspješnu pomoć. I ojačan svim tim uspomenama, mislima i osjećajima, nastavio je, miran i nasmijan, svoj težak križni put, postaju za postajom.

XII. POGLAVLJE

Bez ljubavi nema spasa

Sv. Jeronim pripovijeda za sv. Ivana apostola da je, kad već nije mogao hodati posljednjih dana svoga života, zamolio svoje učenike, neka ga odnesu u crkvu da do zadnjeg časa propovijeda Evanđelje. No zbog starosti nije mogao opširno propovijedati pa se zadovoljavao time da ponavlja vjernicima: »Dječice moja, ljubite se među sobom!« Umorni od slušanja, jer je ponavljao uvijek isto, rekoše mu jednom oni što su bili oko njega: »Ta, sveti apostole, ne bi li nam mogao reći što drugo?« »Čemu«, odvrati sveti starac. »U ovoj je zapovijedi sav zakon. Vršite je i bit će to dovoljno.«

Tako isto i Don Rua do kraja svog života, pa ni na smrtnoj postelji, nije prestao propovijedati ljubav pod onim najpraktičnijim i najdjelotvornijim oblikom koji se zove milostinja.

Ako se na išta ustrajno vraćao, tako da je već umarao uši svojih slušatelja, bila je to ljubav, i to u obliku milostinje. Kad bi, prolazeći kroz razne gradove, uzišao negdje na propovjedaonicu, bili su uvjereni da će se ovako ili onako dotaći toga predmeta. »Ljubite, ljubite svoga bližnjega, onoga najnesretnijeg, zapušteno dijete, nevjernika, na koga nitko ne misli. Ljubite ga djelotvorno, stavljajući u ruke Salezijanaca to sredstvo, gotovo nužno za spasenje — milostinju.«

Čini se da je čitava teorija o milostinji sadržana u tisuću njegovih propovijedi, okružnica, konferencija, razgovora. Ona bi se mogla sažeti u ove tri osnovne misli što ih je ponavljao u tisuću oblika:

Spasiti mladež i ponijeti Evanđelje na sve strane svijeta — gotovo je nemoguće ne priteče li u pomoć milostinja. Spasiti svoju dušu — navaljivati na rajska vrata, a ne biti velikodušan na zemlji, drzovit je posao. A milostinja, koja jamči vječni počinak, i na zemlji je u naše tako nemirne dane potrebno sredstvo za društvenu slogu. Suvišak, zloupotrijebljen, izaziva revolucije.

* * *

Don Rua je držao te govore ponajviše na sastancima *Salezijanskih suradnika.* Don Bosko mu je, umirući, povjerio brigu za tu treću družbu, za taj divni »treći red rada«, što ga je njegov tako praktičan duh osnovao uz dvije velike svoje ustanove.

Jednom ispriča Don Rua u Torinu skromni postanak toga saveza, koji je danas proširen po cijelom svijetu:

»Otkako je niknuo prvi oratorij, imao je Don Bosko dobrotvore, koje smo mi među sobom zvali *»dobrotvorima Oratorija sv. Franje Saleškog«.* Ali kako su se njegova djela razvijala, i dragi je Bog sve više množio te dobre volje oko njega. Don Bosko je gojio duboku zahvalnost prema svim tim ljudima i ženama iz svih slojeva i staleža koji su se s toliko ljubavi žrtvovali u korist njegovih ustanova, njegovih sirota i derančića, kako je običavao zvati svoje dječake. Zahvaljivao im je kako je bolje mogao: pismima, malim darovima, knjigama, prvim izdanjima svog štiva, kakvim nabožnim predmetima ... Ali to mu nije bilo dosta. On je sanjao o nečem višem i boljem. Jednog dana pomislio je da se obrati na onog koji raspolaže blagom Crkve, na dobrog papu Pija IX., koji ga je volio na poseban način. Najprije ga zamoli da podijeli neke posebne oproste nekim osobito velikim dobrotvorima. Dobro se sjećam što je sve poduzeo u tom pogledu, kad smo ono bili u Rimu 1858. A koliko je bilo njegovo veselje, kad je, došavši natrag u Torino, podijelio tim dobrim prijateljima isposlovane oproste.

Rastao je broj njegovih djela i prijatelja pa je Don Bosko oko 1875. nakanio da poveže zajedno sve te dobrotvore u jedno društvo, da se duhovne blagodati protegnu na sve. To je početak »Pobožne zajednice salezijanskih suradnika«, saveza kojemu je sastavio i pravila. Savez — taj u neku ruku preteča kasnije Katoličke akcije — naišao je kod Sv. Oca Pija IX. na najlaska-

vija odobravanja i poticaje. On je izjavio svoje veliko zadovoljstvo što može putem te ustanove vjernicima obilno dijeliti duhovno blago Crkve.«

* * *

Don Rua nije prestao povećavati te duhovne povlastice, moleći u više navrata dobrotu Leona XIII. i Pija X., neka ih dadu njegovim dobrotvorima u zamjenu za njihovo velikodušno surađivanje. Da bi podigao vrijednost te dragocjene pomoći što je salezijanski suradnici pružaju Družbi, često je govorio o podjeli rada.

»Salezijanci ne mogu učiniti sve. Oni daju svoje trudove i žrtve, a na vama je, da nam velikodušno dadnete ostalo.«

»Mi smo ruke«, reče jednog dana suradnicima u Veroni, »a vi te ruke pridržavate.«

»Ali kako ćemo«, zapita drugom prilikom, »naći sredstva da sačuvamo i promičemo toliko djela ljubavi? Složimo se i dajmo svaki svoj dio. Salezijanci će i »Kćeri Marije Pomoćnice«, kao čete na bojnom polju, dati Bogu i bližnjemu svoju dobru volju, svoje zdravlje i život. A vi ćete učiniti ono što čine očevi i majke kad su im sinovi u ratu.Vi ćete moliti Boga neka ih sačuva od pogibli kojima su izloženi, neka im udijeli pobjedu nad neprijateljima. A znajući za njihove prevelike potrebe, vi ćete ih pomagati i materijalno...«

»Potrebe misija su ogromne«, uzdiše on u svojoj okružnici suradnicima u siječnju 1893. »Misionari ne uzmiču kad treba žrtvovati svoju udobnost, pa i sam život. No ako nemaju novčanih sredstava za službu Bogu, za putovanja, za živež i opskrbu svojih novokrštenika, prisiljeni su zaustavljati svoje korake. I s najvećom žalošću gledaju gdje u jedan čas iščezava plod njihovih dugih žrtava.«

Tražeći tu novčanu pomoć, Don Rua nije nikad propustio da svojim pomagačima povjeri, u što se je novac utrošio: u traženje, odgajanje, uzdržavanje i povećanje ruku, potrebnih za tolike pothvate i za podizanje rezervnih četa - to je prva apostolova briga. A druga je da svojim evanđeoskim radnicima pruži na raspolaganje prostorije i druga sredstva, koja će im olakšati njihovu zadaću.

»Kao što se bez radnika ne može obrađivati ni najmanji dio polja, i kao što se bez vojnika ne može ratovati, tako ni mi, ako ne odgojimo svećenike, katehiste, majstore, ne ćemo moći ni uzdržati svoja već započeta djela, a kamoli pokrenuti nova. Bez takvih pomoćnika morali bismo zatvoriti zavode i gostinjce, obustaviti rad u radionicama i tiskarama, zapustiti misije. Stoga je djelo nad djelima, na koje ne smiju radnici nikad zaboraviti: odgajanje potrebnog osoblja. No taj je odgoj veoma skup jer treba mnogo godina uzdržavati u školama i radionicama te mladiće, koji žele stupiti u naše redove. Treba im priskrbiti knjige i oruđe. Treba osobito misliti kako ćemo prehraniti i obući te buduće radnike. Velik dio vaše ljubavi poklonjen je baš odgajanju toga podmlatka radnika za vinograd Gospodnji.«

»Tko je bio Don Bosko?«, zapitao je Don Rua jednog dana u crkvi Gospe od dobrog puta u Cannesu (Kanu). »Pravi svećenik, pun ljubavi. A što su njegova djela? Očevidan dokaz djelovanja Providnosti. A salezijanski suradnici? To su anđeli te Providnosti. A koja su polja njihova rada? Oratoriji, internati, misije. Pomozite nam, dakle, svi da ih podignemo i razvijemo.«

* * *

Da bi zapalio u srcima taj plamen ljubavi, Don Rua je uvijek nastojao da prirođenu ljudsku sebičnost skrene uzvišenijim putovima. Riječju se i perom trsio da na najbolji način uvjeri prijatelje kako će sve dobiti dijeleći milostinju, a prije svega Raj. Žrtvom kojega zemaljskog dobra, neznatnim suviškom, darovanim potrebnome, mogli bi oni sebi zajamčiti vječni spas. Pa zar da oklijevaju i samo jedan čas?

»Nešto prije smrti«, tako je Don Rua pisao jednog dana suradnicima, »očitovao« je Don Bosko želju da napiše još jedno djelce, koje će biti, reče, vrlo korisno. Htio ga je nazvati: »Nebo, otvoreno bogatašima rukama siromaha, kojima su činili dobro«. Misli, uzete iz Sv. Pisma i iz spisa sv. otaca, primjeri iz života svetaca, čudesna obraćenja na času smrti, prelijepa smrt velikodušnih kršćana bilo bi gradivo naumljene knjige, koja bi zanimala ljude bar toliko koliko i druge stvari, proizašle iz njegova pera. Nažalost, krhko zdravlje, a zatim

smrt spriječile su ostvarenje te zamisli. No, ako i nemamo toga dragocjenog djelca, mi poznajemo misao koja bi ga bila diktirala. I ta ista misao vodi danas mene, da vas potaknem na djelotvornu ljubav.

Tko od vas čezne za nebeskom slavom, za vječnom srećom? Tko ne bi htio čuti povoljnu presudu na sudnji dan? Tko ne želi da poslije ovog života vidi kako mu se otvaraju rajska vrata? Eto, sve ćete to postići milostinjom i djelima milosrđa, a to nam jamči Isusova riječ, koja nikad ne vara: »Dođite, blagoslovljeni Oca mojega, i primite vječno kraljestvo, jer sam u osobi svojih učenika bio potreban, a vi ste mi pritekli u pomoć«.

Opet drugi put moli on usrdno:

»Dragi moji prijatelji! Hiljade siromašnih mladića mole po meni vašu pomoć. To su siročad, to su nesretnici. Milostinja koju im dadnete steći će vam oproštenje vaših pogrešaka i otvorit će vam vrata slave«.

»Gospodin će«, tvrdi on drugdje, »sigurno nagraditi vašu ljubav u drugom životu vječnim blaženstvom. »*Dajte i dat će vam se. Mjeru dobru, nabijenu, stresenu, preobilatu dat će u naručje vaše.*« Tko vam to obećaje? Sam Bog, koji uvijek drži svoju riječ i koji je svemoguć, pa ima tisuću načina da je održi.«

* * *

Napokon, znao je Don Rua, da ti razlozi natprirodnog karaktera slabo djeluju na neka srca, koja su se utopila u posjedu i uživanju zemaljskih interesa, ne zaboravlja nikad podsjetiti svoje slušače da već i na ovom svijetu milostinja donosi nagradu i da se, ako je ne dijelimo, izlažemo opasnim pogiblima.

»Dragi Bog«, reče Don Rua jednom zgodom, »koji ne ostavlja bez nagrade ni čašu vode, danu u Njegovo ime, nagradit će velikodušno vašu ljubav. Nagradit će je u ovom životu svojom božanskom milošću, slogom u obitelji, uspjehom u poslovima, blagoslovom u odgajanju djece, zdravljem i dugim životom.«

»Prošle godine«, primijeti on opet pred drugim slušačima, »propadoše mnoge banke. Oni koji su u njih uložili svoj imetak spadoše malo pomalo na vrlo niske grane. Te me novčane nesreće podsjetiše na jednu preporuku koju je DonBosko često davao svojim prijateljima, osobito onima koji nisu imali baštinika. »Uložite«, govorio im je, »svoj imetak u jednu banku koja ne zatvara nikad svojih blagajni i koja daje 100 na jedan! To je banka dragog Boga, banka Marije Pomoćnice. Ta nebeska banka uvijek dobro upotrebljava vaš imetak, daje vam stostruko i po izbor blagoslova u ovom životu, a zatim vam vraća glavnicu, dajući vam vječni Raj«

U nekim prilikama, kad bi osjetio da stoji pred ljudima, okorjelim u svojoj sebičnosti, nije se bojao podsjetiti zle bogataše svog vremena da vapaj bijede postaje sve glasniji. Ako je netko bez svoje krivnje siromah, a pogotovo ako nije kršćanin, ne pokazuje se više ustrpljiv kao nekad. Kako to reče u svečanoj zgodi kardinal Perraud, sve više nestaje onog evanđeoskog Lazara, koji sa šutljivim prijegorom čeka mrvice s bogataševog stola. Mjesto njega imamo razdraženog Lazara, čija je duša bez vjere spremna na sva nasilja. Te nesretnike ne bi nimalo grizla savjest da silom zauzmu mjesto za stolom. S naglaskom, koji se rijetko čuo s njegovih usana i s riječima punim posebne energije, skidao je zastor s budućnosti i predskazivao najgore nesreće što će zadesiti svijet, ako ljubav ne priskoči brzo bijedi.

»Ako im,« reče, »na vrijeme pomognete, omogućivši im dobar odgoj, postat će kasnije čestiti građani, štovatelji i prijatelji svoga bližnjega, zahvalni dobrotvorima. Ako im ne pomognete, možda će se za nekoliko godina pokazati na ulicama i, naoružani batinama i šiljatim predmetima, podrijeti u vaše stanove i spremišta da ih opljačkaju.«

* * *

Dvostruki je razlog poticao Don Ruu na tu vatrenu borbu. Htio je prije svega, po Don Boskovu savjetu, učiniti uslugu bogatašima, podsjetiti i svjetovne imućnike na društveni zadatak bogatstva, pomoći onima koji dobro stoje, u nošenju bremena njihove odgovornosti. A u drugu ruku nastojao je da dio privatnog suviška izvuče za zavode pučkog odgoja. Što je više napredovao u godinama, postajao je Don Rua gotovo nevjerojatno sve poduzetniji.

Kad je Don Saluzzo polazio u Milano da bi ondje podigao zavod, zapita ga Don Rua:

— Imaš li novaca za put?

— Pa naravno.

— Imaš li ga dosta za se i za svoje drugove?

— Sasvim dovoljno, sasvim dovoljno.

— Ipak idi s pouzdanjem! Pomoći će ti dragi Bog, Marija Pomoćnica i Don Bosko, koji te je tako volio. Novaca ćeš naći toliko koliko ti zatreba.

Drugom zgodom, u Veroni, njegova je revnost po ljudsku prelazila u lakomislenost kad je suradnicima toga grada govorio:

»Treba da našem zavodu dozidamo jedno krilo gdje ćemo otvoriti veliku stručnu školu. Ako budemo čekali na novac, nećemo nikad početi. Počnimo bez novca! Gospa će misliti na to. A naši će se dobri prijatelji brzo uvjeriti da su novci što ih stavljaju u ruke Presv. Mariji Pomoćnici, dobro uloženi i do donose najveće kamate.«

A kamo je otišla, gdje li je svršila ona nekadašnja razboritost u upravi, kad se nije bojao prigovoriti ni Don Boskovoj predanosti u Božju Providnost? Progutala ju je, sažegla, uništila ona žeravica ljubavi što ju je u njegovu srcu zapalio pogled na pogibli, koje prijete mladeži. Oni oko njega nastojali su da mu obuzdaju gorljivost. Uzaludni napori! Da bi otklonio savjete o razboritosti, koje su mu davali, nalazio je razloge, zamisli, pa i same Don Boskove riječi.

»Vi se laćate premnogih pothvata«, govorili su mu. »Nikad nije previše kad se radi za Boga«, odgovarao je. »Otvorite oči, zlo napreduje svaki dan. U nekim zemljama zli su ljudi već uzeli velik mah. Oni rade na štetu vjere i duša. Neka oni prestanu raditi, nek zloduh prestane, pa ću prestati i ja«, znao je reći Don Bosko. »Ali budući da oni ne prestaju, neću ni ja.«

Takvim se izjavama ljubav više nije opirala i sebičnost je polagala oružje. S najmanjim govorničkim sredstvima postizavao je zamjerne uspjehe. Glas mu je bio slabašan, riječ nekićena, rječitost nikakva. Ali lice je bilo asketsko, velike oči zažarene od bdjenja, cijela pojava izraz vjere i poniznosti. Njegov je smiješak odavao u isto vrijeme strogost života, dobrotu srca i djetinju nevinost duše, a nadasve unutarnji plamen, koji je svojom toplinom začinio sav njegov govor. Tome se čaru nitko nije

mogao oteti. I, ako bi katkad spomenuo ime svog Oca i Učitelja Don Boska, poletio bi tada u tom smjeru, pripovijedajući o providencijalnom poslanju Sveca koji je izgradio njegovu dušu, o njegovoj silnoj ljubavi prema mladeži, o skrovitom osnutku salezijanskog djela, o bijedi u početku. Ispripovijedio bi svu onu lijepu povijest božanske ljubavi, proživljenu skupa s njim. I nastavljao bi, nastavljao o svim pojedinostima. Govorio je iz sve duše, srce mu je kucalo u riječima i slušači su bili osvojeni. Silazeći s propovjedaonice, prolazio bi kroz stisnute redove svojih prijatelja: prinosi su obilno kišili u njegovu posudicu.

Divan svršetak života!

Taj se život zatvarao žarkom himnom ljubavi, slavljem posve nekićene rječitosti, što ide od jedne duše k drugoj, te i najtvrđa srca pretvara u izvor dobrote, koja se širokim koritom izlijeva na bijedu ovoga svijeta.

XIII. POGLAVLJE

Kadikad je htio ...

Jednog dana izrekao je Don Bosko pred nekim dobrim prijateljima značajnu riječ o dubokoj kreposti i o moći zagovora svog učenika: »Kad bi Don Rua htio, mogao bi činiti čudesa.«

Rijetko je Don Rua to htio jer je bio utjelovljena poniznost, a ta ga je izvanredna moć i plašila.

Ipak, nekoliko puta zadobila je njegova molitva od Boga čudesa — stvari koje se nisu mogle protumačiti naravnim načinom. U takvim je slučajevima nastojao da između čuda i sebe stavi neku pregradu, da se zaštiti od divljenja svijeta. Gdjekad je djelovao izdaleka: u zabiti svoje sobe molio je za onoga kome je bio potreban njegov zagovor kod Boga i tjelesa bolesnika ozdravljala bi. Ili je pak djelovao u tajnosti po kućama daleko od vreve mnoštva. A kad nije nikako mogao da umakne svjetini, onda je čudesa što su izlazila iz njegovih ruku nastojao pripisati Mariji Pomoćnici i Njezinu velikom slugi Don Bosku. U svojim očima on nije bio ništa, baš ništa. Bio je slabi glas, koji je molio te moćne zagovornike, neka se smiluju ljudskoj bijedi.

Ipak se uza sav taj oprez raširio glas o njemu kao čudotvorcu. Kamo god je išao, kojim god krajem prolazio, svijet je trčao k njemu, kao nekad k Don Bosku, kao što se uvijek hrli k pravom svecu, da se po njemu pokuca na Srce Božje. I često su se vraćali od njega ozdravljeni ili prosvijetljeni.

* * *

Kao Don Bosku, događalo se i njemu da je čitao budućnost onih s kojima bi razgovarao.

»Kći Marije Pomoćnice« s. Klara Liprandi pozove jednog dana Slugu Božjeg k postelji svoje 70 godina stare majke, koju je udarila kap. Nije bilo više nikakve nade. Liječnici izjaviše, da se radi o nekoliko tjedana, ne dana. Organizam je jadne bolesnice bio sasvim ruiniran zbog arterioskleroze. Kako se stoga začudila i obradovala te sestra, kad je začula gdje Don Rua govori njezinoj majci: »Samo hrabro! Samo hrabro! Vi ćete izaći iz ove teške nevolje. Presveta Djevica još vam nije pripravila mjesto u raju. Vi ćete ostaviti taj svijet tek tri godine poslije mene.«

I zbilja je bilo tako. Ta starica preminula je 1913., točno tri godine poslije smrti svog dobrotvora.

Don Fassio, nekad misionar, a tada Don Ruin tajnik, potaknut radoznalošću i željom da opet jednom vidi svoje polje apostolata, zapita Don Ruu, koliko će još godina ostati u njegovoj službi. Don Rua se časak sabere, pa će: »Na Ameriku ne treba više da misliš. Nećeš se više vratiti onamo. A u Torinu ćeš biti moj tajnik još sedam godina.« To je izrekao 1903., a umro je 6. IV. 1910.

17. IX. 1892., na blagdan Sedam žalosti Bl. Dj. Marije mlada Pijemontežanka Clerici dopratila je na Don Boskov grob u Valsalicu svoju rođakinju, inače »Kćer Marije Pomoćnice«. Tu je predstavila Don Rui, koga sretoše u dvorištu zavoda. On joj dade medaljicu i proreče joj: »Vi ćete postati sestra, drago dijete, a zatim ćete otići u inozemstvo, gdje ćete učiniti mnogo dobra.« Kasnije je ona pripovijedala: »Pomislila sam: Eto ti proroštva, koje se neće nikad ispuniti! Ja sestra? Ni u snu! Odviše ljubim svoje roditelje. Bilo bi mi nemoguće rastati se s njima!« A ipak se rastala. Četrnaest godina kasnije stupila je ona zbilja u novicijat »Kćeri Marije Pomoćnice«, te je 6. I. 1907., dan poslije zavjetovanja, krenula u Albaniju, gdje je deset godina, ne štedeći se, radila za mladež.

Drugi put, u proljeće 1899., na prolazu kroz Marseille, poveli su Don Ruu k uzglavlju belgijske sestre Viktorine. Bolesnicu su nemilice mučili zglobovi tako da su joj se udovi kočili. Zamoljen da blagoslovi jadnu patnicu, učinio je on to od svega srca, ali je odmah dodao: »Predajte se posve u volju Božju.« Odonda je prošlo više od 30 godina kako se ta ponizna »Kći Marije Pomoć-

nice« predala toj volji, prikovana uz postelju neumoljivom paralizom, u staroj kući—matici Družbe, u pijemontskoj Nizzi.

Krajem siječnja 1892. bio je Don Rua u Marsali na Siciliji zbog otvorenja nove salezijanske kuće. Na konferenciji koju je onih dana držao salezijanskim suradnicima u tom gradu bio je profesor Gambini, koji je složio hvalospjev u čast Slugi Božjemu. Pri kraju sastanka približio se Don Rui sa svoja dva sina, te mu ih predstavio.

— Kako se zovete, djeco? — zapita sveti čovjek.

— Mihovil i Alojzije.

— O, gledajte čuda! I ja sam imao brata Alojzija, a ja sam Mihovil. Ostadosmo siročad bez oca vrlo rano ... — Malo zašuti, pa će opet:

— Hoćete li sa mnom u novo sirotište? Volit ću vas kao otac.

»Čudna li prijedloga!«, mislio je u taj čas otac dječaka. I da presiječe taj ne baš ugodan razgovor, pozdravi se odmah s Don Ruom. Sluga Božji stisne mu srdačno ruku i reče mu:

— Do viđenja! Do viđenja u raju!

»Kako je žalosnu želju izrekao Don Rua toj djeci!«, govorili su međusobno svjedoci toga prizora. A ta je želja samo malo pretekla tragičan događaj. Nekoliko dana kasnije taj odličan profesor, zdrav kao dren, pade žrtvom meningitisa te predade dušu Bogu, a ostavi dva mala sirotana — Mihovila i Alojzija.

U srpnju 1894. bio je Don Rua u Liègeu zbog posvete crkve sv. Franje Saleškog, sagrađene darežljivošću Msgra Doutrelouxa, svega njegova klera i salezijanskih suradnika toga kraja. U zavodu »Kćeri Marije Pomoćnice«, tik do zavoda Salezijanaca, bile su dvije sestre istog prezimena Rossini, ali inače ni u kakvu rodu. Jedna od njih, s. Viktorina, bila je sušičava u visokom stupnju, a druga s. Cesarina, bila je puna zdravlja. Don Rua je primio na razgovor, jednu po jednu, sve te dobre redovnice, da svakoj dade savjete prema njezinim potrebama. Kad je došla na red s. Cesarina, započe Don Rua o zdravlju: »Vama baš nije najbolje, zar ne? Hrabro, draga sestro, samo hrabro!« »Ali, oče moj«, prihvati sestra, »mislim, da se varate zbog moga prezimena. Ima još jedna Rossini, i to s. Viktorina, koja čeka pred vratima svoj red, a njoj uistinu nije dobro.« Don Rua ipak nastavi, ponavljajući: »Da, da, hrabro, hrabro! Nastojte uvijek vršiti volju Božju!«

Kad je svršio razgovor, s. Cesarina potraži glavaricu i pripovjedi joj kako se dobri Otac zabunio. No poslije malo promisli i upita se da se možda ne vara i nije li nju možda Don Rua htio na vrijeme upozoriti na kakvo zlo, koje je blizu. Nekoliko dana kasnije zaista se žestoko prehladi, a prehlada se pretvori u naglu sušicu. Jedva je Don Rua stigao u Torino, a ona je već bila pred Božjim sudom. S. Viktorina pak, koja je izgledala kao da je već s jednom nogom u grobu, proživjela je, naprotiv, još dobrih 5 godina.

Jednog dana sestre iz Skloništa sv. Filomene, gdje je nekoć Don Bosko, još na početku svoga svećeničkog života, bio kapelan, dovedu Don Rui djevojčicu, s kojom već nisu znale što da počnu. Bila je prava nevaljanka: odupirala se svakoj stezi, bila je loša prema kolegicama, bez ikakva poštivanja prema učiteljicama, brbljava i sablažnjiva ponašanja. Glavarica, već sasvim klonula, odlučila je da prije nego posegne za krajnjim mjerama zatraži blagoslov Don Rue kao lijek. Don Rua primi djevojčicu sa svojim ljubeznim smiješkom. Pokazao se izvanredno dobar, neobično blag i kao otac. Dade joj medaljicu Marije Pomoćnice, a kad je ona kleknla preda nj, reče joj: »Blagoslivljam te od svega srca, drago dijete, da postaneš dobra i sveta, i još više, da stupiš u redovnički stalež.«

Trostruko se proročanstvo obistinilo. Djevojčica je očevidno promijenila ponašanje, začudivši svoje učiteljice energičnim i ustrajnim nastojanjem. Njezina dobra volja izvojštila je pobjedu nad svim pogreškama, zbog kojih su je korili, i jednog dana stupila je među Sestre Bezgrješnog Začeća u Ivreji.

Taj posljednji slučaj dokazuje nam da je Don Rua čitao ne samo budućnost nego i tajne srdaca. Evo još dvaju primjera, koji to dokazuju!

Jednog dana pođe služiti sv. Misu u velikom zavodu »Kćeri Marije Pomoćnice« u Nizzi. Sv. Pričest je bila zajednička, ali se jedna pitomica uzdržala, no ne bez razloga. Na izlazu iz kapele poslije svoje zahvale susrete

Don Rua tu djevojčicu. Ona se htjede ukloniti njegovu pogledu i razgovoru, ali je Don Rua zaustavi. Dugo je promatraše, pa će joj tiho: »Nisi se danas pričestila, jer se posljednji put nisi dobro ispovjedila, zar ne? Nastoj da to urediš što prije!«

Drugi put dođe pred Slugu Božjega neka gospođa da njegovim zagovorom isprosi neku važnu vremenitu milost. »Vrlo rado ću se«, reče Don Rua, »sjetiti vaše želje u svojim siromašnim molitvama. Ali, da ih Gospodin usliši, trebalo bi ... izravnati gore i ispuniti doline.« Gospođa shvati. Njezina savjest nije bila baš najčišća. I ona je započela veliko čišćenje svoje duše.

* * *

Skidanje zastora s budućnosti pred očima duše, otkrivanje dubina savjesti ljudskim stvorovima, jasno očitovanje prave volje Božje nekoj duši — značajke su božanskoga. Što se događa u tajnosti srdaca i što će se sutra dogoditi na svjetskoj pozornici, to može samo Bog znati. Ako koje oko pronikne tu dvostruku tajnu, tome je razlog što mu je Gospodin za koji tren stavio na raspolaganje svoje znanje. Glas naroda se ne vara kad naziva čudesima i takva nenadana otkrivanja. Ipak, ta vrsta čudesnih stvari pobuđuje manje pažnje u masi nego kad se dogodi kakvo čudesno ozdravljenje. Pa i razumljivo je: čitanje savjesti zbiva se manje-više u četiri oka. Proricanje budućnosti obistinjuje se tek nakon duljeg ili kraćeg vremena. Naprotiv, ozdravljenje je nešto neposredno i javno. Evo ti kakva bolesnika: primakne se svetac, izmoli molitvu, dade blagoslov, zapovijed, i bolest iščezne, kao da si je rukom odnio. Tko ne vidi da su ta djela — iako ne čudesnija od onih prije spomenutih — ugodnija svijetu? A Gospodin je odredio da takva djela prije vremena stave u neku ruku vijenac svetačke slave na Don Ruino čelo.

Dobrog Don Ruinog prijatelja de Magistrisa, profesora u Torinu, koji je neko vrijeme predavao književnost u salezijanskom zavodu u Alassiju, udari god. 1892. nenadano kap pri punoj životnoj snazi, u 42. godini. Liječnici žurno dohrlili i izjavili da više nema nade. Don Rua, odmah pozvan, nađe bolesnika u nesvjesnu stanju. Tada se duboko sabere i pomoli iz sveg srca za tog

odličnog salezijanskog suradnika. Zatim se okrene obitelji te reče s dubokom vjerom riječi, koje su svima ulile nadu: »Ne bojte se, ne će umrijeti. Samo imajte toliko pouzdanja, koliko ga imam ja!« A onda stavi ruku na goruću glavu bolesnika, čiji je živi duh dobro osjećao pod mrtvačkom ukočenošću te mu šapne: »Budi miran, dragi Josipe, Ti ćeš ozdraviti i još ćeš doći za moj stol!«

Taj se prizor odigrao 29. V. 1892., a profesor de Magistris pripovijedao ga je još 1930., tj. 38 godina kasnije.

Dvije godine prije toga Don Rua je imao priliku u Saint Cyru, kraj Toulona, da učini čudo nad nekim Ivanom Rondinom, nad kojim je jednom i Don Bosko učinio čudo. Svetac ga je, naime, ozdravio 1885. od želučanog katara i od velikog lupanja srca. Nakon toga čuda posve je izgubio sluh. Za konferencije, što ju je Don Rua držao u župskoj crkvi u Saint Cyru jadni čovjek nije čuo ni riječi. »Pa neka!«, prošapće predano. »Ali kad se sve svrši, uhvatit ću ga na trgu pa će me i on ozdraviti, kao nekoć Don Bosko.« Na izlazu se stislo oko Don Rue, međutim, svjetine toliko da se nije mogao ni približiti svome »liječniku«. Tada krene putem k sirotištu, znajući da će Don Rua poći onamo. Čim ga je opazio, bacio mu se pred noge. Don Rua nije imao kad ni da ga upita što želi jer je ovaj već poznatim glasom gluhih vikao: »Ne čujem ništa. Dajte mi svoj blagoslov pa ću ozdraviti.«

— Obećaješ li da ćeš postati salezijanski suradnik ako ozdraviš? — upita Don Rua.

— Ali on je gluh, ne može razumjeti vašeg pitanja, rekoše prisutni. No na opće čudo odgovori čovjek:

— Salezijanski suradnik? A što je to?

Taj događaj, ispripovijedan doslovce i pod prisegom, nalazi se u spisima Don Ruine kauze.

Na početku svog ravnateljevanja, u lipnju 1889., ode Don Rua u Borgo San Martino da u tamošnjem salezijanskom kolegiju proslavi blagdan sv. Alojzija Gonzage. Kućna glazba što ga je dočekala na kolodvoru, doprati ga sve do zavoda, svirajući. Ali pred vratima zamuknuše glazbala jer je na umoru ležala sestra koja je radila u zavodskoj kuhinji. Upala pluća i bubrega s tifoidnom groznicom po izjavi liječnika nisu davale više nade. Tem-

peratura joj je stalno bila visoka, uz često buncanje i sve veću slabost.

Poslije jela pođe Don Rua da pozdravi sestre u kuhinji pa opazi njihovu duboku žalost. Ravnateljica mu reče da gubi jednu kćerku, i zamoli ga neka joj dopusti da na smrtnoj posetlji učini vječne zavjete.

Sluga Božji se načas sabere, a onda joj reče uvjerljivo: »Ne plačite! Sestra neće umrijeti. Ona mora učiniti još mnogo dobra na toj zemlji. Sad nemam vremena da je posjetim, ali recite joj neka bude mirna. Sutra ću doći k njoj. Večeras ću joj iz svoje sobe poslati blagoslov Marije Pomoćnice.«

Kad je izišao iz kuhinje, pošao je Don Rua u kapelu da izmoli večernje molitve s pitomcima, kojima je preporučio neka, prije nego zaspe, izmole tri puta »Zdravo, Marijo« za tu siromašnu sestru, tako teško bolesnu.

U 10 sati sestra Filomena, koja već 15 dana nije spavala, zaspa duboko. Kad se sutradan navratio liječnik i zapitao, u koliko je sati umrla, rekoše mu da je još živa i da se, kako izgleda, oporavlja. Liječnik joj pri pregledu zbilja ne nađe ništa osim skrajnje slabosti, koju je ona brzo nadvladala. Proživjela je još 25 godina i preminula kao ravnateljica male salezijanske bolnice u Damasku u Siriji.

Godinu kasnije, u kući matici »Kćeri Marije Pomoćnice« u Nizzi, gotovo istovjetan slučaj potvrdio je još jednom moć zagovora Sluge Božjega i sigurnost njegovih proročanstava. U toj se kući polako gasila, istrošena želučanim rakom, s. Marijeta Sorbone. Već više od 40 dana nije mogla okusiti ništa, kad joj dođe u posjet Don Rua, koji je stigao da predsjeda generalnom kapitulu sestara. »Poljubite Don Boskove moći, koje imate o vratu«, reče joj, »i molite ga da vas ozdravi.« Zatim ju je blagoslovio i primio joj vječne zavjete. Poslije zavjetovanja stavio joj je na glavu po običaju vijenac od cvijeća, te rekao: »Zaželimo da živite toliko godina koliko je u njemu ruža. Zaista, vi biste morali sad umrijeti, ali Don Bosku su potrebna čudesa ... Vi ćete živjeti, ozdravit ćete, ne potpuno doduše, uvijek ćete morati štogod podnositi, ali ćete ipak uza sve to učiniti još mnogo dobra na zemlji.« I blagoslovi još jednom sestru, prije nego je izišao iz sobe. Nije došao ni na dno stuba, a s.

Marijeta zatraži da jede. Na prvi mah pomisliše da bunca; no kad je ona i dalje tražila, donesu joj malo lagane hrane. Prije nego je zašlo sunce, jela je sedam puta.

Sutradan se liječnik, koji je mislio da će je naći mrtvu, zabezeknu kad je vidio gdje mu veselo trči ususret, vičući da je ozdravila. Oporavila se vrlo brzo, ali ju je svake godine snalazila poneka fizička kušnja. Don Ruino se proroštvo doslovce ispunilo. I sestra Marijeta se pobojala da će se ispuniti do kraja. Ona je brojila ruže na vijencu, pa jednog dana, sva zabrinuta, pomisli: »Ova posljednja ruža što je vadim iz vijenca, znači moju posljednju godinu. »Don Rua je opazio njezinu tjeskobu. Jednog je dana povede nasamo pa će joj: »Obećajte mi da ćete raditi na slavu Božju i na spas mladeži, a ja ću reći Don Bosku neka podvostruči, pa i još više poveća broj vaših godina.«

Prošlo je blizu pedeset godina kako je ta sestra ozdravila. Odavno je premašila broj ruža u vijencu, ali ona je i dalje radila za mladež, opravdavajući dugom preživjelošću ime što joj ga je dao njezin izlječitelj: »sestra od čuda«.

Jednog ljetnog dana 1905. doznao je Don Rua da je teško obolio grof Cays, sin njegova starog prijatelja, koji ga je 1878. godine pratio u Pariz. Radilo se o upali bubrega i bio je na rubu groba. Bolesnik pomisli da bi bilo dobro okušati gorski zrak i dade se prevesti u djedovski dvorac u Casalettu kod Torina, na obronku Alpa. Ali bolest se još pogoršala. Tada pomisli njegova žena na Don Ruu i zamoli ga da se moli za grofovo zdravlje. Drugi dan poslije njezina pisma Sluzi Božjem, dođe u Casalette bolesnikov rođak Garofoli. Čim je stupio u kuću, reče bolesniku: »Čuj, dolazim iz Aleksandrije, a do Torina sam putovao s Don Ruom. Nosim ti njegov blagoslov i još nešto više — vijest koja će te razveseliti. Dužnost mi je da ti reknem: budi miran, tvoje je ozdravljenje sigurno.«

Poruka nije mogla biti bolja jer, zbilja, taj je dobri Don Ruin prijatelj polako, ali sigurno došao k sebi i, pomognut molitvama Sluge Božjeg, potpuno ozdravio.

Još jedan, posljednji, slučaj, pa da završimo ovaj niz, koji bismo mogli znatno produljiti.

Jednog dana bijaše Don Rua u Giavenu, 30 km od Torina da posjeti novoosnovani zavod »Kćeri Marije Pomoćnice«. Zamoliše ga da blagoslovi neku ukočenu ženu, prikovanu već mnogo godina uz bolesničku postelju. On prihvati poziv i pođe u sobu siromašne patnice. No čim je stupio preko praga, začuje da su se za njim vrata dvaput zaključala. Načinili su mu pravu stupicu. Bolesnica mu to prizna iskreno: »Dragi oče, odavde nećete izaći nego sa mnom! »Treba, dakle, da me ozdravite!« Don Rua je vjerojatno pomislio da taj postupak nije baš uglađen, ali se osobito zadivi vjeri koja je nadahnula takvu smjelost. Sabere se, pomoli i... izađe iz sobe s tom ukočenom staricom, kojoj su udovi potpuno ozdravili. Proživjela je još mnogo godina i nikad nije prestala blagoslivljati Nebo što joj je prišapnulo to pobožno lukavstvo, kojemu ima zahvaliti što se opet može gibati.

* * *

Kako se vidi, Don Rua je u mnogo prigoda pristao da čini čudesa, što ih je po riječi Don Boskovoj njegova molitva mogla postići od Boga. Te povlastice nije nikad zloupotrebljavao. A čineći čudesa, bio je vrlo oprezan da bi otklonio veliku pažnju svjetine jer je drhtao na pomisao da bi mu glas čudotvorca mogao otešćati put prema nebu ili naškoditi Očevoj slavi.

Srećom se svijet nije dao prevariti tim poniznim osjećajima pa su k njemu još za života hrlili kao k vrelu svjetlosti i snage. Dobro su shvatili da je Ilija odlazeći sa zemlje, u naborima svoje kabanice bacio svome nasljedniku uz ostale kreposti i moć da otkriva tajne srdaca, da diže zastore s budućnosti i da vraća zdravlje bolesnim tjelesima.

XIV. POGLAVLJE

Čovjek i svetac

Razlika između Don Boska i Don Rue u duhovnom pogledu bila je upadljiva, ali još upadnija u fizičkom. Lice, smiješak, držanje jednog pokazivalo je očinsku dobrotu, a sva je osoba drugoga izražavala nježnu ozbiljnost, sabranu radinost s nekom primjesom strogosti. Među djecom u dvorištu onaj se javljao veseo, otvoren, pristupačan, a ovaj ljubezan, doduše, kao i otac, ali više sustežljiv, nije toliko pokazivao izvana svojih osjećaja. Don Bosko nam rado dolazi pred oči kao Dobar Pastir, kako ga je na zidovima katakomba naslikao umjetnik. Ovčice trče za njim, On ih privlači. Don Rua ih, naprotiv, mora tražiti da bi napravio bar prve korake k njima. Kad ih jednom dostigne, one ga više ne ostavljaju, kao da su uza nj privezane nekim tajnim čarom. Ali on je najprije morao trčati za njima. Ukratko: jedan se morao samo pokazati i sva su srca letjela k njemu. Drugi je u prvi čas ulijevao strah, ali, tek što bi se približio, već je i on sve osvajao, iako na drugi način.

Niz njegovih slika od njegove 30. godine dalje potvrđuje taj dojam, što ga je ostavljala njegova osoba. Svakih desetak godina urezivalo je vrijeme sve dublje crte njegova lica, ali skupni izraz ostao je nepromjenljiv: široko, visoko čelo bez kose, jabučice izbočene, oči upale u očne šupljine i iza 60. godine obrubljene crvenilom, usta prilično velika, usne vrlo profinjene, njihov nježan sklad s pronicavim pogledom očituje neobičnu snagu volje i čudnu opreku između gornjeg i donjeg dijela glave, gdje gornji dio odaje muževnost i misaoni duh, a donji nježnost, tankoćutnost, milinu. Cjelokupna

pojava: osoba. Nije zapravo bio visok, ali ga je mršavost činila višim. Bio je mršav, ali koščat. Ta se koščatost osobito isticala ispod talara kad je šetao na svoj uobičajeni način: glave lako pognute, ramena malo uzdignutih, a ruku prekriženih na prsima, držeći dlanove na nadlakticama. Pod tim tako mršavim tijelom cvjetala je velika duša.

Don Ruina inteligencija bila je velika. Nije on možda bio neki originalan um, niti jedan od onih ljudi koji daju nešto novo i koji idu izvan običnih putova, ali je bio pronicav duh. Vrlo brzo je shvaćao stvari. Uvijek prvi u školi, bavio se s jednakim uspjehom svim granama znanja. Njegova prva naobrazba bila je čvrsta i široka. A on ju je i proširio čitanjem, pisanjem, saobraćajem s ljudima. Jedan od njegovih bližih prijatelja reče za nj: »S godinama sve stari kod Don Rue, samo ne mozak; jednako je svjež u sedamdesetoj kao i u tridesetoj godini.«

Bilo je u njega i fine prepredenosti, osobito kad je htio prišapnuti kakav savjet ili sakriti svoju poniznost.

Nekog mladog brata pomoćnika, nepopravljiva pušača, kojega je htio izliječiti od tog običaja, upita jednom:

— Je li istina da se u oratoriju puši?

— Nemam pojma o tome, Don Rua.

— Gle, ja sam bolje upućen: uvjeravam te da se u dvoranama puši. Ti bi se morao trsiti da već jednom prestane taj nered.

— Ali kako?

— Vrlo jednostavno. Reci im, na primjer: Vi znate da miris duhana uzrokuje mučninu. Poštedite me od te muke pa ne pušite više. Ti mladi ljudi imaju dobro srce pa ćeš vidjeti da će te poštedjeti.

Jednom je na neki blagdan, sjedio kraj vrata dvorane u kojoj su blagovali uzvanici pa je nadgledao poslugu. Naslonjen tako na ogradu stpenica, vidje jednog od improviziranih poslužnika kako je uzeo jednu šljivu i brzo je progutao. Progutavši prvu, požuri da pograbi drugu. U taj čas zaori sa stepenica Don Ruin glas: »Zar dvije?!« I onome prisjede njegova proždrljivost.

— Tvoja je kuća doista siromašna, reče na rastanku Don Binelliju, učitelju novaka u Francuskoj. Hoću da nešto učinim za nju.

— Ne, ne, Don Rua, nipošto! Zapravo ja ne bih smio pustiti vas da tako odete bez ikakva prinosa za tolike zavode što ih morate uzdržavati.

— Pusti, pusti, neću stoga propasti. Evo ti tri stotine franaka. Malo je, ali...

— Oh, Don Rua, meni je vrlo neugodno i ne znam kako da vam zahvalim!

— Ne zahvaljuj mi! To je tvoj novac. Našao sam ga u ladici stola, u sobi gdje sam spavao. Nastoj da ubuduće budeš oprezniji, dragi moj Don Binelli!

Jednom drugom zgodom Don Versiglia, koji je kasnije postao biskup i mučenik u Kini, upita Don Ruu:

— Jeste li vi, Don Rua, ikad učinili koje čudo?

— Jesam, ali mi je neugodno da ih pripovijedam.

— Ali bar jedno, pripovijedajte mi bar jedno.

— Dobro, zadovoljit ću te. Ali uz uvjet da to ne kazuješ nikome.

— Obećajem.

— Nedavno sam bio pozvan k postelji neke dobre gospođe, koja je oboljela od neizlječive ukočenosti, da joj dam blagoslov Marije Pomoćnice. Popustio sam živim molbama obitelji, koja je očekivala ozdravljenje. Pođoh, dadoh blagoslov i....

— I ustade odmah ozdravljena! — upade Don Versiglia.

— Ne, umrla je četvrt sata nakon toga.

Tu njegovu odličnu inteligenciju pratilo je i podupiralo divno pamćenje, koje je svima upadalo u oči. Misao, datum, ime, slika, unišavši jednom u njegov mozak, ne ostadoše tu samo uvijek, nego se i nanovo javljahu kad god je zatrebalo. Nakon trideset godina dozivao je u pamet uspomene, navodio imena, govorio odlomke iz pisaca koje bi drugi već davno zaboravili. To pamćenje možda nije bilo jednako Don Boskovu, ali nije bilo ni puno manje od njegova. Treba još reći da ga je on puno vježbao u mladosti i da nije prestajao držati ga budnim.

Mašta je u Don Rue bila slaba, prilično nepokretna: ništa pjesničko, niti što od velikog konstruktora. U tom je bio pravi sin svoje zemlje, onoga jakog Pijemonta, ze-

mlje tako malo umjetničke, a tako vojničke i ratarske, naroda tako praktičnog, koji je unatoč divnim Alpama, koje su ga zatvarale sa svih strana, u povijesti uvijek više cijenio rad nego maštanje, više ono što je korisno, nego ono što je zabavno. Jezik kojim je Don Rua govorio i pisao bio je jasan, čist, kadšto i topao, ali vrlo rijetko uljepšan i oživljen kojom slikom, koja bi otkrila bogatu maštu.

* * *

Don Rua je imao finu osjećajnost? koju je ipak znao zadržati u granicama najstrože askeze. Njegovo je srce bilo veoma čuvstveno. Za prvog njegova ravnateljevanja u Mirabellu osjetili su to svi. No kasnije kao da se stidio svojih čuvstava. Nastojao ih je sakriti na tisuću načina.

Katkad su ipak neke riječi, tužbe, povjeravanja odavali tjeskobu i tajne kucaje njegove duše.

»Ne javljajte mi nikad loših vijesti naveče«, zamolio je jednog dana, »ne mogu onda spavati svu noć.«

Kad je bio imenovan Vrhovnim Poglavarom, stari njegov drug Don Francesia pomislio je sutradan da mu odsele mora govoriti »vi«. »Što ti to pada na pamet!«, vikne Don Rua. »Ti si posljednja uspomena iz mog djetinjstva, pa ako mi ne budeš govorio »ti«, ostarjet ću prije vremena.«

To srce, prepuno očinske ljubavi, otvorio je on jednog dana pred svojim sinovima da im tako zajamči kako će u njemu uvijek naći pristup u potrebi ili u žalosti. A to je učinio riječima, koje su svojom jednostavnošću i toplinom i danas kadre da nas dirnu:

»Ako, primajući Don Boskovo nasljedstvo, nisam baštinio i velike kreposti našeg Osnivača, osjećam da mi je dobri Bog dao bar njegovu ljubav prema njegovim sinovima. U to sam posve siguran. Sve svoje dane, sve svoje časove posvećujem vama. Ništa nije pravednije ni zakonitije. Od časa kad vas je Gospodin povjerio mojim brigama, molim za vas, mislim na vas, radim za vas, kao što radi majka za svog sina jedinca.«

Zar nije ona posljednja riječ njegove duše, što su je poslije njegove smrti našli zabilježenu na staroj, po-

žutjeloj bilježnici, bila ondje napisana da bi je mogao često pročitati: »Ništa sa strahom, sve s ljubavlju!«

Nježnost je označio jedan moralist ovako: razum u službi srca. Don Rua imao je oboje u obilju te je u svakoj prigodi očitovao savršen odgoj, rijetku taktičnost i posve sigurno poznavanje društvene uljudnosti. Iako pučki sin, raspravljao je s velikašima, sjedio za otmjenim stolovima, ulazio u kraljevske dvorove s jednako otmjenom, kao i s jednostavnom neprisiljenošću.

Kad je 1883. godine pratio u Pariz Don Boska na njegovu slavodobitnu putu, novinari, koji su se oko njega sabrali odmah su istakli otmjenost njegova držanja. A jedan svećenik, koji mu se približio u posljednjim godinama njegova života, reče na rastanku: »Ne bih nikad vjerovao da čovjek može biti u isto vrijeme tako svet i tako džentelmenskog ponašanja.«

* * *

No glavna osobina Don Ruine duše bila je snaga volje. To svjedoči sav njegov život. Njegovo besprijekorno držanje, njegovo sređeno ponašanje, mirne kretnje i blagi govor očituju jasno veliku budnost nad samim sobom.

I njegova jednaka veselost, točno obdržavanje Konstitucija, njegova silna ljubav za red, duh pokore, sav njegov unutrašnji život, kao i upravljanje, svjedoče o neobičnoj snazi volje. Teško bi se našao sređeniji i pravilniji život od njegova. I na smrtnoj postelji odredio je sebi dnevni red za svoje posljednje dane. Znao je kamo želi da stigne i težio je k svrsi najsigurnijim putem, ne zalazeći nikad s njega. Volja nimalo surova, nego mirna. Jedna od onih koje sebi uvrte u glavu da će pobijediti sve zapreke te zbilja svršavaju s pobjedom. Prosvijetljena i ustrajna, morala ga je učiniti neusporedivim čovjekom rada. A ne treba žaliti što njegova mašta nije bila razvijena. Što će mu ona! Nacrt rada poznavao je. Duhovni Otac ponovio mu ga je sto puta prije smrti, a to je dovoljno. On se trsio pravo k cilju, vukući za sobom svoje čete. Imao je u karakteru i u duhu značajne osobine čovjeka upravnika.

U svom životu — dugom tri četvrtine stoljeća — nikad nije klonuo duhom. Bilo je kušnja, koje su skoro mučile njegovu dušu, ispunjale mu srce gorčinom, ali

volja, uvijek čvrsta i odlučna, nije oslabila ni popustila u poduzetnom djelu. Sjećao se Don Boska, koji ni za najžešćih oluja nije prestajao orati svoje brazde.

Mali čin, po sebi neznatan, ali vrlo značajan, otkriva nam snagu njegove volje. U posljednje vrijeme svog života nije mogao napisati ni retka, tako mu je drhtala ruka od iscrpljenosti i od groznice. Ipak je nastojao da sam obavlja svoje dopisivanje. Pa da bi pero uzdržao mirnim, stavljao je sebi na zapešće komadić drveta, koje bi mu čvrstim pritiskom donekle umanjivalo drhtanje.

* * *

Vrlo uravnotežen duh, očinsko srce, a volja glavara i pokretača: takav je bio Don Rua kao čovjek. Na toj snažnoj biljci, gdje je milost Božja uređivala kolanje soka, smjestilo se i razvilo cvijeće svetosti u neobičnom stupnju. Ono dijete od četiri godine, što ga je jednog dana u Rimu pokazalo prstom i kliknulo: »Vi, vi ste svetac!«, bio je glas svega svijeta bez broja i iz svake zemlje. Unatoč njegovu mršavu licu, uvijek upaljenim očima i strogom držanju, koje je više odbijalo nego privlačilo, svijet je htio, približavajući se k njemu, da se opaja miomirisom Kristovih kreposti.

»U Torinu su«, govorio je Msgr Mantegazza, pomoćni biskup milanski, »tri stvari vrijedne štovanja: sveto platno, Gospa Tješiteljica i Don Rua.«

Već 1869. pitao se o. Franco D. I.: »Koji je od njih dvojice svetiji, Don Bosko ili Don Rua?« I odgovorio je: »Zbilja ne bih znao reći«.

Onaj veliki moralist i stari Don Boskov prijatelj Msgr Bertagna, pomoćni biskup torinski, izjavio je bez krzmanja: Ako se slučajno za kanonizaciju Don Boska ne bi mogli sabrati dokazi za sve njegove junačke kreposti, bilo bi dosta samo upozoriti da je odgojio Don Ruu.«

Taj je odgoj proveden po načelima koja su uvijek prožimala duh Osnivača Salezijanaca.

* * *

Ima više crta, kojima se Don Boskovi sinovi razlikuju od redovnika drugih redova. Salezijanac ima svoje obličje, po kojem se odmah raspoznaje. Kao što je za Franjevca bitna krepost i glavna oznaka siromaštvo, za Dominikanca propovjedanje, za Trapistu pokora, za Isusovca revnost u obrani Crkve, tako je za Salezijanca posebno karakteristična ljubav prema radu. U Salezijanskoj družbi ta je krepost obiteljska predaja, oporuka, njezina osnivača, učinjena na rubu groba, jedina velika pokora naređena toj vojsci odgojitelja, štit njihove kreposti. Tu je pokoru rada Don Rua vršio zbilja junački. On je u pravom smislu riječi mučenik rada. Da li je on poput Alfonza Liguorija položio zavjet da neće nikad izgubiti ni časa vremena? U nekim trenucima moglo bi se vjerovati, gledajući ga s kojom se strašću bacao na obavljanje svojih poslova. Nitko ga nikad nije zatekao bespolsena. »Mislim da vi nećete odgovarati Bogu za gubitak ni jednog trenutka«, reče mu jednog dana Don Nai. »I ja zbilja mislim«, odgovori Don Rua jednostavno.

Njegov je radni dan bio nevjerojatan. U 4,30 ljeti, a u 5 sati zimi bio je na nogama i ulazio prvi u crkvu da bi obavio razmatranje, klečeći uvijek na istom mjestu, na početku prve klupe, sučelice oltaru maloga kora, uz sliku Marije Pomoćnice. Nakon razmatranja ispovijedao je do 8. Kasnije, kad više nije ispovijedao, povukao bi se u svoj ured da bi obavio dio svoga golemog dopisivanja. U 8,30 služio je sv. Misu, vrlo sabrano, ali ipak ne presporo. Poslije sv. Mise šalica kakaa i hajde u svoju sobu na beskrajne audijencije, koje su se produživale i preko podneva. Iza objeda šetao je po dvorištu, razgovarajući s ovim i s onim, pitajući što gdjekoga, pa zanimajući se i za dobivene igre. U 2 sata vraćao se u ured i ostajao ondje do 7 sati, sav uronjen u svoje dopisivanje.

Gdjekad bi, da mu ne smetaju u poslu, uzeo debeli svežanj pisama te s jednim bratom pomoćnikom otišao u kuću kojeg dobrotvora, koji bi mu vrlo rado ustupio kutić samoće da obavi dopisivanje. Navečer — zimi u 5, a ljeti u 7 — došli bi po njega. Tada bi, prije blagoslova s Presv. otajstvom, kojim bi zaključivao dan, još razgovarao, primao braću ili predsjedao kakvoj sjednici svoga kapitula. U 8 je večerao, a onda bi, izmolivši zajednički večernje molitve, šetao s krunicom u ruci pod trijemovima kuće. Oko 11 sati završavao je svoju noćnu šetnju. Još jedan kratak posjet crkvi da se pozdravi sa svojim Bogom, kao dobar sluga na svršetku dnevnog rada, a onda u svoju sobu. Ondje ga je čekao Don Lago, njegov

stari tajnik, s dnevnom poštom, koju je trebalo potpisati. Don Rua bi mu dao još kakve naredbe za drugi dan, i napokon, oko 11,30 sati pristao bi da se pruži na svom siromašnom divanu, koji se svake večeri pretvarao u postelju.

Taj život napeta i ustrajna rada vodio je Don Rua do kraja. Nije priuštio sebi ni tjedan praznovanja, ni časak odmora: uvijek napet. I posljednju godinu svog života proživio je, vjeran tome programu, u radu, unatoč tjelesnoj iscrpljenosti i nesnosnoj ljetnoj vrućini. Kad bi se osjetio svladan umorom ili snom, ustao bi i nastavio posao, stojeći, ako se radilo o pisanju, ili šetajući, ako je trebalo saslušati kojeg posjetnika.

Prestao je istom šest tjedana prije smrti, 15. veljače 1910., jer njegove oči više nisu mogle odgonetnuti slova. A svatko može misliti s kakvom se bolju toga odrekao. Rad je bio za nj prava potreba, a odmor patnja. Jedan njegov duhovni sin, Don Ubaldi, profesor grčke književnosti na katoličkom sveučilištu u Milanu, rekao je nakon njegove smrti duhovito: »Don Rui bi bilo posve slično, kad dođe u Raj i pozdravi se s Don Boskom, da ga zapita: »Ima li ovdje kakva posla za me?«

* * *

»Rad i umjerenost učinit će da procvate Družba«, stalno je ponavljao Don Bosko. Ponovio je to nekoliko puta i na smrtnoj postelji. Don Rua je sačuvao te smjernice i njegov se požrtvovni duh trsio na tisuće načina da ostvari i drugi dio tog programa salezijanske askeze. Krepost umjerenosti očitovala se kod njega u najtočnijem izvršivanju Konstitucija, u istinskom kultu siromaštva, u tankoćutnoj budnosti nad samim sobom tako da je tijelu dopuštao samo ono što mu je bilo najpotrebnije. Don Bosko je običavao reći: »Don Rua je živa regula, utjelovljena regula.« Zbilja ju je izvršivao tako pedantno da se to ne da ni zamisliti.

Ujutro 5. IV. 1910., nekoliko sati prije nego će zapasti u smrtnu borbu, htio je da mu se pročita razmatranje za taj dan. Bolničar pametno primijeti da je to prevelik napor za njegov duh. »Onda mi«, zamoli on, »pročitajte barem kratak sadržaj dviju točki. I tako je do posljednjeg dana ostao vjeran toj pobožnoj vježbi.

Svoju tjednu ispovijed ne bi bio odgodio ni za što na svijetu ni za 24 sata. Salezijanac Don Albin Ronchail pripovijeda kako se jednom s Don Ruom vraćao iz Lilla u Ruitz. Čim je vlak krenuo, zamoli ga Sluga Božji, neka ga ispovijedi, jer je to njegov dan. I bez oklijevanja klekne Don Rua u kolima III. razreda, a Don Ronchail ga morade saslušati.

U petak prije smrti su velike boli i lagano gubljenje svijesti prouzročili da je zaboravio tjednu ispovijed. Opraštajući se navečer od svojeg ispovjednika Don Francesije, reče mu: »Prije nego me ostaviš, daj mi blagoslov.« »Dragi Don Rua«, šapnu tada ispovjednik, »dat ću ti i odrješenje, ako želiš.« »Oh, zar je danas petak? Oprosti mi, gubim račun o vremenu s tim zlim srcem, koje me neprestano muči. Pusti me časak na miru da se pripravim.«

Za četiri dana izdahnu, vjeran i tom pravilu do posljednjeg tjedna.

Dokle god je mogao, tj. do mjeseca studenog 1909., proveo bi vrijeme odmora iza objeda zajednički. Tako traže Konstitucije. Mogao je da bar to ne čini zbog poslova, umora, bolesti, no htio je i u tome dati dobar primjer pa bi ostajao sa svojom braćom, šetajući pod trijemovima, okružen dječacima, kojima bi pripovijedao dražesne stvari.

Jednog dana sjeo je za salezijanski stol Msgr Cagliero, koji je taj čas bio stigao iz Amerike. Učesnici objeda mislili su da će ih Don Rua dispenzirati od štiva iz poštovanja prema visokom gostu, i stanu čavrljati, čim se svršilo čitanje Novog zavjeta. No odmah začuju glas Don Rue, koji reče biskupu: »Uvjeren sam, monsinjore, da bi vam bilo milo čuti lijep glas Don Rabagliatija. On divno čita, vidjet ćete odmah.« Bratu s »lijepim glasom« nije preostalo drugo nego da uzme knjigu. Razgovor je zamro, a čitanje je započelo.

Posljednjih mjeseci svog života očevidno je propadao, a odbijao je svako posebno jelo. Braća stoga izmisliše varku. Narediše da se na stol za kojim je on jeo donosi bolja, jača juha. Don Rua ju je uzimao nekoliko dana. Ali onda je jednog dana naslutio lukavstvo pa dade da mu se donese juha sa zajedničkog stola. I zdjela se s posebnom juhom nije više nikada pokazala na stolu.

Ljubav prema Konstitucijama gonila ga je da pazi i na sitnice na koje nitko ne bi ni pomislio. Tako je, na primjer, za posljednje krize htio da ga svako jutro njegov poslužitelj, vjerni Balestra, budi, plješćući rukama i govoreći »Benedicamus Domino!«.

Poslije večernjih molitava Don Rua, tankoćutni vršilac velike redovničke šutnje, koja traje sve do poslije zajedničke sv. Mise, nije nikad propuštao da svojom iznenadnom pojavom podsjeti pojedine rastresene ili zaboravljive redovnike, koji su još izmjenjivali pokoju riječ pod kućnim trijemom. U trenu kad bi ga najmanje očekivali pojavio bi se najednom iza kojeg stupa, a njegova bi prisutnost smjesta razgonila prestupnike. Katkad se ipak bojao da će se poslije njegove šutnje opet nastaviti prekinuti razgovor, zato bi se približio krivcima i blago ih zamolio neka mu pomognu izmoliti sv. krunicu, koja bi tada mjesto 5 desetica, obuhvatila 15. Kad bi ih tako prisilio da odšetaju dobrih pola sata, otpratio bi te svoje »žrtve« sve do vrata njihove sobe, gdje bi im zaželio najljepšu noć na svijetu.

To poštivanje pravila protezao je i na liturgijske crkvene propise, što ih je vršio i dao da se poštivaju do najsitnijih pojedinosti.

Videći nekog dana jednoga od svojih sinova gdje ide k oltaru bez bireta, pruži mu svoj, a, kad je svršio sv. Misu, opet ga uze, te mu rekne: »Ne zaboravi ubuduće rubriku, koja propisuje »capite coperto«. Drugi put opazi nekoga drugog Salezijanca, gdje, idući k oltaru, drži kalež prenisko, pa će mu: »Ante pectus, ante pectus!« Opet drugom zgodom reče u sakristiji svom đakonu poslije svečane Mise, koju je sam otpjevao: »Dužan si mi sedam poljubaca.« I nabroji mu redom koliko puta je propustio poljubiti celebrantu ruku prema liturgijskim propisima.

* * *

Jednako kao strogo vršenje Konstitucija bilo je Don Ruinu srcu priraslo i obdržavanje redovničkog siromaštva.

Posjetivši jednom kuću-maticu »Kćeri Marije Pomoćnice« u Nizzi Montferrato, pošao je da se predstavi gradskom načelniku. Čim ga je ovaj izdaleka opazio, pomisli:

»Koji li je ono svećenik, mršav kao kostur i tako bijedno obučen? Okladio bih se da dolazi prositi milostinju.« Kao da je pao iz oblaka kad je čuo tko je, jer ne bi bio mogao nikad ni pomisliti da bi se tako skromno obukao poglavar redovničke družbe.

Jednom mu neki obrtnik iz Bielle pokloni dva pokrivača najbolje vrste, a on će svome poslužitelju: »Prekrasni su. Jedan će biti za postelju u biskupskoj sobi, a drugi ćemo dati jednom našem dobrotvoru.«

Drugi put dobije zimske cipele, podstavljene krznom. Htjeli su da ih pošto-poto primi, a on uskilikne: »Ta govorite li ozbiljno? Cipele s krznom za zimu? A tko ne bi mislio da ima pravo da sebi nabavi isto takve kad ih vidi na nogama Don Rue?«

Kad je prvi put pošao u Španjolsku, došli su mu ususret sve do Gerone neki salezijanski suradnici iz Barcelone. Stigne vlak, u kojemu se vozio Don Rua, a oni ga stanu tražiti po svim kolima I. i II. razreda. Nigdje nikoga! Napokon u zadnji čas, kad će vlak već krenuti, doznaju da su dva svećenika u III. razredu. Bili su to Don Rua i Don Barberis. Ta gospoda imala su jedva toliko vremena, da pozovu i uvuku Don Ruu u odio I. razreda. Jedan od njih pošao je na mjesto Don Rue, da čini društvo Don Barberisu do slijedeće postaje.

Don Ruina garderoba bila je skromna, da se skromnija ne može zamisliti. Cipele su mu bile više puta popravljane. Odijelo je nosio dok je mogao, tj. dok se ne bi posve poderalo. A nadaleko je bila poznata izblijedjela boja njegova šešira. No sve je to bilo pristojno, bez mrlja i bez poderotina. Don Rua je imao smsila za čistoću.

I njegov je ured pokazivao isti duh siromaštva. Dok je bio Don Boskov pomoćnik, sve mu je pokućstvo bio čedan stolić, tri drvena stolca i dvije svete slike na zidu. A kad je poslije naslijedio Don Boska, nije dao da se išta mijenja u toj svetoj sobici, u kojoj je proboravio 22 godine. Kakvu ju je našao, siromašnu i bez svega, takvu ju je želio i sačuvati.

Za jednog njegova dugog putovanja neki je ekonom mislio da će učiniti lijepo djelo zamijeni li njegov stari pod od glinenih opeka sjajnim pločicama i lakim za čišćenje. Kada Don Rua nakon povratka nije više našao

šupljikavih, napola istrošenih opeka, po kojima je 35 godina šetao Don Bosko, duboko se rastužio. Bila je uništena povijest i povrijeđeno siromaštvo!

Mnogo je godina bio u kući-matici u Torinu pročelnik *Društva za sabiranje ostataka kruha.* U ono doba, u početku salezijanskog rada, prvi Don Boskovi dječaci nisu bili dobra dječica iz zlatnog doba. Došavši iz svakakvih prilika, davali su svome dobrotvorcu mnogo pređe za predivo. Ni traga dobrom odgoju, a još manje zahvalnosti, već strahovit nered i nebrojene pogreške. Koliko puta su ti dječaci, do jučer jadni prosjaci, bacali po dvorištu ostatke kruha, onoga kruha koji je toliko stajao Don Boska. Tada je na poticaj klerika Rue osnovano to slavno društvo, kojemu je bila zadaća sakupljati komade kruha, stavljati ih u džep i poslije pri prvom obroku potrošiti. Don Rua je obavljao taj pobudni posao i 50 godina kasnije, kad je već bio Vrhovni Poglavar.

Ljubav prema štednji nagonila ga je i da sakuplja sve upotrebljive komadiće papira koji su mu dolazili u ruke, kao stare kuverte, programe, čiste polovice listovnog papira, omote bilježnica itd. i da sve to upotrijebi prvom zgodom. Koliko je listova za njegove duhovne sinove, koliko propovijedi, okružnica, službenih spisa bilo sastavljeno na tim siromašnim listovima, izvučenim većinom iz košare za otpatke!

Ništa nije tako veselilo njegovo srce kao kad bi našao koju svoju kuću bez spremljenih zaliha. God. 1908., na svom drugom putu u Sv. Zemlju, zaište jedne večeri od ekonoma salezijanske kuće u Carigradu, ako ima jedne vunene čarape, jer su mu se bile posve poderale one što ih je nosio. Počeše tražiti, ali u svoj kući nije bilo ni jednih čarapa, koje su bile tako potrebne njegovim starim bolesnim nogama. »To je pravo salezijansko siromaštvo!«, klikne, dok se ekonom ispričavao zbog te oskudice. I smiješeći se, obuje pamučne koje su mu negdje bili pronašli.

* * *

Njegov duh žrtve primao je sve oskudice, spojene sa zajedničkim životom i tako mu odljepljivao srce od zemaljskih dobara. A silio ga je još da svojim sjetilima uskraćuje i najnevinije zadovoljstvo. Da je Don Rua živio i u kakvu zatvorenu redu, bio bi zadivio samostan

svojim gorljivim i čestim mrtvenjem. Do svršetka života ostao je on pokornik, kakav je bio i dan nakon svog svećeničkog ređenja, kad je stavio u svoj krevet tvrde daske da počinak bude neudoban.

God. 1876., dok je još bio prefekt u Oratoriju, dođe mu mladi salezijanac i zamoli ga za nov brevijar. »Daj da vidim stari«, reče mu Don Rua. Brat ga izvadi. Bio je još dobro sačuvan. »Hoćeš li, da zamijenimo brevijare?«, predloži na to Sluga Božji i pokaže mu svoj. Služio ga je šesnaest godina, a jadno ga je bilo i pogledati: uvez rastrgan, stranice požutjele, pozlata se ne poznaje, koža izlizana od česte upotrebe. Na takvu ponudu se mladi svećenik osjetio još i sretnim što smije zadržati svoj.

Don Rua je imao dvije reverende: zimsku i ljetnu. Samo, onu ljetnu nosio je zimi, a vunenu ljeti. Htio je tako nastaviti i nakon Don Boskove smrti, ali se njegov prijatelj Don Francesia odlučno usprotivio:

— Sad bi se moglo prekinuti s tom praksom. Poštuj u svom odijevanju red godišnjih doba.

— Dakle, više neću smjeti činiti nikakve pokore? — jadikovao je jadni poglavar.

— Budi zadovoljan da nosiš teret Družbe.

Još 1884., je Don Bosko bio prisiljen da iz Rima posreduje neka Don Rua prekine sa svojim neumjerenim mrtvenjima. Zamoli ga »neka oslobodi svoje grudi od oklopa, koji bi mogao nauditi njegovu zdravlju«. Taj »oklop« vjerojatno je bila kostrijet, kojom je mrtvio svoje tijelo.

Na nekim svojim putevima, osobito u Španjolsku i u Portugal, prolazio je posve blizu Lurda. Nikad ga nisu vidjeli da bi skrenuo sa svoga puta u mjesto koje su posvetila ukazanja Presv. Djevice. Vukla ga je želja da pođe onamo, ali joj nikada nije popustio.

Nikad ga nisu vidjeli da bi što jeo izvan obroka. Isto tako, ako bi sestre katkada metnule među njegovo rublje što više, bolje uređeno ili bolje vrste, znalo se da će im vratiti netaknuto. Don Rua nije trpio takvih iznimaka ni u rublju, ni za stolom. Bio je potreban poseban liječnički nalog da bi ga posljednjih sedmica života prisilili na postupak skladniji s narušenim mu zdravljem. Tako je i zbog naloga Pija X. god. 1907. za jedan sat produljio svoj prekratak san.

O našem Gospodinu Isusu Kristu napisao je evanđelist da nije nikad tražio svoga zadovoljstva: Non sibi placuit (Rim. 15, 3.) — nije se sebi dopadao. Ta se pohvala mogla ponoviti i o Njegovu poniznom službeniku Don Rui, prvom učeniku i nasljedniku sv. Ivana Boska.

* * *

Osnovica te intenzivne radinosti i posvemašnjeg odricanja bio je intenzivan duh molitve. Njegova je pobožnost bila vrlo jednostavna, ali posve djetinja. Misao mu je bila neprestano podignuta prema Bogu, srce mu se neprisiljeno širilo pred nogama Isusa i Njegove Majke.

Poput Don Boska i Don Rua je poznavao sve oblike molitve — usmenu, unutrašnju, koja razmatra, te onu što jednim udarom krila stavlja dušu pred Najveće Dobro.

Jedan nam je njegov stari prijatelj iz djetinjstva ostavio izrazitu sliku Don Rue u molitvi:

»Tko ga je promatrao u tim trenucima, taj zna da mu je bilo dosta učiniti znak sv. križa i otvoriti usta na molitvu i njegov je duh već bio obuzet veličinom čina što ga je obavljao, a njegova duša se na krilima vjere uzdigla onamo kamo ne dopiru zemaljski glasovi. Došavši prvi na razmatranje, kleknuo bi na običajno mjesto, zaklonio boležljive oči bijelim rupčićem, koji bi s obadvije ruke držao na licu, i tako se ne bi pomaknuo do kraja pobožne vježbe. Izgledao je kao kip.«

Kad bi čitao sv. Misu, cijelu bi mu osobu, osobito lice, prožimao žar vjere i pobožnih osjećaja. Iza Pretvorbe često je ronio suze pobožnosti. A do posljednje bolesti je, unatoč ranjenim i otečenim nogama, nastojao da potpuno poklekne, dotičući se koljenom poda.

Pobuđivao je na pobožnost svakoga tko bi ga gledao kako moli. Kad bi u koru, na glas Pozdravljenja, molio jednostavnu Zdravo Mariju, vidjelo se da je sav združen s Bogom i s Presv. Djevicom. Prekrižiti se i sjetiti se da je pred nazočnim Bogom — bilo je za njega isto.

Kad je svake godine 20. IV. išao u svečanom ophodu Majke Božje Tješiteljice, svijet bi u povorci pokazivao na nj prstom. Svojom sabranošću, žarkom molitvom i pobožnim držanjem upadao je svima u oči te bi ljudi

govorili: »Eno Don Rue! O, kako je mršav! Ali kako lijepo moli, kako lijepo moli! Pogledajte ga, pravi anđeo!«

Njegova je naslada bila moliti zajedno s učenicima. Zato i nije nikad izostajao ni od koje zajedničke pobožne vježbe. I samu je zahvalu iza sv. Mise najvolio obavljati usred svoje djece ili svojih sinova koji su molili.

Njegov je duh molitve ipak prekoračivao granice, što su ih određivale Konstitucije. Molio je svuda — na putu, na šetnji, idući iz mjesta u mjesto. Strelovite molitve, taj brzi razgovor duše s Bogom, bile su često na njegovim usnama. Dan bi započinjao mišlju ljubavi prema Bogu, svršavao u 11 sati naveče s krunicom ili s molitvom pred Svetohraništem. Koliko puta je kao klerik ili mladi svećenik dugo molio pred oltarom Presv. Djevice u crkvici sv. Franje Saleškog, kad bi već svi bili otišli spavati! Tako je radio i kasnije u crkvi Marije Pomoćnice. Uronivši u tihu molitvu, ostajao bi dugo na stepenicama velikog oltara, upirući pogled sad u svetohranište, sad u lice Djevice. Sakristan ga ne bi čekao da zatvori vrata, bio bi morao predugo čekati — Don Rua bi uzeo ključ.

Ta je noćna molitva bio jedini »extra« u njegovu životu. Danju se držao propisanih molitava i nije dodavao drugih. Ali vjeran Don Boskovoj askezi i nauci, neprestano preporučivanoj i tako prikladnoj za naše doba grozničava rada, trsio se da mu cijeli dan bude neprestana molitva. Htio je da mu sve bude molitva: poslovi, brige, tegobe i muke svakog dana. Za njega je rad zbilja bio molitva. U svom poslu nije gubio s vida svoga Stvoritelja. Radio je pod Njegovim pogledom i samo za Njegov pogled. Njegovo je srce bilo neprestano združeno s Isusovim, on je stalno mislio na Presv. Majku.

Na bolonjskom kongresu 1895. netko ga je promatrao izbliza i zabilježio: »Osjećalo se da je u najsvečanijim, kao i u najobičnijim činima, sjedinjen s Bogom. Ipak ga to nije smetalo da razgovara veselo i da s najvećom učtivošću prima i najskromnije posjetnike.«

Kako vidimo, Don Ruina je svetost nosila pravi salezijanski biljeg. Ona je doslovno ostvarivala Don Boskovo asketsko načelo, ono načelo koje je posvetilo Don

Boska, kneza Čartoryskog, Don Beltramija i stotine drugih Salezijanaca: *rad — molitva — umjerenost.*

* * *

Don Rua je obavijao te tri kreposti salezijanske svetosti mirisom poniznosti, ponešto iz svoje naravne sklonosti, ponešto nasljedujući Presv. Srce Isusovo, kojemu je bio revni apostol, a napokon i da bi navukao na svoj rad blagoslov Onoga koji obasiplje dobrima one koji priznaju svoju bijedu.

Poniznost je bila njegova najmilija krepost. Kao čovjek Don Rua se osobito isticao jakom voljom, kao svetac poniznošću. To je znak, po kojem ga možeš prepoznati u povorci izabranih. U tom se jednodušno slažu svjedočanstva njegovih intimnih prijatelja, a njihovi su dokazi za to nepobitni. Sjetimo se kako se faktički više od trideset godina svojevoljno sakrivao u sjenu svog Učitelja i Dobrotvora, samo da njega jedinog istakne. Pravo je priznati, bez njega ne bi Don Bosko bio izvršio više od polovice svog rada. A tko je to i slutio sve do posljednjih godina njegova života? Trebalo je pažljivo proučiti to djelo Božje da se u njemu otkrije znatan udio Don Rue. On je radio, ali uvijek u sjeni, ne ističući se nikad u prvom redu.

Kad se poslije Očeve smrti morao pokazati, jedina mu je briga bila da stavi svoje stope u Don Boskove, da radi ono što je on radio, da misli, hoće i radi tako kao on. On je to i izjavio glasno nekoliko dana nakon bolna rastanka s Ocem u prvom pismu Salezijancima:

»Glavna briga mora nam biti da uzdržimo i raširimo zavode koje je osnovao Don Bosko, da se vjerno držimo njegove odgojne metode, da nasljedujemo uzor što nam ga je dao Bog u svojoj beskrajnoj dobroti. To je program koji mi nalaže služba Vrhovnog Poglavara.«

Tome je programu ostao posve vjeran. Don Rua nije bio običan duh. Imao je svoje vlastite misli, a znao je imati i lijepu osobnu inicijativu za razne stvari. No vršeći svoju službu, odricao ih se uvijek. Njegova velika poniznost nije dopuštala da radi drukčije negoli je radio Don Bosko. I onda, kad je moć Božja zbog njegovih molitava po njemu učinila kakvo čudo, on je jasno govorio da to Don Bosko i Marija Pomoćnica nastavljaju niz svojih čudesa. Njegova osobna zasluga — oskudna i neznatna! — da stoji samo u tom, što je poticao druge da zazivaju njihova moćna imena.

Ta je poniznost osobito sjala na njegovim putovanjima. Kad bi ga opkolila sila svijeta, koji bi mu na razne načine iskazivao štovanje, kliktao bi: *»O kako ljube Don Boska!«* Ako se nikako nije dalo sakriti da je taj ushit namijenjen baš njegovoj osobi, odbijao bi te iskaze velikog štovanja, govoreći: *»Ali vi ste pogriješili u adresi, moji dobri prijatelji! Ja nisam Don Bosko!«* A kad bi vidio da to štovanje ide tako daleko da mu odsijecaju komadiće od reverende, mrmljao bi: *»Kako se varaju! Da me dobro poznaju, drukčije bi radili!«*

Na njegovoj posjetnici nije bilo nikakve titule. On je bio vrhovni poglavar velike redovničke družbe, a svoje je ispite položio tako sjajno, da je imao pravo na titulu profesora, pa ipak na njegovoj su posjetnici bila samo ova dva retka:

Don MIHOVIL RUA, svećenik.
Salezijanski oratorij, Kotolengova ul. 32, Torino

Poslije smrti svoga prvog generalnog vikara Don Belmonta, izabere Don Rua za njegova nasljednika Don Filipa Rinaldija. Taj je našao među pokojnikovim papirima posljednje ispravljene nacrte *Priručnika dobrog ekonoma.* »Nisam znao«, reče Don Rinaldi Don Rui, »da je Don Belmonte napisao tu knjigu. Našao sam nacrte u stolu. To je zbilja vrijedno djelo. Moje je mišljenje da ga tiskamo. Što vi mislite?« »Radi kako hoćeš«, odgovori Don Rua.

Radnja je, dakle, izašla pod imenom Don Belmonte. I tko zna dokle bi trajala zabluda da se jednog dana Don Rinaldi nije namjerio na sam izvorni rukopis djelca, napisan lijepim Don Ruinim rukopisom!

Duboka je žalost Sluge Božjeg u doba bolnih događaja u Varazzu potjecala dijelom i iz osjećaja da je ta strahovita kušnja Družbe Božja kazna zbog njegovih grijeha. Ponavljao je: »Dragi je Bog kaznio nevine zbog moje preuzetosti i oholosti. Teret uprave Družbe nadmašuje moje sile. Nisam je smio prihvatiti 1898., kad su me ponovo izabrali. Jadna moja braća sada plaćaju moju oholost.«

Dokazuj mu, uvjeravaj ga, da se vara, on ostade pri svome, bijući se snažno u prsa.

Odmah nakon tog izbora, koji ga je toliko tištio, stvorio je neke odluke, koje su mu imale biti smjernice kako će se vladati kao Vrhovni Poglavar. U svojoj je bilježnici sve do smrti nosio listić papira, na kojemu ih je napisao. Kad ih čitaš, vidiš kako je odlučio da na najdubljoj poniznosti izgradi sve kreposti koje treba da ima poglavar: prijaznost, blagost, brižna ljubav, mir, razboritost, revnost za slavu Božju i za spas duša. Evo tog teksta!

1898. — Rectorem te posuerunt? Ako su te izabrali za poglavara, onda:

1. Noli extolli! Ne uznesi se: poniznost.

2. Esto in illis quasi unus ex ipsis: Budi među njima kao jedan od njih: prijaznost.

3. Curam illorum habe: Brižna ljubav, brinući se o svakome za ono što mu treba, i u duhovnom, i u vremenitom pogledu.

4. Et sic conside: Sve poslove Družbe obavljaj mirno i razborito.

5. Et omni cura tua explicita, recumbe: Sa svom revnošću promiči slavu Božju i spas duša.

* * *

On je vrlo dobro poznavao idealan lik poglavara. Imao ga je pred očima više od 40 godina, i nije mu se nikad prestao diviti i nasljedovati ga.

Još kao dijete predao se njemu bez ikakve rezerve. Kao mladić i zreo čovjek pratio ga je korak po korak kroz 35 godina i proučavao ga i u najmanjim njegovim činima. Sve su mu riječi, sve preporuke, svi Don Boskovi savjeti, sabrani vrlo pomno, rasvjetljavali put kojim će ići. Njegov ga je duh potpuno prožeo i on je svoju volju poistovjetio s njegovom. Valjda nikad nije zapovjednik vojske poznavao poslušnijeg vojnika, ni svetac uvjerenijeg vjernika. Jedini je ideal bio Don Rui da što savršenije obnovi u sebi svog dobrog Oca Don Boska. Često je ponavljao: »Ah, kad bih mogao biti bar blijeda Don Boskova slika!«

Ta je želja bila izraz njegove vruće žeđi za svetošću. Zatvorena u granicama svojih mogućnosti, ni najvelikodušnija ljudska volja ne bi nikad mogla u sebi izgraditi beskrajnu raznolikost Isusova lika. Mora se zadovoljiti time da precrtava samo neke crte Njegova divnog lica. Kršćanska duša ne može razvijati jednakom snagom sve klice, zasijane u nju na sv. Krstu, no bar može kušati da koju od tih kreposti postigne u odličnom stupnju. To je zakon o razdiobi rada, prenesen na nadnaravno polje, primijenjen u nasljedovanju Isusa Krista. Don Bosko se ponizno pokorio tome božanskom zakonu i uzeo od Srca Isusova osobito njegovu žarku ljubav prema mladeži i neumrnu revnost za njezin spas. Don Rua ga je nasljedovao. No idući Don Boskovim tragom, slijedeći taj uzor, nastojao je ipak izraziti onu ljubav kojom je gorjelo njegovo srce za našeg Gospodina i za Njegovu Božansku Majku.

Evo posljednjih riječi te duše, evo ključa njegove duhovne zgrade: »Isuse, Marijo!« Poznati ih, ljubiti ih, učiniti da ih i drugi upoznaju i uzljube: to je bio sav njegov život.

Njegova neumorna radinost, koja je u svim časovima bila namijenjena Njima, tako da on nije htio da bude što drugo nego neprestana molitva, njegovo tankoćutno obdržavanje Konstitucija u jedinom smislu dobrohotnog podlaganja Njihovoj svetoj volji, njegova ustrajna briga da se otkine od zemaljskih dobara, koja priječe uspon duše, njegovi napori, žrtve, neprestano odricanje, poniznost, koja ga je držala na pravom mjestu, ne prisvajajući sebi ni u čemu prava Božjih — sve to, što je sadržano u salezijanskom geslu: rad, molitva, umjerenost, nije za Don Ruu značilo ništa drugo nego na svoj način izjaviti Isusu i Mariji da ih ljubi neograničenom ljubavlju. Koliko je ta ljubav nježna, gorljiva, žarka, govorio je sav njegov život molitve, a dokazivao sav njegov život žrtve. Tu se događaji tako gomilaju da pisac ovog životopisa ne zna koje da izabere.

* * *

Bolničaru koji mu je u zadnjoj bolesti zavijao nogu s više nego djetinjom nježnošću, reče gotovo suznih oči-

ju: »Ah, molim te, radi to iz ljubavi prema Bogu, a ne prema Don Rui!«

Jednog dana dobije vijest da je u Napulju na umoru glasoviti državnik Franjo Crispi, kojemu je nekad Don Bosko činio dobro. Odmah napisa salezijanskom provincijalu Don Picollu pismo, moleći ga neka poradi što god može da se približi toj bolesnoj duši pa makar se radi toga morao preodjenuti i u građansko odijelo.

Don Francesia mu je kod njegove smrtne postelje preporučivao neka svoje patnje prikaže za nekoga, tko mu je zadao puno boli. Don Rua mu odgovori: »To sam radio uvijek. I ne samo za njega već i za onoga, i onoga, i onoga«. Bila su to njegova tri stara podložnika, koji su mu izmučili dušu i srce.

Njegova je žarka revnost tako željela umnožiti salezijanske kuće da je Don Albera, njegov nasljednik, jednog dana rekao: »Držim da zloduh, videći da ne može Don Ruu drugačije napastovati, kuša s te strane ne bi li što ulovio. Podbada ga, neka otvori mnogo kuća i organizam će Družbe oslabiti.«

Taj strah je bio pretjeran. Don Rua je upaljivao ta nova ognjišta salezijanskog života samo zato, da im približi što više duša i da spasi mladež od pogibli.

Jednog dana javiše mu da je neki njegov prijašnji pitomac došao u Torino i da kani počiniti neko nepopravljivo djelo. Odmah mu Don Rua napisa pismo u gostionicu, gdje se nastanio. Rasipni sin ne odgovori. Onda Don Rua pođe glavom da potraži zalutalu ovčicu. Bio je uvjeren da će njegove riječi, njegove molbe, pa i suze potresti to tvrdokorno srce i zaustaviti ga na rubu bezdana. I jamačno bi bio dosegao svrhu,da je mogao samo desetak časaka zadržati nesretnika u mreži svoje očinske ljubavi. Nesretnik je vrlo dobro shvatio što hoće Don Rua i odgovori da ga nema. Ali Don Rua ustraja. Tada mu nesretnik javi da ga neće primiti. Don Rua ga stade moliti i zaklinjati kao jadni otac, koji iršće za spas svog sina, a on uteče na druga vrata.

Venator animarum: lovac duša. Don Rua je zbilja zaslužio to ime, koje su odabrali da bi označili apostolski žar sveca.

On je znao iskoristiti svaku priliku da dođe do duša koje su u opasnosti, do duša potištenih, očajnih, a osobito do onih slabih, da ih digne na svoja ramena i pobjedonosno donese u ovčarnicu Kristovu.

Dražestan se prizor ukazao jednog dana u Bragi u Portugalu, pred glavnim kolodvorom.

Don Rua je sišao s vlaka. Sva je gradska elita bila izišla da ga svečano primi, da mu se pokloni i ponudi mu svoje kićene kočije, poredane u dugom nizu na trgu pred kolodvorom. Don Rua je imao samo da odabere. No u taj čas opazio je on skupinu malih nevaljalaca, bosih, blatnih i odrpanih, koji su ondje postrance, privučeni prizorom, stajali i radoznalo gledali toga starog svećenika, opkoljena tolikom otmjenom gospodom. Don Rua pođe ravno k njima, pruži im ruku i zovne ih k sebi. Dječaci nisu čekali da im rekne dvaput, već potrčaše k njemu. Don Rua izmijeni s njima nekoliko riječi, stavi im nekoliko pitanja, pomiluje ih prijateljski i očinski. Dječaci su bili veseli. A zatim krene Sluga Božji k salezijanskom zavodu, okružen tom čudnom četom. I zbilja čudnom! Na čelu časni starac, za njim mnoštvo djece, vješajući mu se o odijelo, tiskajući se oko njega, gurajući ga. Za njima su išli pješice građani Brage. I najzad krasne prazne kočije, vukući se lijeno i umorno.

Slika je bila ipak prekrasna. Kao nekad u Torinu, kad je Don Bosko prolazio javnim trgovima, a oko njega mnoštvo djece. Ili, na ulici u starom Annecyju, gdje je trebalo da se sv. Franjo Saleški samo pojavi i sva bi djeca već trčala za njegovom ljubičastom reverendom. Ili čak na galilejskim putovima, kad bi četa djece jurnula k Prijatelju malenih da uživa u neiskazanim nježnostima Njegova Božanskog Srca.

XV. POGLAVLJE

Tri svjedočanstva

La Bruyère kaže: »Hrpa epiteta rđava je pohvala. Prava su pohvala djela.« Posve točna primjedba! Ništa ne može tako dokazati visoku krepost nekoga Sluge Božjega kao skup dobro odabranih činjenica. No kad su one jasne, očite, zar ne smijemo povjerovati svjedočanstvima suvremenika, koji su vidjeli taj život, tu molitvu, taj rad, ta čudesa Božje milosti? Moramo. Dojmove što su ih ta izvanredna bića ostavila na svoju okolinu, treba pomno sabrati, osobito, ako nam ta svjedočanstva daju osobe koje su se i same odlikovale svetošću.

Evo o Don Rui tri vjerodostojne izjave, što su ih dala tri sveta čovjeka!

Otac Antun-Marija, veliki apostol tuluške pokrajine, čija je riječ na izmaku XIX. i na početku XX. stoljeća podizala ljudstvo francuskog juga, susreo je Don Ruu u Nizzi 1889. Motrio ga je izbliza, posjećivao i slušao te je izrekao ovaj sud o prvom Don Boskovu nasljedniku:

»Vidio sam čudo: oživjelog Don Boska! Don Rua nije samo Don Boskov nasljednik, već drugi Don Bosko. U njega je Don Boskova blagost, poniznost, jednostavnost, veličina duha, privlačljivo veselje. Sve je čudesno u životu i u djelima Don Boskovim. Ali čini mi se, da je najveće čudo taj nastavak Don Boska u Don Rui.

Gdje su veliki ljudi, gdje veliki sveci koji su mogli imati nasljednika slična sebi?

Kad je preminula Don Boskova majka, mama Margareta, došla je na njeno mjesto Don Ruina majka i postala majkom tolikih siromaha. Umro je Don Bosko i, evo došao je Don Rua.

Čuo sam kako Don Rua propovijeda: propovijeda s onom istom uzvišenom jednostavnošću. Promatrao sam ga na privatnim sastancima: govori jednako čarobno, zamamljivo. Našao sam se kraj njega prigodom jedne svečanosti, priređene njemu u čast u Katoličkom radničkom društvu u Nizzi— vidio sam i čuo pravoga Don Boska! Don Bosko je bio živa slika Isusa Krista. Kad je Don Rua govorio, razgovarao, slušao, imao sam pred sobom novu sliku Spasitelja ljudi.«

Tako je govorio O. Marija-Antun, kapucin iz pokrajine Toulouse, o kojemu Crkva vodi postupak da se proglasi blaženim.

* * *

Torinski nadbiskup bio je više od deset godina u tijesnom saobraćaju i prijateljstvu s Don Ruom. Odmah sutradan poslije njegove smrti izreče ovaj pohvalni govor o njemu:

»Ništa nije lakše i ništa teže nego izreći pohvalu Don Rui. Svi su njegovi dani bili slični jedan drugome. Što bi se moglo reći o jednome, moglo bi se reći i o svima. Ali to i jest težak posao. Kako da ispravno govorimo o dubokoj poniznosti i o žarkoj revnosti toga svetog svećenika? Poniznost je privlačila na nj obilje božanskih milosti, a revnost je radila tako da ne propadne nijedna od božanskih blagodati.

Načelno nije volio svečanih govora i rijetko su ga vidjeli na propovjedaonicama velikih crkava. Ali na intimnim sastancima svoje braće i u privatnim kapelama svojih mnogobrojnih kuća, kako je rado, kako često i s kakvim uspjehom propovijedao riječ Božju! U sakramentu Pokore, na konferencijama, u intimnim razgovorima s pojedincima, kako je znao u isto doba *fortiter et suaviter* — snažno i ljupko staviti prst na ranu, prišapnuti zgodno sredstvo i pokrenuti duše prema ozdravljenju!

Neusporedivi učitelj riječju i perom, još više je to bio primjerom. Svojom tako nježnom pobožnošću, svojim točnim obdržavanjem Konstitucija, neprestanim nadzorom nad samim sobom, skrupoloznim upotrebljavanjem svake minute i trajnim nastojanjima, da napreduje na putu prema savršenosti, postao je predmetom div-

ljenja i živom opomenom svima, a napose onima koji su živjeli uza nj. Riječi sv. Pavla: *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi* (Nasljedujte mene kao što i ja nasljedujem Krista) njegove usne nikad nisu izgovorile, ali cijelo ih je njegovo ponašanje izražavalo.

Don Ruina Misa, njegovo razmatranje, njegovo duhovno štivo, njegovo pohađanje Presv. sakramenta, njegov razgovor, njegov kratak počinak i onaj nježni zagrljaj koji je davao svojim sinovima na polasku u misije, pa čak i same njegove opomene i ukori, puni blagosti — sve je to bila škola kreposti. I tu su pouku tražili i voljeli, ona je dopirala i u najdalje krajeve. Zašto je, dakle, ta divna škola svetosti sada zauvijek zatvorena?«

Tako je govorio kardinal Richelmy, jedan od najsvetijih nadbiskupa koji su počastili torinsku stolicu sv. Maksima u zadnjem stoljeću.

* * *

Napokon, i jedan je papa, Pijo X izrekao o Don Ruinoj kreposti kratku, ali jezgrovitu pohvalu.

Nekoliko dana prije svoje smrti, koju nije smatrao tako blizom, 20. VII. 1914., tjedan dana prije nego će buknuti I. svjetski rat, primio je Msgra Salottija, branitelja u više postupaka za proglašenje blaženim, pa mu reče:

— Pazite dobro na kvalitetu štićenika koje birate.

— Ali, Sveti Oče, ja biram same odlične. I Vaša Svetost dijeli sigurno moje mišljenje jer vidim na vašem stolu dvoje od njih: Ivanu Aršku i župnika iz Arsa.

— Ah, vi branite i stvar moje drage bojovnice i mogа malog župnika. Bravo! Vrlo dobar izbor! Recite svojim prijateljima u Francuskoj da je moja najvruća želja da njima dvoma ovjenčam čelo svetačkim vijencem.

Od francuskih svetaca prešao je razgovor na talijanske: na Kontarda Ferrinija, sveučilišnog profesora u Paviji, Ozanamova takmaca u ljubavi, na Don Cafassa, Don Boskova ispovjednika, te na samoga Don Boska.

— Nadam se, dakako — reče tada Pijo X. — da ne ćete zaboraviti ni Don Rue. Vidim u njemu skup junačkih kreposti, koje čine sveca. Šta čekaju Salezijanci, da

još ne počinju njegov proces? On je velik sluga Božji. Crkva će se jamačno jednog dana pozabaviti njime.

Ta je riječ bila jeka one izjave koju je izustio malo vremena prije, razgovarajući s kardinalom La Fontaineom, prefektom Zbora obreda: »Kad bi se postupak o Don Rui poveo pred vašim Zborom, mogao bi Don Rua biti proglašen blaženim prije Don Boska!«

Tako je govorio Pijo X.

XVI. POGLAVLJE

Posljednji mjeseci

Otkako je ono Don Rua 31. XII. 1908., poslije večernjih molitava javio svojim sinovima golemu nesreću u Messini, gubitak 52 života u tamošnjem salezijanskom zavodu, nije bio više nego puka sjena sama sebe. Silio se, doduše, da se odupre, ali je njegov organizam iz dana u dan sve više propadao. Kad su ga one večeri ugledali tako mršava i istrošena, zgrbljena pod teretom tolikih kušnja, a ipak tako predana u Božju volju, svima se u duši pojavila ista misao: »Job, sveti Job!« Unatoč tim nevoljama i tolikim bolestima, a osobito bijednom stanju nogu, koje su već bile sama rana, činilo se da će se oporaviti na proljeće 1909. Ali se nije obmanjivao ispraznim nadama da će potpuno ozdraviti.

U Oratoriju je bio običaj da na blagdan sv. Ivana Krstitelja, 24. VI, u čast Don Boska, slave njegova nasljednika. Ovaj put su u istoj prilici navijestili da će za mjesec dana početi njegova jubilarna godina. 29. VII. navršilo se naime 49 godina od njegova svećeničkog posvećenja pa su svi prijatelji, suradnici, bivši pitomci, Salezijanci i omladinci nakanili za dvanaest mjeseci dostojno proslaviti njegovu zlatnu sv. Misu. Vrijedni dobrotvor Manno, pročelnik Pripravnog odbora za tu proslavu, izjavio je zajedničku želju i molbu da se štedi za taj veliki događaj.

Don Rua je zahvalio svojim prijateljima na toj dirljivoj inicijativi i obećao da će i on učiniti sve što mogne. Ali ni onda ni ikada kasnije nije vjerovao da će dočekati taj dan.

Mjesec dana kasnije, 29. srpnja, na godišnjicu njegova ređenja, započela je svečano jubilarna godina. Toga jutra je crkva Marije Pomoćnice bila prepuna svijeta: sadašnji i bivši pitomci, dobrotvori, prijatelji, župljani — svi su se bili sabrali oko oltara, na kojemu je misio Don Rua. To pobožno nastojanje, da s njim proslave njegovu najdražu uspomenu, vrlo ga je ganulo. Ali još istog dana jasno je obznanio da neće navršiti 50. godinu svećeništva. Don Bosko nije doživio svoje, a on će ga naslijedovati i u tom. Njegov stari prijatelj i ispovjednik Don Francesia pomisli da se možda pod onim smiješkom nevjerovanja ne krije kakvo Don Boskovo proroštvo pa ga upita:

— Reci mi, je li ti što poznato o danu kad ćeš ostaviti ovaj svijet?

— Baš ništa.

— Zar ti Don Bosko nije ništa rekao? Nije ti se nikad javio?

— Don Bosko mi se ukazao jedanput ili sam bar ja držao da ga vidim. A ukazao mi se da mi kaže kako ću se izbaviti iz jedne velike poteškoće s kojom sam se borio već tri godine. »Kako to«, reče mi, »da se nisi obratio na gospodina X? Znaš dobro kako on voli naše pothvate.« Sutradan sam odmah pisao tome gospodinu i za tri dana stvar je bila na pravom putu. Vidiš da Don Bosko ne zaboravlja svojih sinova.

— No smatraš li da bi te on rado imao skoro u nebu?

— O tome mi nije ništa rekao. Hajdemo s pouzdanjem naprijed!

I on je nastavio hodati, raditi i obavljati sve svoje dužnosti iako je osjećao da je danomice sve slabiji.

* * *

U jesen je još imao toliko snage da predsjeda svim sastancima svoje braće.

Od 11. VI. do 20. XI. došao je 32 puta pred torinsko crkveno sudište koje je započelo postupak da se Don Bosko proglasi blaženim.

Dana 21. X. pošao je sa svojim vijećem u susjednu salezijansku kuću San Benigno da radi na pripravama za Generalni kapitul, koji se imao održati slijedeće godine. I baš ondje udari ga prva teška kriza, koja ga je prisilila na počinak. Dana 23. X. njegova se volja morala pokoriti njegovu jadnom tijelu, koje mu je uskraćivalo

svaku službu. Odmah su ga prevezli u Torino, gdje je morao leći, ali nije zanemario svojih poslova. Nakon nekoliko tjedana počinka opet se malko oporavio. Došao je k sebi i na početku siječnja opet sišao među svoje. Ali to je potrajalo samo kratko vrijeme. Dana 13. II. morao se pokoriti bolesti i po nalogu liječnika opet leći. Savjetovali su mu neka ne govori sv. Mise, ali on je ipak ustao drugog dana jer je htio pod svaku cijenu služiti posljednju sv. Žrtvu. No jedva jedvice je izdržao do kraja. Ujutro 15. II. pričestio se na postelji, zahvalio i malko doručkovao, te na više mahova pokuša čitati onu ogromnu poštu, da je onda razdijeli svojim tajnicima. Ali se iza dva-tri pokušaja morao okaniti čitanja. Oči su mu se zaklapale, pa nije mogao ništa razabirati. Tada je pokupio sav taj snop pisama te ga predao bolničaru, rekavši mu: »Evo, uzmi to i nosi Don Rinaldiju! Reci mu, neka on odgovori na svu tu poštu, ja više ne mogu.«

Ta je žalosna, ali predana gesta označivala svršetak njegova dugog radnog dana. Trpljenje i molitva imali su među sobom podijeliti ono malo života što mu je još preostalo.

* * *

Čim je Don Rinaldi, njegov generalni vikar, shvatio težinu krize, javio je svim kućama bolnu vijest i pozvao ih da zajedničkom molitvom izmole od Boga čudo.

Već je javnost bila obaviještena o zdravstvenom stanju Don Rue i brojni prijatelji pohrlili su u Oratorij da bi poštovanom bolesniku iskazali svoju ljubav. On ih je primao s onom milinom i s onim ljubeznim smiješkom koji su bili značajka njegova ponašanja. U sobu siromašnog bolesnika dolazili su redom nadbiskupi, biskupi i mnogi odlični svjetovnjaci. Kneginja Leticija Buonaparte, rođakinja kraljeva, zanimala se svaki dan za njegovo zdravlje. I tri kardinala popela su se do njegove sobe. Tako 18. II. torinski nadbiskup kardinal Richelmy, veliki salezijanski dobrotvor, kojega je s Don Boskovim nasljednikom vezalo duboko štovanje i prijateljstvo. Čim ga je Don Rua ugledao na pragu svoje čedne sobice, skinuo je kapu te mu stao ganutljivo zahvaljivati. Dobri kardinal iskazao je Don Rui svoju veliku ljubav i najsrdačnije želje da ozdravi, a zatim mu podijelio apostolski blagoslov, poprativši ga dirljivim riječima. Taj apostolski blagoslov podijelio mu je 10 dana kasnije i kardinal Mercier, nadbiskup Malinesa, koji se vraćao iz Rima. Dne 27. II. slavni se crkveni knez zaustavio u Torinu da u ime belgijske vlade zatraži od Don Rue nekoliko salezijanskih misionara za Kongo. Kad su ga uveli k bolesniku, najprije mu je podijelio poseban blagoslov što mu ga je poslao Papa Pijo X., zatim je prihvatio mršavu bolesnikovu ruku i poljubio je više puta s poštovanjem i ganuto. Nijemi prizor, ali prizor, koji je najrječitije izricao poštovanje što ga je taj kardinal osjećao prema tome poniznom Salezijancu.

Petnaest dana nakon toga, 11. III., došao je k njemu kardinal Maffi, nadbiskup u Pisi, jedan od najboljih Don Ruinih prijatelja. On je razveselio dragog bolesnika dobrim vijestima o salezijanskom oratoriju, koji je bio nedavno osnovan u mjestu Marina di Pisa. Zatim ga je blagoslovio na želju Don Ruinu ali i odmah kleknuo kraj skromne postelje da sveti starac i njega blagoslovi.

* * *

Iz Rima su onih dana također dolazile najljepše vijesti. Don Munerati, generalni prokurator Družbe, pisao je u Torino:

»Javio sam vijest o Don Ruinu zdravlju Msgru Bressanu, posebnom tajniku Sv. Oca. I naš protektor, kardinal Rampolla, vrlo se ražalostio, kad sam mu to stavio na znanje. Veoma je ganutljiv bio posjet kardinalu Vives y Tuto, branitelju Don Boskove kauze. On me odmah poveo u svoju kapelu da se pomolimo Mariji Pomoćnici i Don Bosku.

Saopćio sam sve i kardinalu državnom tajniku u Vatikanu, kao i drugim kardinalima i svi su očitovali svoju tugu i mole se za dragocjeni život dragog bolesnika.«

Za tim pismom dođe naskoro pisamce iz Vatikana od posebnog tajnika Pija X., koje je glasilo:

»Mnogo poštovani Don Rinaldi!

Sveti Otac je s dubokom tugom primio vijest o bolesti Vašeg Vrhovnog poglavara, dragog Don Rue, pa, moleći da mu se vrati dragocjeno zdravlje, podjeljuje mu od sveg srca apostolski blagoslov. Očekujući bolje vijesti

o dragom bolesniku, bilježim se s osobitim štovanjem
Odani Vam u Gospodinu
Josip Bressan.«

Kardinal Rampolla, državni tajnik u Vatikanu za pape Leona XIII., napisao je Don Rui:

»Predragi gospodine!

S dubokom žalošću primio sam vijest o Vašoj bolesti i odmah se pomolio Gospodinu da što prije ozdravite. Zamolio sam Don Muneratija da me neprestano obavješćuje o Vašem zdravlju i danas s velikom radošću čujem da Vam je znatno bolje. Molim se vruće Bogu neka Vam što prije vrati zdravlje, da još mnogo godina uzmognete i dalje voditi sinove časnog Don Boska sjajnim putem dobra.

Izvolite primiti izraze osobitog štovanja i duboke odanosti, kojom se bilježim. Odani Vam u Gospodinu
Marijan kard. Rampolla.«

* * *

Tih je dana skromna sobica Božjeg čovjeka bila poprište potresnih prizora.

Dne 25. II. bila je godišnjica smrti malog Alojzija Rue, koji je umro u Torinu 1853. Don Rua nije nikad zaboravljao toga malog brata, tako rano oteta njegovoj ljubavi. Uoči toga dana reče tugaljivo Don Francesiji: »Mislio sam da ću danas umrijeti i da će Alojzije doći po mene.« Kako je on volio to dijete! Minulo je 57 godina od te smrti, a drago lišce bilo je još uvijek živo u njegovu srcu. Uspomene iz mladosti! Najnježnije, najsvježije, najslađe!

Tog istog dana posjetio ga je ravnatelj Zavoda sv. Josipa, a s njim i zastupnik bivših pitomaca zavoda. Taj plemeniti čin duboko je ganuo dragog bolesnika. O, kako je on cijenio i štovao »Braću kršćanskih škola«! Iza majke oni su ga prvi učili ljubiti Boga. Nezaboravne godine njegova prvog djetinjstva, kad je svako jutro išao u njihovu školu i na jednom uglu često sretao Don Boska!

Dan prije primio je Don Rigolija, župnika u mjestu Somma Lombardo, predsjednika Saveza bivših salezijanskih pitomaca u Lombardiji. On koji je došao da mu u ime svih članova zaželi ozdravljenje. Taj posjet vrlo je razveselio svetog čovjeka, koji je bio začetnik i tvorac te snažne organizacije. Od njega je potekla prva misao i velike smjernice za tu golemu zajednicu. Sjeme je bilo svakako dobro jer je prije smrti njegovo oko moglo gledati dozrelu žetvu. »Ah, bivši pitomci!«, reče svom posjetniku. »Sabrani zajedno, koliko dobra mogu učiniti svojim dušama, svojim obiteljima, svom narodu! Gledam s radošću razvitak njihove zajednice i blagoslivljem ih od svega srca!«

* * *

Popravak zdravlja, o kojemu je govorilo pismo kardinala Rampolle, bio je istinit, ali prekratak. Oko polovice ožujka u zdravstvenom pogledu bilo je Don Rui nešto bolje. Sva su se srca ponadala, to više što je duševno raspoloženje bolesnika bilo uvijek na istoj visini, vrlo dobro. Činilo se da se bolest neće pogoršati. Stoga je Don Rua počeo misliti na to kako će što bolje upotrijebiti vrijeme. Pozove svog bolničara, vjernog Balestru, te mu reče:

— Uzmi list papira, pa mi, molim te, napiši što ti reknem. — I započe:

Dnevni red.

U 5 s: ustajanje

5 s 20 m: sv. Misa, sv. Pričest, zahvala

6 s 15 m: razmatranje

6 s 45 m: počivanje

Od 8—9 posjet liječnika, doručak i audijencije braće

9 s: uzimanje lijeka i primanje posjeta, ukoliko to dopusti liječnik

Podne: objed i malo razgovora

2 s: počivanje

3 s 30 m: molitva, duhovno čitanje i malo odmora

4 s: uzimanje lijeka

6 s: počivanje i malo rastresanje duha

8 s: večera, molitve i priprave za noć

NB! Preporučuje se vjernom subratu Balestri neka pazi da se taj dnevni red obdržava.

Kako se vidi, Don Rua je ostao do kraja života čovjek reda i obdržavalac Konstitucija.

Kratko potraja nada da će se dragi bolesnik oporaviti te doživjeti svoju Zlatnu sv. Misu. Od 23. III. očito se pokazao nestanak onog popravka u zdravlju te je Don Rui bilo kao i prije, dapače i gore, jer posljedica dugotrajne patnje. Bilo ga je žalosno pogledati.

Polovicom veljače markiz Crispolti ne nađe ga baš mnogo izmijenjena. »Bio je naslonjen na gomilu jastuka«, pisao je markiz, »jer mu je vodoravan položaj smetao u disanju. Rekli su mi da je satrven, ali ja nisam dobio takva dojma. Bio sam naučen da ga gledam onako mršava te nisam ni opažao nikakve razlike od njegova običnog stanja. Samo mu je ruka, inače tako suha, bila natečena.«

Ali pri kraju ožujka, nakon mjesec dana patnje i borbe, nije više bilo tako.

Donedavna je, ostajući u postelji, oblačio reverendu, preko koje se ogrtao velikim crnim rupcem, kad je primao posjetnike. A sad je bio zatrpan pokrivačima i ležao nepomično na lijevoj strani. Lice mu je počelo oticati, a tako i ruke. Srčana bolest, koju su liječnici najavili myocarditis senilis, imala je svoje obične posljedice — oticanje ruku i nogu. Posledni liječnički nalaz bio je alarmantan.

* * *

Na Veliki četvrtak, na dan ustanove Presvete Euharistije, 24. ožujka, zaželio je bolesnik da mu donesu sv. Pričest kao Popudbinu. U 6,15 je Don Rinaldi, koga su pratila sva braća noseći zapaljene svijeće, izvršio pobožni obred. U svojoj krajnjoj jednostavnosti nije mogao biti svečaniji. Jedva je Don Rinaldi, s bolom u srcu i sa suzama u očima, izrekao Misereatur i Indulgentiam, a Don Rua dade znak da želi govoriti. Podigoše ga vrlo visoko na jastucima, pa on rekne vrlo razgovijetno:

»U ovoj svečanoj prigodi osjećam da mi je dužnost reći vam nekoliko riječi. Najprije vam zahvaljujem na svim molitvama što ste ih prikazali za moje zdravlje. Bog vam platio, kao i za one koje ćete još prikazati.

Ne znam hoću li imati prilike da vas vidim još jednom sve ovako na okupu. Budite stoga tako dobri pa

isporučite i ostalima ove siromašne misli koje ću vam reći:

Svaki dan ja ću moliti našega Gospodina za vas. Nadam se da će on uslišiti ovu želju, što je imam u svom srcu za vas u ovaj čas: budimo i ostanimo vrijedni sinovi Don Boskovi! To želim više nego išta.

Na svojoj smrtnoj postelji naš dobri Otac rekao nam je: »Do viđenja u nebu!« I zato nam je preporučio tri stvari:

1. veliku ljubav prema Svetootajstvenom Isusu
2. živu pobožnost prema Mariji Pomoćnici
3. duboko štovanje, poniznu poslušnost i vjernu ljubav prema crkvenim pastirima, a osobito prema Papi.

Tu vam oproštajnu riječ i ja ostavljam. Nastojte da budete dostojni Don Boskovi sinovi. Ako me dragi Bog primi u Nebo uz Don Boska, ne ću propustiti da ondje molim za vas.«

Nitko od izvanjskih nije bio pripušten k tom potresnom prizoru osim profesora Bettazzija, koji je to izmolio kao posebnu povlasticu. Prije nego se vratio kući, napisao je u Knjizi posjetnika uz svoje ime ove riječi: *Sretan sam što sam prisustvovao Popudbini sveca.*

* * *

Na Uskrs navečer Don Ruino stanje se znatno pogoršalo. Oko 9,30 sati pojavili su se znakovi embolije punctiformis. Malo pomalo počeo je gubiti govor i svijest. U tren oka sabrali su se oko njegove postelje svi poglavari Družbe, pa i dr Battistini, telefonski pozvan, odmah je dohrlio. Dok je on stigao, pogibao je već bila minula bez traga. No misleći da bi se opet mogla vratiti, posavjetovao se Don Rinaldi s ostalim poglavarima, te prišao k bolesniku i rekao mu:

— Dragi Don Rua, pokušali smo sva sredstva, no nismo ništa postigli. Hoćete li primiti Bolesničko pomazanje? Tko zna neće li taj sakramenat biti uspješan i za vaše tjelesno zdravlje.

— Drage volje, drage volje! — odgovori. I, pokazujući jedno mjesto u knjižnici, doda: Obrednik je ondje, uzmite ga!

Želio je da mu se pročitaju sve rubrike i molitve što ih je Crkva odredila za podjelu toga sakramenta. Nato mu Don Albera, duhovnik Družbe, podijeli u prisutnosti cijelog Vrhovnog kapitula.

Kad je obred svršio, Don Rua zovne k sebi svoga generalnog vikara Don Rinaldija, te mu živo zahvali na pobožnoj opomeni koju mu je dao.

* * *

Potkraj ožujka nije Don Rua nikome tajio svoje uvjerenje da će skoro umrijeti. Posljednje njegove preporuke i dane uspomene jasno su nagoviještale da više nema nade. Jedne večeri dođe k njemu ravnatelj kuće, a on mu šapne:

»Reci djeci da im je Gospa dala veliku milost kad ih je dovela u ovu kuću. Kaži im neka svaki dan postaju dostojniji toga učenjem, radom, dobrim primjerom i pobožnošću. I njima i svima onima koji dođu kasnije uvijek preporučujte često primanje sv. sakramenata i pobožnost prema Mariji Pomoćnici.«

Na prvi petak mjeseca travnja razgovarao je više od pola sata s Don Rinaldijem, te mu ostavio posebne poruke za Salezijance, za »Kćeri Marije Pomoćnice«, za suradnike. Za Salezijance je ponovio savjete, dane na Veliki četvrtak i dodao:

»Naša snaga i naša sreća treba da se sastoji u držanju Don Boskovih tradicija i u izbjegavanju svih napasti za novotarijama.«

»Kćerima Marije Pomoćnice«:

»Marija Pomoćnica veoma ih voli. Neka nastoje da budu uvijek dostojne te osobite ljubavi svoje Majke.«

Suradnicima ponovi ganutljivim riječima svoju duboku zahvalnost:

»Kad ja umrem, nemojte im pisati kao što se to učinilo za Don Boska. Ali ipak želim da im se kaže da im puno zahvaljujem na pomoći koju su uvijek davali našim ustanovama. Kad je Don Bosko mogao reći da bez njih ne bi bio ništa učinio, što bih onda bio mogao učiniti bez njih ja, siromah! Obvezan sam, dakle, da ih nikad ne zaboravim. Molit ću se za njih, za njihove obitelji i za prijatelje, za njihove potrebe, da im dragi Bog plati i na ovom i na onom svijetu.«

* * *

Dvije riječi što su izašle iz Don Ruinih usta 3. IV. otkrivaju nam borbu koja se vodila u njegovoj duši između žeđi za radom i njegove podložnosti Božjoj volji.

Jedan brat ga je poticao neka moli da dobije očekivano čudo, a on odgovori: »E, da; možda bi trebalo ponavljati sa sv. Martinom: »Ako bih još mogao biti na korist Tvojoj slavi, Ti znaš da ne odbijam truda.« »Naprotiv, Don Francesiji, koji ga je istog dana navečer dobroćudno prekorio što ne združuje svojih molitava s molitvama svojih sinova, prizna: »Da, da, ja sam molio s vama, ali ne kao vi. Vi ste tražili da se ispuni vaša želja, a ja sam želio da se izvrši Božja volja.«

* * *

Posljednjih dana svog života Don Rua je neprestano isticao potrebu da se poveća broj evanđeoskih radnika i da se tako doskoči svim potrebama salezijanskog djela, misija i uopće širenja kraljevstva Božjeg.

Skoro na pragu vječnosti, vratio se opet na predmet o kojemu je toliko puta govorio, na preporuku koju je tako često davao: »Zvanja, zvanja! Dakako, Bog nam ih daje, ali ih mi moramo probuditi i osobito, čuvati.«

Nekom bratu, s kojim je razgovarao o tom predmetu, dođe misao da se sastavi kratka molitvica Presv. Srcu Isusovu, koju bi salezijanci svaki dan molili da isprose od Gospodara žetve neka pošalje žeteoce i neka im udijeli ustrajnost. Don Rua odobri namisao.

Sastavili su molitvu i pročitali mu je. Glasila je na latinskom: *»Cor Jesu sacratissimum, ut bonos et dignos operarios Piae Salesianorum Societati mittere et in ea conservare digneris, Te rogamus, audi nos!«* To znači: »Presveto Srce Isusovo, da se udostojiš Salezijanskoj družbi poslati dobre i vrijedne radnike i u njoj uzdržati, molimo Te, usliši nas!«

Kad ju je Don Rua čuo, ponovio je riječ po riječ s dubokom pobožnošću. Zatim je zatražio da mu je metnu

pod jastuk, po svoj prilici zato da mu je njegov bolničar često pročita. Tako će je on, slušajući, naučiti napamet i šaptati ustima ili srcem u smrtnoj borbi, dokle god bude mogao . . .

Divnog li života, koji se gasi s uzvikom evanđeoskog žara! Don Bosko je, umirući, klicao: »Naprijed, naprijed!« A Don Rua je u smrtnoj borbi molio: »Zvanja, zvanja!« Istim je plamenom božanske ljubavi gorjelo srce Oca i Sina prvorođenca u njihovu posljednjem času.

XVII. POGLAVLJE

Posljednji dani

Na početku travnja više se nije moglo sumnjati u kobni svršetak koji je bio nagovijestio već prvi liječnički izvještaj.

Drugi izvještaj, 4. IV., što ga je tražila štampa, navijesti da je kraj već tu.

Siromašni Don Rua zbilja više nije mogao. Obamrlost je polako nastupala. Bolovi su morali biti vrlo jaki kad je zapitao Don Alberu: »Da se umre, mora li se još više trpjeti nego što trpim?« Svijest mu je ipak ostala nepovrijeđena.

Uvečer toga dana prije molitava, što su ih molili pod trijemom baš ispod njegova prozora, zapjevaju pitomci kantik »*Presso l' augusto avello*« (Kraj uzvišenog groba). To je pobožna pjesma, koja govori Ocu salezijanske obitelji o nježnoj ljubavi njegovih sinova. Svršava stihom:

Don Bosco, io vengo a Te.
(Don Bosko, ja dolazim k Tebi.)

Don Rua je pažljivo slušao. Jeka posljednjih riječi dopirala je do ušiju bolesnika. On ih je dobro razumio. Otvorio je oči, te sa smiješkom na usnama i zanosno, što nitko ne bi očekivao, ponovio: »Don Bosko, ja dolazim k Tebi. Da, Don Bosko, i ja dolazim k Tebi, i ja dolazim k Tebi!«

Osjećalo se da mu se žuri poletjeti k Ocu, k Svecu koji mu je odgojio dušu i kome sve duguje.

Njegov je radni dan dovršen. Radnik je umoran, vrlo umoran. Da bol nije često probadala njegova prsa, gotovo bi sasvim izgubio svijest o svom tijelu, tako je bio umoran, iscrpljen. Već bi bilo vrijeme da kuša slast vječnog odmora. Uostalom, može on krenuti bez bojazni,

kao što je sam rekao druge večeri: »Ne manjka zapovjednik, koji će me zamijeniti.« Salezijanska družba ima mnogo više izgrađenih ljudi nego prije 22 godine, kad je on primio kormilo u svoje ruke. Iza Don Ruine smrti Sv. Stolica više neće sumnjati o čvrstoći te redovničke družbe. No hoće li Družba naći još glavara poput ovoga, što polako izdiše na tom brdu jastuka?

Koliko je taj čovjek uradio! Primio je Družbu sa 700 redovnika, a sada je ostavlja sa 4.000. Don Bosko mu je ostavio u nasljedstvo 64 kuće, rasute u šest zemalja, a on ostavlja svom nasljedniku 341 kuću u 30 naroda staog i novog kontinenta.

Za Osnivačeve smrti 1888. salezijanske su misije bile ograničene na Patagoniju i na Ognjenu zemlju, a 1910. godine one su se ulogorile u srcu Brazila i Ekvadora, u Kini i Indiji, u Egiptu i Mozambiku. Povjerena ostavština ne samo da je ljubomorno sačuvana, nego je i divno povećana.

* * *

To sjećanje na požnjevenu sjetvu djeluje tako snažno na njegovu apostolsku narav, da u gdjekojem trenutku prevladava i njegovu želju za Nebom. Budi se stari radnik, koji nikada nije poznavao umora, i stavlja neobična pitanja. Ujutro 5. travnja, kad se zadnji put pričestio, upitao je Don Rinaldija:

— Reci mi, kako je sa mnom?

— Vrlo slabo, dragi Don Rua.

— Dakle, moje je stanje zaista teško?

— Nažalost, više nema nade.

— Jeste li zbilja učinili sve što se moglo?

— Sve, Don Rua. Nismo štedjeli ni liječnika, ni lijekova, ni molitava.

— Dakle, ne treba više ni na što računati?

— Jedino na čudo. Hoćete li ga moliti s nama?

— Drage volje!

Poslije molitve još doda:

— A sada, što mi je raditi?

— Čekati da Bog usliša naše molitve.

Malo poslije reče:

— Dakle, kad ću umrijeti?

— Možda večeras, možda za koji čas. No budite mirni, mi ćemo vas na vrijeme upozoriti.

— Vrlo dobro! Pustite me onda sad na miru! Ne uvodite mi više nikoga osim Msgra Morgantija, kojega očekujem. A dotle hoću da se pripravim na izvršenje svete volje Božje.

Kako dirljiv razgovor! Koliko je u njemu istine i koliko ljudske naravi! Da, on je svetac! Viši dio duše čezne da se vine k Bogu, k Isusu Kristu, k Presv. Djevici, k Don Bosku, koji ga, čini se, onkraj krhke pregrade čekaju da ga okrune. No kako je ipak bio lijep i ovaj život, život borbe, boli i suza, život sav utrošen u službi dušama! Dan je bio mukotrpan, ali kako plodan! Često je žetvi zaprijetila pogibao, no ipak, kako je lijepa ljetina unesena u Očevu žitnicu! Za koliko je on duša bio oruđe Božje milosti! Nepoznati napori, ali blagoslovljeni! Žali za njima taj hrabri zapovjednik, koji pita svoga glavnog zamjenika: »Jeste li učinili sve što se je moglo da me zadržite na tom polju rada?«

* * *

Ujutro 5. IV. eto brzojava iz Vatikana. Pijo X. pozna i štuje dragog bolesnika te ga u taj posljednji čas krijepi apostolskim blagoslovom da mu pomogne prevaliti daleki put.

Jedva što su mu podijelili taj blagoslov, najviše Msgra Morgantija, ravenskog nadbiskupa. Čim ga je Don Rua ugledao, izvukao je ruke ispod pokrivača, te ih pružio prema svom ljubljenom sinu: »Sad sam zadovoljan! Sad sam zadovoljan!«, ponavljao je, grleći nježno svog nekadašnjeg pitomca.

Msgr Morganti ga zamoli za blagoslov, a Don Rua mu ga odmah i podijeli. Glas mu se jedva čuo, kao da je bio prigušen jecajem. »A sada ti mene«, prošapće i primi vrlo ponizno blagoslov od ovog sina, kojega je toliko želio vidjeti prije nego ostavi zemlju.

Poslije podne umor se povećao. Predvečer se počeo mutiti vid. U 10 uđe u smrtnu borbu posve miran i vraćajući se od vremena do vremena k svijesti.

* * *

Prije tri dana molio je one koji budu uz njega u posljednjem času neka mu tada šapću strelovite molitvice.

»Ako se bude i činilo da sam bez svijesti, ipak ih šapćite i ponavljajte mi često odrješenje!«

Tu njegovu želju savjesno je izvršavao Don Francesia, koji je stajao uz njegovo uzglavlje.

Oko 1,30 ujutro opet je malko došao k sebi, a Don Francesia je uhvatio zgodu te mu šapne u uho: »Ovdje smo svi te molimo Gospodina da Ti otvori rajska vrata. Ne zaboravi da ondje pozdraviš u naše ime Don Boska.« Na ime Don Boska obasja sladak smiješak lice umirućega. Nekoliko trenutaka poslije prošapće mu Don Francesia: »Domine, ad adiuvandum me festina.« (Gospodine požuri da mi pomogneš.) »O, da«, prihvati Don Rua, »festina, festina!«

Svaka ga strelovita molitva trgne iz drijemeža i on je žarko ponovi. Posljednja koju je još mogao izgovoriti bila je ona što ju je naučio od Don Boska dok je još bio malen: »Draga Majko, Djevice Marijo, daj da spasim svoju dušu!« »Da, spasiti dušu«, ponovi, »to je sve, to je sve.«

To su bile njegove zadnje riječi. Stajao je na pragu vječnosti.

* * *

U 8,15 sati zadnji liječnički izvještaj uklonio je svaku obmanu. Onda je nastao ganutljiv prizor. Dječaci, koji se nisu mogli nikad približiti Don Rui za duge njegove bolesti, bili su sada pušteni da mu posljednji put poljube ruku. Svrstani u beskrajan red, prolazili su jedan za drugim kraj postelje umirućeg. Iza Salezijanaca i njihovih učenika dođoše »Kćeri Marije Pomoćnice«, a za sestrama sav onaj svijet koji se u crkvi molio dragom Bogu, neka olakša svome sluzi posljednje patnje.

Tužna povorka potrajala je više od sata. Čim se dovršila, u 9,37 sati, bez jauka, bez ijednog pokreta, kao neopazice, velika duša Don Boskova nasljednika odleti u Božje krilo. Liječnik dr Battistini nagnuo se da se uvjeri o smrti. A onda se okrenuo Salezijancima, koji su ga pitali pogledom. Jedna kretnja reče im sve. Čuli su se prigušeni jecaji. Jedan glas započeo je prvi »De profundis«, dok se liječnik iznova sagnuo k Don Rui da poljubi u čelo Svečevo mrtvo tijelo.

XVIII. POGLAVLJE

Tko se ponizi, uzvisit će se

Kad su mrtvo tijelo obukli, stavili su mu u ruke raspelo koje je sluga Božji za života toliko puta poljubio i skromnu krunicu koju je svake večeri molio, šetajući iza večernjih molitava pod trijemovima. Zatim su ga prenijeli u crkvicu sv. Franje Saleškoga. Koliko je uspomena budila ta crkvica! Poput tolikih Don Boskovih prvih pitomaca i on je pred 60 godina pomogao pri njezinoj gradnji, istovarajući opeke ili noseći crijepove na krov. Od 1865. tu je na propovjedaonici nedjeljom propovijedao mjesto Don Boska. A posebno treba istaknuti da je tu 29. VII. 1860. govorio svoju mladu sv. Misu. Tko bi onda bio rekao da će se njegov svećenički život, započet pod tim svodovima, tu i završiti, u tom čednom lijesu, gdje je sada izložen, blijed kao vosak, nimalo promijenjen, kao da spava, s lakim smiješkom na usnama.

* * *

Doznavši za njegovu smrt iz posebnog izdanja novina, vjernici su pohrlili sa svih strana velikoga grada da posljednji put pozdrave toga pravog prijatelja siromaha i nesretnika.

Ljudi svake dobi i staleža, slavne osobe, uglednici vjerski, politički i građanski, odličnici i učenjaci, ali osobito ljudi iz puka, siromašne domaćice koje su išle na trg, radnici što su se vraćali s posla, dječaci idući iz škole, siromasi, starci, svi koji su trpjeli u životu i sagibali leđa pod težinom nevolje i bijede, u jednu riječ sav nesretni narod odao je posljednju čast tome skromnom redovniku, koji je svima njima poklanjao toliku ljubav.

Sve je to mnoštvo molilo i, potaknuto pouzdanom pobožnošću, neprestano pružalo predmete da se dotaknu sklopljenih ruku dobrog Oca, koji je snivao san pravednika. Vjenčano prstenje, krunice, nabožne knjige, medaljice, svatko je tražio na sebi štogod da posveti tim dodirom. K mrtvom tijelu, dršćući, pristupio je starac, izvadio iz džepa svoj stari sat i pružio ga Salezijancu koji je pazio na red. Majke su dizale svoju dječicu nad svjetinu, da vide lice Sluge Božjega i sačuvaju mu uspomenu za sav život — taj je mrtvac bio tako ljubezan da ih nije strašio. A na svim licima vidjela se raznježenost i ganutljivo promatranje. Vjernicima je bilo žao da se udalje. I ta poplava naroda neprestano je tekla tri dana, od 9 ujutro do 9 navečer.

Na vratima crkve otvorena knjiga punila se brzo potpisima. I ovdje je, kao i ondje, šarenilo: miješali su se svi društveni razredi, kićeno pismo naobraženih i drhtavi, nesigurni, grbavi potpisi pučana, koji su ipak nastojali da i na taj način izraze svoju zahvalnost i štovanje.

* * *

Poslije podne toga dana gradsko vijeće Torina iskazalo je svečanu počast uspomeni toga slavnog gradskog sina. Bio je prisutan 71 član. Stranka katoličkih vijećnika bila je čedna. Ali pred tim divovskim likom šutjele su političke strasti: radikali i socijalisti klanjali su se s poštovanjem.

Na početku sjednice, prije nego će prijeći na dnevni red, gradski načelnik Teofil Rossi dao je riječ Rinaudu, profesoru povijesti na Ratnoj školi i docentu na Sveučilištu. On je bio bivši pitomac Salezijanskog oratorija, koji je puno dugovao Don Bosku i Don Rui.

Tronutim glasom stao je Rinaud nizati Don Rui tako istinite i dirljive pohvale da je gradska skupština u više mahova pljeskom pokazala da se posve slaže s govornikovim riječima.

»Don Rua je bio sveti uzor, za kojim čovječanstvo, izmučeno u svom životu, čezne i uzdiše. Vjere bistre kao kristal, čvrste kao dijamant, ali bez mističkih kontemplacija, bio je svetac rada za kakvim žudi naše doba. God. 1845., u osmoj godini života, prvi put je osjetio Don Boskovu ljubav. Odonda, pa do časa kad se njegovo istrošeno tijelo moralo ispružiti na smrtnoj postelji, nije sebi priuštio ni dana počinka u 65 godina marljivog i plodnog rada! Kako divan uzor.

Zadaća tog čovjeka, koji je nastavljao Don Boskovo djelo, bila je pripravljati mlade naraštaje za život, ulijevati im svojim primjerom osjećaj dužnosti, veselje u radu, ljubav prema žrtvi. Tko se, dakle, makar i ne vjeruje, ne bi poklonio pred tolikom veličinom duše i ne bi blagoslivljao vjeru, koja stvara takve veličine!

Bio je lik radinog askete, koji je, kako je izgledalo, hodao rasvijetljen i gonjen nutarnjim svjetlom što ga je upalila vjera i snaga volje. Oko mu uvijek blago, dobro, dobrostivo, riječ u isto doba odlučna i ljupka, opraštanje materinsko. Nitko ga ne vidje ljutita. U gorčinama progona bio je čovjek ganut promatrajući njegovo blago i vedro lice, koje su obasjavali ljubav, mir i opraštanje. Torino mora biti sretan jer se u njemu rodio veliki Don Boskov nasljednik. Svjestan njegova modernog poslanja, Torino se mora ponositi tim sinom svog naroda, koji je govorio životvorne riječi o dužnosti, o radu, o dobroti i o bratstvu među ljudima ...«

U ime katoličke manjine gradskog vijeća dodao je markiz Corsi nekoliko riječi, diveći se tome čovjeku i njegovu radu. U tako kratkom vremenskom razmaku od smrti nije se moglo bolje prosuditi jedno i drugo:

»On je bio najvjerniji tumač i najupućeniji nastavljač Don Boskova djela, onoga skupa ustanova koji već godinama vrlo skromnim sredstvima, ali neustrašivom hrabrošću širi po svijetu inspiraciju i primjere kršćanske ljubavi, što oplemenjuju čovjeka, što zbližuju klase i pripravljaju mir među narodima.

U njemu je Torino gledao utjelovljeno živo čudo ustanove koja se, započevši s ničim, bez vladine potpore, uzdržavana samo ljubavlju i gorljivošću suradnika, osobito ovoga grada, širila i uzdržavala po čitavom kulturnom svijetu, braneći načela slobode, društvene jednakosti, pravednosti, ljubavi — a to je bit Evanđelja. Građani se dive Don Boskovu nasljedniku. Tome udivljenju mora gradsko vijeće biti prvi i najviši tumač.«

(Odobravanje.)

I zbilja, prije nego će završiti sjednicu, zamoli načelnik svoje vijeće neka ga ovlasti da upravi Salezijanske družbe izjavi u ime grada saučešće zbog žalosnog gubitka.

* * *

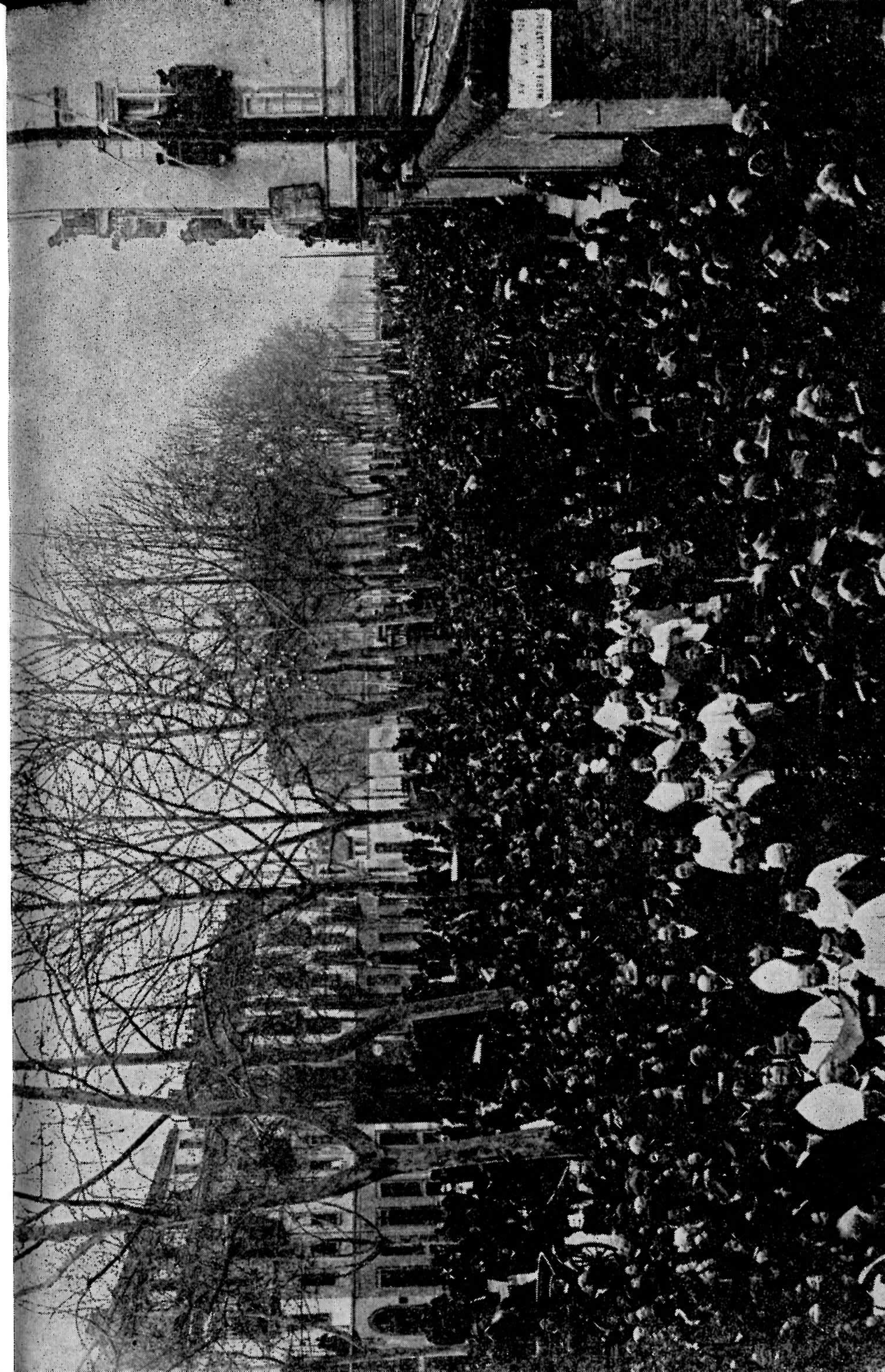
Tri dana kasnije obavljen je sprovod. Povorka je prolazila neprestano do posljednjeg časa pa je trebalo postaviti redare da drže red. Jedan je gradski dnevnik s pravom napisao: »Ispred smrtnih ostataka prošlo je više od 100.000 osoba bez razlike stranačke pripadnosti, a na čelu predstavnici vlasti.«

Ujutro 9. travnja dovezli su prvi vlakovi u grad svu silu putnika koji su došli sa svih strana. Na pruzi Milano—Torino jedan je kontrolor, opazivši odio pun svećenika, rekao: »Znam kamo idete — na sprovod Don Rue. Jučer su se i torinski radnici, idući ujutro na posao i vraćajući se navečer kući, svratili da se mole kod mrtvog tijela Don Rue.« I čovjek brizne u plač. Bio je jedan od njegovih bivših pitomaca.

Sv. Misu odslužio je salezijanski biskup Msgr. Marenco. Pod sv. Misom pjevao se koral. Don Rua se uvijek borio da uvede to pjevanje u sve svoje kuće. Činilo im se da bi ometali prve časove njegova počinka kad bi pjevali drukčije nego to Crkva čini, a on to želi.

Poslije podne se razvio sprovod. Bilo je određeno da će krenuti u 4, ali je već u 3 sata moralo redarstvo posredovati na Trgu Marije Pomoćnice, koji je vrvio narodom. Svijet je dohrlio iz svih četvrti Torina, iz predgrađa i iz sela, i bila je velika stiska, ne samo po pločnicima nego i posred cesta. Da se dobije neki pojam ne samo o silnom mnoštvu običnih ljudi nego i o mnoštvu koje je pripadalo raznim društvima, bratovštinama i zavodima, dosta je reći da su hodali već više od sata kad se nosiljka s Don Ruinim tijelom istom pojavila na vratima crkve.

Pred kolima je išlo pet biskupa s bijelim mitrama. Iza siromaških mrtvačkih kola, bez cvijeća i bez vijenaca, stupao je vrhovni kapitul Salezijanske družbe, predstavnici građanskih, crkvenih i vojnih vlasti, gusta masa Salezijanaca i »Kćeri Marije Pomoćnice«, a onda mnoštvo, beskrajno mnoštvo . . .

TORINO — Sprovod Mihovila Rue. Bilo je prisutnih više od 100.000 ljudi.

Sprovod, skroman i siromašan, ali prekrasan i veličajan, prožet dostojanstvenošću i sabranošću; neizmjerno pučanstvo uz put i u povorci, sjedinjeno u molitvi zahvalnih srdaca i duboko tronuto. Sa strane su bili gledaoci, poredani na dužini od dva kilometra.

Nad svima je bilo vedro i čisto blagdansko nebo, koje je u srcima svih pojačavalo uvjerenje da duša koja je donedavna oživljavala te krhke ostatke, već uživa, sretna u Božjoj svjetlosti.

Iste te večeri napisao je jedan dnevnik: »Nikad se nije vidio ni u jednom gradu Italije tako dirljiv iskaz ljubavi, kao što ga danas pružio Don Rui Torino. Sav je grad izišao da zadnji put pozdravi svog slavnog sugrađanina, svoga prijatelja, apostola mladeži.«

Iza te slavne povorke, kad je već pala noć, Marija Pomoćnica, draga Gospa, koju je on tako volio, primila je posljednji put u svoje krilo svog dobrog slugu. Svetište je bilo u crnini, sve su svijeće gorjele, lijes je počivao na skromnom odru, a dobri torinski kardinal, njegov stari prijatelj, šaptao je odrješenje . . .

* * *

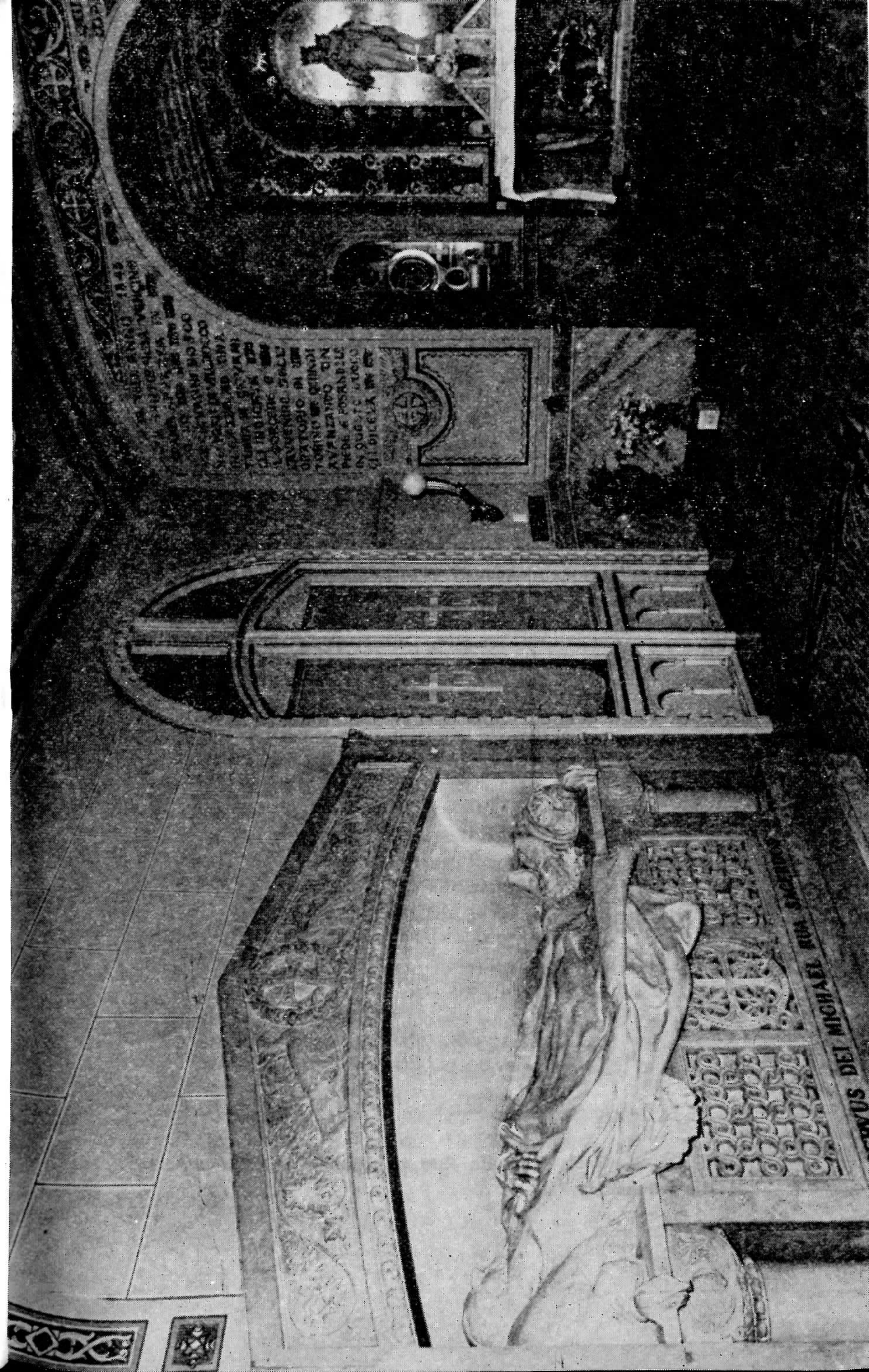
Drugog dana njegovi sinovi otpratili su ga do posljednjeg boravišta u salezijanskom zavodu Vlasalice, gdje je već počivao Don Bosko.

Kad su se žalobna kola koja su ga dovezla pojavila na ulazu velikog dvorišta, spustila se duboka šutnja na mnoštvo prijatelja, dobrotvora, pitomaca i bivših pitomaca, braće i sestara, koji su ga čekali. I odmah zatim zapjeva snažan zbor mladih glasova: *Blaženi pokojni koji su umrli u Gospodinu! Očima se bezumnika činilo da su umrli, ali oni žive u miru Božjem.*

Na posljednje riječi pjesme osam Salezijanaca dignuše Očevo tijelo na svoja pleća i uz pjevanje »Benedictus« ponesu ga u kapelu na posljednje odrješenje. Zatim siđu niz velike stepenice i postave lijes pred sam Don Boskov grob. U zidu s desna bilo je pripravljeno mjesto za ukop. Tu poškropiše zadnji put blagoslovljenom vodom mrtve ostatke i staviše ih u mjesto počinka. Pristupe zidari da zazidaju otvor. U taj čas, prije nego bi utisnut kamen koji će očima sinova sakriti ostatke ljub-

ljenog Oca, stupi naprijed Don Marchisio (Markizio), ravnatelj kuće matice u Torinu, i izreče svim srcem ove riječi:

»U ime tvojih sinova, raštrkanih po svem svijetu, stavljam danas na tvoj lijes naš posljednji Zbogom, pun ljubavi. Ovdje ti danas svečano obećajemo da ćemo ostati vjerni načelima što ste nam ih Don Bosko i ti ostavili, a sadržana su u dvije riječi: Molitva i rad. To je jedina kita cvijeća što je polažu sinovi na grob Ocu.«

TORINO — Grob Mihovila Rue u kapelici relikvija u crkvi Marije Pomoćnice.

Zaglavak

Jedan uz drugog živjeli su na zemlji 42 godine, Otac i Sin, Don Bosko i Don Rua.

Jedan uz drugoga radili su, trpjeli, mučili se, povezani istom zadaćom, sagnuti nad istim štićenicima: nad siromašnom i zapuštenom mladeži.

Jedan uz drugoga borili su se i slavno pobjeđivali teške zapreke što su ih protivničke sile gomilale na njihovu apostolskom putu.

Jedan uz drugoga, puni radosti, gledali su gdje iz zemlje klije, raste i dozrijeva ljetina koju su posijali.

Jedan uz drugoga udisali su miris zrele žetve, jedan uz drugoga želi su više od 30 godina.

Jedan uz drugoga snivali su isti san, dugi smrtni san u Valsaliceu, gdje je nad njima bdjela nježna ljubav njihovih najmlađih sinova, gdje su ih posjećivali oni kojima su oni jučer i danas činili dobro i gdje su im se molile žalosne duše i bolna tjelesa.

Ali jednog dana, 9. lipnja 1929., jednoga od njih — Oca — dignu iz njegova groba narod, pun radosti, i ponese ga u slavlju u hram Marije Pomoćnice. Crkva Božja podiže ga na čast oltara.

Tada sin ostade sam, kao što je to bio ostao 22 godine — od 31. I. 1888. do 6. IV. 1910.

Trenutačna osamljenost! Kratkotrajna samoća!

I on će 29. listopada 1972. biti proglašen blaženim i sigurno poći stopama učitelja.

I kao što je dijelio s Ocem 40 godina trud i muku i 20 godina grobnu šutnju, tako će odsada dijeliti s njim i slavu oltara.

Toga dana potpuno će se izvršiti staro obećanje, dano jednoga proljenog jutra 1847., na jednom starom torinskom trgu: *»Mali moj Mijo, sve ćemo dijeliti popola — vidjet ćeš!«*

KAZALO

ČETVRTI DIO

DON BOSKOV NASLJEDNIK